IGNAS KONČIUS

ŽEMAIČIO ŠNEKOS

II

IGNAS KONČIUS

ŽEMAIČIO ŠNEKOS

II

dalis

COPYRIGHT

Nidos Knygų Klubo leidinys Nr. 34, 1961.
Printed by NIDA PRESS,
1-2, Ladbroke Gardens, London, W.11.

Aplinka

KELIAI

Tarp didesniųjų miestelių, turinčių valsčiaus įstaigą, pradžios mokyklą, policijos nuovadą, buvo nutiesti vieškeliai (žemaitiškai: kastiniai; kastinys — kelias ir kastinis — iš grietinės gamintas tarsi sviestas): platokas kelias, iš abiejų pusių iškasti grioviai, „žvyruojamas". Tokius kelius taisydavo valsčiui priklausą žmonės (ne bajorai — šitie priklausė policijai). Visus tokius valsčiaus ribose esamus kelius suskirstydavo pagal valdomosios žemės desintinų skaičių ūkininkams. Jie „savo" kelią, savo „taislių" tetaiso. Taisliaus ribas nustato numeruoti akmens. Parenka dailoką akmenį, geriau pailgą, įkasa į žemę, palikdami plokščiąją jo dalį išsikišusią iš žemės daugiau kaip per sprindį. Toje išsikišusioje plokštumoje išdažo numerį. Kiekvienas žino savo taisliaus numerį - tarp kurių numerių yra jo taislius. Ant didesnių akmenų parašo bendruomenės pavadinimą — „Ušpelskoje Selskoje Obščestvo". Valsčių ir apskričių ribas žymėdavo lentose, prikaltose prie medinių, už žmogų aukštesnių stulpų. Stulpai nudažyti įvija juosta — juoda ant balto. Tokie pat stulpai su panašiomis lentelėmis buvo įrengti ir gubernijų riboms žymėti (tarp Kretingos ir Palangos už Prišmončių dvaro tarp tų kalnelių pušynėlyje Kuršo ir Kauno gubernijų riba).

Panašiai žymėdavo ir viorstas.

Kelių taisyti varydavo pavasarį ir rudenį. Reikėdavo atnaujinti griovius, atvežti žvyro,

išlyginti duobeles, pravėžas, pasodinti medelius už kelio griovio pakraščiais.

Jei koks didelis pareigūnas turėdavo pravažiuoti, kelių taisyti pavarydavo ir vasarą. Įdomu dėl medelių. Net vasarvidžiu įsakydavo tuomet sodinti — nukirsdavai čia pat prie kelio alksnį ar beržiuką ir įbesdavai į žemę. Pareigūnui važiuojant, šmėkšo gražūs medukai nudžiuvusiais lapais.

Žiemos metu, kai užpustydavo kelius, artimuosius kaimynus varydavo prakasti sniego; čia taisliaus nežiūrėjo.

Daugiausia pabaudų gaudavo viršaičiai, seniūnai už kelius. Žmonės labai nenoriai tetaisydavo. Ir žvyro vežti nenorėjo — čia pat už griovio sumeta lytaus suneštą smėlį, saugodami, kad žolių - velėnų nepakliūtų, arba, atvažiuodami netoli taisliaus, prisimeta dumplekes nuo kalno lytaus sunešto smėlio ir pabarsto savo taisliuje, kaip druskos kokios.

Viorstų stulpus valdžia statė. Vienodi turėjo būti, gražiai skaitmenys išdažyti.

Reikėjo atstumus žinoti: valdininkai gaudavo nuo viorstos už kelionę ir nuo viorstos už pašto arklius mokėjo (po 5 kapeikas nuo arklio ir dar tepalams kiek). Juo aukštesnis valdininkas — aukštesnio laipsnio, juo su daugiau arklių važiuodavo. Pvz., „statskij sovietnik“ turėjo leidimą šešiais arkliais važiuoti, atseit, valdžia mokėjo „progonnych“ po 5 kap. nuo arklio nuo kilometro. O važiuodavo dvejetą arklių paėmęs. Jam likdavo 4 arklių mokestis kas viorsta: 4x5=20 kapeikų. Nuvažiavęs 10 viorstų, jau turėjo 2 rubliu.

Pašto arklius galėjo naudoti tik turėdami leidimą: tuomet turi duoti arklius. Arklių paštą laikė paprastai žydai prie valsčių. Iš Telšių, pvz., važiuojant į Papilę pašto arkliais, Tryš-

kiuose keitė arklius. Tereikėdavo laukti, kol arklius pakinko.

1911 metais su prof. E. Volteriu važinėjova po Žemaitiją etnografinės medžiagos rinkti Aleksandro Trečiojo muziejui Peterburge. Plungeje nuėjau į arklių paštą, rodau popierių, kuriame parašyta „važiuoja šešiais arkliais". Ui, sako žydelis, kas jis toks? Tik gubernatorius tevažiuoja su „šeše arkle".

Paėmiau dvejetą arklių. Pravažiuojant pro paštą, visas namo prieangis apstotas pasižiūrėti to „pono", kuris turi teisę važiuoti, kaip gubernatorius, šešiais arkliais.

Tarp paprastų miestelių, tarp kaimų vieškelių nebuvo: tik vadinamieji šunkeliai. Šių kelių niekas niekuomet netaisė. Rudenį pavasarį tiesiog išvažiuoti negalėjo. Ligi stebulių tekiniai grimsta ir su lengvu vežimėliu važiuojant. Jei reikėdavo pravažiuoti, ką vežant — parduotus grūdus, linus, tuomet pasiimdavo kirvį ir tose vietose, kur žinojo neišplauksią, sustodavo, kirsdavo kadugius, genėdavo kudlotas egles ir klodavo į duobes. Per tas eglašakes važiuodavo.

Neilgam ir tos šakos tetarnaudavo — suplakdavo - sumurdydavo į purvą, purvas prasimušdavo į paviršių. Tačiau vis dėlto buvo šioks toks dugnas, kur tekinis „atsitrenkdavo": vežimas neplūduriuodavo, bet tekiniai atsiremdavo į šakų stimbarius. Kai kada toks stimbarys įspringdavo į tekinį tarp ratpėdžių, tai arba arkliai turėdavo visą krūvą šakų iš purvo išvilkti, arba graibyk po tą purvą, iki kelių įsibridęs. Maži juokai. Tačiau ir tai nepaskatindavo pačių važiuojamuosius kelius bent kiek pasitaisyti.

Mano tėviškė tokiame užkampyje, kad vieškeliu netekdavo važiuoti: į Plungę 11 km,

į Žlibinus 3 km, į Kontaučius 6 km (per Žlibinus, skersai vieškelio Žlibinuose), į Medingėnus 4 km; vien šunkeliais, netaisomais. Į Rietavą viso kelio apie pustrečios mylios (18-19 km), o vieškeliu tik viena mylia (7 km). Į Žarėnus, į valsčių, 18 km, bet irgi tik 7 km vieškeliu.

O taisyk ponams. Tuo tarpu ponai kelių netaisė, o tik važiavo. Ūkininko nuo darbo arkliai pavargę ir vieškeliu nepabėgdavo, ką jau besakysi apie šunkelius.

Taigi kad ponams patogiau, greičiau būtų pavažiuoti. Ne ūkio reikalai, ne žmonių daugumos patogumui, bet ponams.

Miškus apvažiuodavo aplink. Per mišką neišvažiuosi. Senovės kelias — vienos duobės, didžiausios medžių šaknys eina per kelią; krisdami nuo tų šaknų, persisvėrę per tas šaknis, tekiniai tarp šaknų išmuša duobes, staigias, gilias. Nepavažiuosi. Gal tik kur senas senas pušynas (pušies šaknys eina gilyn į žemę) auga smiltyne, smiltynas sausas, be šaltinių.

Laukai, pievos aptvarstyti tvoromis. Abiem kelio pusėm eina tvoros, tarp tvorų susitikus vos gali du neplačiu vežimu prasilenkti, — čia tai jau ištisinė bala, ir gyvuliai iš ganyklų vos parbrenda namo, ir pravažiuojantieji, nežinai, į kurią pusę važiuoja, arklys, sako, uodegą prikiša iki nosies važiuojančiam, bevilkdamas vežimą iš purvo.

Tikrai tinka tokiems keliams vardas — šunkeliai, nors ir šunys čia neina, šoka per tvorą ir brenda rasota žole ar javais, arba pliaušką per vikšrių prižėlusią pelkę.

Nepriklausomos Lietuvos laikais, jau pagal valsčiaus sueigos nutarimą, o dar kiek anksčiau patys žmonės susitardavo imtis kelių taisyti. Nedaug neklaužadų tebuvo.

Vieškeliai tapo paversti pirmos rūšies keliais; šunkeliai, iskasus griovius, pakėlus kiek kelio vidurį, žvyro davus, buvo padaryti antros rūšies keliais. Dabar galėjai į Plungę nuvažiuoti nuo mūsų ir rudenį, tekinio nesuvilgęs, ir pavasarį, kai keliai „paleisti".

Žemaičiai sakydavo: bloga vasarą vieškeliu važiuoti, nepakanka tekinių palaistyti, reik juos iš vakaro su visu vežimu į tvenkinį įvažiuoti; bepigu šunkeliu važiuoti, nerūpi vežimus stumdyti po tvenkinį, kad perdžiuvėję tekiniai nesubyrėtų.

ŽIEMOS KELIAI

Būdavo gilių žiemų. Dažnai snigdavo. Prisnigdavo daubos, miškai, krūmai. Vilko kąsniais, sausai ar šlapdriba snigdavo. Kažkaip visuomet pūsdavo vėjai, nuo laukų sniegą nunešdavo į pamiškes, pakrūmius, daubas, raguvas, patvorius. Dažnai tvorų nebesimatydavo, tik vien mietų galai ir tik ilgesniųjų tekyšodavo iš sniego pusnių abiejose tvoros pusėse. Tarp pusnies ir tvoros daugiur galėjai vaikščioti. Bet nelengva buvo nuo pusnies ant pusnies per tvorą peršokti — didokas tarpas. Kartais pusnis iš vienos tvoros pusės persimesdavo per tvorą į antrąją jos pusę — sniego arkos.

Atidrėkus lakstai pusnimis, landai per pusnį nuo tvoros į lauką. Kiškiai mėgdavo pusnis. Bepigu jiems, visuomet per pusnių tarpą galėjo peršokti. Bet ir kiškiams tiko, nusileidus nuo pusnies į patvorį, arba, prie tvoros prisiglaudus, atsigulti, arba įsikasti į pusnį nuo tvoros pusės. Šuo išgindavo iš čia: kiškis dažnai per sniegą išsmukdavo į lauką, o šuo paskui. Tarsi iš kokio urvo išsikasdavo ir be jokios skylės, sniegu nešinas išsprukdavo, jei

tik, žinoma, nebuvo buvę didelio atodrėkio ir sniegas nebuvo gerokai aptirpęs, o staiga užšalus nesusidarydavo sunkiai pralaužiama jau tiesiog ledo pluta. Tuomet kiskis padarydavo po sniegu urvo vingį ir išlįsdavo iš pusnies į patvorį ir tik iš čia šokdavo ant pusnies ir nudulkėdavo lauku, ypač didelius pirmuosius šuolius darydamas.

Kurapkos įsikasdavo lauko viduryje, besiplunkant joms, atėjus vakarui. Jos čia ieško želmenų. Mėgsta jos kame sniego sanlaužoj prie dirvos pakraščio, prie ežės kastis, dar jei į pietų pusę — čia ploniau sniego. Bet aptikdavai kurapkų ir patvoriuose.

Žmonėms pūgos pridarydavo daug vargo. Jau pralaužtus - pramintus kelius per naktį vėl užpustydavo. Užpusčius kelius, kaimynai jodavo arkliais prabraidyti pusnių - praminti, o paskui tuščiomis šlajėmis pravažinėti — tai vadinasi: pralaužti kelią. Kaip tyč, pralaužtosios vietos pasidarydavo dar gilesnės, pusnys dar aukštesnės. Daug kur keliai eina per laukus, o laukai tvoromis aptvarstyti: kelias eina tarp dviejų tvorų, ir gana siauras kelias — gaila ariamosios žemės keliui plėstī. Tokius kelius ypač giliai pūgos užpustydavo. Čia jau beveik nebepralauši: mindai sniegą, jis kiek suslūgsta, bet vis tiek šlajų ar šlajelių gaktos stumia sniegą ir negali jų iš sniego iškelti — reik atodrėkio, kad sniegas suslūgtų. Tokiais atvejais pralaužia tvorą: ima už mieto aukščiau tvoros ir verčia į save; nutrukinėja vytys. arba jas kiek atraišioja, ir laužia mietą pagal pat žemę; taip nulaužę mietus iš vienos tvoros pusės. atardo tvoras — pasidaro spraga pravažiuoti. Atseit, iš kelio išsuka į lauką ir, jei didelės pusnys, važiuoja tolokai nuo užpustytojo kelio, arba dažnai atmeta kelio kulšį ir važiuoja sta-

čiau. Kur tenka įsisukti į kelią, vėl taip pat praardo tvorą. Kartais, jei yra pagal kelią iškastas griovis, tvoras - tvorgalius, mietus sumeta į tą griovį, čia jau su didele skriauda tvoros savininkui — daug sugadina senų tvorų ir mietų.

Kur taip nesiseka padaryti, arba negalima lygiu keliu apvažiuoti užpustytąją kelio dalį, kasa sniegą kastuvais ir meta per tvorą, dar labiau aukštindami pusnį, kad netrukus ir vėl užpustytų.

Į laukus ar į pievas dar ir dėl to išvažiuoja iš kelio, kad, giliai žiemai esant ir vis pravažinėjamąjį kelią užpustant, kelias kyla aukštyn. Šlajos išmuša tokiame gilaus sniego kelyje duobes, tokias gilias ir tokias stačias, kad jei ir sukaliojamasi (taip įtaisyta), šlajelių iena muša - tampo arklį, ir važiuojantieji ima jūros liga sirgti (ilgainiui pripranta ir nebeserga; gal žemaičiai dėl to būtų buvę neblogi jūreiviai — be jūros ligos). Tokio kelio nelygina, o laužiasi per tvoras lauku - pieva važiuoti, ypač lauku gera — lygu; pievoje daug kęsų — pigu apvirsti. Bloga tik su lauko ežėmis, grioviais, daubalėmis, dėl to dažnai toli nuo vasaros kelio nenusisuka.

Žiemos metu suka iš vasaros kelio keliui ištiesti - sutrumpinti. Sako, kaip lėkte praleki vingį, kur rudenį - pavasarį ištisomis valandomis šliaužei per purvą ligi ašių.

Tokius kelių tiesimus kliudo upeliūkščiai, miškeliai su ne visai supuvusiais kelmais, stambesni krūmai - alksnynai. Smulkių krūmokšlių, kadugynų nebijo, prašliaužia, o rišcia važiuodamas saugokis, kad koks virbas tau akies neiškirstų, saugok kepurę ant galvos.

Vieškeliuose - kastiniuose varydavo už-

pustytųjų kelių vietų prakasti; tai sudarydavo žmonėms daug vargo.

Betrumpindami žiemos kelius, ypač nužiūrėdavo tiltelius. Upelių Žemaičių Žemėje gana daug. Kad ir mažas upeliukštis, bet giloką vagą turi prasigraužęs, apaugęs dideliais baltalksniais, ant vagos nusvirusiais, šakarniais gluosniais. Orui atidrėkus, patvinsta upeliai, paskui užšąla pievos — privažiavimai. Kai nelygios pievos ar ganyklos, per kurias teka upelis, susidaro, ėmus šalti, sausledžių, neina arkliai, kai po kojų trata, lūžta ledas.

Po tokiais sausledžiais, kai ilgėliau pabūna atidrėkus, žemė nėra įšalus — smunka, dėl to reik ieškoti sausesnių važiavimo vietų, lengvesnių - patogesnių privažiavimų. Kur yra tiltelei, reiškia, kad bent prie pat tiltelio nėra šaltinuotos — neįšalusios žemės, nėra minkštos žemės lenkių ar patilžusių durpynų ar durpynojų.

Panašiai, į Plungę važiuodami, paminėjiškiai pasukdavo per mūsų Pasausdravį. Taip jie laimėdavo gerą kilometrą kelio — nebereikėdavo jiems pro Purvatinę, per Sausdravą, pro kapalius, ant Vicento Jonavičės važiuoti. Mūsų tiltas per Sausdravą tebuvo tik penkiems šešiems nedideliems šieno vežimams iš anos pusės parvežti. Vaga gili. Brastvą potvyniai išnešdavo. Kur patogesnė atrodytų brastvai vieta, čia vienoje, čia kitoje pusėje nepravažiuojami net pačiu sausiausiu vasaros metu šaltinojai, tiesiog liūnai. Tiltas buvo nedidelių trijų sijų, per upės vagą permestų, pririštų prie augančių didelių alksnių, kad potvynio metu, ypač ledams einant, to tilto nepribaigtų. Grindai nebuvo prikalti prie sijų — greičiau pūva sijos, tik pagal kraštines sijas buvo permestos, viduryje tilto pro kita kitą prakištos kartys, kurių galai mediniais dvišakiais

prismeigti į žemę. Sausu oru laikės gerai. Vieta buvo parinkta aukštoka, tik per didelius potvynius teapsemdavo, ne kasmet. Tiesa, senoji tilto vieta buvo geresnė, bet prireikė nukelti tiltą kitur, nes nuo kalno žemyn upės slinkstąs ir žiemą kiauras šaltinis atėjo į pravažiuojamąjį kelią, ir nebegalėjo jau beįsukti vežimo į tiltą.

Kai kurio nors grindo tiltui trūkdavo, važiuodami šieno vežti, pasiėmę kirvį, nukerta keletą alksnių ir skyles užtaiso. Baisu buvo, kad arklys kojos neįkištų ar kad nuo tilto nenuslystų.

Geri žemaičių arkliai, tėvo žodžiais: juk ta pilkoji kumelė turi proto, kaip motina — ji apžiūri, išmėgina koja ir, įsitikinusi, kad pavojaus nėra, drąsiai eina, nesvyruodama ir antrąjį arklį, besiglaudžiantį prie jos šonų, palaiko savo kūnu, nesileisdama nuverčiama - nustumiama nuo tilto.

Tegu tokio tiltelio daug kas bijojo, arba turėjo per tiltus neinančių ar besibaidančių arklių, bet vis tiktai žiemos metu, pro kiemą pravažiuodami, lodydavo šunis. Šunys nepratę, kad tuo keliu kas važiuotų, išlydėdavo per tiltelį iki savo žemės galo. Niekas neįkrito, niekas arkliui kojos nenulaužė, bet baimės buvo ir važiuojantiems ir tėvui. Tiesa, tėvas, patikęs pravažiuojančius, įspėdavo, kad tiltas gali neišlaikyti. Et, sakydavo grįždami iš kirvelninkų, mano bėrukas, kaip katinas, prie žemės prisimetęs, tarsi kojomis nesiekdamas, prašvilpia per tiltą, kai tik pasakau: bėri, atsargiai.

Ypač dideles duobes išmušdavo keliuose į žiemos pabaigą. Prie tų duobių maždaug kovo mėnesio pradžioje prisidėdavo „kreiva vėžė". Šiek tiek aukščiau palipėjusi Saulė daugiau aptirpydavo arba praminkštindavo vieną vėžę. Pasidarydavo dar ir kreivas kelias. Dažnai vi-

sai nebepavažiuojamas kelias. Tuomet vėl sukdavo į laukus. Apledėję laukai, dar geriau dabar, negu žiemą, čia buvo važiuojama. Kur nebuvo duobių, kelias būdavo vienas ledas. Ledais važiuodavo, kai jau laukuose ledo visai nebebūdavo. Ir duobėtame kelyje sniego kalvos greičiau aptirpdavo, kaip duobės, dėl to neretai kelias palygėdavo. Sumuštas sniegas, dieną kiek aptirpdamas, naktimis vėl pastirdamas, niekuo nesiskyrė nuo ledo. Tiesa, ištirpęs arklių mėšlas šlajoms kelią pasunkindavo, dėl to šlajos - šlajelės, slydailiodamos - „prisvildamos" mesdavo į šalis, tampydavo arklį, sukaliodavo į šalis šlajas.

Vieškeliais, kur plačiame kelyje greičiau ir ledas nuo Saulės ištirpdavo, šienių ar pesektų arklių kapojamas, išsidrabstydavo, ilgokai, jei buvo gili žiema, galėdavo važiuoti su šlajėmis plačiais kelio grioviais. Tik jau prie miesto ir pačiame mieste, net ir žingsniais važiuodamas, kirsdavai žiežirbas, o jau važiuojąs risčia buvo visai panašus į Elijošių.

Kokios bebūtų buvusios žiemos, besimokydamas Palangoje, tik vieną sykį tebuvau parvežtas Kalėdų atostogoms su šlajomis. O per ketverius metus Liepojoje ir penkerius metus Peterburge vieną sykį tepakliuvau iki geležinkelio stoties su šlajomis. Ir tai Sedoje sužinojome, kad nuo puskelės iki Tirkšlių (9 km) ir nuo Tirkšlių iki Mažeikių visai nebėra sniego. Teko pasukti nuo Sedos į Ventos geležinkelio stotį: šiaip taip, varini, pėsčia pasiekėme stotį. Tiesa, ir čia sniego laukuose nebebuvo, bet vienur grioviais, kitur kelio ledeliais, nuplukę arklius, privažiavome.

Nuo mano tėviškės Varnių link važiuojant, visuomet būdavo geras žiemos kelias. Žemaičių aukštumos užstoja vakarų vėjus.

TAKAI

Ponai važiuoja gerais arkliais, kartais keturiais - pagenais, gražiais kinkymais pakinkytais. Koča, gražus vežimas, dažnai iš visų pusių uždaras, su langais, su žibintais. Šiems netaip svarbu, kad vieškelis būtų gerai pataisytas — linguojasi sau, kaip lopšyje. Šunkeliais jo vežimo nė keturi arkliai nepatrauktų, kinkymai neišlaikytų, ir pats vežimas susisukaliotų. Šunkeliais ponai nevažinėja. Ne jiems tie keliai.

Bajorai mėgsta važiuoti. Menki jų vežimai. Dar menkesni jų pakinktai. Nuvaryti arkliai, ir maža jų ūkyje; tie patys nuo ryto iki vakaro dirba, botago gerokai ragaudami. Pašaras nekoks. Avižų nė vardo. Dobilai — prabanga. Pievos apleistos, žolė — vieni bajorai, vienrykštės, vikšris, briedgauris. Užtatai bajorams visi keliai prieinami — jie visais keliais vienodai greitai važiuoja.

Žydai vien važiuoja: ar paktininkas, ar linų - sėmenų pirkėjas, ar gyvulių pirklys, ar silkininkas, ar skarmalininkas, geležies laužo rankiotojas.

Pirkliai važiuoja gerais arkliais. Jie pariša arklio uodegą, kad purvo važiuojančiam nedrabstytų. Gerai pakausto. Menkas jo vežimas — jis tik tekinius žiūri. Arklys jo, kad ir niekuomet nevalytas — apskretęs tvarte be kraiko, tačiau gerai grūdais šeriamas ir išskirinis jomarke prūsinių (žemaičių veislės), kiek didokas, nupirktas. Dar suka botagą aplink galvą, rėžia per kojas ir tik gera risčia tevažiuoja. Jei nepalaosi risčia jau apsiputojęs arklys, eina pilnu žingsniu ir vis dar botago gauna.

Kitų arkliai ypač menki, ir žydelis plaukte

per purvą plaukia; jau atplaukia, sako, tas Srolė su savo baltuoju žvairakiu.

Žmonės mėgsta arklius. Jiems gaila arklių varginti purvuotu keliu. Vasarą, kai keliai sausi, gaila jiems, kad per dieną gyvulys turi kaisti mieste, nei pegėręs, nei paėdęs kaip reikiant.

Dėl to žmonės, kiek galėdami, eina pėsčia. Pėsti eidami, išvengia purvuotų kelių — eina ne keliais, bet takais.

Takai praminti laukų pakraščiais — patvoriais, per pievas, ganyklas, kur sausiau. Purvo čia nepramina. Aplenkia sodybas, kad šunų nelodytų, kad nei mėšlo, nei purvo negautų privartėse. Pasirenka aukštėlesnes vietas, sausesnes. Jei jau negalima be didelio vingio balų aplenkti, padėlioja akmenis arba karčių dydžio medžius išilgai tako pakloja po du greta—eini kaip lieptu, tik tavo tas lieptas ne ore per vandenį kabo, bet čia pat ant žemės. Palijus tokius lieptus dažnai apsemia vanduo. Nebaido tai, juk eini basas, gali kelnes aukščiau pasiraityt, ar sijoną pasikaišyt, pasiplėšt iki pat didžiojo rieto. Ir apatinį pasikelk, lieptu eidama, kad paskui šlapi papadelkiai, bedaužydami staibius ar blauzdas, nenuskeldintų jų, „kad gervės nenukapotų“, prašyk paskui gaspadinę grietinės - pastijolkos gervės nukapotoms vietoms patepti.

Sakysim, takas ėjo per ganyklą; eik kaip nori, nieko neišminsi, niekas tau kojų nepadaužys. Ganyklą išplėšė — dirvą padarė, javus užsėjo — rugius, dobilus. Žmonės eina per jau užsėtą lauką „senuoju taku“, tuos pačius vingius darydami, kokius darė eidami per ganyklą. Padaro per tvorą geras lipynes, padėlioja akmenų, kur kiek šlapėliau, ir net tiesiau taką numato. Vis tiek eina „senuoju taku“, trypia dygstantį vasarojų, brenda vasarvidžiu jau per nokstantį — kruvinas takas per rugius, dobi-

lus sutryptas. Daug laiko reik, kolei atpratinsi nuo seniau eitojo tako, kad ir geresnį - trumpesnį nurodydamas, bardamas - vaksydamas praeivius, kone mušdamas už pasėlių mindymą. Neklauso. Įdomu čia dar tai, kad per suartą lauką sunkiau eiti, kaip padirviu, kad per paūgėjusius pasėlius brisdamas apšlapsi iki kelių, kad per suartą lauką galima tiesiai, trumpiausiu keliu pereiti, — eina „senuoju keliu" kaip niekur nieko. Tarsi pati žemė duotų takui linkmę, o ne linkmė, kuria turima eiti. Nepadeda ir stiprių tvorų užtvarstymas, nepatogių perlipti; aplaužo, kur seniau lipynė buvo, ir eina, šokdami per iškastus plačius griovius, karstydamies per biaurias tvoras.

Labai įdomu stebėti, kaip sekmadieniais iš visų pusių eilėmis (takais) traukia žmonės miestelio link. Toliau nuo miestelio rečiau, o arčiau — vis tankyn ir tankyn, ir takai susilieja jo kelis į vieną, ir žmonių padaugėja.

Prie pat miestelio matai susėdusius — aunasi kojas, kad per miestą jau apsiavę pereitų (kai miestelio kaip ir nėra, kojas aunasi pašventoryje ir ant šventoriaus). Pašventoryje eilių eilės susėdusių moterų, vaikų, vyrų - pypkorių — smilksta iš už mūro, jei pačių žmonių nematai.

Reginys pasūdrėja, kai einama į atlaidus: ir daugiau žmonių ir geriau apsidarę.

Vyrai eina su lazdomis — senesnieji. Kurie turi geras išdrožinėtas lazdas, neša į špitolę pas zakristijoną, vargonininką, pas pažįstamas davatkėles pasideda. Paprastesniąsias lazdas sukiša po tomis koplytėlėmis šventoriuje.

Po pamaldų renkasi kiekvienas savąsias lazdas ir apžiūrinėdami, ar nepaėmę svetimos, eina iš šventoriaus pypkės užsikurti. Giminių - kaimynų dar pamaldų metu bažnyčioje susi-

C 6853 CARITAS

rado. Dar bobinčiuje, besižegnodami iš akmens šventintu vandeniu, bebučiuodami didelio medinio Nukryžiuotojo kojų pirštus (gerokai apdildytus paliečiamųjų lūpų), jau pradeda „rodą“, pirma apie derlių, gyvulius, paskui apie namiškių sveikatą ar negalavimus.

Prie taboko prikimštos pypkės prikišus apgniaužtą degantį degtuką, tarp lūpų papsėjimų, jau perpus nutraukiami įterpiamieji rodos žodžiai. Pypkes užrūko, kojas aunasi; nusiavę vėl pypkes kemša, užsikuria, nusispiauna—čia visokie veiksmai, o kalba, kaip palašo vandenėlis, taip ir teka, kai vienas kalba, kiti žodžio neįterps, tik kinknoja. Pasisako, kai kalbantysis turi nusispiauti.

Moterys savo būriais - būreliais vėl šnekučiuojasi, kita kitos drabužius čiupinėdamos, ir kaip išausta, kiek nyčių, kas audė, kas dažė, verpė, kas pasiuvo, ar negali duoti skiautelės pavyzdžiui.

Vaikai ilgus saldainius su „kutosais“ galuose, auksine popieriaus juostele apvyniotus, nešasi - mosikuoja prieš kits kitą.

Vėl tais pačiais takais namo. Dabar tiršČiau — beveik visi tuo pat metu iš miestelio išėjo. Tolyn skysta - retėja. Pro žmonių tarpą aiškiau pradedi pačią gamtą matyti — pilksvus iš tolo medžius, žalią žolę, margas dėmes javų — tamsiai žalių, gelsvų, geltonų — svėrėtų.

TILTAI, LIEPTAI

Rusijos ministeris pirmininkas Stolypinas (jam priklausė Kalnaberžis, Kėdainių apskr. Nepriklausomos Lietuvos laikais čia buvo įrengti pataisos namai nepilnamečiams nusikaltėliams) išleido įsakymą: išgrįsti pagrindinius kelius per didesniuosius miestelius ir pa-

dirbdinti gerus tiltus per upes, per kurias eina vieškeliai.

Iš kur jis ėmė lėšas? Minėjau, kad ir už nepakankamą priežiurą vieškelių baudė viršaičius, seniūnus. Tų pabaudos pinigų Kauno gubernijoje prisirinko penki milijonai rublių. Iš tų pinigų buvo sumanyta pastatyti felčerių mokyklą Dotnuvoje, buvusiame Kreitz'o dvare (paskui išėjo žemės ūkio mokykla). Sumanyta statyti tą mokyklą aplenkėjusioje apylinkėje, paskui rusinamoje (nusigyvenusių bajorų dvarus paimdavo daugiausia Vilenskij pozemelnyj bank ir išdalydavo rusams atėjūnams). Buvo manyta kelti kultūrinį tų rusų lygį. Mokytojai rusai, jų šeimos rusiškos, čia cerkvė, popas, priiminės rusus mokinius — savųjų trūks, iš Rusijos atgabens, visokių lengvatų suteikdami.

Panašiai ir žemės ūkio mokykla: pirmaisiais metais vieni lietuviai priimti. Kitais metais jau tik vienas lietuvis buvo bepriimtas (paskui užėjo karas, mokykla buvo išdanginta į Rusiją, bene į Jaroslaulį). Būtų susidaręs gražus rusifikacijos centras. Aplinkiniai dvarai, jei ne rusams „pereselencams" išdalyti, tai stambių rusų valdininkų supirkti patogiomis sąlygomis iš banko: Stolypinas, Pokrovskis... Pagrindiniai mokyklos rūmai kainavo tik vienas milijonas rublių.

Atseit, mokykla visų turimųjų baudos pinigų nesuėmė. Kitus pinigus ėmė naudoti keliams per miestelius, tiltams. Jau gerai tai, kad tie pinigai nebuvo išvežti į Rusiją.

Paprastai prieš miestelius keliai būdavo labai išplakti. Dabar apie puskilometrį ar daugiau gražus grindinys, ir miestelio grindinys pataisytas. Sakysim, per Telšius toks kelias, toliau tiesia linija einant iki Kretingos, Plungėje kelias ir tiltas per Babrungą, prie Liepgirių nukastas kalnas, abu šlaitai akmenimis

grįsti, gražus, aukštas tiltas per Miniją, tas pats per Karteną — ilgas kelias prieš miestelį ir už miestelio, labai aukštas tiltas per Miniją ir Alantą, Kretingos kelias ir tiltas per Akmeną — nukastas kalnas ir iki Bajorų (iki Klaipėdos krašto sienos) išgrįstas.

Tie keliai ir tiltai daug naudos žmonėms atnešė. Pvz., prie Liepgirių buvo baisiai statūs šlaitai į Miniją ir menkutis, traškąs tiltas. Šlaitai pristatyti krikštų, liudijančių apie žuvusius nuo kalno važiuojant — ar arkliai pasibaidė, ar dišlius lūžo per akmenis, per molijas besileidžiant. Ypač daug krikštų buvo prie to nuo Kartenos pusės šlaito.

Važiuojant į Palangą per Karteną, ne visuomet tepravažiuosi: ar potvynis, ar ledai, Minijos plaustas neveikdavo — važiuok tuomet nuo Plungės per Šateikius, Salantus, Grušlaukę, Darbėnus, kad aplenktumei keltą. O juk daug žemaičių vaikų yra Palangos „mažąją seminarijėlę" baigusių.

Šituo Stolypino įsakymu statytieji tiltai, reik manyti, atitiko visus tiltų statybos reikalavimus. Medžius turėjo suvežti žmonės nuo desintinos. Akmenų netoliese užteko, o miškų, ir valdžios ir ponų, kiek norint visose vietose.

Atseit, Stolypinas padirbdino visus gerus didesniuosius tiltus per didesniąsias upes ir prie didesnių miestelių, per kuriuos važinėdavo taikos tarpininkas, paskui zemskij načalnik, apskrities viršininkas, voinskij načalnik.

Kiti vieškelių tiltai buvo menkokos vertės, ir privažiavimas nesutvarkytas — vienur leiskis žemyn, mat, taisomasis kelias vis kyla, ir tiltas palieka kur kas žemiau. O jei kame naujas pastatytas, tai jį iškeldavo, kad ir vėl jis greit neatsiliktų nuo kelio lygio. Tik tam tikro amžiaus tiltas buvo lygus su keliu.

Ir Nepriklausomos Lietuvos laikais prie

Dotnuvos ant tilto pasikorė Valstybės kontrolieriaus automobilis. Mat, per griovį statė tiltą. Pastatė labai aukštą, ir tik iš vieno galo buvo šiek tiek žemių papilta: pirmieji automobilio tekiniai jau nusileido nuo tilto, o paskutinieji dar neužlipo — automobilis ir pakabo „ant papilvės".

Tik pastaruoju metu ėmė derinti tilto ir kelio aukščius — pirma vos įsikabinsi ant tilto ir kriste turi kristi nuo tilto. Arklys šiaip taip įvilkdavo vežimą ir, galutinai nepasismaugęs, nusileisdavo. Bet su dviračiu daug kur neįvažiuosi. Tas pats ir su automobiliu.

Šunkelių tiltai — tai jau viena nelaimė: dvejetas sijų per upelį permesta, kartais trys; grindai karčių storio, apvalūs. O kai kuris nors grindas supūva arba išlūžta — ilgai stovi skylė. Pratę arkliai mokėdavo atsargiai pereiti. Paskui, skylei padidėjus, arba kai arkliai jau ėmė baidytis — šokti į šalį (ant siauro tilto), o kartais ir nuo tiltelio nušokdavo — imdavo taisyti: čia pat nukirstą alksnį ar eglę įspraudžia tarp sveikesniųjų grindų ir palieka neprikalę. Kai jau daug tokių tarpų susidaro, tuomet, kad tekiniai nenustumtų grindų, padėdavo skersius pagal sijas ir prikaldavo medinėmis vinimis.

Paprastai tokie tiltai ne bilda, bet šnabžda važiuojant.

Šiaip mažesniuose keleliuose važiuodavo brastva. Kai brastvos dugnas buvo ne akmenuotas arba vandens nunešamojo lengvo žvyro, išplakdavo duobę, ypač kai važiavimas į duobę staigus, — kuo ne zovada arkliai įlekia. Tuomet išklodavo kadugiais, karklais, kiek akmenim ar velėnom apmetę. Pro stagarus - šakas vanduo prasisunkdavo, ir galėjai žmogus vargais negalais pervažiuoti, jei tau į tekinius neįspringdavo kokios stambios, ratpėdžių ne-

besulaužomos šakos. Suklupdavo ir arkliai, kojoms įstrigus į šakas.

Vis dėlto nepaprastai geri žemaičių arkliai: karšti, baidosi kam šmėžtelėjus, bet kelio baisumas, tilto įtartinumas jų nebaidydavo — protingai žiūri į pavojus, dairosi, tarsi numanydamas, kad gali įsmukti, gali į tiltą įkišęs kojį nusilaužti.

Per tiltą pervažiavęs, visuomet pajausdavai, kad nuslūgo kažkoks sunkumas, kad kokios nelaimės neatsitiko su tavim pačiu, su arkliu ar vežimu.

Jau geriau ant drongų atsistojus stačiam brastva plaukti, negu per tiltą virpant važiuoti. Moterys, vaikai išlipdavo iš vežimo ir eidavo per tiltą pėsčia. Važiuodavo tik vienas, arba ir tas išlipdavo ir vesdavo arklius už snapo.

Tiesa, nusisėdėjus vežime, ne pro šalį kiek paėjėti, nusišvetinti. Juk purvuotu keliu mylią reikėjo važiuoti ne mažiau kaip dvi valandas, — ir arklio gaila, ir sėdėtuvai atbunka.

Sulūžus tiltui, ilgai ilgai šunkeliuose jo netaisydavo. Tokiais atvejais permesdavo per upės vagą lieptą pėstiems pereiti, o važiuotieji... kaip sau norite!

Iš tolo kaimynai pasakydavo: nevažiuok čia, tiltas sugriuvo, važiuok aplinkui, anava, per Grigaičio brastvą. Grįžk, arba daryk keletos kilometrų vingį, tuo tarpu kai pats kelias to vingio neišneša.

Pasukęs į šalį, gausi tiek vartų kilnoti ir tokių vartų, kurie gal keletą metų nebuvo atkelti nė karto, kurie tavęs vos neišverčia iš kojų. Kolei tu juos atkelsi, kad nesusmuktų, kolei užraišiosi užkėlęs, kaip buvo, užmirši, kad važiuotas esi, — daugiau pavargsi bevažiuodamas, kaip kad du kartu pėsčias būtumei suvaikščiojęs.

Per siaurus upelius, arba per griovius iš

laukų ar miškų vandeniui nutekėti, padaro tiltelius iš akmenų ir apmeta žemėmis. Ir laukuose tokių tiltelių matai, kur dirvos grioviais sausinamos. Žinoma, tokius palaidų akmenų sukrautus tiltelius, kur akmens be jokios rišamosios medžiagos, galima daryti, kai vandens debitas nedidelis, kai tuo būdu yra maža paprasto griovio piūvio ploto anga. Tokių tiltelių aptinki iš vieškelio išvažiuodamas į laukus, pievas — per vieškelio griovį. Yra per didokus upelius tokių tiltelių, užsilikusių iš tolimesnės senovės: aukštai išdėti dideliais akmenimis vagos pakraščiai, nesusiaurinant pačios vagos patiltėje. Seni juodi akmenys, dideli akmenų luitai čia pat iš vagos suritinti. Tokie tilteliai vien iš akmens. Viršus ne akmens, ne akmenimis grįstas, tik storai žeme apipiltas (žinoma, skliautai ir „grindai" akmeniniai). Nejauti, kad per tiltelį važiuoji, tik matai šalyse apačioje gražų žvyrynėlį ir spyksantį vandenį.

Gražūs tokie tilteliai, žiūrint iš upelio vagos, kai jie sukrauti per miške tekantį upelį.

Tyras šaltas vanduo, iš šaltinių susisunkęs į upelio vagą. Matyt, akmenuotas — juk neveš iš kitur tokių didelių akmenų tokio menko kelelio tilteliui statyti. Taip ir nori pamatyti šaudančius juodus nedidelius upėtakius.

Tiltai, patiltės, ypač kame tarp kalnų, miškuose, visuomet susiję su visokiais padavimais apie nelaimes einant - važiuojant, apie užsimušimus, arkliams pasibaidžius, nes jei ir yra atramos, tai tik fotografui, kurių seniau nebuvo: įbesta prie tilto galo vienoje upės pusėje ir antroje po dvišakį alksnį, permestas per tuos dvišakius trečias apytiesis alksnis, perlinkęs iki pat tilto grėdų (grindys namuose, grindai, grėdai tilte). Tai tau ir apsauga, kad pasibaidęs arklys nenušoktų nuo tilto. O pats tiltas siauras, trimis arkliais greta vargiai

per daugelio šunkelių tiltelius pravažiuosi.

Dėl to prie tiltų daug visokių nelaimių. Ir tiltas pats lūžta, ir jo grindai visuomet įlūžinėję, supuvę būna, bet dar ir tyčiomis išplėšia kelis grindus, kad nepravažiuotumei, o čia tave apiplėš, viską atims, džiaukis gyvybę išnešęs.

Ir tilto negriovęs patiltėje pasilaukia plėšikas aukos, važiuotos ar pėsčios.

Pasakoja, kaip mažas vaikutis, prie tilto sutikęs einantį žmogų, paklausė, kelinta valanda. Žmogus, ištraukęs laikrodį, pažiūrėjo ir pasakė vaikui. Vaikas sako: duok man tą laikrodį, man jis labai patinka. Ir kabinasi vaikas prie to žmogaus, norėdamas tą laikrodį gauti. Žmogus bara vaiką, niekus šnekantį. Bet iš patiltės storu balsu: duok vaikui, kai vaikas prašo.

Žinoma, laikrodį vaikui atidavė, nelaukdamas, kad tas storai prataręs pats pasirodytų.

Dėl to tokiose vietose visuomet yra šv. Jonelis — plėšikas drovėsis savo užmačias varyti šventojo akivaizdoje.

Nors yra atsitikę prie Liepupio (už Plungės Kartenos link 5-6 km), kad žmogus Jonelį iškėlė iš koplytėlės lauk, pats įsilindo švetintis nuo lytaus, — netaip jau tuos šventuosius tegerbia, arba netaip jau jų tebijo.

Tačiau gražių reginių būna prie tiltų, tiltalių, tiltelių ir dieną ir naktį. Dieną, kai saulėta, naktį, kai mėnesiena. Ir ūkanotą dieną būna įdomių vietų. Saulei tekant ar leidžiantis tie ilgi šešėliai, tamsus tas mėlynas dangus, vandenyje atsispindįs, ta giluma dangaus vandenyje, tas menkutis permatomas tiltelis, jo margas šešėlis vandenyje, ar tas rūstus didelių tamsių akmenų apsamanėjusios, dar kartais su augančiais medeliais krūvos tiltas.

Visokiom nuotaikom ir be baidyklių tokie

vaizdai patrauklūs: gali kartais gerą nuotaiką pagadinti, o kartais toje pačioje vietoje blogą pataisyti.

Prie tilto nejauku ne dėl baimės nelaimę aptikti, bet dėl visos tos tiltiškos aplinkumos, kad ir kažin kokia graži ji bebūtų.

Kai ėmė taisyti kelius, tvarkyti tiltus, upelių vagas, dingo visa svajingoji mistika. Liko šalta tikrovė, tik kūnui duodanti džiugios medžiagos, bet sielai nieko nebeliko. Ir garbingąją senovę nuo tiltų, nuo paslaptingų vietų keliuose kaip ranka atėmė. Šaltas grožis, išviršinis, nebeturi savo vidujės šilumos, paslaptingumo. Nebetinka naujiesiems tiltams nė tie pasakojimai apie šmėklas, nei ta romantiška istorija, dėl ko čia stovi šv. Jonelio koplytėlė, seniau itin gerbiama ypač tolimesniųjų kaimynų, visuomet sumesdavusių praeinant poterėlį, palaimos prašant. Ir pats šventas Jonelis iš pasvirusio kamieno, prakiurusio stogelio, nukrypusios kryžmos, išdaužto stiklo, subirusių rėmelių koplytėlės angos įsisvėręs žiūri, kur dėtis, nes naujas gyventojas įsimetė — stumia lauk didoko kielės lizdo šapai, ir prie šventojo galvos didelis vapsų korys (žiūrėk: už Liepgirių—nuo Plungės žiūrint—miške kairėje vieškelio pusėje, arba prie senosios Plungės bažnyčios galo prie prikalto kryžiaus, apkalto lentelėmis, — tarsi koplytėlė padaryta).

Taip tad dabar nė tos palaimos nebeieškoma, jos reikalas dingo sykiu su pakeistuoju gražaus seniau gamtos kampelio vaizdu.

Dažnai greta tilto yra lieptas. Taip atrodo, tarsi nevažiuokit pilnas vežimas prisėdęs, tiltas gali neišlaikyti, tegu vienas pasilieka arklių valdyti, o kiti gali ir pėsčia pereiti, juk ne tokie jau ponai.

Palyginimas: 1. į kalną važiuojant, eik pėsčias, kad arkliams lengviau būtų vežimą

traukti, 2. nuo kalno važiuojant, eik pėsčias, kad arkliams lengviau butų vežimą laikyti, arba, arkliams pasibaidžius, kai per kulnis arklį užgauna voga, ar dišliui lūžus, ar pakinktams trukus - atsirisus - atsimezgus, kad mažiau nelaimės butų. Apie mažas pakalnes ar kalnus čia nekalbama.

Ponai kitaip daro: jie nelipa dėl kalnų iš vežimo, bet į kalną jie lekia zovada, o į pakalnę vos tik juda mažytėliu žingsneliu. Per menkus tiltus ponai nevažinėja. Vieškelių tiltai pakankamai stiprūs ir platus. Šunkelių tilteliai ir tuščios pono kočos neišlaikytų, ir vos-ne-vos kočos plotis issitektų ant tilto.

Tiesa, tas pats lieptas gali ir tikriesiems pėstininkams patarnauti: kam eiti dulkėtu keliu vasarą, arba bristi purvą kelio pakraščiais rudenį - pavasarį, kad galima eiti pieva pramintu lygiu takeliu vasarą, o rudenį - pavasarį — greta tako pavasarį bedygstančiu, rudenį gyvulių nugriaužtu žolynėliu!

Lieptą dirba tokioje vietoje, kad potvynių metu vanduo jo neapsemtų - nenuneštų, kad priėjimas prie jo būtų sausas, kitaip padėlioja kas žingsnis akmenų take. Atseit, vagos krantai turi būti statūs siaurėlesnėje vagos vietoje, kad nereikėtų per ilgų rąstų. Parenka pakankamo ilgio rąstą, einamąją pusę kiek nutašo plokščiai, permeta tą rąstą per vagą. Rąsto galus paprastai padeda ant akmenų, o per rąsto galuose iškaltąsias skyles perkala stiprius mietus, kad pakilęs vanduo liepto nenuneštų.

Labai gerai, kad prie liepto auga vagos pakraštyje dideli medžiai; tuomet liepto šoną atremia į medį ir prie to medžio pritvirtina. Patogu taip pat kibtuvams prie medžių pririšti - prikalti, į šakas įspraudus.

Geri lieptai turi du patašytus rąstus, susegtus su kits kitu, ir dailią kartį kibtuvui.

Menkesniems lieptams ar per siauresnius upelius pakanka vieno patašyto rąsto, kartais dviejų karčių arba vienos karties storio liepto ir plonos apynovartės storio kibtuvo. Kitur net dviejų tvorgalių pakanka, žiūrint, koks upelio plotis.

Ir per balingas, klampias samanynes kartais akmenis dėlioja take, o kartais ištisus rąstus, jei tai pono ar valdžios miške (suvartoja išvartas, žinoma, niekam nieko nesakę ir nežinant, kas tai padarė), kartis, kad ir trumpokas, po kelias greta. Tik čia labai retai terasi kibtuvą.

Dėl liepto tenka irgi vingius daryti, kad galėtumei pasinaudoti pastovesniu lieptu, kuriuo kiaurą metą galima per upę pereiti.

Kai maluno užtvanka yra aukšta ir kai pats malūnas yra pastatytas ant upės vagos, bet ne ant iškastosios žemiau pylimo upės šakos, tuomet malūno tiltas yra geriausias ir, žinoma, geriausias lieptas. Dėl to nežinodamas, ar nuneštas per potvynius lieptas ar tiltas, eik ir važiuok pro malūną.

Tik malūnai yra statomi prie didesniųjų upių ar ant mažesniųjų upelių. Šitoks malūno apibūdinimas nusako, kaip jis pastatytas. Ir beveik be klaidos galima spėti apie tiltą. Dar tenka atminti, kad malūnininkui itin gera, jog iš abiejų upės pusių prie malūno galima būtų privažiuoti. Dėl to malūnus stato prie vieškelių, atseit, yra tiltas, arba patys malūnininkai pastatydina, arba apsiima akylai tiltą prižiūrėti, kad jis kuo ilgiausiai išsilaikytų.

Kad nežinai, ar yra lieptas, eik pro malūną.

Per akmeningų upelių sriautas galima pereiti akmenimis. Kad nereikėtų dideliais žingsniais žargstyti nuo vieno akmens ant kito, akmenis kiek patvarko vagoje: parenka didė-

lesnius plokščiais lygiais paviršiais, sustumdo į eilę, nedidelio žingsnio atstumais — galima gana patogiai pereiti, pasisaugojus, kad nenusprustumei nuo slidaus šlapiais maurais apaugusio kulio. Nemalonu nusprusti, galima panarinti koją, ar dažniausiai atsisėdama išsižergus.

Kartais ir per didokus upelius būna akmeniniai perėjimai, pvz., Kretingoje prieš kapus per Akmeną. Akmeninga Akmena. Gali pasirinkti kokių tik nori akmenų, didelių ar mažų, plokščių ar apvalių, lygių su dailiais plokščiais paviršiais. Perėjimui čia parinkti dideli akmenys, padėti ant akmeningo dugno, aukštai kyšo iš vandens. Vanduo pro tarpus sriauniai prateka. Reik didelio lytaus, kad vanduo apsemtų akmenis. Potvynių metu ar pavasarį ledams einant akmenys pasilieka vietoje — ledinės - lytys eina virš akmenų ir dėl to negali nustumti jų žemyn ar bent išversti iš tako rikės. Vanduo gi jų negali paplauti, nes dugnas ištisai akmenimis nuklotas ir ne viena eile — ne per vieną akmenį. Labai nedaug dienų tepasitaiko per metus, kad tuo lieptu negalėtų iš Kretingos į Kretingsodį nueiti gražių sodybų aplankyti, pasidairyti, kur buvo pilis, bažnyčia, seni kapeliai.

Tai nevadina lieptais, bet sako: gali pereiti kūliais, jau vanduo yra tiek nusekęs, kad kūliai kyšo iš vandens. Mat, ledai atnešė kūlių gausybes iš Švedijos, o dabar ledai ir ne taip jau didelių akmenų, žmogaus rankų pajudintų ir išdėliotų takui per upę pereiti, nebeįstengia nė iš vietos pajudinti.

Pasakys žemaitis: tokie tie jūsų dabar ir ledai, kaip ir jūs patys „menki“, — paklausais kame benugirsi stiprių vyrų...

Gražus reginys, iš šlaito žiūrint į akmeninį perėjimą: lygus, beveik kiek aukščiau stovįs

vanduo, greitas tekėjimas pro „liepto“ akmenų tarpus, nuostabus mirgėjimas saulėje ar mėnesienoje vandens žemiau akmenų, burbuliuojąs vanduo tarp dugno akmenų, kolei pagaliau išsilygina į pakankamai ramią tėkmę jau nebepertvarstytoje akmenimis vagoje.

Verpetai sukasi aplink didelius iš vandens kyšančius pavienius akmenis vagoje, įdomios sriautelės sriautoje susidaro, kai netoliese yra keletas didokų akmenų, kurių kiti virš vandens, kiti po vandeniu. Čia tiek lankstaus gyvumo, tiek skubos, tiek pleškėjimo — pyksta vanduo, skalaudamas akmenis, rūstai mulkso akmenys, kutenami sriaunios tėkmės greito vandens.

Nenutrūkstama kova dėl vietos: vanduo puola kelio kliūtis, akmens amžinos ramybės nenori nustoti, nesuderinami kovos ginklai, nepažeidžią priešų, nebaigiama kova: negreit vanduo tesudaužys akmenis į smilteles, negreit, nors dažnai ir šaltį ir vėją kviečiasi pagalbon. Per kietas akmuo, per minkštas vanduo. Nuslidino akmenis, nebeįkanda savo švelnučiais danteliais, vanduo tik bėga pro šalį, tik raitosi, pats savo kaulų nebesuskaitydamas.

Nemaža akmeninių lieptų Žemaičiuose. Matai jų per upes, upalius, upelius. Upėms reik daug akmenų ir didelių, o upaliams - upeliams kartais ir vieno akmens pakanka. Netenka čia pamiršti istoriškųjų mūsų kulgrindų senovėje per ežerų sąsmaukas.

Dar aptinki per upelius perėjimus, vadinamuosius „takišus“, ar takkišes. Permeta per upelį kartį. Sukala prie karties prieš vandenį mietus, kartais prie kits kito, kartais sprindžio atstume. Užkloja prie tų mietų skyles eglašakėmis, kaip šluotomis. Tuo būdu „užtvenkia“ upę, kad žuvys nepralįstų. Palieka tik vienoje vietoje nedidelio žingsnio spragelę, ir

čia įspendžia varžą (vadina ir venteriu, nors, rodos, venteris turi būti siūlinis), padarytą iš žilvičių. Į varžą įlendama, einant prieš vandenį. Žuvis įlenda į varžą, o išlįsti nebepataiko, arba itin reta kuri beišlenda.

Tad per takišo kartį - lieptą, pasilenkus besilaikant už judančių mietų ar šakų galų, galima, kai kas yra įgudęs, pereiti per upelį, neįkritus ir nesušlapus.

Takišai daromi sunkiai prieinamose prie upelio vietose, nėra prie takišų takų — reik gerai žinoti apylinkę, kad galėtumei takišais pasinaudoti. Be to, ir nepatogu: gali varžos savininkas pamatęs pamanyti, kad iškraustei jo varžą — išėmei žuvį.

Sako: tiek klėtį išlaužk, tiek varžą iškratyk — vienodas griekas.

Kai žuvis nebegaudoma, pavasarį lydekoms išneršėjus, vasarą raudoms (neršto metu raudos eina dideliais būriais), takišus išardo, stambiąją medžiagą pasaugo kitiems metams.

DIDELI MEDŽIAI

Ypatinga pagarba ir globa teikiama seniems dideliems medžiams. Vis tiek, ar tie medžiai augtų sodyboje, ar kur kitur.

Matai sodyboje persenusį, padžiūvusios viršūnės, išdubusių, genių iškalentų šakų, suskilusio kamieno, papuvusių šaknų topolį, tarp trobesių, virstant galintį sulaužyti ne tik stogus, bet ir sienas. Vis tiek jį saugo, jo negenėja, nekerta padžiūvusių šakų. — lai peria uoksvose šilovarniai, špokai, žvirbliai, žylės, lai suka savo lizdus širšūnai — ir jie juk kam nors reikalingi. Kitoje sodybos vietoje matai žemai nutįsusių šakų svyruonį beržą. Jo šakos graibsto nuo pravažiuojančio vežimo šiaudus, šieną,

barsto, — rink paskui, grėbstyk, traukliok į šakas įsivėlusius, nešk, paskui vežimą eidamas,— ir sugaištis darbymetyje ir nereikalingas darbas. Dar kitur klevas savo šakom, vėjo svarstomas, trina stogo šiaudus iki pat kločių, jau vanduo pro tas vietas prasisunkia — pūdo grebėstus, gegnes, kazilkelius, net pačią sieną. Kita šaka savo galūnėmis vis graibsto nuo stogo viršaus spalius, ir apmestos velėnos nepadeda.

„Tėvai, pagenėk tas klevo šakas, matai juk, ko nepridaro".

„Ne tavo tėviškė — tau negaila. Mano tėvas negenėjo to klevo, ir aš negenėsiu".

Pasirodo, kad šeimininko tėvo senolis buvo pono atkeltas čia į išmesto neklaužados baudžiauninko vietą; tas klevas tebuvo tuomet vienintelis sodybos medis gerokos gegnės storio. Atseit, klevas buvo liudininkas viso čia sodyboje vykstamo gyvenimo. Jis sekė visą giminės gyvenimą. Iš kur ir kaip ta giminė atsikėlė į tą sodybą, žinios buvo nutrūkusios. Tarsi tai būtų pasaulio pradžia, žinoma, tos giminės. Gerbk senelį — ir pats pasensi.

Dar kitur matai seną šakarnę neįkandamų rūgštinių obuolių obelį, savo šakomis braižančią trobos sieną, siekiančią langus, langinyčias. Kai vėjas blaškosi žiemos metu pūgotomis naktimis, regis kas prašosi įleidžiamas, žadina, kliudo poilsį.

Kam genėti? Mano sodybos medžiai glaudžiasi prie manęs, ieško užuovėjos, kalbasi su manim, pasakoja, kas dedasi lauke, — ne veltui juk jie, kaip sugebėdami, kaip beįmanydami, braižosi į sienas, stogus, girgžda savo padžiūvusiomis šakomis, traška, vos šaknų bepalaikomi, — nė vienas akimirksnis mano šeimos gyvenimo nepraėjo pro juos nepastebėtas. Jie viską matė, žino. Reik tik jų kalbą suprasti. Aš jų kalbos žodžių neatskiriu, bet mano širdis

jaučia — susigaudo jų mintyse. Ne visuomet vienaip tegirgžda - tetraška. Net prieš įvairius oro pasikeitimus jų garsai kitoniški.

„Atsimeni, juk tas senasis pas klėtį topolis kai išvirto, neužgavo nė stogo kertelės — atsigulė kiemo viduryje, vos patilpdamas savo plačiomis šakomis, barbarkos, bedruskio neužgavo. O po trijų dienų mirė senolis Silvestras".

Neišlaikė jautrusis medis nujaučiamos savo žmogaus mirties, pats pirma išvirto be jokio vėjo, o iki tolei ir audrą nesugebėjo jo išversti. Pasakysi, medis nejaučia, medis nieko nežino. Jis yra kiaurai susigyvenęs su sodybos šeima. Jis tik nemoka musiškai pasisakyti, paskui mus paslankioti. Bet savo garsais, savo šakų mosavimais jis pasisako, reik tik prisistebėti įvairiais orais, įvairiomis sodybos aplinkybėmis.

Vis tiek ir lauke stovįs pavienis medis, seniau augęs miške, paskui ganykloje, dar paskui plėšime, o dabar dirvoje, apaugęs javais. Juk į jį pažiūrėjęs atsimeni, kas čia seniau prieš šimtą metų buvo. O be jo kas tau gali priminti - pasakyti. Užmirši savo sodybos, savo tėvų praeitį, paliksi vienišas, kaip iš kelmo išspirtas.

Ne kitaip branginami ir miškeliuose, pamiškėse, palaukėse, birštvose, miškuose augą senieji medžiai. Tą trumpo amžiaus apušę ir tą randa progų pagarbinti. Liepos, ąžuolai, pušys, beržai, jei jie dar greta auga, kad ir šakomis susikabinę. Kiek čia paslėpta prašymų - maldų, kiek išgerta žolynės iš susikabinusio beržo su pušim, ar ąžuolo su liepa - pušim šakelių, kad gerą sugyvenimą duotų, kad pamylėtų, kad pritrauktumei prie savęs —prisiviliotumei norimą mergaitę -jaunikį. Aplaužo didelių medžių šakas, paskui, nebeprigaudami, šliaužia į medį arba po audros bėga žiūrėti, ar nenukrito

vėjo nublokštų šakelių (Šilasoda netoli Kiauleikio sodybos).

Birštvos dažnai, o ir ištisi miškai šventais laikomi. Gurskienės Keturakių dvaro Vilkų miškuose Deivakrėslis, čia akmuo su pėda: Dievas čia buvęs ir savo atminimą žemaičiams palikęs. Arba prie Gadunavo dvare už klėties didelė pušis, prie kurios pririšti baudžiauninkai buvo plakami, net negyvai užplakami.

Tokie medžiai padeda prispaustam - nukamuotam žemaičiui kiek apsiraminti, išliejus jiems savo skausmus. Juo senesnis, juo didesnis, juo labiau išsišakojęs medis, juo lengviau - greičiau jis tave supras. Dar—juo labiau toks senas medis susipynęs su kitais medžiais, juo jis daugiau supranta - žino. Visai gerai, kai bet kuris senas medis yra suaugęs su kitų medžių šakomis (Palangoj grafo parke dvi pušys, suaugusios viena stora šaka — nepasakysi, iš kurios į kurią ta šaka yra įaugusi): tokie medžiai turi ne tik spėjamųjų - raminamųjų savybių, santykius taikančių savybių, bet gali pagydyti išnirusius, išlūžusius sąnarius, reik tik tam tikrą maldelę į tuos medžius, tarp jų landant, sukalbėti (suauk, mano sąnary, kaip tų pušų šakos kad yra suaugusios; sutaikink mane su vyru, kaip taikiai tos suaugusios pušys kad gyvena; pririšk prie manęs mano mylimą Marytę, kaip tie medžiai kad yra susirišę, ir t.t.; visokiems atvejams tai taikoma).

Vadinas, medžiai turi savo vidujį pasaulį, jie jaučia, pažįsta suvargusį, nori padėti, tačiau jų pagalba rankom neapčiuopiama.

Kaip džiaugiasi namiškis gyvulys, savąjį pamatęs, — sužvengia, sumykia, subliauna, suloja, sukniaukia, — tiek temoka savo jausmus parodyti. Medžiai savo išore visai negali savo jausmų parodyti, o į jų vidujį pasaulį reik pačiam sugebėti įžvelgti. Kas sugeba suprasti at-

skirą medį, jų sąjamas, birštvą mišką, tas, su jais pabendravęs, gauna, ko norėjęs, atgauna sielos pusiausvyrą, jei jos ieškojo, atgauna kūno sveikatą, jei liga - negalavimais skundėsi. Be to, medis nepaperkamas, nekerštingas, jis tik gera geidžia saviškiams.

Ir medis be reikalo nemeta lapo nuo savęs.

Žemaitis liūdi iškirstame miške, kelmynuose. Nedžiugina jo liekni, kirtimuose augą berželiai, tankus eglynėliai, pušaitės. Jis neturi ko jiems pasakyti. Jie mažiau už jį teturi gyvenimiško patyrimo. Žemaitis čia jaučiasi taip pat, kaip tie pavieniai išbėginiai rinktiniai sėkliniai medžiai: vieniši, nykūs, be draugų, be savųjų — vis linksta prie dar nekirsto miško. Nebėr praeities — nušluota, kas blogiausia, žmogaus rankomis žemiškai naudai.

Nemėgsta tokių naujokynų miško paukšteliai — jiems čia nei laukas, nei miškas. Kai plynymėse - kirtimuose kiškį pamatysi, ir jis kažkoks nedrąsus, tarsi svetimoje žemėje pačiuptas. Kai užauga nepraeinami tankumynai, vilką gali aptikti, šerną — ir jie tik praeiviai, laikinai pasiganyti sustoję.

Jie visi bėga į mišką, kolei miško vidurį pasiekia.

Kitaip skauda žemaičio širdis degimuose, kitaip audros išvartyti - išlaužyti medžiai jį veikia. Čia jam gaila gražios medžiagos — čia medžiaginiai sumetimai daugiau veikia, kaip sielos būklė. Čia jis prisimena gamtos nenugalimas jėgas. Šiurpulingai žvelgia į praeitį, neramus dabarčiai, susirūpinęs dėl ateities, kaip tas gamtos jėgas permaldauti, kad jos būtų švelnesnės, kad praeities liudininkų nenaikintų, kad liktų praeities pėdsakai, kad patys kalbėtų, o ne vien iškraipyti greit pamirštami žmonių pasakojimai beliktų.

Senasis žemaitis miške maitinosi, miške

sėkmingai nuo priešų gynėsi. Žemaičių ir šventieji „miške augo, miške lapojo“. Žemaičių padariniai miške augę - lapoję, namo parėję — dūšią nešioję, šilumą tausoję, nuo šalčio - vėjo gynę - saugoję.

Plyni laukai, kad ir geros žemės, nevilioja žemaičio, nėra jam miško, nemato jis tokios branginamos praeities.

Augina žemaitis mišką, kur tik gali. Kad ir pavieniai medžiai tegu kyla aukštyn, tegu neša jo skausmus dangun, kad ten apsaugos rastų.

Žemaitis sako, jog jo širdį perveria duslus aičiojimas - žlegtelėjimas pakirsto - papiauto medžio, virstančio ant žemės, atsitrenkiančio į žemę, tiek daug padėjusią medžiui augant, stiprėjant. Žemė viską davė medžiui. Žemė viliojo Saulę, Žemė lytų tausojo, kad medžiui drėgmės nestigtų, kad medis galėtų maistą pakelti iki paskutiniojo viršūnėlės lapelio. Giliai buvo susigyvenę, apsipratę. Medis apmarintas — nebeaugs: ne visi medžiai teleidžia atžalas iš kelmo šaknų. Žemė gi liko plika, be apsaugos nuo Saulės, be priedangos nuo smarkių liūčių. Nebeturės žemė kam tą vandenį atiduoti. Tekės nevaržomas vanduo, griauš žemę, be naudos plaus jos maistingas medžiams daleles, neš i upes, o upės į svetimas marias - jūras - vandenynus, kitur, kitiems, išneš turtą—pasakas apie praeities tėvų gyvenimą. Kiek skriaudos! Kiek turto sykiu su medžiu dingsta!

Tikrai nuoširdžiai žemaitis gailisi ne tik miško, bet ir kiekvieno medžio; juo medis senesnis, juo labiau jam jo gaila, kai kas nors jam gyvybę sustabdo.

Miškas — gamtos grožis. Kiek įvairumo, kiek savotiškų įspūdžių gauni, net kasdien į mišką eidamas! Mišku negali atsigėrėti nei saulėtą pavasario - vasaros dieną, nei rudenį lapams krintant, nei žiemą, brisdamas per gilų

sniegą. Jis vis kitas, vis nebe vakarykštis. Juo labiau, kai vis dažniau mišką lankai, kai seki jo kitimus, kai pradedi pažinti atskirus medžius, medelius, pavienius augalėlius - žoleles. O tų samanų įvairumas ir grožis, kai jas imi iš arti žiūrėti! Ištisi nauji pasauliai atsiveria ne vien prieš akis, bet ir prieš protą, prieš darnų jų sugyvenimą, prieš talkininkavimą jų kits kitam. Žmonės nėra tokie tvarkingi, tokie dosnūs, tokie nuolaidūs. Tiesa, ir žiaurumų pamatai ir medžių - augalų ir gyvulių - gyvių tarpe. Kovojama dėl erdvės, dėl Saulės, dėl maisto.

Miške gali žmogus visako pasimokyti, visako išmokti, sako žemaitis. Miške gali pasidaryti akylesnis, nors „miškai ausyli, laukai akyli".

Rimties - susikaupimo gali miške rasti. Listina miške darbštumo vabzdelių - vabalų gyvių tarpe. Prisižiūrėk ir į medžius -medelius, ir čia gaivumo - gyvybės, judesio, o tai ir darbo pamatysi.

Eina žemaitis į mišką ir verkti ir dainuoti. Eina į mišką riešutauti uogauti. Eina slėgerauti - lėgerstvauti. Eina pažinčių ieškodamas, eina įkyrių žmonių nusikratyti norėdamas.

Ir vienas miške ne vienas. Ir čia save atvirai parodo, į kitus žiūrėdamas. Kiti žiūri į jį, savo tylinčia paslaptim traukdami į save, viliodami.

Žemaičiui miške jauku, nors iš mažens jis būtų pripasakotas apie miško šmėklas - baidykles, apie kelmus - velnius, apie laumių šluotas, apie raganų persenusius - sukypusius medžius.

Žemaitis ir jų nebebijo. Tai juk žmonių išmislas - padarinys, miško net neatsiklausus, ar tai jis norėtų. Maža žmonėms miško neapsakomo įvairumo, jie dar kažko prasimano, tary-

tum miškas tikrai visuom kuom knibždėti knibždąs.

Būry, sako, jaukiau, miške saugiau.

Spykso upeliūkstis, miško daubomis vingiuodamas. Siauras, negilus, šaltinuoto vandens iš pakerės prisriuobęs. Upeliūkštis gražiai atspindi šimtamečius medžius, kur - ne - kur savo dugne pradurdamas skylę iki mėlynojo dangaus. Neramus dangus, vis slenka pro tą skylę balti kamuoliniai ar smulkučiai plunksniniai ar išsidraikę sriuoginiai debesys. Vingiuose vanduo ramus, kaip akis spindi, kaip veidrodis. Sriautose seklesnis, bet nepermatomas; čia ne švarusis smėlis dugne, bet tamsūs akmenys, kūliai - kūlaičiai.

Ir vėjuotą dieną miško giliose daubose prie upelio ramu. Nė garso. Gal tik retkarčiais tulžys sušvilpauja, lėkdamas nuo vieno į vagą įvirtusio milžino medžio iki kito, keldamasis nuo vienos to milžino aptrešusios šakos ant kitos. Ir upelyje ramu, be judesio. Tik kartais iš vienos pakerės švysteli į kitą juodas upėtakis, ar ilsisi ant smėlio prieš neįžiūrimą tėkmę sugulę grumzdulai. Retai čia nugirsi žiogą, nedažnai peteliškę pamatysi.

Jauku žemaičiui tokiose miško vietose. Jis mano, kad ir jo dienos taip gražiai atsispindi praeityje, kaip eglių - pušų viršūnės tame upelyje. Čia jis nusikrato kasdienių rūpesčių - vargų, čia, kad ir vienišas, jis mato tylių draugų būrius ir žemėje augančius ir vandenyje atsispindinčius. Jis nebežiūri čia į tikrąjį dangų, o tik grožėjasi jo atspindžiu vandenyje. Jis negali akių atitraukti nuo to skaidriojo - ramiojo vandens, tiek daug įimančio į save, ir visą mišką su jo medžiais, ir su jo debesimis, ir jį patį, nustebusį, mažytėlaitį tarp milžinų medžių, tarp nepasiekiamo gylio dangaus. Jis mato save, kaip niekur kitur nėra matęs. Ne-

jausdamas vėjo, jis mato svyruojančias medžių viršunes. Dangaus mėlyneje jis stebi debesų - debeselių slinkimą. Kartais pralekia retai sparnais mosuodama pleštakė. Nepraleidžia pro akis pasišvaisčiusios žuvytės. Seka jis akimis plaukiantį žemyn į vandenį įkritusį sapelį.

Bežiūrėdamas užsimiršta, pasilsi įtemptos jausmų jautriosios stygos, atsipeikėja nuo įkyrios sodybos kasdienybės, pasiilgsta namų nastos, nes čia visi, ką jis mato, visi savo vietose, visi savais keliais, be atodairos - atvangos eina - plaukia - sienka kažkur, nežinomybėn.

Upeliu su jo vaizdais mintyse nešinas, apsiraminęs žemaitis, vis didindamas žingsnį, vis tankiau žengdamas, skuba į savo sodybos žemę prie savųjų, pirma medžių, paskui gyvulių - paukščių, o juos pamatęs, pasidžiaugęs, tarsi kaltas prieš juos jausdamasis, kad buvo nuo jų pabėgęs - pasislėpęs, kažko naujo - svetimo ieškodamas, nedrąsiai dairosi, namiškius pamatyti norėdamas.

Nepakeldamas akių, apsimesdamas negirdinčiu, graibosi aplink, rodydamas, tarytum jis niekur nebūtų buvęs išėjęs, jis čia pat, darbų verčiamas, lyg ir nematomas buvęs pasidaręs.

Žemaitis dabar kitas. Jis savyje tebelaiko aną skaistųjį gamtos vaizdą su upeliūkščiu, upeliūkštyje. Kitoms mintims jo galvoje nebėra vietos. Ir širdis nebejaučiama pasidarė. Jis atgijo. Jis vėl gali nešti savo naštą kasdieninę. Našta ši dabar jam nebesunki, bet maloni, nes tai jo pareiga, tai jo darbas, be to būtų susmukęs, bejausmis, ištižėlis.

Darbymetyje ir akmuo kruta.

Jis dabar stiprus, jis nieko nebijo. Jis pats sau „ponas".

Praskaidrėjo jam akylieji laukai su javais,

tvoromis. Ėmė džiuginti jį margųjų pievų kvapiosios žolelės. Ėmė vilioti jo akį vabzdžiai - peteliškės, masalų rujos; įdomus pasidarė jų gyvenimas, jų bendras sugyvenimas. O jau paukštelių čiulbesys, veversio giesmė, strazdo skambalingas balselis, lakštingalo suokimas. Kregždės ir tos ėmė jaukiau savo: rytą - vakarą, rytą - vakarą vis lapynė, rytą - vakarą, rytą - vakarą vis lapynė, vis lapynė... Ir varna savo vietoje, žvirblis.

Žemaitis, neberasdamas sau vietos sodyboje, laukuose, pievose, ėjo į mišką, pats save paklaidinti norėdamas. Upelis atpeikėjo jį, grąžino gyveniman, atstatė išsekusias jėgas - atspirtį, atjaunino jį, darbingu padarydamas, minčių sveikatą atstatydamas. Jis manė miške nieko nerasiąs. Tačiau miške rado daug, tegu nebylių - kurčių draugų, dirbančių -bruzdančių, nesiskundžiančių - patenkintų ir savim ir aplinka. Tikrai graži ta jų aplinka, gražūs ir jie patys, kai į juos žiūri upelio skaidriame — šaltinuotame vandenyje atsispindusius. Jie kaip gyvi. Įdomesni, kaip stačiai į juos žiūrint. Sugebėjo žemaitis pats save vandenyje pamatyti. Patiko sau, grįžo į gyvenimą.

Štai gamtos paslaptys, kaip jos moka sveikinti paliegusius, suvargusius, gyvenime išeities nebematančius.

Štai ta gamta, kurią žemaitis myli visa savo širdimi, visais savo pojūčiais.

Gamta duoda žmogui tai, ko jam trūksta. Vis tiek, ar tai būtų kūno norai, ar sielos polinkiai. Tik mokėk gamtą stebėti, mokėk ją jausti.

Žemaitis tai moka. Gamta šį žemaičio gebėjimą šimteriopai jam apmoka.

Nemink ant žolelės, pakanka kojai vietos.

Netraiškyk vabalėlio — jis, kaip ir tu, turi širdelę.

Neskink be reikalo lapelio, žiūrėk — jo stiebelis apsiašarojęs.

MALŪNAI

Vėjinių malūnų žemaičių žemėje kaip ir nėra. Pirmą malūną pamačiau Kalvarijoje, paskui Palangoje. Pakanka žemaičiams upių. Upių gana daug. Upės sriaunios. Vandens negu tik per vasaros kaitras kartais malūnui pritrūksta. Upės teka šaltinuotomis daubomis — iš šaltinių prisisunkia vandens. Upės turi daug intakų, kurie surenka iš apylinkės šaltinių vandenis ir suneša į motininę upę. Netrūksta nė miškų žemaičiuose; miškai saugo vandenį, neleisdami jam garuoti, ilgiau laiko pavasarį sniegą, pašuolį, ir žiemą nukritęs sniegas visas lieka miške. Sniego vėjas nenupusto. Dar ir patys miško spygliuočiai mažiau teišgarina vandens.

Upeliai pakeltų ir tankiau pristatytus malūnus. Tik vagą tereik užtvenkti. Pievų malūnai negadina — vanduo jų neužlieja. Kad tik, vagą užtvenkus, vanduo neatsiektų iki aukščiau esamo malūno.

Vandens malūnai Minijos, Virvytės, Babrungo pasuka po dvejetą girnų, vilnų karšyklą, kartais ir verpyklą, milo velyklą, dažnai ir tartoką - zeimerį čia rasi.

Malūnai priklauso ponams (atminti reik, mano jaunystės dienomis — daugiau kaip prieš 60 metų), valdo juos žydai. Retai kame vokietys. Žemaičiai, kaip kitų amatų, taip ir malūnininko amato nemėgsta. Retai kame koks prašmatninkas turi įsikūręs mažą malūną, sako, sau kiaulėms susimalti, kai kituose malūnuose sunku pritilpti.

Malūnas duoda gerų įplaukų. Žydai vis vaginami — turį įsitaisę skyles, grūdai patys

jiems į maišą iš kašės byra. Arba turi prie kašės pastėptas duris. Pro jas nematomai įeina prie girnų ir pasisemia grūdų. O tu gali sau apačioje miltus graibstyti — nepagausi, nepamatysi.

Anais laikais buvo tik akmeninės girnos. Kitas darydavo čia pat, kitas iš kažkur atsivežindavo. Paskui atsirado „prancūziškos". Akmuo apklotas titnago sluoksniu, matyt, su cementu. Kitų prancuziškų girnų nereikėjo kalti. Jos tinka darbui, kolei nudyla tas titnaginis sluoksnis. Nudilus galima apliedinti iš naujo. Lankosi meistrai ir apliedina. Atsirado ir čia pat sugebančių apliedinti, medžiagą nusipirkus. Gryno akmens girnas itin sunku kalti. Reik įgudusio ir mokančio tą darbą dirbti.

Man mažam tebesant, pavartodavo „kruopams" dirbti rankines girnas. Tokių beveik kiekviename kieme galėjai rasti. Pastaruoju laiku jos jau nebe priemenėje ar prišininkėje laikomos, bet kame pastogėje išmestos.

Pastaruoju metu, be vandeninių malūnų, ėmė steigti garinius malūnus. Tie, kurie turi lokomobilius, kai kūlė baigta, ima malti.

Ir pačios girnos daugelyje vietų „valcinės". Pramoko labai gerus miltus pagaminti. Visokias gruces, visokius kruopus gamina pačius geriausius.

Mano tėviškėje, kai neauga kviečiai, tai ir „petliavotų" miltų kvietinių savo nepasigaminama.

Yra labai gerų malūnų. Plungėje vienas žydo valdomas malūnas mieste prie „kronkos" -vaikų prieglaudos, kitas — prie Saldžiosios girelės, dabar prie Lurdo. Vandens įiemdviem užtenka per kiaurus metus. Abu suka Babrungo vanduo. Tuoj aukštėliau, kur statosi naujas miestas, vėl ant Babrungo malūnas. Stonaičiuose prie Babrungo, kur šis įteka į Mi-

niją, dar malūnas. Čia buvo ir visai Plungei elektros stotis.

Visi geri malūnai: ant Minijos prie Liepgirių, prie Kartenos, kur į Miniją įteka Salantas, zemiau Kartenos prie Kalkyčių kalno.

Vien ant Minijos yra 18-20 malūnų, imant nuo pirmojo malūno ant Mavos upalio, istekančio is Sideklio ežero, ir baigiant prie Gargždų prie pat sienos su b. Klaipėdos Kraštu.

Pelninga įmonė malūnas. Jėga veltui, tik įrengimas.

Labai malonūs buvo malūnininkai žydai. Dailiai žemaitiškai šnekėjo. Vaikai jų be jokio akcento.

Malūnininkai žydai „sviečydavo" tuoj tik vestus veršius. Kai veda karvė ir norima žydui parduoti veršį, turi turėti kortelę, kada vestas, kitaip žydai nepirkdavo, ne „košer". O už košer kiek daugiau mokėjo. Geriems rimtiems ūkininkams patikėdavo be kortelės, tačiau geriau buvo turėti tą veršio „gimimo popierį".

Mėsininko šuo, malūnininko karvė tai jau tikrai riebūs. Karvė ir žolės gauna, ir vandens švaraus gerti, ir miltų ar atrubių geldoje netrūksta.

Nuomininkai ilgai išbūdavo malūnuose, ir žmonės priprasdavo prie jų, ir jie žmones pažindavo.

Bet vis dėlto malūnininkas jautėsi esąs ponas, tegu miltinas, sudulkėjęs ir paprastą pypkę rūkė.

Skolindavo, parduodavo ūkininkams miltus, grūdus. Žinoma, „natūra" imdavo nuošimčius — žmogui grūdas tarsi nieko nekainuoja, juk ne turguje, sako, kam lygauti?

Pastaruoju metu ir žmonės ėmėsi malūnininko amato. Ir senus nuomoja ir naujus statosi. Apsidairo, kur patogesnis privažiavi-

mas, kur lengviau užtvanką padaryti. Kad turbininius stato, aukštos uztvankos nereik. Juk tik, kai viršutinio vandens ratas, reik aukštai vandenį iškelti. Ir žemutinio rato malūnui geriau aukščiau vanduo. O pylimu neiškelsi is vagos vandens — apsemdinsi svetimas pievas, reik jas išpirkti. Dėl to vandenį palieka tik vagoje. Kai upė vandeninga, pakanka sutvinkinti vandenį tik vagoje — upė duoda tiek, kiek reik malūnui sukti.

Labai įdomų—pasakišką vaizdą sudaro vėjiniai malūnai. Jų šniokštimas, galingumas, švaistymasis. Ant atviro kalno stovi išsiplėtęs, arba sukasi, tarsi greičiau pro žemę sparnus pratraukdamas, kad kartais kur neužkibtų. Kai stovi — ramus. Galvos aukštyn nepakėlęs, ir tematai prie pat žemės languotą gardį, ramią, tylią, rodos, nepajudinamą. Dėl to nestebėtina, kad Kalvarijos žydelis prie tokio sparno pririšo savo ožkelę pasiganyti ir pats ramiai netoliese atsigulė pasilsėti, nes jo vaikų maitintoja „cigelė" bus soti. Malūninininkas paleido maluną suktis. Vargšė ožkelė, kelia ją į dangų. Žydas ramus, mato tai ir galvoja, manydamas sapnuojąs akių nesudėjęs, kad katalikų Dievas kelia jo ožkelę į dangų savo, jog parodytų, kaip ten gyvenama. Staiga ožkelė bums į žemę — mee. Buvo snustelėjęs. Ožkelės balsas jį pažadino. Žiūri žydelis — kaip niekur nieko, ožkelė kyla sau aukštyn. Vėl snaudulys paėmė. Ožkelė vėl meee, jau trumpiau me. Pramerkia akis žydelis ir vėl mato ožkelę bekylančią. Pagaliau atsibunda, kai malūnas ėmė greičiau suktis ir kai ožkelė tik bums į žemę, tik bums į žemę. Pravirko žydelis. Skausmo širdies pagautas, bėga į malūną, kam jo ožkelę užmušė, juk ji jau jau prie jūsų Dievo buvo pakilusi.

Nakties metu ūkanose vėjinis malūnas paslaptingas; dar jei sukasi, tai visai pasakiškas.

Pasakų pasaulis atsiveria. Svajoji apie milžinus, kolei mažas. Kiek paūgėjęs jau vėjo jėgą imi suprasti, jo naudą žmogui.

Maža jų Žemaičiuose. Sunkiai nugirstamos pasakos apie vėjo malūnus, apie nuotykius tuose malūnuose. Bet jų artimesnėse apylinkėse apsčiai nugirsti.

Vandens malūnai visai kitaip atrodo. Kiek vėjiniai malūnai į dangų kabinasi, debesis maišo, nori visai atsiplėšti nuo žemės, tiek vandens malūnai gilioje dauboje, medžiais apaugę, iš tolo tik stogo kraigas ir kiek rūksta į dangų kaminas. Jis pririštas prie žemės sidabrinės vandens juostos. Kimba į malūno ratą vanduo, kai šis mėgina keltis aukštyn, spaudžia vanduo visu savo svoriu, kai pripilamasis ratas ir viršuje vandenį sutinka. Purslojasi – putuoja vanduo, nepasiduodamas vienur apačioje, kitur viršuje. Viršuje vanduo ramiai slysta, apačioje sprunka lauk išbalęs. Cypia storulis ąžuolinis velenas, girgžda, traška šeštarnės, kalena girnų akmenyje įspringusi lazda, barstydama iš kašės grūdus, kad vanduo taip jau nepyktų. Sutriuškina grūdus į smulkius miltelius, sau nieko neimdamas, tik spausdamas ratą žemyn, kad tik šis nuo žemės neatitrūktų. Greitai sukasi viršutinis girnų akmuo. Mulkso apatinis. Yra ir žmonių „greitų, kaip apatinis girnų kūlis". Pasiklausykite malūno monotoniško, bet neįkyraus kalenimo, rūstaus vandens šniokštimo pačiame rate, iš pykčio pabalusio, kai, jau išsivėlęs iš rato, ima po imtynių greitai žemyn bėgti, užleisdamas vietą kitiems vandens sluoksniams, pasilsėjusiems aukštam ramiam tvenkinyje, prižėlusiame liūgnų, baltųjų lelijų, kvapių ajerų. Imtynės nenutrūksta, kolei malūnas mala.

Čia spyksi stovįs vanduo, čia lygiai, kaip

medaus sluoksnis, smunka iš lovio ant rato ar po rato.

Tylus - ramus, skaidrus iki švaraus dugno viršuje. Įdukęs - greitas, piktas, apsiputojęs po mūšio su malūno aklais, slidžiais, mediniais sparnais.

Kiek garsų čia visokių! Kiek spalvų, šešėlių, kokie savotiški vis tą kovą stebį medžiai. Ir kartkartėmis apkarpytų šakų senas gluosnis jau ir dienos metu netolimas nuo šmėklos išvaizdos. Ir ramusis juodalksnis, ir liepa išsiskerečiojusi. Aukšti išdidūs, tankiai apaugę karklais - karklynais su jaunytėlaičiais žilvičiais pakraščiai, priaugę serbentų, vašoklių, bedruskių, gervuogių, apynių. Gervuogės saugo, kad niekas, perdaug po krūmus landydamas, jų negadintų — pamėgink pro gervuoges praliįsti, tai ir kojas subraižys ir drabužius apipešios. Graži lygi pievelė po langais, priaugusi žirnikų, balgalvių, jaučių bumbolų, bajorų, taip nuo ankstybo pavasario vejoje listina žiedų. Nupiovus pirmąją žolę, žiogai, gražiai grieždami, šokinėja, kvepia kvepiantieji dobilėliai prie vandens išnešto rupaus smėlio, dalgio nepagauti.

Po langais Saulėje — išbėginės rožės, jurginai, nasturtos, žirneliai, nagatkos, vyskupų kepurės. Pro uždarą langą į laisvą orą veržiasi raudonųjų muskatų žiedai, fuksijos, išstypęs jeronimas. Kaip susitarusios visos gėlytės - gėlės į Saulę veržiasi, tarsi bijodamos savo spalvingų šešėlių vandenyje. Laksto bitės, šarančiai, melsvi - žalsvi žirgeliai, margasparnės peteliškės, čiurlena blezdingos, čirškauja pasiražinęs žvirblis, savo pilkąją patelę masindamas. Kukuoja gegutė.

Lytų nujautus, švilpauja volungė.

Vakarais šlaito senuose medžiuose ūbauja - kvėkščia pelėda, toliau laukuose - pievose at-

siliepia kiškis. Aplink malūną ant stovimojo vandens plazdena šikšnosparnis. Pakyla nuo dulkėto kelio įkaitusio smėlio tylusis lėlis. Griežlė vis neina gulti, iš vešlios pievų žolės persikrausčiusi į baigiančius žydėti dobilus.

Snaudžia malūnas, gyvajai nakties gamtai vietą užleisdamas.

Ramiai šniokščia laisvai krintąs pro užtvanką vanduo.

Anam užtvankos gale pro alksnių apraso-jusių lapų šakas švysteli perstekiotojo dervų žiburys. Kaimyno šunys vampteli, žiburį pamatę. Ir pelėda vis dar nepavargusi, kaip vaikas, kaip katė miaukia.

Vasaros naktis rami, be vėjo. Stovi ir drebulės lapas. Spykso Grigo ratai, šluotelė, šiaurinė kietai žėri. Leidžiasi Vakarinė, kad jau greit taptų Rytine.

GAISRAS

Didžiausia nelaimė sodoje — gaisras. Dar man mažam esant, vyriausybė ėmė tvarkyti gaisrui gesinti priemones. Valsčius įsakė, kam kurią priemonę įsitaisyti. Vienas turėjo statinę ant tekinių su ienomis laikyti. Kitas „busoką", dar kitas kirvį, kibirą. Visi turėjo turėti iki stogo viršaus kopėčias. Turėtinosios priemonės turėjo būti išdažytos nustatyto dydžio lentelėje, greta numerio ir vardo, pavardės. Tokios lentelės turėjo būti prikaltos aukščiau staktos, prie iš kiemo įeinamųjų durų.

Kilus kame gaisrui, kaimynai turėjo bėgti į nelaimės vietą su paskirtomis priemonėmis.

Mediniai namai, šiaudų stogai. Ugnis ūmai apima visą pastatą. Ne tiek gesina degamąjį pastatą, kiek saugo, kad ugnis nepersimestų ant gretimųjų pastatų. Degamąjį ardo busokais, kad bent apdegusius rąstus išgelbėtų.

Rąstus nuo degamosios vietos nuvelka toliau ir pila su vandeniu.

Gretimuosius pastatus saugo, klostydami stogus šlapiomis paklodėmis. Susilipa ant stogų su kibirais vandens, kad tuoj nukritusį degėsį ar žiežirbą užpiltų vandeniu. Pristato prie stogų kopėčias ir, ant jų pasilipę, laukia, ar neprasidės kame degti. Kai susirenka daug žmonių, dažnai sustabdo ugnį — tesudega užsidegęs trobesys.

Šventą dieną pasitaikius gaisrui, blogiau. Maža tėra žmonių — išvaikščioję kas į bažnyčią, kas kur kitur. Lieka namie visai seni ir visai maži vaikai.

Vasaros metu dega dažniausiai gyvenamieji namai. Rudens metu, kolei sauskulu kūlė ar linus mynė, klojimai nupleškėdavo. Dažniausiai degė klojimai. Gesinti juos sunku — daug labai lengvai degamosios medžiagos: šiaudai, džiovinamieji javai pirtyje ar linai. Visa tai labai sausa. Dega, sako, kaip parakas.

Jaujas statomas tolėliau nuo kitų trobesių sodyboje. Tarp pastatų augina medžius, kad jie savo lajomis sulaikytų ugnį, kad ugnis gretimųjų trobesių nepasiektų.

Nedaug su kibirais teprineši vandens, nedaug tėra vandens vasarvidžiu ir tvenkiniuose.

Visai mažas būdamas, mačiau kaimyno trobas degant. Dega visas namas sykiu: aiškiai matyti gegnės, sienojai su išdegusiais tarpais, matai kiaurai, kas anoje degamojo namo pusėje dedasi. Tas namas buvo dar ant kalnelio, labai aiškiai buvo matyti iš mūsų sodybos nuo roupės (rūsio).

Studentaujant šv. Jono dieną degė Urbono troba Purvatinėje. Namie ten vieni maži vaikai. Sodyba kiek tolėliau nuo kitų sodybų, kitoje pusėje Sausdravo. Visi išvažiavę į atlai-

dus — į jomarką Plungėje (tuomet atlaidai ir jomarkai dar tebebuvo tą pačią dieną; paskui jomarkus nukėlė į rytdieną — jau paprastą dieną). Aš buvau namie tik su sergančiu tėvu, gulinčiu lovoje. Pamatęs dūmus, pašokau ant daržinės stogo, aišku — Purvatinė dega. Tėvas sako: Igne, bėk, gal ką padėsi. Kelio koks pusantro kilometro. Nubėgau. Visas visai naujas gyvenamasis namas bedegąs. Žiūriu—prie sienos avis puškoja nuo karščio; už ragų įvilkau į avižas. Avinas čia pat begulįs, čiupt už ragų, ragai šmukš, išsmuko — buvo nebegyvas, iškepęs.

Prie sienos buvo du aviliai bičių; ritinte įritinau į čia pat augančių žalių avižų dirvą: išliko bitės, nors daug kartų beritindamas pavartaliojau avilį. Iš žyro grįžtančios bitelės skrido tiesiog į ugnį.

Mačiau pro išdegusių rąstų plyšius, kaip degė viduje komoda, kurioje buvo ar ne trys šimtai auksinių rublių. Pinigai susilydė į vieną gniūžtį, kaip popierėlyje kai buvo suvynioti.

Kad mokiaus Palangoje, tuoj tik nuvažiavus rudenį, degė Palanga (1898). Išdegė visas vidurys miesto: daiktus savo buvome iškraustę iš Rožių (Jurisdikio, Valančiaus) gatvės į Panceriaus pievą.

Dotnuvoje esant, degė Vainutiškių soda irgi šventą dieną. Puolėme gesinti, bet su rankiniais gesintuvais nedaug ką tepadarėme.

Man atmenant du kartu degė Plungė, vis per šv. Joną. Kilęs vėjas atnešė popierius iki mūsų (11 km), radome javus piaudami apdegusių žydų knygų lakštų.

Blogiausia su gyvuliais gaisro metu. Iš laukų parbėgę begyliuodami, arkliai, karvės, avys puola į ugnį, į degančius tvartus, kur paprastai jie buvo laikomi. Jei tvarte — neišvarysi, nes ugnies dar nejaučia, o lauke dūmai, karš-

tis. Reik ramiai pamauti apynasriais arklius ir vesti lauk, kaip visuomet kad vedama.

Labai saugojasi žmonės nuo ugnies. Gulti eidami, ugniavietes apkasa pelenais, pažiūri, kad arti nebūtų malkų, kad visi indai būtų pilni vandens, nelaimei ištikus, kad būtų ko griebtis.

Vaikams vis įkaliavoja nežaisti su ugnele, šventa ugnelė, gera, bet ir pikta ugnelė, jei žaidžiama su ja. Į ugnelę nespiauk, nieko nemesk, nepilk vandens, nestumdyk be reikalo degančių šakalių, nežaisk su nuodėguliais. Didžiausias nusikaltimas šlapintis į ugnį. Taikiai su ugnele, ugnelė bus rami.

Saugomi degtukai, kad vaikai neišsineštų ir nepradėtų kame pastogėje kurti ugnį. Ugnis mėgsta savo vietą, savo židinį, kur visuomet namuose kūrenama. Mėgsta senus žmones, ugnelę kurstančius. Ugnelė reikalauja, kad viskas apie ją būtų tvarkingai padaryta, kad nesimėtytų virbai - malkos, kad anglys būtų sustumiamos į krūvas, kad pirkšnys nebūtų iškapstytos.

Kai vagis apvagia, bent sienos palieka. O kad ugnelė aplanko, ir sienų nepalieka.

Padegėliai (sudegę) iš smulkių ūkininkų, trobelninkų važiuoja per sodas, rinkdamies ir maisto, ir drabužių, ir statybai medžiagos, sakysim, ilginių šiaudų stogui kloti.

Valsčius išduodavo padegėliams padegėliais važiuoti liudijimus.

Kas neturėdavo leidimo, tam nieko neduodavo. Buvo norinčių, padegėlio vardu prisimetus, gerai pasiubagauti.

Stambesniems ūkininkams sudegus, kaimynai patys suveždavo, kas rąstą, kas gegnę, kas akmenų pamatui, kas ilginių šiaudų kūlių stogui.

Nepatogu ūkininkams ubagauti. Neimda-

vo iš valdžios leidimų ir nevažiuodavo rinktis. Iš tolo, sako, atveždavo geros širdies žmonės savo duokles. Kartais iš sakyklos kunigas pranešdavo apie nelaimę ir apie reikalingą paramą. Ir be to visuomet atsirasdavo nelaimę užjaučiančių žmonių. Moterys prinešdavo drabužių, audeklų baltiniams, vaikams drabužėlių.

Eidavo padėti, beatstatant sudegusius trobesius. Siųsdavo darbininkus su savo duona, savais įrankiais. Kas dienų dienas eidavo, o kas ir pusdieniais nemažai dienų priskaitydavo.

Valdžia reikalavo trobesius apdrausti. Prievartos apdraudimas išnešdavo, visiems trobesiams sudegus, kažkas ar ne 35 rubliai.

Žaibo įdegto namo degant nėra tekę iš arti matyti. Sako, reik gesinti su rūgusiu pienu, vandens žaibo ugnis nebijanti.

Sodybose apsaugo namus nuo žaibo ne tik tos šventintosios žolelės, kurias meta į ugniavietę, kad sukeltų dūmų (ir tai gerai), kiek aukšti sodybų medžiai, topoliai sausomis viršūnėmis, beržai „plikom" viršūnėm — nutįsusios šakos nusveria ploną sias viršūnės šakas.

Medžių gana daug žaibas sudaužo.

ORO SPĖJIMAS

Neturiu su savim rinkinio, kaip žemaičiai spėja orą. Buvo surinkta daugiau kaip 600 įvairių žymių, kurios tikrai nusako artimiausios ateities orą. Yra žymių, kurios pagal rudens reiškinius spėja, kokia bus žiema, koks bus pavasaris, kokia bus vasara (fenologiniai stebėjimai).

Žemės ūkio kraštui rūpi oras ir darbą pradedant, ir dirbant, ir darbą baigiant. Ne save mano saugoti, bet darbo vaisius. Sėti prieš ly-

tų geriau. Piauti — po lytaus. Šieną piauti lyjant geriau — minkstesnė žolė. Bet nupiovus turi nustoti lyti.

Su dalgiu nelauk giedros, bet su grėbliu. Neardysi senojo stogo, žinodamas, kad keletą dienų gali lyti, — palauksi, kad oras pagerės. Žvejoti išėjus, vis tiek šlapias, bet lyjant bulves kasti ir bulvėms ir žmonėms negerai. Linus rauk giedroje, o merkiant nebesvarbu, lyja ar giedra. Išleisti tvenkinį dumblui vežti reik prieš ilgą giedrą — vanduo nubėga greit, bet dumblas turi apdžiūti. Ir mėšlus vežk giedrią dieną. Rugius piauk Saulėje, bet ne po lytaus debesim. Trumpiau kalbant, visi ūkio darbai reikalauja spėti jiems orą.

Ir šimtmetinį ir kasmetinį kalendorius daugelis perka tik dėl oro spėjimų.

Pastabusis žemaitis seka gyvulius, augalus, visokius reiškinius ir gyvulių ir augalų pasaulyje. Sako, kodėl prieš lytų blezdingos žemai lakioja: mat, mašalai, oro slėgiui ir drėgmei kintant, leidžiasi žemyn, ką gi darys blezdingos aukštai, jei ten nėra mašalų; juk blezdingos ne be reikalo skraido kiauras dienas. Kodėl blezdingos prieš lytų mėgsta apie karves skraidyti? Juk mašalai ir musės ima pulti, įkyriai pulti, prieš lytų; apie karves prieš lytų mašalų daugiau, čia ir blezdingos. Kodėl žuvys prieš lytų šokinėja iš vandens? Kodėl gaidys oro atmainas gieda? Gaidžio kaulai tušti — jis jaučia oro slėgio kitimus. Pradurk gaidžio kaulą ir pusk - čiulpk orą, gali negyvai nugiedinti gaidį. Panašiai turį reumatą kauluose ar suaugusį - nulūžusį kaulą jaučia oro kitimus.

Stebi kylančius iš kamino dūmus. Žiemą, kai speigas, dūmai kyla stačiai aukštyn. Ėmus niauktis, dūmai iš kamino slūgsta žemyn, sklinda pažemiais. Kaip dega malkos ugnyje,

ką reiškia, kai ant suodino katilo rusena suodžiai? Ką reiškia, kad net linojant vištos tolokai išeina iš namų ir braido po šlapią žolę? Ką reiškia, kad vištos eina anksti tūpti, ar ilgai vakarop lesinėja? Palaidos kiaulės iki didelės sutemos ėda žolę, arba, tik ėmus Saulei leistis, bėga į kinį. Žvirbliai neramiai čirškauja virbuose, mašalai savo spiečius vis kelia, bitės daugiau į aulį, negu iš aulio lekia, katė ar šuo ėda žolę, ar guli kiemo viduryje, ar lenda į krūmus, po priegrindais vasarą; žiemą troboje lenda prie krosnies, nenori išeiti iš trobos. Žylės lekia žiemą į langus, lakioja prie palangių. Nusvyra sausos po stogu į sieną įkištos eglašakės, sudrėksta druska, šlapia pasidaro rūkyta mėsa.

Visos tos žymės turi ir grynai mokslinį pagrindą. Remiantis šių dienų meteorologijos mokslo duomenimis, visai nesunku gal ir visus stebėjimus paaiškinti. Kartkartėmis stebint, iš kartos į kartą tuos stebėjimus tikrinant, spėjimai įgauna tikrovės įspūdį. Nukrypstančios nuo tiesos oro spėjimo žymės atkrinta. Reik akylumo, reik atminties, reik meilės gamtai.

Kurmiai ir žiemą pro sniegą ima versti žemes, pavasarį daugiau arba mažiau išvaro žemės, aukštesnes kurmrausas sudaro retas, arba, pačiu paviršiumi knisdamiesi, tolimus vingiuotus urvus išvaro. Laukinės pelės suka savo lizdelius - kinelius arčiau žemės žolėse, aukštokai žolių stiebuose arba samanose jau žemėje. Panašiai ir kamanės. Šarkos savo lizdo stogą vienais metais iš vienos, kitais iš kitos pusės padaro. Gandras neša lizdą, neša žabus, kitkart žoles - samanas, jau didokiems vaikams esant. Gandras stovi liūdnas ant vienos kojos. Taip pat žąsys. Žąsys plunkasi vandenyje, nardo. Vištos plunkasi sausoje žemėje.

Žvirbliai plunkasi žemėse, maudosi vandenyje. Kvepiančios gėlės vakarop pakvimpa ryškiau. Šiaudinių žiedai (tokios gėlės), tarp pirštų glostomi, nebešnabžda.

Ratai aplink Saulę, ratai aplink Mėnulį — didesni, mažesni, didėja, mažėja. Žvaigždžių mirksėjimai. Debesų lytys, augimas, greitis, linkmė, keletas debesų sluoksnių. Vėjo linkmė.

Vėjas nepasikeis — ir oras nepasikeis.

Saulėlydžio spalvos, debesų spalvingumas. Saulėtekio reiškiniai. Sutemos, prieblandos, vaizdai prieš pat aušrą, auštant, Saulei tekant. Vėjo tuo metu dvelkimas. Rasos gausumas ir t. t.

Sakau, tokių žymių daugiau 600. Nerasta niekam netikusių žymių, atmestinų. Gal vienos būdingesnės, kitos abejotinos.

Gal pasakysite, kad čia smulkios pastabos, pasirodančios po dienos, kitos, tad nesunku jas atsiminti, sugretinti - patikrinti. Visuomet atsimeni, ką matei vakar, kas kaip elgėsi. Žinoma, ir čia reik galvos: kame mašalai, musės, kame paukščiai, žuvys, kame smulkieji, stambieji gyvuliai.

Sako, atvažiavo sykį „stambūs - mandrūs ponai" pas ūkininką, išsišnekėjo ir sako, jog rytoj bus gražus oras, turį nurodymų iš oro spėjamosios įstaigos. Ūkininkas sako: ne, vyrai, rytoj lys per visą dieną. Taip ir buvo. „Ponai" klausia: iš kur tu žinojai iš vakaro, koks bus oras. Man mano jautis pasakė, atsakė ūkininkas. Jis dar nė sykio nėra manęs apgavęs. Kaip? Jis visuomet prieš gerą orą (vasarą) guli lauke, o vakar vakare anksčiau, kaip visuomet, parvedė kaimenę ir tuoj įėjo į tvartą gulti. Mano jautis, sako „ponams" ūkininkas, mandresnis už jūsų oro spėjamųjų įstaigų „ponus".

Taip, orui spėti žymės niekuomet nesuklaidins, ypač kai keletas įvairių ta pačia linkme nusako. Ir augalas, ir paukštis, ir gyvulys, didesnis arba mažesnis, savotiškai nujaučia oro kitimus.

Žinoma, svarbu žemės ūkiui žinoti ne vien artimiausios ateities orą, sakau — „žinoti", bet, sakysim, žiemą spėti apie pavasarį, vasarą, rudenį, pavasarį — apie vasarą, vasarą — apie žiemą, ir t.t.

Paprastai, sako, neva vasara sekanti žiemą; perlaužus metus per šv. Joną ir Kalėdas. Taip sako ūkininkai, nes jiems svarbiau vasaros darbams bent apytikriai orą numatyti.

Yra žmonių, kuriems daugiau žiemos oras rūpi: ar ankstyva žiema, ar gili žiema, ar šalta žiema, ar daug ir ar didelių atodrėkių bus, ar ankstyvas ar vėlyvas pavasaris ir koks jis. Čia suprantama: kiek turi pašarų, kiek ilgai reikės šerti, kaip po daug duoti maisto, kaip rudenį išdirbti žemę, kaip pavasarį baigti žemę ruošti sėjai, kaip kada sėti.

Žemaičiai nelabai tetiki tam metų laužymui ir žiemos oru nusakant vasaros orą. Tiesa, moką rašyti, rašo žiemos orą, bent stambiausius kitimus pasižymi —atodrėkius, pūgas, sniegą, šalčius... Ir tie nusirašantieji turi pasižymėję ir kitų duomenų.

Pvz., kaip elgiasi rudenį laukiniai žvėreliai, paukščiai: kada ir kaip išlekia gandrai, žąsys, pralekia gervės, gulbės; kokios jų virtinės, ar pastovios tvarkos virtinės, kaip aukštai lekia. Kaip pasiruošė žiemai medžiai, ypač pumpurai kokie, kaip byra lapai ir kada. Kurie medžiai pirmieji ėmė ruoštis žiemai. Kokia eile medžiai toje ruošoje išsirikiavo. Labai stebi ąžuolą — ir patį medį, ir jo šakas, ir jo atžalas. Nepamiršta beržo, apušės, alksnio, kadugio (ypač žiūri į uogas), eglės metūgės, konkorė-

žiai, jei kurį metą jų yra. Kaip ežys kinį kraunа, kaip voverys rupinasi maistu, kiek daug lapų velka į urvą obšrai...

Čia jau kalbama apie fenologinių reiškinių stebėjimą. Čia reik geresnės galvos, „ilgesnės“ atminties, sunkiau tai patikrinama, ir pačios žymės ne tokios ryškios, kaip vasarą, turint reikalų su įkyriais, skaudžiai kandančiais mašalais, gražiausiais paukščiais, malonіaisiais žvėreliais, brangiaisiais naminiais gyvuliais - paukščiais.

Čia stebėjimas daugiau į tyrimą panašus. Žinok, koks vidutiniškai būna ar pumpurėlis ar vaisius, ir įsižiūrėk, kiek jis nuo to vidurkio į tą ar kitą pusę nukrypo. Čia reik, be atminties, dar akylumo, akių smailumo, žvilgsnio lakumo — nepaklausi pamiršęs, nepaskaitysi knygose, tam nei knygų, nei laiko turi. Savimi pasitikėk. Gal kokio senyvo žmogaus pasiklausk. Bet tas turi būti suaugęs su gamta, su gamtos reiškiniais. Jis turi mėgti — pažinti iki smulkmenų savo aplinkos ir gyvąją ir negyvąją gamtą, turi būti didelis gamtininkas, mintytojas, galvočius, prašmatnus žmogus. Sako, jis viską bežinąs, viską matęs, visako prisižiūrėjęs, ir darbininkas žmogus, ne ant to sėdįs. Taip tu man viską pamatyk, atmink, kas kitais metais buvo, kaip tas ar kitas dalykas keitėsi, kaip ir ką jis nurodė. Nepaprastos galvos, akylas žmogus. Tokio kito mūsų parapijoje nėra (gal pastaruoju metu sakė: mūsų valsčiuje).

Ir tikrai čia yra ko stebėtis. Fenologija turi surašytos, rašomos medžiagos savo vidurkiams nustatyti, bepigu jai. Čia gi žmogus, kažkokia nuovoka - nujautimu linksta į teisingas stebimųjų painių reiškinių išvadas, tų reiškinių sugretinimus. Visa tai atmintyje ir ne tuo pačiu metu. Kame ankstyvas ruduo — išlekia

gandrai, kame pavasaris, kai gandrai parlekia, arba kai parlekia pempė, tvanams įsigalėjus, arba kai parlekia kielė ledo spirti, arba kai pasirodo varlė — kuri pirma, pilkoji ar žalioji. Kada budutis, sėjelis (sėk-sėk-sėk) - vijongalvis pasigirsta, kada perkūno oželis mekena padangėje, kada tetervinai ima ulbėti ir t.t.

Tegu ir gyvendamas pačioje gamtoje žmogus būtumei, tegu vis su ja turėdamas reikalų, ir keldamas, ir guldamas, ir dirbdamas, ir sekmadienį į bažnyčią kiutendamas, vis dėlto reik nepaprastai mėgti - mylėti gamtą, kad nė akimirkai nepaliktumei gamtos reiškinių nestebėjęs, juos rišęs - mezgęs, sako, ant piršto vyniojęs, derinęs, tikrinęs. Čia jau nebe vien stebėjimas — reiškinių rinkimas, bet ir tų reiškinių derinimas — išvadų darymas. Juk tai tikras mokslo darbas. Kartais net nemokėdamas rašyti, tik pasirašąs, neskaitydamas knygų, tik šventadieniais mišių maldas, litaniją prie Mergelės Šventosios tepaskaitąs, kalnus mokslinių išvadų tau kai ima pasakoti, tai ir ausys linksta.

Šiandien, jau senas būdamas, apie savo tėvą dažnai galvoju, kaip kiaurai jis pažino tą gamtą, kurioje gyveno, iš kurios sėmėsi maisto, iš kurios ir mane pradėjo į mokslus leisti. Jis buvo tikrai mokytas žmogus, tikrai įdomus pasikalbėjimuose įvairiausiais klausimais, ir teisės, ir tikybos (nemėgo kalbėti, et, sako, lai kunigai kalba), ir šeimos, ir auklėjimo, žmonių santvarkos, o jau gamtos, ką ir besakysi.

Čia buvo ūkininkas. Jam rūpėjo visi ūkio darbai, taip sakant, visi gamtos reiškiniai. Bet yra ir tokių, kuriems atskiros šakos terūpi arba daugiausia rūpi. Tokie turi tik bendrą supratimą apie visą ūkį, o geriausiai yra patyrę, sakysim, sodininkystėje, žvejyboje, arba daugiau mėgsta sode kapstytis, ar, tik progą ga-

vęs, nubėgti į upę pažvejoti ar į ežerą. Tokie savas šakas kiaurai pažįsta. Į dangų pažvelgęs, jis žino, kame šiandien daugiau žuvies galima pagauti, arba kitas — kame šiandien guli kiškiai, kame ką daro lapės, kiaunės, kaip šiandien arčiau prie tetervinų prieiti...

Sudėtinga gamta, bet žmogaus protas ir paprasto — nemokyto, tik pastabaus — akylo, yra giliai įsiskverbęs, daug ką, žinoma, ne viską (ir mokslui dar toloka) tesupranta, daug ką tik nujaučia, samprotauja, kad taip, o ne kitaip turi dėtis.

Skaitant šiek tiek susistemintą tų oro spėjimo žymių rinkinį, tenka stebėtis, iki kokių smulkmenų yra priėję žemaičiai su savo stebėjimais. Apie stambiuosius gyvulius, paukščius, kasdien turint reikalą, kasdien juos matant, prižiūrint, ar darbą dirbant, ar maitinant, gal būt, ir nėra taip jau sunku įsižiūrėti į jų elgesį, nuotaikas ir rišti tai su artimiausios ateities oru. Maždaug vakare, vakarop turi numatyti bent ryt ryto orą, kad galėtumei rytmetį imtis darbo, — juk ne vis tiek pat, ar sausas oras bus, ar drėgnas, giedra bus ar dargana. Taip pat orui karčiais itin dažnai keitaliojantis, reikia nuo ryto meto jau galvoti apie orą po pietų. Ypač tai svarbu, kai džiovinamas papiautas šienas, ar rugiai, vasarojus piaunami, kaip juos statyti, ar į kupščius, ar kupetas, gubeles, ar kepurėti ir t.t. Visi lauko darbai susiję su oro būkle, dėl to ypač svarbu ūkininkui čia tuoj susigaudyti, apie tai prie kokio darbo pasamdytus darbininkus vesti arba kad ir pačiam vienam eiti. Dėl to ūkininkas grobstosi labai sunkiai įstebimų žymių ar gyviuose ar augaluose.

Sykį vienas geras kaimynas rodo man į kiemo krūmus įmestą bekabančią ant šakos nulūžusią vogą (branktą). Juk tai, sako, ne be

piktos dvasios, labai gerai nuspėja orą: prieš gerą orą, sako, pasvyra į to geresniojo kaimyno pusę, prieš blogą — į tą blogesnįjį ūkininką. Kaip ta voga čia pakliuvo? Pasirodo, žiemos metu ūkininkas vežė rąstus iš miško prie Minijos. Buvo gilu sniego. Geri jo arkliai. Šlaju gaktos staiga užkliuvo už nematomo sniege kelmo. Arkliai smarkiai tįstelėjo, to bėrio voga ir nulūžo. Reikėjo palikti vežimą miške, raitam namo parjoti. Supykęs ūkininkas tą vogos galą su strongo galu metė sodyboje į krūmus, kiek velniais apkrovęs. Šlapias strongo galas apsivyniojo ant šakos, o vogos galas taip ir pakabo.

Sako, išvažiuodamas taip kietai užmezgiau visus kinkymų mazgus, o bevažiuojant mazgas po mazgo ėmė leistis. Išvažiuojant, jau kitą kartą, tas vaikas man vos užknarpliojo mazgus, o parvažiavus negali beatmegzti, taip užbrinkę.

Jau aš visuomet, parnešęs dalgį, sausai nušluostau, kad man nerūdėtų, gi žiūriu — aprūdėjęs vos įžiūrimomis rūdelėmis.

Ne visuomet į kiemą varteliai tegirgžda, ir į žardieną vartai tik prieš gerą orą tegirgžda darinėjami. Bet, Jonai, atidaryk ir uždaryk daržinės galines duris ir pasiklausyk, ar girgžda.

Trobos galo langinyčios cypčioja prieš šaltį, o gerosios trobos langinyčios prieš atdrėkį. Va, gandras atsisuko ant pastauninko pusės— vėjo linkmės kitimas. Varnėnai šį vakarą anksti parlėkė gulti. Žvirbliai šį vakarą anksti nusčiužo. Taip anksti pradėjo šikšnosparnis lakioti. Tetervinas taip ilgai šį vakarą ulbėjo. Apytamsiai jau buvo, o bitės vis dar lėkė į aulį. Kvepiantieji tabokai šį vakarą anksčiau, kaip paprastai, pakvipo. Jau tamsu, o lelijos dar nesusičiaupusios. Matei, kaip krakės saulėlydžiu

iš vandens šokinėjo. O tų varlių kvarkimas. Ir pyplys joms nepasiduoda. Girgždelė dobiluose atrodo, jog čia pat kieme griežia. Vakar vakare aiškiai buvo girdėti Plungės būgnai mišparams (11 km). Šniokščia Uščios malūno tvenkinio vanduo — kaip aiškiai girdėti. Gi, va, vakar vakare, kai jaunoji Jonavičienė ėmė barti - vaksyti savo uošvį, atrodė, kad čia pat už tvoros. Ne prieš gera Medingėnų būgnai girdėti.

Žiūrėk, kaip skruzdėlės neša iškėlusios šapelius, skubėdamos. Tų juodųjų vabaliukų, ant vandens skraidančių, šiandien visai nesimatė.

Pilna priemenė dūmų, šiandien kaminas netraukia.

Visą kelią iš Plungės važiuojant, kaip tik netoli koks kiemas, vis dūmais atsiduoda.

Pakilo šaltinio vanduo. Nuslūgo šaltinio vanduo. Šulinyje vanduo nuseko. Varlės papamatvie kurkia — jos gerai nujaučia orą. Labai vėlai teparlėkė gandras prie vaikų į lizdą. Taip skauda tas mano sudaužytasis kojos riešas. Prieš lytų visas esu sustyręs, nepaslenkąs, sunku ir prasimankštinti. Kaip sumušti visi kaulai prieš darganą, prieš lytų. Žiemą arkliai prunkščia iš tvarto varomi - eidami. Prieš šaltį karvės po kita kitos dailiai grįžta į tvartą nuo girdyklos. Žalausė visuomet prieš atodrėkį atsigėrusi užpakalinę koją nukrato.

Čia tik turinys tų spėjimų. Vis dėlto prisiklausyta - nugirsta daug žymių orui spėti. Reik gerokai pasidairyti - atsiminti, pastebėti - įžiūrėti smulkmenas gyvių elgesyje ar pakitėjimus augaluose - medžiuose ar dangaus vaizdo kitimus su jo Saule, Mėnuliu, žvaigždėmis, debesimis, vėju, drėgme, slėgiu, šilčiu-šalčiu ir t.t.

Didelis pamėgimas, pastabumas, akylas stebėjimas - tyrimas, gretinimas ir atmintis.

Kur pažvelgia, visur pamato pažįstamus gyvius, daiktus, žino, kaip jie atrodė vakar, kaip pakitėjo, ką šis kitimas nusako, kokio reik laukti oro.

Fenologiniuose stebėjimuose reik atsiminti, kas buvo rudenį, koks turėjo būti pavasaris, žiema, vasara. Reik savotiškos atminties, saistomos su mnemoninėmis taisyklėmis reiškiniui atsiminti. Atrodo, lyg tai būtų neįmanoma be užrašų, be pasižymėjimų. Be jokių abejonių atsimena, ir nepasakysi, kad taip nebuvo. Iš atminties skaito, tarsi iš knygos, kurioje būtų buvę surašyti stebėjimai.

Padieniui atsimena maždaug nuo advento pradžios iki užgavėnių žiemos orą, kai galvoja, lyg vasara eitų pagal žiemą. Kad geriau būtų atsiminti orą, susieja su dirbtaisiais darbais. Sako, tą dieną ėjau pas kaimyną, važiavau į mišką, buvo toks tai oras. Tą dieną ėjau į arotus, į bažnyčią, kai grįžau, keliu beinant pakilo pūga, ėmė snigti — susimaišė dangus su žeme, gerai, kad takus galiu iš Kontaučių sekti ir pagal medžius, pagal ką nori. O šiaip už kelių dešimtų žingsnių jau tako neberandi, pėdsakai užpustyti. Seka ypač šį laikotarpį dėl to, kad tai atitinka šienapiūtę, rugiapiūtę, vasarojų nuo laukų dorojimo laiką.

Meteorologijos mokslo metodai leidžia atspėti artimiausiai ateičiai orą 75%; 25% neįspėjama. Tam reikalui reik turėti iš daugelio stebėjimo vietų oro slėgio, oro šilčio, vėjo linkmės ir stiprio, debesuotumo ir kt. duomenis. Be to, Lietuva yra „Ciklonų kryžkelėje“, dėl to itin sunku spėti. Ir tai vis tiek, ar imant sinoptinį kelią, ar taikant Bjerkneso vadinamąjį poliarinio fronto kelią orui spėti.

Kartkartėmis vartaliojami orui spėti žymių lakšteliai, vis ir vis taikomi mokslo patyrimai, kad būtų galima suprasti, kuo remiasi ta

ar kita orui spėti žymė. Ar ji nemėklina pagrindinių meteorologijos dydžių kitimo, kaip stebimieji reiškiniai gali būti paaiškinti to mokslo pripažintomis neabejotinomis tiesomis. Sakant, jog gal 10% žymių nesugebėta įžiūrėti rimto pagrindo, tas nuošimtis bus padidintas. Pagaliau dar kartą ir dar kartą reik galvoti, reik tikrinti savo užrašus — gal ne visai teisingai tebuvai užrašęs ar gerai nenugirdęs ar sakantysis gerai nežinojo. Ar šiaip versk, ar taip, vis dėlto labai mažas nuošimtis neturi mokslinio pagrindo.

Dėl to visuomet apie tai galvojant ar atsimenant tas žymes reik stebėtis sodiečio žmogaus proto gilumu, nuosaikumu, atmintimi, akylumu — tikras gamtos stebėtojas - tyrėjas ir kokių gražių išvadų prisidaręs, visai nenusivokdamas apie tos meteorologijos mokslo bent pagrindus. Maža vien stebėjimo. Netenka daug prasmės dėti ir į tą naudą, kokią, nuspėdamas orą, gali turėti. Negalima pasakyti, kad tai pripuolamas dalykas, nugirstas iš kaimyno. Arba vien pamėgdžiojimas: sako, visuomet pasižiūrėk, ką Užlieknių Pakalniškis Augustinas daro. Jis orą kaip iš knygos skaito. Akių nenuleidžia nuo dangaus, nuo vėjo - vėtrungės, nuo gyvulių, paukščių ir t.t. Jis žino, kada lys, kada giedra užstos. Visa tai taip, bet pagrindinis dalykas čia yra tai, kad senų senovėje žemaičiai dievino gamtą — senų senovėje jie buvo tikri, ištikimi gamtos vaikai; su gamta kėlė, su gamta gulė, gamtoje darbus pradėjo, gamtoje darbus baigė, ne be gamtos pažinimo kariavo, ne be gamtos pagalbos priešus kartkartėmis nugalėdavo. Gamta žemaičiui viskas. Jis ją myli, gerbia, garbina, aukas jai atnašauja. Jis ją mėgsta. Ir visa tai dėl to, kad gerai ją pažįsta.

Tik pažinęs pamėgsi, tik kiaurai pažinęs pamylėsi.

Tik akis iš miego prakasęs, žemaitis visų pirma dairosi aplink, kame kokios šviesos danguje, kaip teka Saulė, ar nepasikeitė vėjas. Kaip elgiasi naminiai paukščiai, gyvuliai; ką daro sodybos nuolatiniai svečiai — žvirbliai, špokai, gandrai. Kokiais balsais laukiniai paukšteliai traukia savo dainą ir ar traukia. Žemaitis žiūri, klausosi, stebi. Kolei jis per kiemą nueina iki klėties kamarų, kur guli darbininkai, kad juos pažadintų, jis jau žino, koks bus oras, šią dieną jau jis numato, ką dirbti, kokių darbų imtis, prie kokių darbų „oras" prileis. Retai teapsirinka. Jis iš vieno spėja, kitu reiškiniu tikrina, su trečiuoju gretina, dar su kitu derina. Ir, jei trys keturios žymės viena linkme spėja, jis yra tikras.

Jo žinomos - pažįstamos žymės jo neapvilia - neapgauna. Jos nėra žmonės.

Tiesa, žemaitis, pro šalį eidamas, pasveikina kieme pastatytąjį kryžių - koplytėlę; bet čia jo akių nepatraukia, jo minties - rūpesčio nesužadina. Atiduoda, kas Dievo Dievui, bet skubiai eina tolyn, paskubomis besistengdamas aiškiai pamatyti gerai pažįstamus gamtos gyvius — gamtos kūnus ir jų reiškinius. Čia jo senolių dievai, jiems tebetiki ir dabar. Jie yra pirmieji, nuo ko priklauso žmogaus gerovė. Toliau jis neina priežasčių ieškoti. Jam pakanka veltui teikiamųjų pačios gamtos žymių tai pačiai gamtai pažinti, pamėgti - pamilti. Su savo senovės tėvų dievais čia jis susikalba be apgaulių tarpininkų, susikalba tiesiog, be apgaulių.

GYDUOLĖS

Nuo sužavėjimo: pasmilkyti sužavėjusio plaukais. Plaukus iškirpk nepastebėtas ir nesisakydamas.

Gerk penkpirščių žolynę; jei vems — sužavėtas; jei nevems — nesužavėtas, kas nors kitas yra prisimetęs, kas turi panašias į sužavėjimą žymes.

Pats sužavėjimas gali būti labai įvairus. Žmogus dažniausiai iš pykčio - keršto sužavi (užkerėja) vaikus. Vaikas pasidaro išblyškęs, nieko nevalgo, blogai miega, susisukęs — nei gyvas, nei miręs, ir neguli ir sveikatos neturi. Kiti vemia, karščiuoja. Kitus mėšlungis trauko. Dar kiti siutinį gauna — daužosi, nepasėdi, nepaguli. Visur jiems negerai — neranda sau vietos.

Panašiai ir sužavėtas gyvulys. Tačiau bendras pažymys — nyksta, silpsta, neturėdamas noro valgyti - gerti, negalėdamas miegoti, bet tarsi visą laiką snūduriuoja.

Šuniui įkandus: smilkyti žaizdą to paties šuns uodegos plaukais — nepūliuos - neužsimilžs - neužsikrės.

Rakštį ištraukus, reik smilkyti rūsojančios lininės skepetėlės dūmais — greit išgys, neims pūliuoti.

Įpiovus, įkirtus, pradrėskus patepti žaizdą topolio pumpurų tirpiniu.

Pavasarį, vos tik pasirodžius sakuotiems topolio pumpurėliams, prirenka jų, suberia juos į buteliuką ir apipila degtine, geriau spiritu. Toks tirpinys atstoja jodą ir kolodijų — dezinfekuoja ir užlipdo žaizdą bet kokioms bakterijoms įsiveisti.

Išnirus, nulaužus kaulą, pritveria gluosnio žievelių arba suriša gluosnio žievelėmis apdė-

ję; kietas raištis, kad nesilankstytų, nesikeistų kaulo sudėjimas.

Sumusus kurią vietą, pritverti sutrintus kruvauninkus.

Prie puliuojančios žaizdos pritveria trauko lapus — ištraukia pūlius.

Prie skaudulių deda tepalą iš muilo, medaus, svogūno. Kartais pasitenkina vien svogunu: pakepina svogūną ir vos išlaikomai karštą, per pusę perpiovę, deda prie skaudulio. Sako, skaudulys greit nunoksta, pranyksta skausmas, ir opa ima gyti.

Vapsvai įkandus, ištrauk gylį, trink žeme, atplėšęs velėną.

Panašiai ir bitei įkandus. Čia dar trina medum.

Dantims skaudant, rakinėk žaltalankio šakele — ištrupės. Sukąsk peilį ir varvink seiles lauk. Šutinamų avižų garais kaitink ir gomurį ir žandą.

Gerklei skaudant, kvėpuok šutinamų kanapių garais.

Aprišk sena neplauta vilnone kojine, pripilta karštų pelenų.

Aprišk šilkine skarele.

Gargaliuok šiltu pienu.

Gyvatei įkandus, gerk rūgusį pieną. Pritverk prie įkąstos vietos taboką su rūgusiu pienu.

Susišaldęs gerk liepos žiedų su ramunėlėmis žolynės, gulk ir gerai apsiklostyk, kad išprakaituotumei.

Širdžiai pasilpus, gerk ožkabarzdžių - konvalijų žolynėlę, graužk valerijonų šaknelę.

Kad neužsikrėstumei kokiomis ligomis, visuomet turėk kišenėje gurgždžio šaknį arba ajerų šaknelę ir vis atsimindamas pagraužk - pakrimsk - pačiulpk.

Kad karvės kruvinąja nesirgtų, išpiauk tretįjį narelį iš uodegos.

Kad užandėmis arkliai nesirgtų, pakabink prie balkio tvarte šarką (žinoma, negyvą), arba prie sienos šešką (nulupus odą) prikalk arklių tvarte, geriausia — prie durų iš vidaus pusės staktos, kur dažnai būna kryželis prikaltas. Žinoma, pagaliau belieka to šeško vieni kaulai, kurie veikia ir toliau.

Londounis. Užsimelžia panagė. Didelis skausmas. Užsimilžimas eina aplink nagą, aplink visą pirštą. Nueina nagas. Pūliavimas plečiasi tolyn po oda. Pūliavimas tarsi negali pro odą prasimušti. Pirštui nuaugus, londounei prisimetus, žmonės nemiega naktimis dėl skausmo, nepastovi, laksto po laukus. Sako, iš proto kraustosi. Sopuliui - gylai pamažinti, kad greičiau būtų sustabdytas tvinkčiojimas, kad pribręstų skaudulys, deda karštą svogūną, vaška su muilu ir taukais. Tačiau votis neklauso. Savu greičiu tenoksta. Bet įspūdis, kad niekuomet nepasibaigs, nes plečiasi pamažu ir eina tolyn, sveiką vietą apkrėsdama.

Nežinoma, nuo ko londounis prasideda, ar parakštinus, ar kokiems purvams į pradurtąją panagę susimetus.

Dedervinė. Ant rankų, ant veido, tarsi iš vieno taško, plečiasi odos liga, paraudonuoja, plaišėja, niežti.

Kad nesiplėstų, reik aštria adata apvesti ligos apimtąją vietą, įbrėžiant odą ligos šaknims nutraukti. Per įbrėžtąją odą liga nebepereina. Negaudama naujos vietos, ima pati nykti, tarsi maisto nebeužtekdama.

Gera yra tepti rasa ant langų. Kai verda valgyti, langai aprasoja, tai ta rasa nugydo.

Vortinklė. Smarkiai įpiovus ar įkirtus kraujui sustabdyti vartoja vortinkles.

Buvau su kirviu nukirtęs kairiosios ran-

kos piršto galą (6-7 metų). Kraujas trykšdamas bėgo. Tėvas sako: graibyk tuo pirštu iš kampų vortinkles. Taip ir darau. Didokas pasidarė pirštas. Kraujas nustojo tryškęs pro vortinklių sluoksnius. Vortinklės dulkėtos, kažin kiek metų išbuvusios trisienio kampuose (trisienis — tarp arklių ir karvių tvartų, buvęs „nums"). Po kokių dvejetos savaičių ar daugiau kažkaip pauosčiau tą piršto galą — dvokia. Tuomet prie mamos. Šako: kišk į vandenį, atmirkys vortinkles. Nuėjau prie tvenkinio, atsisėdau ant lieptų ir, įmerkęs į vandenį pirštą, laikau, laiks nuo laiko mėgindamas numauti tas sukietėjusias nuo sudžiūvusio kraujo vortinkles. Pagaliau kažkaip numoviau. Atmirko ne per vortinkles, bet per „pirštą". Kieta makštis, galėjai ją langą išmušti. Piršto galas pabalęs ir jau ėmęs pūti —dvokia dvėseliena. Neapipuvęs tik gyslos galas, jis per gerą nago juodymę išsikišęs. Bijojau jį nupiauti, kad vėl neimtų trykšti kraujas. O piršto galo mėsos nupuvusios.

Greit pagijo be jokių vaistų. Skausmo jokio nebuvo — piršto galas apmiręs. Ir šiandien tas galas nėra apvaliai užaugęs.

Viduriai. Viduriams sugedus, geriausias vaistas trejos devynerios. Vaikams duoda liepsnoje deginamą žąsies plunksną—tą anglį valgyti. Neblogas skonis — traška tarp dantų, kad tik saldžios anglelės. Vaikams patinka — patys degina, patys valgo. Nuo viduriavimo gera yra vartoti lapės mėšlo arbatėlę (mėšlas turi būti ant akmens).

Nuo pilvo skaudėjimo: suvalgyk 3,5,7 pipirus, tik būtinai nelygįnį skaičių.

Nuo vidurių piūties duoda kiaulės mėšlą, virtą, kaip kavą. Reik tą mėšlą pagauti, kad ant žemės nenukristų. Esu gavęs —niekaip negalima nuryti, muša atgal. Duoda šiltą gerti,

užima duodamajam nosį. Gavęs tų vaistų, visą amžių atsimena, bet nebeserga.

Inkstai. Kai pasireiškia kokie inkstų negalavimai, duoda gerti kanapių pieno.

Žaizdoms gydyti dar vartoja alijošiaus lapus: sumuša, sutraiško ir duoda gerti su pienu. Duoda juos ir širdžiai nesveikaujant. Trina tais lapais skaudančius sąnarius, kai koks nors reumatas užpuola ar apskritai kai skauda kaulai ar raumenys.

Kai paršeliai neėdrūs, duoda jiems sukapotos gyvatės gabaliukų jovale. Žmonėms duoda tik gyvatynės (gyvatė užpilta degtine) po stiklelį nuo visokių negalavimų.

Nuo nuveizėjimo. Geria penkpirščių žolynę. Jei jauti, kad tave „užčeravojo" - nuveizėjo, sužavėjo, tuoj praryk druskos žiupsnelį, tik greit, tik skubėk, kad „čėrai" pirmi į tavo vidurius nepatektų.

Nuo suskio - niežų. Kepamąją duoną iš krosnies išėmus, reik įsilįsti į krosnį ir kentėti, kiek tik galima iškentėti karštį. Visai nusilpus, išlįsti ir išsitepti žibalu. Taip pakartoti, kolei niežai nunyks.

Nuo šlapinimo į lovą. Praryti dvi gyvas peles. Apvyniojus į paklodę „su mėnuliu", įstumti į bobinčių, kad žmonės matytų. Sako, tai tik pasileidimas, reik tik gerai sugėdinti, ir pames „tą paprotį".

Didelės dėmės ant kūno (tarsi apgamai) atsiranda, kai nėščia moteris, matydama gaisrą, pakaso kurią savo kūno dalį.

Apgamai, jei jie nematomoje pačiam vietoje, reiškia žmogaus laimingumą. Kas turi daug apgamų, tas irgi laimingas.

Kad vaikas gimtų su „zuikio" lūpa-su perskelta lūpa, reik, susibarus su nėščia, kai ji peržengia slenkstį, kirsti kirviu į tą slenkstį ir pasakyti: kad tavo vaikui taip lūpa praskiltų.

Norėdamas nusikratyti karpų, įrantyk tiek rantelių į meduką, kiek turi karpų, ir mesdamas pasakyk: radęs tą lazdelę ir mano karpas pasiimk. Galima pamesti siūlą, apyvarą, panašiai sumazgytą.

Trink karpas į tas sienų vietas, kur kiaulės trinasi.

Kad vištos minkštkiaušių nelaidytų, duok joms sukaišto vario su duona lesti (geras varis buvo Petro pirmojo laikų penkkapeikis arba ditka - 3 kapeikos).

Kad nuo rūkymo atpratintumei, įdėk į taboką žvirblio sudžiūvusio mėšlo: užrūkęs susivems ir daugiau neberūkys.

Duok vaikui tiek rūkyti, kad imtų vemti.

Vištai koją palūžus, duok sukaišęs varinio pinigo skiedrelių — varis nueis į sulaužytąją vietą ir sukibdys kaulą. Kai ir kitą kartą lūš koja ir toje pačioje vietoje, tuomet varis nebepadės.

Akims traškanojant, plauk tyru šaltinėlio vandeniu.

Kai „gervės kojas nukapoja", tai yra, kai basi bėgiodami neparaitytom kelnaitėm vaikai nuskeldėja staibius, arba moterys, kai staibius plaka šlapi papadelkiai ar pridurai, kai jos be „žekstaibių" po rasas vaikščioja ir sušlampa papadelkiai, — jie nuplaka staibius, blauzdas, ir šitie suskeldėja. Labai peršti, skauda, vis skyla iki kraujo.

Reik švariai nuplauti su muilu — ne su godlapiais — ir pastijolka patepti.

Plaukams šiurstant, plauk juos su žolyne iš beržo tįsolių, arba apynių stiebų, arba raugintų burokėlių sultimi.

Nuo reumatizmo: 1. Trink obšro taukais skaudamas vietas. 2. Trink žemės taukais (toks grybas yra, kurio troškinantį dvelkimą karštą dieną iš tolo pajausi; žemėje jis turi

maišelį su tirštoku skysčiu; tą maišelį įdėk ar įpilk į butelį ir užpilk, geriausia, spirito, ne degtinės. 3. Trink alijošiaus lapais.

Ausims skaudant, lašina į ausis moters pieną. Ypač tai padeda, kai ausys suvargsta po skarlatino dar mažiems tebesant.

Nuplėšus nagą ar nagui nuaugus, nagui nuėjus, apdėk - apspausk vašku ir aprišk — paaugs lygus nagas, be „kaltūno".

Kojų pirštų išliežiams išpuvus, perrišk - perpink pirštus vilnoniu siūlu.

Girgždėlei į staibį įsimetus, aprišk raudonu vilnoniu siūlu.

Kulniai skilus, pridėk keptą svogūną ir aptverk. Pasaugok, kad nesušlaptų.

Nėštumui nusikratyti: 1. Pasitepk nuo malūno ašies taukais. Čia kartkartėmis sumalti - sutrinti taukai, visokių dulkių pridulkėję (daugiausia miltų dulkių).

2. Išsivirk žolynės iš ėgliaus (taxus baccata) ir gerk.

Ėglius buvo ketvirtasis spygliuotis mūsų krašte, greta pušies, eglės, kadugio. Dabar laisvėje mūsų krašte nebeaptinkamas, tik senuose didelių ponų soduose. Iki pastarųjų metų stambūs medžiai buvo Šateikiuose Platerio sode, Rietave Oginskio sode.

Sako, kad jį išnaikino moterys, laužydamos šakas — susidarydamos atsargas, — o gal prireiks man ar kitai. Ir, aplamai, tų medžių nebuvo daug ir anksčiau.

3. Reik šokti nuo stalo per kėdę į aslą. Ir išgąstis ir susitrenkimas gali sukelti mėnesines.

4. Reik smilkytis gintaro dūmais. Imti raudonai žėrinčias anglis ir apibarstyti gintaro trupinėliais; nustojus rūkti, imti pūsti, kad anglys atsigautų. Sako, bažnyčioje uždrausta gintaro trupinėlius naudoti smilkalams. Pats

esu pirkęs Palangoje gintaro apdirbimo fabrikėliuose gintaro trupinių Žlibinų filijalistui — anuomet, dabar klebonas, nes Žlibinai padaryta parapija — bažnyčios smilkalams.

5. Prisileisti tik tam tikru metu po mėnesinių. Tereikia susilaikyti tik po keletą dienų kas mėnesį. Čia visaip pasakoja, visaip nustato dienas, visokių žymių ieško ir pas save, pas gyvulius. Ir po dangų pasižvalgo, ypač nakties metu; seka žvaigždes, daugiausia mėnulį. Bet vis dėlto daugiausia tiki įvairiom žolelėm. (Jų sąrašo ieškok mano rankraščiuose, likusiuose Lietuvoje).

6. Išvirus bulves, nusunktojo vandens nepilk laukan. Mirkyk jame kojas, kiek galima giliau įmerkus ir kiek tik iškenti, karštame vandenyje. Vis papildyk vandenį karštu, kad visą laiką būtų, kiek tik iškenti. Šią priemonę laiko pačia geriausia.

Norint prisivilioti jaunikį ar mergaitę, kad įsimylėtų, reikia:

1. Pagauti šikšnosparnį, įdėti į stiklinį indą ir įmesti į skruzdėlyną. Skruzdėlės bematant suės odą, mėsą — liks vieni kauliukai. Tų kauliukų tarpe bus vienas panašus į pešeklį, kitas į lazdelę su kriukeliu.

Jei nori, kad tave mylėtų, reik nematomai su tuo pešekliu peštelėti drabužį norimojo privilioti žmogaus. Prisiriš prie tavęs, praėjimo neduos.

Įkyrėjo jis ar ji, pastumėk su tuo kriukeliu, kad tik tas asmuo nepamatytų, pasitrauks, nebekęs tavęs. Atrodo, visai nesunku tai padaryti.

2. Stovinčio vandens paviršiuje ratais skraido juodi su balandžio gurklio atspindžiu vabaliukai. Pabaidyti jie greit pasineria vandenin, bet neužilgo vėl išplūsta ir vėl ima ratais - lankais vandens paviršiuje sukaliotis.

Prigaudyk jų, suleisk į buteliuką ir apšlapink. Tuo skystimu, kai jau vabaliukai bus susiaižę, patepk pliką norimojo prisivilioti žmogaus kūną—prisiriš prie tavęs, laikysis prisikabinęs, kaip kibis uodegoje.

3. Iš mažojo rankos pirštelio įlašink į geralą savo kraujo, tik kad nepastebėtų tavo veiksmo. Prisiviliosi, be tavęs negalės būti.

Visas tas priemones reik taikyti, niekam nesakant, nerodant, neišsiplepant, tarytum esi žinąs ar turįs vaistų, kuriais gali, ką norėdamas, prisivilioti.

Bet kurioje sodyboje yra apynojus. Kame kokia nuokampi vietelė skiriama apyniams auginti. Apynys — vienmetis augalas. Kitais metais auga iš šaknų, ir taip kasmet. Pavasarį įsmaigsto laibas ilgas karteles - apynovartes; kasmet tas pačias. Žiemai suduria, kaip bajoriškai tvorai, du kryžoku ir sudeda apynovartes. Rudenį apynių spurganas nuraško ir saugo, kai prireiks jų alui daryti.

Apynojaus mėšlais negalima tręšti — išnyksta, ir alaus negeras skonis. Pasitręšia savais čia pat sumestais laiškais, lapais ir nuo gretimų medžių suneštais ar vėjo supūstais lapais.

Alų darant, paprastai savų apynių nepakanka. Skolinasi iš kaimynų arba pasižada alum atsimokėti.

Apyniai auga ir neprižiūrimi. Ypač vejasi paupiais į prie pat vagos pakraščio augančius medžius. Čia būna labai gražių spurganų. Saugo, kad kas pašalinis iš pievų paupių neleistas nenuraškintų. Negarbė vogti apynius. Apynių vogime įtartasis žemaitis ilgam nustoja gero vardo.

Nevok apynių — apsipinsi kalbomis.

Tačiau yra neprižiūrimų paupių. Upės teka per apleistas ganyklas, miškus. Yra ir tokių

ūkininkų, kurie savo pievose palieka nenuėmę apynius.

Trobelninkai aplandžioja visus užkampius —jie žino plačioje padangėje viską. Jie žino, kame apyniai auga, kas kame kaip juos vertina. Kadangi apynius renka, jau seniai pievas nušienavus, žolės rinkdamas neišbraidysi, tai žmonės nieko nebesako. Netaip jau daug apynių ir auga vienoje vietoje — vienas kitas laiškelis įsipina į medžius. Tiesa, spurganų duoda gerų. Bet jas nurenka, kitiems užbėgdami už akių, ir dėl to jų vertė menkesnė, kaip naminių, tinkamu laiku nurinktų. Tokius apynius, kaip uogas, grybus, moterėlės neša stambesniosioms ūkininkėms, kurios daro alų, arba prisiklausę, kas kelia atminimus, arba turi metų sukaktuves, devintines. Taip susirenka reikiamas kiekis apynių, ir žemaitiškam alui visiškai užtenka.

Apyniai nesudaro kokių įplaukų, bet žemaičių yra saugomi, branginami ir savotiškai gerbiami. Taurus augalas. Apyniai puošia sodybas. Iš tolo matyti pavasarį tušti apynovarčių galai. Vasarą jau apaugę iki viršaus. Rudeniop sunkios spurganotos apynių viršūnės svyra nuo apynovarčių galų, kaip kokie sunkūs vaisiai, sunkios, gausios vaisių kekės.

Toks ten ir gaspadorius, kad nė doro apynojaus neturi, kad laiku apynių nenuima, kad apynovartės styri per žiemą neištrauktos — juk nupus, nulūš, vėl smeigsi patašęs, gadinsi apynių šaknis, kartis trumpinsi. Paprastai, ištraukę iš žemės apynovartes, į jų skyles įkiša neaukštus mietelius, kad pavasarį, mietelius ištraukus, į tas pačias skyles galėtų apynovartes sukišti.

Dieviškas augalas apynys — jis svaigina, kaip Galilėjos Kanoje.

Sūrius lieja su kvynais (kmynais). Vienur kvynų auga daugiau, kitur mažiau.

Begrėbdamos šieną, ūkininkės prisirenka kvynų, suriša į saujas ir pakabina lauke pastogėje, daugiausia prie trobos tarp langų.

Baigia nokti, džiūna. Gavusi laisvo laiko tarpelį, ūkininkė paskleidžia ant žemės paklodę ir kulia kvynus. Iškūlus, ištrynus nuo šakelių, dar gerokai patrynus, kad jokių stimbarėlių nebūtų, kad liktų grynos kvynų sėklos, supila į kvynams laikyti pailgą nuošukinį maišelį ir pakabina pieno laikomoje patalpoje, kartais ir ant tos pačios vinies, ant kurios pakabintas Šv. Jurgio, gyvulių patrono, paveikslas. Kad nereiktų to maišelio kabinėti nuo gembės, raišioti, atsipila į apdaužytą pienui pilti jau nebenaudojamą puodą, arba į butelį su nudaužtu kaklu, ir ima po žiupsnį trimis pirštais kiekvienam sūriui.

Kai kurį metą prisirenka daugiau kvynų arba daugiau prineša aplinkinės trobelninkės, kvynus deda ir į duonos įmaišymus, kad duona kvapesnė būtų.

Mūsų pievose nedaug tegalėjo rasti kvynų — kvynai mėgsta apygerę žemę. Kitur laukų grioviai priaugę kvynų.

Eidavo moterys pakvynauti. Po svetimas pievas juk nebraidysi, tai kame pašaliais.

Sako, ir gyvuliams patinka kvapus šienas.

Retai kvynus terasi su vešlia žole. Beveik visuomet kame prie molio - žvyro plikuose pagrioviuose, pakelėse ir žolės nesutrypęs gali kvynų prisipiaut. O jų krūmeliai išsiskerečioję, platūs, gerai ligi kelių aukščio — greit gali pripiauti abiem rankom vos apimamą saują. Sėklelės, tiesa, netaip didelės, iš tokios saujos daug neprikulsi.

Kabodavo papastogiais saujų saujos, didelės ir mažos.

Vaikus įspėdavo, kad nepririnktų kitokių žolių (sėklos kiek didėlesnės už kvynų sėklas). Girtasi vaikas mamai, sąkydamas parnešęs didesniųjų kvynų. Tuos didesniuosius meta lauk.

Dar rinkdavo maironėlius, čepronėlius. Netaip jau kame jų terasi. Paklausais pasiteirausi ar per ilgą laiką grybaudamas, į bažnyčią eidamas, busi kame matęs ir eisi paskui ieškoti, vis laukdamas, kad jau pats sužydimas — laikas skinti.

Šitie auga pačiuose smiltynuose, kame pušyno pakrastyje, kur prie griovio ar šiaip atšlaite yra nuslinkusios, birstamos žemyn žemės —smiltis gelsva, kaip šundriekų žiedai smulki, minkšta, puri.

Aplink mus maža liepų, ir liepos žiedų rinkti eina kitur, kame daubų pakraščiais; jei daubos viršum eina takas, tai tarsi taku eidamas prisilaužai šakelių, paskui, pakrūmėje atsisėdęs, nurenki žiedus ir vėl eini šakų pasilaužyti.

Ramunėlių retai kame teužeisi. Jos daugiausia auga sodybose, kur trypiama žemė, kur vaikščiojama, kur neauga žolė: ramunėlės nori pro kitas žoles prasikišti, kad lengviau oro, Saulės gautų. Užleistuose kiemuose, neartose dirvose jų ieškok. Vešlus ramunėlių krūmokšlis, bet neaukštas. Skina žiedelius čia pat nuo krūmo, žiedelių koteliai nelabai stiprūs, retai kuomet tetenka tuos kotelius nuo galvučių gnaibyti. Galvutės didokos, jų gana greit galima pririnkti. Ir vėl ir čia visai panašios galvutės šunramunių, tik šios daugiau išstipusios, retesnės, galvučių koteliai ilgesni. Ne toks jų kvapas — vaikams gana sunkiai sekasi jas atskirti. Sumaišius ramunėlių ir šunramunių nuskintas galvutes, tikrai sunku jas atrinkti, juo labiau, kai galvutės nutrupa, nubyra.

„E, kad jūs šunramunių primaišėte“, ir meta visas lauk.

Nuliūsta vaikai, džiaugęsi rinkę, manę mamai dovanų įteiksią. Nutyla, labai triukšmingai parėję. Tačiau mama vis tiek vaikus pamyli — duoda po pusę riekės duonos, medum apteptos: „Tik neapsivarvinkite medum, nulaižykite pirma, ir ne tik duoną, bet ir pirštelius“.

Renka ir šermukšnių žiedus. Čia lengvas darbas — didelės šermukšnių žiedų kekės. Tik po medžius reik laipioti. Nelanksčios šermukšnių šakos, dažnai apsamanėjusios - slidžios, o žiedai tik šakų galūnėse.

Reik nešti namo ir „gyvatės išnarą“ radus. Ir „rupūžę“ nudūrus nemurdo su visu iešmu į žemę, bet padeda nuokampiai ant kertės pastogėje, kad butų ką prie skląstų skalelės pririšti, šeškus žiemą gaudant.

Pramogos

MEDŽIOKLĖ

Medžiotojas, medėjas.

Caro laikais reikėjo turėti leidimą medžiokliniam šautuvui laikyti. Maža kas tokių leidimų tebuvo įsigiję. Tačiau šautuvų vis dėlto buvo.

Be leidimo negalėjo šautuvo pirkti. Dauguma turėjo „namų darbo“ šautuvus. Paklausais galėjo apsiteirauti šautuvų meisterių. Nedaug tebuvo šautuvų meisterių. Vargas buvo su vamzdžiais. Jei ir darė „žviruvkas“ — vyniojo žalvarines vielas ir suvirindavo, bet tai

daug darbo ir retai tenusisekdavo gerą vamzdį padaryti.

Atimtuosius iš žmonių šautuvus naikindavo: spynas pasiimdavo, o vamzdį įlauždavo ir parduodavo į geležų krautuves, kaip laužą. Tik apskrities miestuose tegalėjo gauti tokių vamzdžių. Tas, kuris plaktu mušdavo vamzdį, kad įlaužtų jį, nužiūrėjęs kur geresnis, neįlauždavo, — už tokius žydas gaudavo žymiai brangiau. Dėl to krautuvininkas paslapčiom pardavinėdavo visai gerus šautuvų vamzdžius. Čia buvo ir karinių šautuvų vamzdžių. Tik tų per tėva — laiba skylė. Išgręžti nebuvo sunku. Kai jau gavai vamzdį, turėsi ir šautuvą.

Padirbdavo vienvamzdį ir dvivamzdį. Pistoninį ir patroninį. Nežinau, kodėl iš Prūsų mažai šautuvų teparnešdavo, — gal brangoki, gal nepatogu nešti. Revolverių kiek norint, „pištalėtų" irgi netrūko. Tad, pistoletų spynas pavartodavo šautuvams arba atskiras jų dalis, ypač spyruokles. Šratų buvo pas žydus. Parako iš Prūsų parnešdavo. To labo netrūko. Dėl to turėjo žmonės šautuvų, turėjo ir reikmenų šaudymui — šratų, parako.

Tai tik seniau parako vietoje ėmė šundriekų - pataisų žiedų dulkeles, o pistono vietoje titnaginį skiltuvą.

Tėvas turėjo dvivamzdį pistoninį šautuvą, o man buvo padirbdinęs „berdanką" patroninį. Kareivių šautuvų patronai nebuvo gerai pritaikyti, dažnai iššovus suplyšdavo. Tuomet sunku buvo patroną iš vamzdžio išimti: matyt, ir vieta patronui vamzdyje nebuvo gerai pritaikyta.

Žmonės daugiausia turėjo trumpų vamzdžių šautuvus — nupiautus iki įplyšusios vietos. Ir manasis buvo trumpas. Bet, pasirodo, buvo storajame gale įskilęs; šaunant vos nenunešė mano kairiosios rankos nykščio.

Už leidimą reikėjo mokėti 5 rublius visam amžiui, kolei nenusikalsi, kolei nenustosi ištikimybės; gaunant leidimą, reikėjo pristatyti iš žandaro ištikimybės liudijimą.

Tur būt, buvo kokios taisyklės, kada ir kokį žvėrelį ar paukštelį galėjo šauti. Žmonės jų nesilaikė. Nešovė mažų kiškiukų, nes gaila šūvio, taip pat nešovė mažų tetervukų, ančių tik palekiant ar jau pradaujant lakioti. Tik ūkiškais sumetimais nešaudavo. O didelę antį ar teterviną, patelę ar patiną, kiškį seną, stirną seną šaudydavo visuomet. Lapę tik žiemą, nes vasarą nušautos lapės žydai nepirkdavo odos. Atseit, tikri brakonieriai.

Medžioti mokėdavo. Laikydavo net skalikus arba vižlas paukščiams. O jau gerai kiškį varantį butšunį labai dažnai aptikdavai. Turėjo išmokytus šunis miške neskalyti, tik lauke. Kunigaikščio ar ponų miškuose stirnas, lapes varydavo balso neišduodami.

Turėdavo šunų ir į urvus lįsti, kasdavo obšrus, šeškus, lapes.

Lapes troškindavo: jų urvai su keliais įėjimais, tai prie visų įėjimų sudeda sausų šakų, dervotų kelmų ir uždega. Lapė per ugnį nepuola, o laisvos angos iš urvo nėra. Gerokai pakūrenę, atkasdavo anglis, pelenus ir rasdavo užtroškusią lapę prie pat laužo. Panašiai „rūkydavo" ir obšrus.

Lapes gaudydavo „klepčiais" — geležiniai spąstai; lapė įkiša koją, klepčiai suspaudžia koją. Kartais lapė pati sau koją nugriaužda-vo, kad nusikratytų spąstų.

Lapes gaudydavo kilpomis: vielos kilpa pririšta prie krūmų, gerai paslėpta, arba keletas, keliolika kilpų nedideliam plote. Tokiose kilpose rasdavo ir kiškių.

Lapes nuodydavo. Pirkdavo „strikniną". Atsargiai, neimdami į plikas rankas, į žąsies

kauliuką įdėdavo strikninos ir galus užkišdavo taukais. Lapė perkanda kauliuką ir čia pat nugaišta. Žiemą, apie Kalėdas, radę lapės pėdas, sekdavo jomis, kolei rasdavo, kame lapė nusišlapino. Spėdavo, ar patelė, ar patinas. Jei patelė, čia pamesdavo paruoštą kauliuką. Patinas, sekąs patelės pėdomis ir aptikęs patelės nusišlapinimo vietą, irgi šlapinasi. Tuo metu užuodžia kauliuką ir... randi patiną.

Jei kame žino lapės vaikus urve, pagauna juos tinklu. Visas urvų angas, apdėję žabais, uždega, palieka vieną atvirą, prie kurios paspendžia tinklą arba kilpų priraišioja. Iš išgąsčio vaikai smunka lauk iš urvo, netekę atsargumo, ir pakliūna į netoli stovinčio žmogaus žabangus.

Žiemos metu pririša ant ilgo šniūro nugaišusį gyvulį, dar kartais pakeptą - padegintą, prie vežimo ir pavalkioja aplinkui po miškelius, kur laikosi lapės. Parvežę pameta už klojimo tokioje vietoje, kuri yra aiškiai matoma iš pirties langelio, mėnuliui šviečiant. Išalkusi lapė — ar vilkas — seka dvėselienos šliužą ir pagaliau suranda. Ima užkandžiauti, staiga... šūvis.

Panašiai kai gilus sniegas ir kai kiškiai nebegali prisikasti (jei buvo atodrėkiai ir vėl užšalo, tada yra storų kietų klodų sniege) iki želmenų, išalksta. Žmogus padėlioja ant sniego dobilų žiupsnius, kiškis, trepsėdamas nuo vieno dobilų žiupsnelio prie kito, pagaliau prieina prie didžiausio žiupsnio, pasiekiamo šaunant iš pirties langelio.

Stirnoms pabarsto šienų ir parvilioja į reikiamą vietą. Geriau stirnoms nuleisti drebulę, jaunyvą, minkštos žievės. Stirnos po kelias susirenka pagriaužinėti karčiosios apušės žievės.

Pasislėpę prie malūno tvenkinio ar prie ežero, patupdo pylės - anties iškamšą. Pralėk-

damos pylės, pamato savąją ir nebijo tūpti.

Rudenį, šerkšnui ėmus dėtis, kai belapiai medžiai pabąla, kai ypač gražūs nusvirusių šakų beržai, įkelia į medį tetervino iškamšą. Medėjas stovi pasislėpęs paruoštoje iš eglių šakų slėptuvėje, jo padėjėjas, žinodamas, kame paprastai laikosi tetervinai, arba matydamas juos tupinčius medžių viršūnėse (vėlyvą rudenį ir žiemą speigotom dienom jie beržų viršūnėse lesa beržų žirginius), užeina iš antros pusės ir pabaido. Pabaidyti tetervinai drąsiai tupia arti to medžio, kuriame įkelta iškamša. Bereik tik tiksliai šauti.

Kartais, kai sniegas kelia, važiuoja rogutėse medėjas. Tetervinai labai arti prisileidžia važiuotus, manydami, jog tai tik gyvulys, už gyvulio žmogaus nebematydami.

Žiemos metu, ypač prieš atodrėkius, kai ima snigti ar pūgos siaučia, lapės išeina iš savo buveinių ir eina į laukus pelių gaudyti, matyt, lapės žino, kada pelės iš žemės urvelių ima kastis sniege. Važiuotam pasiseka prišaunamai privažiuoti.

Lapėms prie miško mėnesienoje laukymėse patupdo ant sniego kiškio iškamšą ir susilaukia. Čia reik kantrybės — juk šalta, nejudėk, kaip prikaltas, kaip negyvas kiūtok.

Pavasarį, tetervinams ulbant, pasidaro netoli tetervinų mėgiamųjų ulbėti vietų palapines. Jų turi keletą. Kame vakare tetervinas ulbėjo, atseit, parodė patelėms, kame jis pasirodys rytmetį. Gerai prieš aušrą nueina medėjas ir, atsisėdęs į tinkamą slėptuvę, laukia; kai, vos ėmus švisti, tetervinas atlekia ir ima ulbėti, nejudėk, lauk, kolei jis bešokinėdamas priartės prišaunamai, arba kolei, jei du sulekia, ims savo tarpe muštis. Be slėptuvės neprieisi: aplink ulbėjimo vietą sulekia patelės, visuomet „apsibrisi“ bent ant vienos, iš kurios

tik pusės neitumei, išlėks tau iš po kojų su dideliu triukšmu ir dar katėdamos.

Tetervinus gaudo rudenį spąstais. Prilenkia aukštą laiboką medį, prie jo galo pririša apyvarą ir liežuvėlį; tą liežuvėlį atremia dvejetos žingsnių ilgio lazdele į mietelį; ant lazdelės sumeta kilpą, einančią nuo liežuvėlio galo. Vienoje ir kitoje lazdelės pusėje vieno žingsnio ar daugiau atstu į šakelę įspraudžia putino ar šermukšnio uogų. Užkaišioja sausomis eglašakėmis ar užmėto laisvą praėjimą iš vienos pusės į kitą — nuo vienos uogų kekės prie kitos. Tetervinas eina lazdele, paliečia koja, lazdelė nusprūsta nuo liežuvėlio galo, paleidžia sulenktąjį medį, šis tiesiasi, traukia kilpą ir įpainioja tetervuko kojų, sparną. Pakliūna tik jaunikliai; tačiau, kai jau ant šermukšnių pamiškėse nebėra uogų, ruduo tuomet jau vėlyvas, jauniklio nuo senio nebeatskirsi. Riebūs tuomet tetervinai.

Gražus paukštis tetervinas ir žiemą ir vasarą. Pasakiško garso jo pavasarinė daina.

Nevislūs tetervinai. Deda tik 6-8 kiaušinius ant žemės duobelėje. Beperiančią pigiai aptinka lapė; ne tik kiaušinius, bet ir tetervą vaikams nusineša. Jaunikliai tokie žiopliai, neatsargūs: pasibaidęs, nuo žemės iki juostos ant šakos nutūpęs, dairosi, ranka pasiekiamas, — lapės išgaudo. Ir žmonės tetervinams ramybės neduoda.

Tetervinas neprijaukinamas, jis didelės laisvės paukštis: jam reik laisvų plotų — krūmų, miškelių. Miškuose nesilaiko, tik pamiškėse, birštvas mėgsta, medžių priaugusias pievas, ganyklas, kur kadugiai, beržai, alksniai, šermukšniai auga. Kaimus išskirsčius viensėdžiais arba išplėšus dirvonus, buvusias ganyklas, tetervinams nebėra vietos. Jie nyksta,

greit jų visai nebebus, kad ir kažin kokia apsauga jiems būtų taikoma.

Laukams didėjant, kurapkoms geriau. Jų vis daugiau Žemaitijoje matai. Nors miškų netrūksta, vanagai jas apgaudo, bet jų skaičius didėja. Jos sudeda apie dvidešimt kiaušinių, dažniausia dirvos pakraštyje, sausoje vietoje, be jokio lizdo, tik duobelėje. Jų vaikai jau kelių dienų palekia, moka slapstytis. Gali prisimetusį prie žemės apversti ant nugaros, jis tik vėl ant papilvės atsiverčia, bet nei lekia, nei bėga. Sunku jį pastebėti, labai dengiamos spalvos. Motina, vaikams išsiskirsčius, nelekia, bet, apsimetus vos paeinančia, vilioja gyvulį ar žmogų — gaudyk ją, ji nepalekia. Motina lesina vaikus skruzdėlių kiaušinėliais, gal ir skruzdėlėmis.

Žiemą kurapkas ant sniego gaudo kilpomis: iš ašutų pridaro kilpų ir pririša jas prie lentelės, — tikras šepetys ant lentelės, ir tame šepetyje papilta grūdų, geriau iš daržinės pakračių, kuriose yra įvairių žolių sėklų. Kurapkos kasinėja tas pakrates, įvelia kojelę ar galvelę įkiša į kilpą. Iš namų matai, kad jau pagavai, ir bėgi parsinešti. Reik skubėti, kartais iš daubos lapė, sekusi kurapkas ir pamačiusi vieną beplazdant, kitoms palėkus, puola grobį. Du plėšikai - kraugeriai nekaltų gražių paukštelių.

Neturįs leidimo medėjas tik tuomet tešauna kurapkas, kai tikisi nušauti kelias; sako, kas iš jų, per mažos. Ir žydas neperka.

Tačiau yra sodiečių žemaičių, kurie ir ant slankų eina pavasariais, kai jos, lėkdamos toliau, nakvynei pasiieško sau poros, lakioja parpdamos, cypaudamos.

Šaudo špokus, kai jie antroje vasaros pusėje susirenka į didelius būrius. Tykina strazdus, į krūvą suėjusius, kad kelis iš karto nu-

šautų. Žiemos metu pralekiančias svirbeles šaudo, tupinčias medžių viršūnėse; labai gražūs paukščiukai, kuoduoti, maždaug špoko dydžio.

Sėlina prie keršpečių laukinių - medinųjų - karvelių, kai jie burkuoja miške, kame kirtimuose pavieniuose medžiuose aukštai tupėdami. Arba kai jie lekia kur į pamėgtąsias dirvas pasėtų javų sėklų pasilesti.

Neduoda ramybės ir naminiams karveliams, kai jie būriais iš kaimynų lekia žirnių retinti. Žemaičiai nemėgsta naminių karvelių. Ėmus stogus skiedrom kloti, gal ir karvelius pamėgs?

Kitur kitaip strazdus šaudo, pvz., Sudetuose. Čia pakelės šermukšniais apdaigstytos. Rudenį lekia savo keliais strazdai. Pridirbta slėptuvių, iš čia šaudo juos būriais, kai jie sutupia į šermukšnius uogų pasilesti.

Žemaičiai kaip ir nešaudo varnų valgyti. Šaudo. kad būtų kas pakabinti kitoms varnoms baidyti, kad žąsiukų, pylučių negaudytų, kad iš tvenkinio krakių nečiuptų, kad neapniktų kokių javų lesti.

Nidos žemaičiai gaudo tinklais rudenį migrojančias varnas. Pagauna jų daug. Nemuša, bet dantimis pakanda sprandokaulį ir sūdo statinėse su visomis plunksnomis.

Dar ūdros. Ūdros keliauja paupiais. Žiūnovai sako, jog ūdros vis per tą patį dienų skaičių suvaikščioja savo kelionę. Atseit, ji eina upeliu aukštyn ir po kurio laiko grįžta. Grįžta vis per tą patį laiką. Sužinok tą laiką. Sek ant smiltynėlių paupeliais ūdros pėdas į vieną pusę. Stebėk, po kiek dienų rasi pėdas grįžusios. Tai žinodamas, šiandien pamatęs pėdas, po tų dienų skaičiaus pasaugok, — grįš.

Pasnigus šviežiai, radę kiaunės pėdas, seka pėdomis. Jei įlipusi į medį, daryk ratą, ar

nėra išėjus (ji vis žeme eina, nemėgsta medžiais eiti). Jei nėra išėjus, tuomet rask apeitame rate išdubas - uoksvas. Radęs pabarškink į medį smarkokai — kiaunė labai smalsi, išlenda iš išdubos ant šakos ir žiūri. Na, ko medėjui bereik.

Gandrų nešaudo — naminis paukštis, sodybos papuošalas, garbė šeimininkams, kai jis laikosi. Gandrai apvalo apylinkę nuo visokių vabzdžių, varlių, gyvačių. Nevengia mažų paukščiukų ant žemės lizdeliuose, pagaudo bites, sako, nepraleidžia ir pylučių, žąsiukų: snaudžia, ant vienos kojos stovėdamas, ir apsidairęs, kad niekas nemato, pakapt ančiuką ir savo vaikams.

Juodųjų gandrų nešaudo, bet, užėję jo lizdą miško gilumoje neįlipamame medyje, pakerta gretimą medį ir šakomis prilipa iki lizdo. Laukia, kolei paūgės vaikai. Išima vaikus ir parsinešę kepa.

Kame lauke pavasarį nutūpusias gerves tyko nušauti. Jautrus paukštis, nesiseka pritilpti.

Teko pažinti vieną tokį medėją, kuris laikė mažus šunis - verveklius. Su tais šuniukais jis be šautuvo eidavo medžioti — ežių gaudyti: virdavo ežius ir pašutindavo paskui su lašinukais, sako, labai gardūs.

Tiesa, tie šuniukai surasdavo jam šeško urvą, padėdavo aptikti ir kasant nurodydavo obšro urvo linkmę — valgė jis ir obšro pirmgalius; iš pasturgalių varydavo taukus batams tepti ir nuo reumatizmo ar kokiems kitiems kaulų skausmams gydyti - gydytis. Jis ir žvejodamas, pagavęs lydeką, jei tik turėjo pusbutelkę, tuoj burną lenkdavo ir iš gyvos lydekos nugaros „užkandą“ iškąsdavo. Jis tik ką papiautas kiaules „ravidavodamas“, atsipiovęs dar šiltos kiaulės lašinius valgydavo. Ir

žvirblių lizdų neaplenkdavo, ką jau apie varnėnus bekalbėsi! Netverdavos ir varnų, strazdų lizdai. Tai Juozas Kazragys iš Paminėjų sodos.

Ypač įdomūs medėjai „ant gulinčių kiškių“. Toks Vincas Kekys. Šeškus, kiaunes imdavo, nuodydavo lapes ir šaudydavo gulinčius kiškius rudenį ir žiemą. Atsikėlęs rytmetį ir numatęs eiti zuikinėti, pažiūrėdavo „orą“: koks vėjas, ar sausas, ar ūkanotas, ar lytotas oras rudenį, ar snigo, ar sninga, ar pusto, ar atodrėkis, ar ima šalti. Pagal orą jis žinojo, kame guli kiškiai — čia atvirame suartame lauke, čia rugių vagose, čia rugių lauko grioviuose, čia papelkiuose, čia ganyklose po kadugiais, alksniukais, čia patvoriais tarp sniego pusnių, čia į pusnį įsikasęs, čia birštvose laukų tarpe, — jis be kiškio niekuomet negrįždavo. Šuns neturėjo, nemėgo su šunimis medžioti. Nemėgo ir kitų medėjų. Kartais dviese, gerą kaimyną susitikęs. Jis pasakydavo, kame šiandien guli kiškiai, į kokias vietas reik daugiausia žiūrėti, ir parodydavo iš tolo, gulintį kiškį pamatęs. Buvo labai pastabus žmogus. Tik kelias desintinas žemės teturėjo, vis į Plungę, į turgų pristatydavo ir kiškių ir šeškų, lapių, kiaunių kailiukų. Ir žebenkšties ir šermunėlio nepraleisdavo.

Tėvas nebuvo plėšrus, tegu ir turėjo šautuvui leidimą ir patį šautuvą, ir laikė skaliką, ir visuomet gerai kiškį varantį butšunį. Jis buvo didelis gamtos žinovas. Jis žinojo, kokiose vietose tie ar kiti paukščiai peri, kokie jų lizdai, kokie kiaušinėliai, kaip iš paukščio elgesio, kai jis žmogų pamato, spėti, kame jo lizdas, ar jau iš lizdo išvesti ir ant šakos sutupdyti blogai palekią vaikai. Iš pylės elgesio be klaidos spėjo, kame jos lizdas. Jis pažino, sakykim, kiaurai visus gimtosios padangės paukščius.

Jis grožėjosi paukšteliais, paukščiais, jų lakstymu, čirškėjimu, giedojimu. Jis gerai pažino žuvų elgesį, jų laikymosi vietas. Panašiai ir apie žvėrelius, nuo mažiausio kerstuko iki briedžio.

Vasarą jis ėjo, iš bažnyčios grįžęs, pievų - laukų, tvorų - vartų savo žemėje apžiūrėti. Visuomet nešėsi šautuvą ir šuniuką vedėsi. Šuniukui neleido paukščiukų vaikyti, jų lizdų žolynėliuose ieškoti, ar tai būtų starta, ar griežlė, ar pempė, ar geltonoji kielė. Neleido ir po balas braidyti, kad negaudytų mažų pylučių. O jau pakėlus kurapką su vaikais ar tetervą, visuomet šaukdavo prie savęs ir toli nuo tos vietos savo priežiūroj nuvesdavo. Tiesa, kiškio jis ir vasarą nepraleisdavo. Vasarą tik pylučius, jau paaugusius apie šv. Petrą (senuoju kalendorium), jau palakstančius, pagaudydavo sekmadienio pavakarėmis. Bene nė vienos lapės nebuvo nušovęs, nei stirnos, nors žiemą išeidavo retkarčiais, apsišėręs rytmečiais, iki vakarui, kol šertis reiks, ir visai dienai po sniegą pabraidyti. Ir mane išsivesdavo (turėjau gražų medinį mažą dviejų vamzdžių šautuvuką, žinoma, nešaunamą).

Neidavo kurapkinėti: apie mus nebuvo tinkamų kurapkoms laukų, prie miško vanagai išgaudydavo. Ir netetervinėdavo, sako, gražus paukštis, kam juos šaudyti. Ir pavasariais ant ulbančių tetervinų neidavo. Tik, sakysiu, šventos dienos medėjas. Jei šventadienį reik kur su reikalais pas kaimyną nueiti, pasiima šautuvą lazdos vietoje, gal, sako, kiškį patiksiu.

Tokių šautuvus turinčių ūkininkų buvo gana daug, kurie taip medžiojo, kaip mano tėvas. Buvo ir kitokių. Daugiausia smulkūs ūkininkai; be leidimo šautuvui laikyti; šautuvas jiems priemonė grobiui pasigauti, suvalgyti, parduoti, pragerti. Tokie kiauromis dienomis

ir žiemą ir vasarą trankiojosi po miškus, kiaunių, stirnų, lapių, ūdrų, šeškų ieškodami. Vienus suvalgo, kitus parduoda. Nemėgo tokių kaimynai. Mūsų padangėje tokie buvo Kekys ir Jurčys. Jie ne iš meilės gamtai vaikštinėjo po miškus, birštvas, krūmus, pievas, papelkiais, paupiais: jie vaikščiojo - ėjo, kad ką pagautų, nudėtų, vis tiek, kuriuo metu — jiems nesvarbu nušauti tvinkstančią motiną, perinčią ar vaikus be globos palikti.

Tėvas mėgo su žiburiu naktį po Sausdravą savo pievose pabraidyti su persteke, įdėti pavasarį varžą į palikimus einantį griovį, pažiūrėti, ar yra savo pievose Didpievio upelio markose lydekų, džiaugėsi matydamas, bet dažnai jos tekdavo kitiems, drąsesniems — Petravičiams, Jundulams, Pociams. Per metus gal kokias 5-6 pyles jaunas nušaudavo, 2-3 tetervinus, gal 6-7 kiškius. Žuvies vargiai daugiau kaip 10 svarų pribadydavo, kokias 4-5 naktis išėjęs pabraidyti po Sausdravą, kai Žlibinų malūnas neveikė, — vasarą šis malūnas neturėjo vandens, negalėjo pamalti.

Ponai visai kas kita. Jie medžiodavo su skalikų būriais per savo vardines, medžioklės sezono atidarymo metu — pylių vasarą per šv. Petrą, kiškių rudenį, lapių žiemą.

Jie medžiodavo su ujais - varovais (išuiti žvėrį iš miško, iš urvo; jis ir ujamas neina). Daug medėjų: prisėdę vežimus, raiti; skamba trimitai, plyšta miškas nuo ujų garsų — visa litanija iš karto, daugelio veislių skalikams skalijant.

Per Kūčias mūsų ūkio buvęs ponas Šukšta dar turėjo seną savo tėvų paprotį medžioti visoje savo žemėje, pasirodant su savo svečiais, savo žmonėmis - dvariškiais, savo virtine skalikų.

Tėviškė mano — paskutinis dvaro ūkis;

mano tėviškės žemės riba — dvaro žemės riba su karališkiais, su buvusiom Zubovo žemėm, su Plungės valsčium, su Rietavo valsčium, jau Raseinių apskrities Guščos žemėmis.

Kažkodėl mano atmintyje Kūčių dieną vis sninga ubago ar vilko kąsniais. Šalti pradeda į vakarą. Jau prieš vakarą nugirsti nuklydusių šunų balsus - staugimus, šeimininko šaukiantis. Privažiuoja - prijoja prie savo žemės ribos, sustoja, trimituoja šunims—kviečia juos grįžti atgal, metus varomuosius gyvius. Varantieji stirnas ar lapes, grįždavo suvargę į trečią dieną. Šiaip dauguma klausydavo trimitų.

Visa gurguolė su grobiu, pavargusių šunų lydimi, grįžta į rūmus prie ramiojo Kūčių stalo, belaukdami gimstančio Išganytojo.

Dar ir aš atsimenu vienas tokias Kūčias, nors jau apie trisdešimt metų buvo praėję, kaip žemės buvo iš ponų rankų su visais žmonėmis išslydusios.

Išvargę, kiek praalkę, nors užkandų ir gėrimų vežimas laukė visose iš anksto sutartose susirinkimo vietose. Šaltas oras, daug judesių, kalbų, o ir grįžimas apie 7 km sukelia norą ir pavalgyti ir išgerti, palydėti linkėjimais medžioklės karalių, daugiausia gyvybių nudėjusį medėją. Čia grobis, čia sveikinimai, čia burnelė po burnelės iš šalto oro šiltame šviesiame kambaryje, garuoją užkandžiai prie „kuklaus" Kūčių stalo ir... ir kuklaus naujagimio laukimas.

Toks griežtas įvykių slenkstis ir atbukusius protus ir persisunkusias skanėstais būtybes dar vis tiek sujaudina — pralinksmina. Tai ponų medžioklės eilinės pabaigtuvės. Jos visos panašios. Diena į dieną nepanaši, o ponų medžioklės vis tos pačios, negu tik daugiau kalbų, kai kurį medėją kiek pašauna, varovo ir gera kraujo čiurkšlė sukelia tik gailestį, kam pasipainiojo po šūvio ir teko gražų ožį su šako-

tais ragais praleisti ar paliko tik pašautą lapę, buvusią tikrai su kryžium. Vieniem gaila vyro, sūnaus, brolio, kitiems neparnešto, o tik pašauto ožio, lapės. Ir tas ožys ir ta lapė būtų jam medžioklės karaliaus vardą atnešę. Ir pasipainiok man tas driskis po šūvio, — reik turėti drąsos, nežino, kam kelią pastojo.

Meškos vyžotos, avinai begalviai... Turėjau praleisti tokį gyvį tik pašautą...

Tylus brakonierius su savo užrūdijusiu šautuvu — žmogus ir drąsus, triukšmingas su dvivamzde Damasko „žvyruvka" medėjas — ponas.

Žmogus ir ponas.

O čia vėl pilkas medėjas su savo surūdijusiu ir užrūdijusiu vienvamzdžiu nušauna kiškį „ne laiku", be leidimo. Ieško, tąso, žydus maigo, iš kur kiškį pirko.

Nereik leidimo žmogui pašauti, grafui nušauti.

Kas gimęs povu, tas povas, kas kovu, tas kovas.

Ne žemėje lygybės ieškok — danguje. Ne dūšios reik, skaisčios, pamaldžios, bet žemiško turto, ir vartai dangaus bus tau atidaryti... čia, žemėje, o ten... kažin?

ŽVEJYBA

Mano gimtojoje padangėje labai maža ežerų.

Plungėje yra Narvilo ežerėlis, stovįs aukščiau miesto. Sako: tris kartus Plungė degs, o paskui tas ežerėlis paskandins miestą. Jau tris kartus man atmenant degė miestas, dabar turi paskęsti. Sako, prieš skęstant atsiras iš ežerėlio upeliūkštis. Jau atsirado — teka pro žydų kapus per klebono lanką, prie žydų šoulės. Iki to upelio telydėdavo moterys žydel-

kos numirėlius (į kapus gyvų žydelkų dalyvauti laidotuvėse neleidžia).

Narvilo ežerėlis esąs požeminiais urvais susirišęs su Virkšto ežeru (prie Platelių). Kažkas pagavęs šitame ežerėlyje lydeką ir, užmovęs žiedą, paleidęs. Su tuo žiedu tą lydeką pagavę Virkšto ežere. Čia pat kalnuose buvo akys, labai labai gilios. Jos turėjusios ryšių su tuo ežerėliu.

Šitame ežerėlyje meškerioja, su palaidinėm gaudo, vėžauja. Užankąs, dumbloto dugno. Anos akys kalnuose jau užaugo.

Ežerėlis prie Gudalių dvaro. Gudalio ponas norėjo pasistatydinti malūną, prakasė gilų griovį iš to ežerėlio. Nors ežerėlis stovi daug aukščiau už Gudalių dvarą, bet vanduo iš jo nebėgo, tik jei palydavo arba pavasarį atliekamas vanduo nutekėdavo. Tas ežerėlis yra aukštumose, kurios skiria upės Jūros baseiną nuo Minijos baseino.

Kitas ežerėlis už Kontaučių Vilkaičiuose; apie šį ežerėlį, kaip ir apie kalbėtuosius, dėl didoko nuotolio (iki Plungės 11 km, iki Gudalių kokie 6 km, iki Vilkaičių kokie 8-9 km) padavimų neteko mūsų apylinkėje nugirsti.

Toliau eina Minijos viršūnės ežerai už Žarėnų: Kliokis, Salots, Ploutinalis, Didovs, Ilgovs, Sydeklis ir jau be susisiekimo su šitais vienas pats mulkso Sipavičiaus ežerėlis Keguose, ganykloje, - tai Minijos - Virvytės vanduoskira.

Dar toliau Varnių ežerai. Arčiau prie Tverų ant kalno gražiame eglyne stebuklingasis Ruškio ežerėlis.

Virkšto ežerą yra išsamiai - gražiai aprašęs su visais pavadinimais - padavimais kultūrtechnikas P. Gaidamavičius.

Prie Palangos užaugęs ežerėlis (prie kapų kuopų — naglio — golandskaja šapka —

prokliataja gora...) ir pati Jūra aprašyta knygoje: Ig. Končius ir V. Ruokis — Palangos Kraštas, išleistoje Žemės Ūkio Departamento 1925 metais.

Taigi tomis varžomis išgaudo visą didesniąją žuvį, kuri neršto metu eina prieš vandenį į mažesnius vandenis. Nedaug teprasprunka pro varžas. Visos varžos statomos prieš vandenį einančioms žuvims keliui pastoti. Eina iš vieno maluno tvenkinio iki kito malūno tvenkinio, teisingiau iki kito malūno užtvankos. Per užtvanką neperšoksi; užtvanka virbinė (beveik visuomet), dėl to vanduo skverbiasi žemyn pro virbelių protarpius — žuvis nepralįs. Lieka ta žuvis, kuri laikosi tvenkinio vandenų, — ešeriai, šapalai. Ypač raudos vasarą, kaip dūmas, traukia aukštyn prieš vandenį ir sulenda į varžas — neiškelsi tuomet vienas varžos iš vandens, ant takišo atsistojęs: pilna varža, kaip silkių statinėje, paskutiniųjų dar uodegėlės kyšo, nebeįtelpa. Po neršto grįžtančiųjų varža nebepaima, — o reiktų tik grįžtančias gaudyti.

Lydekos pavasarį sykiu su potvyniu eina į mažesnius upelius, į atsvadas, į griovius. Anksti, daug vandens, upėje varžos neįspęsi. Tai tik po tas atsvadas ar tuose grioviuose į tas atsvadas varžas spendžia. Pačiose atsvadose gaudo vasarą, kai vanduo nusenka, kai atsvadose maža belieka vandens: sudrumstę vandenį, ir rankomis pasigaudo, o kas turi bradinį, iki paskutinės išrenka. Kolei turi maisto, atsvadose lydekos labai greit auga. Į vasaros galą sunku lydekoms su maistu, tuomet jas lengviau pagauti, jei, žinoma, nebuvo didelių liūčių, jei atsvados nesijungė su upės vaga, atseit. jei lydekos negalėjo išeiti. O veržiasi jos laukan, kai tik griovyje begauna iki pusės šonų vandens, slenka per žolynus į vagą. Čia

vėl varnos, gandrai joms kelią pastoja. Įkyresnės varnos; jos po keletą susirinkusios taip ir saugo griovius po lytaus. Nesnaudžia ir gandras. Padeda tokias žuvis gaudyti lapės, katinai, šeškai. Pikčiausias, kaip ir visuomet, tokiais atvejais žmogus. Čia nepaslinkdamas pats braidyti ir gaudyti ar persteke badyti, įtaiso takišą ir varžą įdeda išeinančioms iš atsvadų žuvims gaudyti. Takišą taip užkamšo eglašakėmis, kad ir pati mažiausia žuvytė kito kelio neranda, kaip tik į varžą. O į varžą šviesi - erdvi apgaulingoji skylė.

Varžas deda į tvenkinius prie namų krakėms (karosams) pasigaudyti. Geriau lenda karosai, kai į varžą įdėsi apdegintų duonos plutų arba apdegintų kaulų. Prilenda jų daug; nereik nė takišo: įmetei, ant šniūro pririšęs, kur prie karklyno saulėkaityje, ir pasigaudysi. Tiesa, krakėms pakanka paprasto krepšio - krežulio su akmeniu dugne ir su pririšta duonos plutele (ir varžai reik akmens, kitaip ji neskęs).

Į varžas nelenda upėtakiai, šapalai, ešeriai. Upėtakis perdaug akylas ir mėgsta po takišo šakas palandyti. Šapalas atsargus ir pastovus, nemėgstąs plačiai daužytis, dėl to retai teįlenda į varžą. Raudos kaip tik mėgsta prie varžos skylės gaudyti maistą, o lydys, jas pamatęs, paskui jas ir įpuola į varžą. Įlenda ir vėgėlė. Bet geriausiai jos lenda nerštо metu — per prieškalėdinius speigus. Tuomet, matyt, jos keliauja po upę, iš savo pakerių - urvų išlindusios. Daug tuomet jų pagaunama, nors šiaip, ypač giedriomis vasaros dienomis, jų beveik nepamatysi, tarsi jos iš pakerių ar iš po akmenų nė puvesių - grobio pasiieškoti neišeitų. Lynai, kur jų yra tvenkiniuose, labai mėgsta varžų angas. Naminė žuvis, kaip ir krakė.

Įmestos į karklynus varžos, kai jau vasarvidžiu žuvies nebepagaunama, pavojingos paukšteliams — karklyno žvirbliams, lakštingaloms, ...įlenda, beieškodami karklynuose vikšrų, vabalėlių, o išlįsti nebesugeba, randi po keletą nugaišusių. Tai žino žemaičiai ir varžų angas kietai užkiša žole ar tų pačių karklų lapotomis šakelėmis. Gaila žemaičiams linksmųjų paukštelių. Paukšteliai visuomet linksmi, o ką jau bekalbėsi apie paukštelius - giesmininkus. Nesvarbu, kokia jo giesmė, vis tiek jis giesmininkas, todėl jis brangus, saugoti jį reik.

Gaudo žuvis tinklais, tribradžiais, bradiniais, krytimis.

Tinklas turi sparnus su kumiliais, su akmenimis apačioje, su plūdimis viršuje; turi kulį su didoku akmeniu gale. Tinklą velka dviese, už kumilių nusitvėrę: už mietų sparnų galuose, kiek ilgesnių už tinklo plotį. Už tų mietų nusitvėrę laiko tinklą, spausdami jį prie vandens dugno, kad žuvis pro apačią neišeitų. Prieš ištraukdami, suveda kumilius greta, vienas laiko kumilius, o kitas traukia tinklo apačią, taip sakant, varydami žuvį į kulį.

Nedideliais tinklais gaudo žuvis pakraščiais tvenkiniuose, upėse, ežeruose.

Žiemos metu ežeruose gaudo žuvis dideliais tinklais, paleisdami tinklus pro ekečius, perduodami šniūrais kartimis pro visą eilę ekečių.

Žvejoja upėse tribradžiais — du laiko kumilius, o trečias nedidelį kulį. Kai tik žuvis įeina, tuoj kelia kulį ir išima žuvį. Patogu upėse, tvenkiniuose. Reik įgudusių tribradžio valdytojų.

Varžoja bradinius. Nedidelis tinklas visai be kulio. Laikantieji kumilius, žuviai bakstelėjus į tinklą, tuoj jį kelia šonais iš vandens (4-6 m ilgio). Čia įpratusių, akylų žvejų darbas.

Krytis, sakykim, maišas iš tinklo (kitur samčiu vadina) ištemptas ant puslankio apie sieksnį skersmens; puslankis pririštas prie tūrėklės - šakės. Krytį paspendžia prie pakerių, prie krūmų, iš kurių mietais ar kartimis baido žuvį: žuvis bėga iš pakerės ar iš pakrūmės ir pakliūva į krytį. Reik mokėti krytį laikyti, o ypač nepatižti žuviai į krytį įėjus. Su krytimis išrankioja visas žuvis, kai tik žino, kame dar žuvis buvo pastebėta.

Gražus reginys naktį, kai matai judančią nedidelę pašvaistę ar ežero pakraščiais, ar tvenkinių ajerynais, ar upės vagoje, o ką jau besakysi, kad vaga gili, apaugusi medžiais, kai tik gyva pašvaistė tesimato, kur-ne-kur pasirodo ir liepsna, žmogaus tik šešėlis. Žvejoja su žiburiais, teisingiau — su persteke (žeberklu).

Pasigamina žiburių. Geriausia — prisiskaldo miške pušinių kelmų, dervotų, kad ilgai degtų, kad vėjas neužpūstų. Iš tų dervų susiriša žiburius. Vienas neša žiburių atsargą, eidamas pakraščiu (jei nevažiuojama laiveliu, kaip ežere, kur vienas pats susitvarko: turi vielų krepšį prie laivo priekio ir tame krepšyje kūrena ugnį), o kitas brenda vandeniu, vienoje rankoje laikydamas žiburį, o kitoje perstekę - žeberklą. Pamatęs žuvį, priduria persteke ir kelia lauk, jei perstekė turi geras užbarzdes; jei užbarzdės menkos, griebia pasilenkęs ranka suimti žuvį. Ištraukia iš perstekės dantų, paspiaudo žuvies žaizdą ir kiša į terbelę.

Lydeka guli nejudėdama, o upėtakis greitai vaikšto, vis norėdamas šešėlyje pasislėpti, atseit, apie kojas, tarp kojų raitosi. Giliau nebematai, kas dedasi vandenyje, dėl to ir nebrendi, kur giliau juostos. Trumpa vasaros naktis. Negerai, jei šviečia mėnulis. Juo tamsesnė naktis, juo geriau. Griežia griežlės, kartais putpelę nugirsti, lakštingala pašvilpauja.

Jei prie miško, tai giesmininkas strazdas iki dvyliktos valandos gražiai savo nuosavas gaidas išvaro. Vidunaktį vien tik griežlė besigirdi.

Su aušra turi namo pareiti į daržinę jau ant neseniai suvežto šieno prikristi, kolei žadins prie darbo, jei tai ne šventas rytas.

Su žiburiu labai gera vėžiauti. Nereik ir dervų. Pakanka pasiimti ilginių šiaudų kūlį. Skaidyti saujomis ir deginti. Kolei vieną kūlį sudeginsi, prisirinksi vėžių maišais. Sausdrave jų buvo labai daug; namiškiai eidavo valandą kitą pavėžiauti ir parsinešdavo tiek daug, kad turėdavo virti jovalų verdamuose katiluose. Vėžiai nebuvo dideli, bet daug. Minijos vėžiai buvo didesni, bet maža jų.

Paskui vėžiai išgaišo visoje apylinkėje, negreit vėl teatsirado jų, nors veždavome iš Palangos ir leisdavome į upę.

Vėžius gaudo „su varle". Prigaudo didelių žaliūkių varlių, nulupa joms odą, pradėdami nuo paskutiniųjų kojų ir suversdami tą odą ant galvos — varlė pasidaro dvigubai didesnė. Tokią varlę pririša prie ilgokos lazdos, nelyginant grėbliakočio, dar apriša žole ir įleidžia į vandenį prie pakriaušių, prie paupiais augančių medžių šaknų, kūlynuose. Vėžiai greit pamato ir atsargiai pamažėli rėplioja prie gardaus kąsnio. Didesnieji mažesniųjų neprileidžia. Atseit, susirenka patys didieji, maždaug vienodo dydžio. Jei tokių varlių turi įmerkęs į vandenį, sakykim, dešimtį, tai jau paskutinę įleidęs į vandenį prie pirmosios gali eiti, gaudyti vėžius. Gaudo samteliu: prie grėbliakočio dvišakio pririša seną sūrio maišelį, kaire ranka laiko tą samtį, o dešine kelia lazdą su varle pamažėli pamažėli aukštyn. Vėžiai stipriai įsikimba į varlę, į žoles aplink varlę. Kiek pakėlus nuo dugno, irgi itin pamažėli kiša po varle samtį. Kai jau varlė yra ties samčio viduriu,

greit kilsteli varlę, vėžiai atsikabina, krinta žemyn ir pataiko į samtį. Taigi dabar eik ir eik nuo pirmosios varlės iki paskutiniosios, o nuo paskutiniosios iki pirmosios.

Geriau būtų turėti bet kuriai varlei atskirą tinklelį - samtį: vielos ratas kokių 3-4 sprindžių, apačioje pririštas tinklelis (siūlinis), trimis apyvaromis lankelis suvestas į vieną apyvarą, o ši pririšta prie įsmeigtos pakraštyje į žemę arba prie nutįsusios ant upelio vagos medžio šakos — tai geriausia, šiuo atveju nė vienas nepabėgs.

Varlės vietoje vartoja mėsgalius, ar žuvies galvas, ar duonos pluteles, ar apdegintus ragus, kanopas.

Žvejys sausas, tik eik ir eik. Nei tau įgnybs, nei po pakeres graibydamas, urve rasi žiurkę — nemalonu ir dar įkąs.

Kai upelis nedidelis ir kai jo krantai nestaigūs, vėžius dar gaudo šitaip: kastuvu užverpia velėną maždaug netoli tos vietos, kur baigiasi vėžių urvai; velėną verčia vandens link, atsidaro urvai, ir vėžiai vos iki pusiau šonų uodega pleškenasi į vandenį.

Tai plėšrus kelias vėžiams gaudyti: ir pievą - ganyklą gadini ir urvus naikini.

Nakties metu vėžiai išeina iš po akmenų, urvų į smiltynėlius. Su mažu menku žiburiu labai patogu juos tiesiog rinkti tuose smiltynėliuose: ir ramus vanduo, ir negilu, ir tamsios spalvos vėžys aiškiai matomas.

Žydai vėžių nevalgo, mat, be žvynos. Nevalgo ir vėgėlės — irgi be žvynos.

Žvejys sotus, kol kelnės šlapios.

Ežeruose nakties metu renka vėžius prie žiburio su dvišakiais: lazdelės ne ilgesnės kaip vieno metro (giliau vėžio nebematai vandenyje), jomis suima vėžį ir kelia iš vandens. Jau prie vandens paviršiaus reik kiek greičiau kel-

ti, kad įmestumei į laivelį, nes ore jis veržiasi lauk iš tų dvišakių. Čia, tegu tik vėžiautojas, ne žvejys, bet, sausomis kelnėmis būdamas, tinkamu oru parsineša gražių vėžių.

Meškerė — bado votagas.

Meškerę nusiveja iš arklio uodegos ašutų. Vieni sako, geriau balti ašutai, kiti sako, kad geriau juodi. Suveja po du ašutu, kai nori gaudyti grumzdulus, raudeles, pluveles negiliuose vandenyse. Didesnėms žuvims ima iki aštuonių ašutų. Sukrokai suveja, geriausia su bulve. Ima keturius ašutus, galus suriša (reik suderinti storuosius galus ir plonuosius galus ašutų po du katram gale), vieną galą laiko kairiojoje rankoje, o kitą su įkabinta bulve pasuka. Kai bulvė tinkamai susuka ašutus, padeda įtempę, kad nesusimestų į garunkšles (geriau vienas laiko, o kitas susuka antrąją šaką). Kai abi šakos susuktos, laikomuosius kairėje rankoje galus suima į vieną ranką, laikydami įtempę, paleidžia bulves suktis. Kai nori gauti sukresnį meškerės siūlą, pagreitina bulves suktis. Bulvei sustojus suktis, vienas meškerės narelis paruoštas. Taip prisigamina tiek tokių narelių 2-3 sprindžių ilgio, kokią nori turėti meškerę — ilgesnę ar trumpesnę.

Reik mokėti sumegzti ašutus, kad mazgai nepasileistų, kad mazgo galai nestyrotų atsikišę, kad nepainiotų meškerės, kad meškerė kiek galima sklandžiau pro pasitaikančias žoles praeitų ir, žinoma, kad žuvies nebaidytų. Gerai nuvyta ir tinkamai sumazgyta meškerė nesipainioja —ji stangri ir tuo pačiu metu lanksti.

Plūdį daro iš kamščio. Praduria kamštyje skylę ir pro tą skylę perkiša su sukišama žąsies plunksna. Kartais vien tik tą sukišamąją žąsies plunksną tevartoja. Kartais dar kamščio vietoje vartoja, dailiai apdrožinėję, storą pušies maukną.

Grimzles daro iš medžioklinių šratų ar šiaip kame radę švino. Netaip jau lengva švino gauti.

Sykį vaikas nuėjo pas kalvį ir prašo švino, mat, norėjo meškerę įsitaisyti. Kalvio būta juokdario. Pagauk rupūžę ir atnešk man, aš parodysiu, kaip reik švino pasigaminti. Atneša vaikas rupūžę. Kalvis padėjo tą rupūžę ant senos keptuvės ir kepina ant anglių. Kalvis nematomai įmetė į keptuvę švino gabaliuką. Švinas ištirpo ir, rupūžei sudegus, pasirodė keptuvėje. Nudžiugo vaikas, daug rupūžių smardino kepindamas, bet... švino iš jų negavo.

Meškerkočių pasieško lazdynuose. Be jokios šakelės galima itin ilgus meškerkočius susieškoti. Geriausia ieškoti birštvose, kur lazdynai auga tarp beržų, eglių, apušių.

Sunkiosioms meškerėms, kuriomis gaudo ant žuvelės ar ant varlės, ant vijūno, suveja daugiau ašutų, didesnes plūdis pasidaro, net po kelias. Ima dvigubą kabliuką, kurį prie meškerės pririša viela. Pagauna didelių lydekų, šapalų, ešerių. Šitoms meškerėms kotus dažniausiai daro iš išbėginių berželių, kiek apdrožę drūktgalį. Randa ir lazdynų tinkamų. Sudurtinių kotų nemėgsta. Jei suduria, tai aklai suriša — nepatinka sukišamieji. Kartais turi pušinius kotus, kiek apdrožtus drūktgalyje.

Paprastomis meškerėmis meškeriodami, striktui vartoja beveik visuomet sliekus, raudonuosius, po akmenimis, po kaladėmis randamus. Gaudo karklvabalius, grambuolius, žiogus. Vis daugiausia gyvus striktus. Rečiau šutintus žirnį arba avižą.

Yra mėgėjų, kurie renka „medvežius“: upelių ramiuose vingiuose arba po akmenimis randi vabzdį - kirmėlę urvelyje; urvelis apau-

gęs žvyreliais, šapeliais; kojas iškišusi, kirmėlė vaikšto su visu namu. Prisirenka tokių medvežių, ištraukia kirmėlaites lauk ir kabina ant kabliuko - vąšelio. Sako, šapalai mėgstą.

Taip pat sako, jog šapalai labai kimba ant tarakonų. Nesu mėginęs, nes negalėjau apylinkėje gauti tarakonų. Visi turi svirplių. Neatėjo į galvą pamėginti svirplius ant kabliuko kabinti. Tiesa, svirplį gana sunku pagauti.

Tegu upėtakiai ima viską, bet ar tik ne geriausias jiems striktas vakarais ant vandens lakiojančios mažos peteliškės. Saulei nusileidus iki sutemų geriausiai kimba upėtakiai.

Dar gaudo plėšriąsias žuvis su palaidinėmis. Piršto storio dvišakį privynioja apyvaros su gale pririštu prie vielos dvigubu kobiniu. Tą kobinį įkabina į gyvą žuvelę — grundulą, ešeriuką, krakę — taip, kad jos labai nesužeistų, kad ji kuo ilgiausiai galėtų gyva išbūt. Apyvarą prirіša prie šakos arba įbeda tam tikrą mietą ir tiek jos paleidžia iš dvišakio, kad žuvelė būtų 2-3 sprindžius žemiau vandens paviršiaus. Nupiauna vieną pelėką — pryšakinį, kad mašalas - žuvelė plaukiotų ratais. Iš vakaro „pastato" palaidinę — arba paleidžia — ir rytmetį ateina parsinešti žuvies. Žuvis, prarijusi jauką, nešasi jį rydama, ištraukia apyvarą iš įskelto trišakio galo ir tuomet gali sau plaukti, kolei išvynios visą apyvarą.

Šita palaidinė turėtų būti vadinama „pririštine". Palaidinė tiesiogine žodžio prasme yra palaidinė, paleidžiama ežeruose. Išpiauna apvalią lentelę; jos briaunoje išrenčia griovelį; į tą griovelį privynioja apyvaros; tos apyvaros galą permeta per iešmelį, įkaltą lentelės viduryje. Kai žuvis pagrobia įrajį ir plaukia, lentelė apvirsta, ir ima vyniotis lauk apyvara. Kad lengviau būtų pastebėti apvirtusią lentelę, į antrąją jos pusę yra įkaltas kitas

iešmelis su „vėliavėle“. Iš tolo pamatęs vėliavėlę, žinai, kad lentelė apversta: įrajis negalėjo jos apversti, atseit, įrajį prarijo didelė žuvis ir smarkiai timptelėjo. Kai ežeras nedidelis, tokia „palaidinė“ tinka. Bet dideliam ežere sunku berasti „palaidą palaidinę“.

Patyrę žuvies mėgėjai gaudo rankomis, ypač upeliuose, upelėliuose užsilikusias nuo pavasario žuvis, nerštui išėjusias lydekas, atplaukusius prieš vandenį ešerius. Pavasarį gilu visur, tik plauk, kur nori. Pavargęs pasuk į šalį, kur tėkmė lėtesnė. Čia besisvečiuodama šiltėlesniame vandenyje, Saulėje besišildydama, maisto kiek norint gaudama, užsimiršta, ir, štai, apsekus, kai nebebėga per žiemą susikaupusio, dabar ištirpusio sniego vanduo, kito tvano nesulaukusi, jei ne žmogus, tai išalkęs tolimoje kelionėje gandras, besiporuodamos medinosios antys - pylės, varnos išrenka negiliame vandenyje visas žuveles. O jei kur giliau, palaukia, kolei nuseks. Gilesniuose duburkiuose, žiokiuose, markose, palikimuose tik vasarvidžiu apsekus teįeinama; bradinys, tribradis, dvibradis, paprasta paklodė, gerai kiaurota, kretilas padeda žmogui paklydėles, gerai išsišėrusias - riebias išgaudyti iki vienos. Ir rankomis čia išgaudo: sudrumsčia vandenį tiek, kad žuvis ima trokšti, bėra tik didesniosios, mažesniąsias didesniosios išėdė. Įmesta į tokį palikimą varlė, kiukt-kiukt vandens paviršiumi nespėja iškiukčioti, tuoj pagauna iš apačios pakilęs lydys. Tad negreit, po valandos kitos, teima trokšti — kišti snapus iš vandens, kad oro gautų, tuomet rankomis, kaip šakalius, kilnok lauk.

Kur galima, nuleidžia nusekusį vandenį ir dumble išrankioja beplazdančias žuvis.

Rankomis ir didelių pakraščių pakerėse pagauna žuvų. Pasislėpusi žuvis nebaikšti. Ap-

čiupinėja, kame pažiaunys, ir suima. Labai pasiduoda čiupinėjami pakerėse upėtakiai, lašišos. Žinoma, juo seklesnės pakerės, juo lengviau jų galus rankomis pasiekti.

Maža belieka per vasarą žuvų. Rudenį tuštoka. Pavasarį jos vėl pakyla iš saugiųjų gelmių, akmenuotų, medžių privirtusių, iš malūnų tvenkinių, vėl plaukia aukštyn, vėl ieško patogesnių gausesnio maisto vietų, ir taip iš metų į metus.

Veisia žuvis tik tvenkiniuose, ir tai krakes tik. Kartais pagavę mažų lydekaičių įleidžia. Krakių maistas jas greit išugdo, pasidaro vešlios, trumpos, greit paaugusios.

Kur-ne-kur dvarininkai augina savo tam tikruose tvenkiniuose lynus, kitur įrengia tam tikrus tvenkinius karpiams, dar kitur, bet tai itin retai, augina upėtakius (Mongirdas Aukšdvaryje už Kauno, Girdvainis, Putvinskis, abu tarp Šiaulių ir Tauragės).

Dar gaudo lydekas užnarvėmis; padaro iš ašutų kilpą; ašutai laikosi pastyrę ir vandenyje; pririša tokią kilpą prie lazdos. Snaudžia lydeka žolynėlyje, saulėkaityje. Atsargiai užmauna kilpą lydekai ant galvos. Kai kilpa kiek užeina už pažiaunių, staigiai timpteli kilpą; kilpa traukiasi - mažėja, apveržia lydeką žemiau pažiaunių ir iškelia ją, jei tik kilpa išlaiko. Aišku, lengva pasakyti: užmauk kilpą „ant sprando snaudžiančiai lydekai".

Kartais sako, kad „su ašutu" gaudyti lydekas reikia saulėkaityje dienos metu, kai lydekos įrajų nebeima — ilsisi, snūduriuoja, Saulutės lepinamos.

Žemaičiai augina tik krakes tvenkiniuose prie namų. Prisiveisia daug krakių, išsigema, mažos beauga, aptenka skauduliais. Tvenkiniai prisistovi dumblo, beveik užanka. Krakėms nebėra maisto. Kai jau ir gyvuliams ne-

bėra kame atsigerti, tuomet nuleidžia vandenį dumblui vežti. Visas krakes išgaudo, dalį suleidžia į kokią markelę, kad, dumblą išvežus ir tvenkinyje vandenio vėl atsiradus, galėtų veislei įleisti. Tačiau, jei savieji dideli nebeišaugdavo, tuomet prašydavo kaimynų, apie kuriuos kalbėdavo, kad jų tvenkinyje yra didelių krakių.

Gaudo savo tvenkinyje, iš kur nors gavę tinklą, paprastai vieną sykį per metus. Prigaudę keletą kibirų, išverda, ir visi prisivalgo žuvies iki sočiai. Duoda ir kaimynams ar giminėms, kunigui, klebonui nusiunčia, jei atlaidai pasitaiko. Žuvis, kaip maistas, žemaičiai sako, menkos vertės. Ponai moka žuvį paruošti. Pas ponus žuvies skonio nebepagauni, taip ją iškepa, pridėję visokių visokiausių prieskonių. Lydeka, sako, sausa, dar ir pačioje mėsoje yra ašakų. Lynas, upėtakis, ešerys vertinamas pusėtinai. Krakė, sako, tik lengva valgyti — dideli kaulai, bet mėsos maža.

Ungurių pagauna, kai jie eina į žirnius. Nužiūri šliužas iš upės į žirnius. Prieš aušrą jie grįžta atgal. Jų šliužoje pabarsto pelenų: apkimba unguriai pelenais ir nebepašliaužia; šiaip rasa jie šliaužia gana greitai. Kartais randa varžoje ungurį, bet tai labai labai reta. Pagauna su krytimi arba rankomis pakerėse.

Pavasarį neršto metu gaudo devynakes - vijūnus. Tuomet prigaudo daug. Verda vandenyje ir valgo, druska pasūdydami. Mėgėjai trypia upių atsvadose dumblą, iš kurio ima lįsti devynakės, — tai jau nebe neršto metu. Mažuose upeliuose mažos devynakės. Minijoje gana didelės, bet jų čia nedaug. Panašiai, kaip ir vėžiai.

UOGAVIMAS

Žemaičiuose gali pasivalgyti ir prisirinkti šitokių laukinių uogų: žemuogių, aviečių, vašoklių, serbentų, bedruskių, gervuogių, vištkojų - palvių, gaidkojų, mėlynių, vaivorų, ievų, bruknių, spanguolių, šermukšnių, putilių - putinų.

Nei šeimininkės ar šeimininkai patys neina darbo dienomis uogauti, nei samdinių siunčia. Vaikai išbėga kame netoli namų pauogauti — ir pasivalgo ir namo parsineša. Prašo mamą pieno, geriau pastijolkos; pastijolka visoms uogoms tinka. Sakysim, ievos uogos: valgant vienas uogas, apkimba liežuvis ir negreit tenusivalo. Valgant su pienu, prie liežuvio nebekimba. Prieš valgant ievos uogas, geriausia sumušti jas tarp suvožtų lėkščių, paskui užpilti pastijolkos ir valgyti.

Visi mėgsta šventų dienų pavakariais išeiti iki saulėlydžio į uogynus, daugiausia į mėlynes: jų gana daug, ypač miškų senyvesniuose degimuose ar kirtimuose; čia dar galima ir žemuogių, aviečių užeiti. Būriai prisirenka uogynojuose. Vaikinai, merginos, šventadieniškai apsidarę, ir pasikalba ir padainuoja, mažų į savo tarpą labai nepageidaudami. Moterys kiek ir namo parsineša prisirinkusios. Kurios apsukresnės, pasiima nedidelius gražius plonų šaknelių krežulėlius, kad rankos tuščios netabaluotų; į kitus tik dvejetą rieškučių tesutalpinsi. Jei neišbarsto besistumdydami, einant iš uogynų namo, parsineša ir pavaišina šeimininkę. Vyriškiai nesiima krežuliukų.

Žemuogėms rinkti nusuka iš alksnio aukšlį. Tai šiaip nėra didelis indas, vienai rieškutei uogų. Žemuogė — skanėstas; gerai nunokusios tikrai gardžios; vaikams didelis lobis. Mėlynių

į aukšlius nerenka. Gal ir dėl to, kad mėlynių alksnynuose nerasi, jos auga daugiausia pušynuose, — pušys praleidžia Saulės spindulius. Žemuogės gi kaip tik retokuose alksnynuose, arba netoli, kur alksniai auga.

Žemuogių neverda. Verda sveikatai avietes, kad prakaitavimą sukeltų; šiam reikalui prilaužo aviečių šakų su uogomis, žaliomis ir išsirpusiomis, žiedais, lapais. Uogienės kaimietės nevirdavo. Brangus cukrus, daug darbo. Tik bruknių puodus privirdavo: mat, bruknis verdant, galima cukraus nedėti, o tik valgant, arba pervirina, dar obuolių saldinių įdeda ir gauna pakenčiamą rūgštų valgį.

Vaivorų kažin kodėl nelaiko garbingomis uogomis; jų nerenka, tik nuo krūmelių prisivalgo. Vengia vaivorynų ir ne dėl to, kad jie auga daugiausia šlapokose vietose, bet dėl to, kad šlapiuose vaivorynuose auga gailiai, labai kvapių žiedų augalai: nuo to kvapo ima galva skaudėti, net suktis, galima ir kelio neberasti iš tokių vaivorynų.

Uogauja trobelninkės su vaikais. Prirenka apsčiai. Neša į turgų su naščiais kibirus prisipylę ar didelius krepšius. Išnešioja daugiau savo pasiturinčioms kaiminkoms, kad gautų trūkstamo maisto.

Daugiausia prirenka bruknių. Nešioja dideliais krepšiais ir po turgus ir per kaiminkas. Neatsisako ūkininkės nuo bruknių. Bruknių prisiverda visus atliekamus puodus. Nepasiturinčios moterėlės, žiemą verpėjos, nėrėjos, o vasarą uogautojos; kiek žemuogiauja, gerai mėlyniauja ir brukniauja, kai kuriais metais tų uogų pasitaiko geras derlius.

Nedaug laukinių vašoklių, jų čia nepririnksi, nei serbentų. Šios uogos auga sykiu su karklynais paupiais — išstypę kereliai pavasarį. Vašoklius labai mėgsta žydai. Ir paprас-

tom dienom miestelių turgavietėse pamatysi senas žydelkas, sėdinčias ant dėžių ir pardavinėjančias vašoklius.

Jau pašalus, bet kad dar tebėra plinkšalai, renka spanguoles. Nedaug jų tėra, tačiau, kame jos auga, uogų būna gana daug. Ir pasnigus jas renka. Uogos kažkaip tarsi išlipa iš sniego, ar sniegas ant jų nesilaiko, žinoma, kolei nėra daug sniego. Ne, tai, sniegui nutirpus, renka jas pavasarį. Randi dar ir vasarą pernykščių spanguolių — valgomos, gardžios, reik manyti, paaugusios ir išsirpusios. Renka jas ir žalias, kietas, kaip akmenukai. Laiko kame kamaroje žiemą krepšyje, prie lubų pakabintame. Jos nieko nebijo, nei pelėja, nei pūva. Tik ilgainiui išdžiūva; labai gardžios tuomet čiulpti, kaip saldainis. Verda iš jų žiūrę. Deda į geriamąjį vandenį vasaros metu. Vaikams per visą metą duoda pasmailauti.

Šermukšniai turi uogų kone kasmet. Daug uogų, dideli medžiai. Lengva rinkti — didelės kekės. Aiškiai matyti dvi rūši: vienų uogos raudonos, kitų geltonos (geriau — raudonesnės ar geltonesnės). Raudonosios daugiau vandeningos, geltonosios miltingos. Renka „žiemai ant liežuvio padėti", „liežuviui pakirbinti", jau pirmiesiems šalčiams pagavus. Reik skubėti: tuo metu jau jokių uogų nebėra, o paukščiai jas gerokai mėgsta, kėkštai, pavėlavę išlėkti strazdai, pralekiančios svirbelės, pradėję viešai rodytis švilpokai, paknebinėja žylės, slukučiai, vilkučiai. Šermukšnio uogas laiko kamarose buntuose surištas ir pakabintas prie balkio. Renka jas daugiausia vaikai: gražios, raudonos, iš tolo akį vilioja, rodos, turi būti ir gardžios. Šalčio pagautos nustoja savotiško kartumo. Ilgainiui bestovėdamos išdžiūna, gardžios pasidaro, po vieną burnoje laikant.

Nelyginant su šermukšnio uogomis, panašios ir putelio - putino uogos. Per žiemą ant šakų išstovi, pavasarį renka išdžiūvusias, prieš lapams sprogstant ir žiedams baigiant krautis. Panašiai ir jas laiko, kaip šermukšnio uogas. Jos nešančios sveikatą. Anksti nenulesa jų paukščiai, nes jų krūmai prie pat namų, po pat akių, o uogas mėgstą paukščiai laikosi toliau nuo žmogaus —laukiniai, miškiniai, pralekiantieji. Įdrįsta tik tuomet, kai, šalčiams užėjus, pasnigus, jau visur visas uogas yra nulesę, tuomet ir prie namų pasidaro drąsesni. Šiaip pamiškėse vis randa skirbstų, išdžiūvusių nenubirusių ievų uogų, sabinkaulių uogų. Paskui, uogų nebegaudami, metasi į žirginius. Kadugių uogas ne visi paukščiai telesa; mėgsta jas tetervinai.

Žmonės iš kadugių uogų daro labai gardžią girą; labai retai kas tedaro, bet pasitaiko gauti paragauti. Kadugio 5-7 uogas deda į krupninką vienam buteliui; įgauna lakiais sakais atsiduodantį skonį, artimą benediktinui. Uogas laiko sveikatingomis. Atsargų tų uogų nedaro — jų visuomet rasi ant kadugių; šviesiai žalios pamėlynuoja, paskui žiemos metu pajuoduoja, nušluosčius tarsi nuo pelėsių; rudenį jas rinkti per anksti. Valgyti jas netaip jau malonu — smalingos. Nuplikytos karštu vandeniu, o gal kiek pavirintos, nustoja smalingumo, bet vis tiek liežuviui nelabai tetinka. Plikant ar virinant, nereik pervirinti—dingsta kvapingumas. Geriau mažiau tevartoti, bet tokias, kokios jos yra, nešalinant kvapo, sakingumo. Tuomet jos ir sveikatai naudingumo nenustoja. Kaip vaistai jos naudojamos, tik nedideliu nelyginiu skaičiumi.

RIEŠUTAVIMAS

Vaikai jau birželio gale mėgina riešutus, ar neprigvildę: atrodo dideli, gražiose kekėse. Žino ir anksčiau nunokinančių lazdynų. Labai patrauklus, smalsus daiktas riešutas ir akiai ir liežuviui.

Aš tau duosiu riešutų, kad neblįstum prie kitų.

Stroks boks vokietuks kaulo kailinukais (mįslė).

Jaunuomenė eina riešutauti, parėję iš bažnyčios. Uogos jau yra pasibaigusios. Vyrai ir moterys eina sykiu. Vyrų daugiau riešutaujant, negu uogaujant. Vyrai prilenkia storas lazdynų lazdas, moterys raškena.

„Kai kurį metą daug riešutų — ateinančiais metais daug mergių turės vaikų".

Riešutauja, kai riešutai lengvai išlaužiami iš kevalo — prigvildę. Norėdami riešutus ilgiau palaikyti, nelaužo jų iš kevalų, bet palaiko, kolei kevalai apdžiūna. Dar geriau — kasa į žemę kuriam laikui (kanapiuose, tur būt, kad niekas nematytų, kur slepiama). Arba deda daržinėje į šieną, tik kad pelės neužeitų — išnešios. Išlaužę iš kevalų, beria į vandenį; laiko tik tuos, kurie skęsta, plūstančius čia pat suvalgo.

Vėlyvą rudenį, kad jau beveik nebėra ant lazdynų lapų, eina vieniši senukai riešutauti: purto lazdyną, užsilikę riešutai byra iš kevalų ant žemės ir papsi į sausus lapus; žiūri, kur krenta, ir renka; arba, palenkę lazdą, apžergia ją ir, eidami viršūnės link, čiupinėja rankomis — ieško, kame gumbelį pajautę. Tokius laikyk kiek norint — kelis metus; kiek apdžiūva kanduolas, bet juo gardesnis pasidaro. Tokie senukai masina vaikus riešutais. Taip aiškiai at-

simenu, kaip visuomet bėgdavau paskui mamą, kai ji eidavo į savo kamarą, — žiūrėdavau, kokius raktus ima: mama savo kvapnioje kraičio skrynios priekalkoje visuomet turėjo riešutų, atidaro skrynią, kvypt riešutais; o tas kvapas buvo: dievmedžio šakelės, rūtų lapelių, kvepiančiųjų žirnelių, kvepiančiosios muškatos, mėtų, šaltmėčių, kadugio uogų, pušų metūgių ir kt. kvapai sykiu, kad kandys nesimestų, kad, imant iš skrynios išeiginius drabužius, kvepėtų jie darželio gėlėmis, kad nustelbtų susigulėjusių drabužių dvelkimą. Gaudavau keletą riešutėlių — geltonų, pilno kanduolo; tai buvo mano šventė — ir malonu neštis ir gardu ragauti. Ilgai žaisi, kolei tarp akmenų perdauši kevalą. Siūlysi ir mamai, rodydamasis geras, kad mama ir kitą sykį skrynios priekalkoje riešutų rastų. Jei paims, tai tik kokio negerai perdaužto sutriuskinto riešuto puselę. Čia ir Kostovis smailiai į tave žiūri; jam riešuto neduosi, bet jis toliau nušokusias kevalo šukeles rankioja ir atsišėpęs kanda, manydamas kanduolo rasti, ilgai kandžioja, bet paskui spiauna lauk ir vėl laižosi: atsimena, kad rudenį ir jam nesigailėta gero riešuto, pagaliau ir jis pats palazdyniais susiieškodavo.

Pastiepęs uodegą kniaukdamas atbėgdavo Mauškė, privengdamas šunies, bet viliojamas gražaus reginio, kai Ignė ir Kostovis taip draugiškai kažką triuškina ir užkandžiauja.

Jaukus - gražus vaizdas pablaka ant plūktinės aslos sėdinčio vaiko, akmenim daužančio ant kito akmens riešutus, juodo baltom kojom balta nosim šuniuko Kostovio ir raino išdidaus katino Mauškės.

Tiesa, riešutų galėjai matyti turguje ar jomarke parduodamų pusgorčėmis ar stiklinėmis. Kur dideli lazdynai, prisirinkdavo ir pardosui (pardavimas — pardosas).

Naudingas žemaičiui lazdyno krūmas. Čia randa šakę šiaudams kratyti ir dvinagę ar net trinagę. Čia lazdai medžiaga ir ištisinei, turėklę pats sulenk, ir kriukis čia su tiesia lazda — lengva, gana stipri. Čia meškerkotis. Čia gėlėms pasmaigstyti lazdelės, ežėms apkaišyti lankeliais. Čia krepšiams lankai, parpinai. Čia kretilams plėšos, terankiams, krepšiams, lopšiams. Čia kibirams, statinėms, kodaliams, milžtuvėms, kubilams lankai ir bet kuriems pintiniams parpinai, ar tai krepšiai skalbiniams dėti, ar paršeliams į turgų vežti. Pintinėms kėdėms, stalams. Ir riešutai — ir pavalgai, ir mergelę pamasini, „kad neblįstų prie kitų", ir žydelką išgąsdini, įmetęs žiemą į anglių puodą kirmėlės išėstą riešutą, parako pripylęs.

Kiek džiaugsmo žiemą vaikams, riešutą gavus! „Liežuvį kirbin, širdį gildin, kad reik e-u, nieko nėr".

Nelaimingas tas lazdynas, išlankstytas, išlaužytas net iš pat kero, kur senosios šakos — išverstos, nulaužtos. Taip rudenį ir žiemą. Užtatai pavasarį skubiai leidžia atžalas, kad kitais metais visu savo ūgiu imtų žmogui tarnauti. Trejų metų, jei šaltą žiemą neišsalo viršūnėlė, jau geras meškerkotis, tiesus, be šakų lankas, lengvai plonas plėšas leidžiąs atsiplėšti, įpiovus ir, prie kelio pridėjus, lenkiant.

KREMBLIAVIMAS

„Mes grybausme - riešutausme, pakol jaunos būsme.

Slėgerausme - lėgerstausme, pakol visos vyrus gausme".

Daug visokių grybų, valgomų - nevalgomų, šungrybių: vošikinių, vilkamyžių, musmirių, slydokų.

„Oi, grybai, grybai, jūs patieka mano,
Kas jūs neėda, nieko neišmano".

Grybai — tai ne uogos. Ir paaugę metasi rinkti. Kepa, verda, ant anglių čirškina, sūdo, slegia, džiovina. Ar tik ne patys gardžiausieji ant anglių keptieji.

Pirmoje vietoje baravykas, ir virtas, ir keptas, ir slėgtas, ir džiovintas. Ir kotas jo valgomas.

Yra grybingų vietų: šlaite į šiaurės pusę prie eglynėlių, po ąžuolais, pušynuose. Gražus baravykas, ir didelis ir mažas — traukia akį ir lytis ir spalva. Netepa rankų, šveinus kvapsnis. Toks žalias, toks išvirtas, toks sūdytas, beveik dydžio nekeičia. Vertingi džiovintieji.

Daug kas grybauja. Kelia su šviesa, skuba į grybingas vietas, kad kiti anksčiau neužeitų, kad nesuskubtų avys, karvės. Labai akylai grybauja avys, su šaknimis išgriaužia iš žemės - samanų. Ir karvės skuba apībėgioti vietas, kur grybai auga. Ir voveris, nuo medžio nušokusi, pakiukt prie grybų — pagriaužia vieną, pagriaužia kitą, kiek pakanda trečiojo galvutę. Žmonės neša namo dideliais krepšiais.

Be baravykų noriai renka raudonikius, pienes, lapėlaižes - voveruškas - gaidukus, gruzdžius, umedes, goutis. Raudonikiai ir lapėlaižės nekirmija. Grobsto šilobaravykius. Labai ir labai vertinamos rudmėsės; jos tiltais

auga jau vėloką rudenį, papelkiais; yra dar ir kita rudmėsių rūšis, kurią lupa prieš valgyti gamindami; gauruotos apačios, kiek aštresnės spalvos. Rudmėses sūdo, šlegia, bet nedžiovina.

Tinka grybauti vyrams, tinka visokio amžiaus moterims, tinka vaikams, ką beklausi. Vaikis, arklių parsivestì išėjęs, nešasi kepurės dydžio baravyką, net ir sukirmijusį, ir tuoj kepa ant anglių, kiek pabarsto druska ir valgo, tąsydamas paskystėjusią grybo medieną. Moterys džiovinasi žiemai. Vaikai žaidžia mažučiukais.

Trobelninkai ir sau prisirenka, kitiems apnešioja ir į turgų žydams nuneša. Visi moka pinigą, džiaugiasi gavę. Kone kasmet grybų gana daug, bent sau prisigaminti visiškai užtenka.

Lapėlaižes mėgsta žydai, nes jos nekirmija, nepūva — vis tokios pat. Gal ir viduriai jų nevirškina?

Yra vienas grybas, kurį vadina žemės taukais. Labai dvokiantis, iš tolo pajaučiamas slopinantis kvapas - dvelkesys, net šiltas, troškus atrodo. Ant balzganos pussprindžio ilgio, apvalainios, į viršų kiek plonėjančios kojytės auga aukštyn pailga, plaštakos ilgio galvutė, kiek storėlesnė už kotą. Galvutė nelygi, tarsi išilgui nuskeldėjusi, kaip ąžuolo, pušies žievė, rudos, beveik juodos spalvos. Kotelis tarsi pro skylutę iš žemės išlindęs; kotelis lyg ir visos skylutės neužpildo. Ypač saulėtą dieną jis labai dvokia. Ne taip jau tankiai jų rasi. Auga sausoje žemėje. Pakasęs žemę aplink kotą, rasi žemėje žąsies kiaušinio dydžio maišiuką, listiną tiršto rusvo skysčio.

Iš to maišiuko skystį suleidžia į butelį ir apipila su spiritu. Sako, geras vaistas nuo kaulų visokių gylų, reumatizmo, kaulų laužymo ir

t.t. Trink skaudamąsias vietas, ir lai sau dvokia.

Dar yra tokie bobausiai, ar tik ne jie pirmieji pavasarį pasirodo — tokie susiraukšlėję, gelsvai rausvos spalvos.

Dar goutės, kelmučiai.

Žemaičiai nemėgsta tų poniškų grybų, kur patamsiuose auga arklių mėšluose — šampinjonų.

Į geriausius skiria baravykus, rudmėses, šilobaravykius —juos konservuoja. Lapėlaižės, pienės, raudonikiai — verdami ir tuoj valgomi. Taip pat gruzdžiai, bobausiai.

Savotiškiems mėgėjams tinka kelmučiai - goutės, slydokai, vošikiniai, vilkamyžiai. „Poni, neimk tų, jie vilkamyžiai". „Tai juk visų vilkas neap..." atsako ponia.

DAINOS

Uogavimas, riešutavimas yra ne kas kita, tik sodos jaunuomenės susiėjimas sekmadienių ar švenčių pavakariais.

Iš namų išeina vaikinai sau, merginos sau. Uogynojuose susieina. Saviesiems neįdomu, negu jaučiama palinkimo prie kits kito. Bet tarp svetimųjų, tarp tolimesniųjų kur kas įdomiau.

Neinama, kur auga pavieniai uogų kereliai arba atskiri lazdynai, kame vienas, kame kitas. Bet einama, kur ištisi uogynojai, arba lazdynų daubos, kalnų šlaitai, pievų pamiškės, ganyklų krūmynojai, papelkės.

Žemuogių ieškok antramečiuose miško kirtimuose. Kai jau pradeda augti drebuliukės, berželiai, ima veistis ir avietės. Kur balose, liūnuose, baltosiose meškakerpėse auga vištkojos.

Miško degimai priauga mėlynių, o jei drėg-

na — ir vaivorų. Ypač mėlynių daug. Jau ir miškui paūgėjus jos vis dar randa sau vietos. Negreit teįsiveisia, bet dar lėčiau tepranyksta. Paprastai visur eglynuose ir pušynuose, ypač kur miškai auga, kur spygliuočiai, mėlynių visuomet rasi. Tačiau didelius uogynojus aptinki kadaise miško išdegusiose vietose.

Čia tai ir susirenka sodos jaunimas. Senesniosios daugiausia eina ten, kur auga pavieniai krūmokšliai — birštvose, ūkininkų medžių priaugusių pievų pakraščiuose, tai ir arčiau namų. Čia susieina senesnioji karta po dvi tris ir šnekučiuojasi. Čia uogos didesnės. Išeina su vaikais. Vaikai ir pabėgioja, ir pauogauja, ir prisirinkę parsineša; nešasi, uogauti eidami, mažus dailius krežulačius - kreželius.

Jaunuomenei nesunku ir toliau kilometrą kitą paėjėti, kad tik daugiau ką pamatytų, save parodytų, pasidžiaugtų gražiomis kaimynų tėvynainėmis, gražiomis mergėmis, kaimynų bernais, tėvynainiais, išeiginiais, švariais drabužiais apsirėdžiusiais. Saviškės - saviškiai namie prie darbų netaip jau švariai apsidarę, nebetraukia akies — dingsta ir gražus veidas - veidelis, nors jis ir būtų, kaip avies tešmenėlis. Ne tokios ir lytis ar eisena ar žvilgsnis, kaip kad išeiginiais yra apsirėdę. Tegu tie išeiginiai yra apdėvėti, su jais į bažnyčią nebeinama. Juo labiau, kad tai yra tarpiniai ir pasiuvimų ir spalvų atžvilgiu tarp darbinių drabužių ir tikrųjų išeiginių — traukia akį, drąsos priduoda: darbiniai akiai įkyrėję, išeiginiai, rodos, tik prie Dievo stalo eiti, bet ne juokauti, pasistumdyti suėjus. Jų negaila, jei kiek susiraukšlės ar susiteps.

Nieko nepadarysi, ir „gauruotas" turi širdį, juo labiau dar sykį laisvai į gamtą išėjęs, tos gamtos nepagadintas jaunumas, turi smailias akis, tvaksinčią širdį, niežtinčias rankas.

Beuogaudamos pirma merginos ima niūniuoti, paskui pradrįsta dainuoti. Tuoj atsiranda, ima spiestis tokioje vietoje vaikinai, prasideda dainos. Tik merginų dainos. Tik vyrų dainos. Ima ir žodžiais svaidytis—užvarinėjamosios dainos: papunkčiui merginos apie vaikinus, vaikinai apie merginas — atsako arba puola. Ir bendro turinio netrūksta, kur minima meilė, kur kokie medeliai svyruoja, paukšteliai čiulba — gegutė kukuoja, vanduo čiurlena, — pradeda nertis į jausmų pasaulį, kutenti paširdžius.

Plyšta miškas nuo skardžių balsų, miško aidų. Tai yra nepagadintų širdžių griausmingos dainos, tų širdžių gelmes atveriančios.

Dažnai atsiranda armonika ar klernata. Pirma einama dainuojant, paskui sustojama, kur lygi vietelė, kur kieta žemė. Imama žaisti, šokti. Svarbiausia, kad čia nesiskirsto, visą laiką visi krūvoje.

Saulutei jau ėmus leistis, kam karvės rūpi, kam arklius pažiūrėtĭ, į spynas įdėti, — traukia namų link.

Nuo didoko būrio atitrūksta viena kuria linkme einantieji, paskui kita. Daina suskyla į mažas daineles. Vis daugiau dainų po visą padangę, bet dainininkų vis mažiau. Pagaliau vieni saviškiai, iš vienos sodybos.

Nepavėluok, nepasilik, net neatsilĭk — negražu, nepadoru, apkalbės. O ir namie „baria", „rankoje rykštelė"... Čia vėl yra virtinės dainų, visokiems atvejams pritaikytų.

Tai yra vienintelis atpildas už visos savaitės sunkų darbą ar prie šieno, ar prie rugių - vasarojų, jei sekmadienio ar šventės vakaras pasitaiko gražus.

Ir poilsis ir pažintis ateičiai kurti.

NIBRĖ

Ilgainiui tokie jaunuomenės susiėjimai vyko jau ne tik uogynojuose, riešutynojuose, bet tam tikrose vietose. Kas sekmadienį susirinkdavo jaunimas jau ne uogauti ar riešutauti, bet pašokti. Ir dainų čia nenugirsi. Savi dvejetai ateiña. Savo tarpe šoka, beveik nesikaitaliodami nei vaikinai merginomis, nei merginos vaikinais. Žinoma, būdavo ir palaidų, dar neišsirinkusių, kurie ar kurios ateidavo, kad tik pašokti gautų.

Ateidavo ir senų vyrų papypkiuoti - pasikalbėti, naujienų nugirsti, apie reikalingus meisterius pasiteirauti, kame dirba, kada baigs darbą, ar yra kur pasižadėję.

Senyvų moterų čia nesutiksi — joms nepatinka, kai poromis susikabinę šoka, jos nedrąsiai jaučiasi. Moterims nereik keletai susieiti, kad rodos netrūktų. Gana dviejų plepių — visas turgus susidaro jau iš dviejų. Gal kuri ateidavo dukters prižiūrėti, ypač kad iš nibrės eitų tiesiog namo, nenuklysdama nuo tako, ką jau besakysi apie tai, kad kur užeitų pakelyje. Juk grįžtama jau nebe vakarą, bet naktį. Sako, negavau nė apšilti lovoje, kaip gaspadorius pabrazdino į duris karvių milžti.

Taip, čia prisibijodavo, kad iš nakties darbo neimtų kas juoktis. Jaunuomenės juokai kartais ir rimtų pasekmių įgauna.

Apie 1900 metus mano gimtojoje padangėje nibrės tebūdavo tik vienoje vietoje — pas kalvį Petrą Jankauską Paminėjuose.

Tėvynainis Petras nuo pat mažystės mėgo muziką: ir dūdele pagrieždavo ir armonika, o ypač jam tiko pučiamieji instrumentai. Mokėsi kalvystės. Laikui atėjus, išėjo į maskolius (į kariuomenę). Pateko ten į muzikantus. Pa-

rėjęs iš kariuomenės (nesako: grįžęs iš kariuomenės), pasidarė plačioje apylinkėje pirmas griežikas, nors, išeidamas į kariuomenę, irgi nebuvo paskutinis.

Pasistatė kalvę tėvų sodyboje pas brolį. Plačioje apylinkėje buvo ir kalvis pats geriausias, — turėjo metalui tekinti stakles įsirengęs, mokėjo dirbti karvėms tarškalus, avims barškalus, atliedindavo labai gražaus balso skambalus - kalakončiukus piršliais važiuoti, į vestuves važiuojant pasirišti, arba kalėdninkus vežiojant. Padarydavo arkliams spynas su raktais, kurių niekas negalėdavo atrakinti, net raktą davus, — spynos su galvosūkiais, durims uždaryti savotiškas spynas, gerai kaustydavo arklius, vykusiai geležim aptraukdavo vežimų tekinius ir tt. Jo apkaustyti ratai ar rogelės kaip veizėte veizėjo. Nelengva buvo prisiprašyti į eilę, kad apsiimtų ką apkalti. Juo labiau sunku prisiprašyti buvo, kad jis nepriėmė vaišių, jis visiškai negėrė. Bet apsiėmęs visuomet sakytu laiku padarydavo. Sako, kaip dziegorius tas mūsų kalvis. Tik neateik, kai pasakydavo, kada ateiti dumplių spausti, gausi geru pipirų.

Muzikuodavo vestuvėms, pakasynoms. Griežė visais instrumentais, bet labiausiai mėgo kornetą, fleitą, klernatą.

Sykį prieš audrą brolis Pranas paprašė Petrą, kad padėtų palaikyti šieno vežimą, važiuojant kreivu keliu iš Paminėjų pievų į kalna. Paslaugus buvo, niekuomet neatsisakydavo. Bet šį kartą nelaimė: i gardi atsirėmusi nugara neatlaikė kryvstančio vežimo, vežimas užvirto ant Petro, ir Petras visam amžiui paliko šlubas, — labai šlubavo, koja išlūžo iš klubo. Po tos nelaimės Petras pasidarė dar geresnis kalvis. nuoširdesnis „patrubočius“: šlubas, nepabėgiosi — sėdėk namie, arba brolį prašyk

arklio, o atliekamo arklio nebuvo, ir šventadieniais pakakdavo nuvažiuoti į Medingėnus ar kur į atlaidus — Plungę, Rietavą, Tverus, Kontaučius.

Ir Pranas buvo apsukrus, ir jis mokėjo bet kurį griežiką pakeisti. Pranas buvo prisiskiepijęs visokiausių obuolių, kriaušių, slyvų — grazų turėjo sodną. Gerą turėjo vardą, bet ramus, niekur nesikišdavo, tik apie namus brūzdavo.

Petras buvo svieto matęs, visų mylimas. Teisingas, žodį laikąs žmogus, nemėgstąs be reikalo kalbėti, tačiau rodą išbraukdavo labai gerai. Gerai uždirbo. Visas santaupas dėjo į kalvę, gerindamas, plėsdamas. Pirko visokius muzikos instrumentus. Turėjo savo „kapeliją" — būrelį griežikų, gerai apmokytų, susigriežusių.

Ramiai gyveno, niekas nieko apie Petrą nekalbėjo, tarsi jo, kaip žmogaus, nė būti nebūtų buvę. Sočiai gyveno. Šventadieniais važiavo į bažnyčią, o į Medingėnus ar į Žlibinus pėsčias nušlubuodavo. Žmonių jis neieškojo. Žmonės patys paklausais iš tolo atvažiuodavo, ar ką geresnį norėdami pasidarydinti, ar kokią mašiną rimtai sutaisydinti. Iš Petro rankų joks darbas, per pus padarytas ar šiaip taip padarytas, bet atliktoji, neišeidavo. Dirbo, kaip sau. Ir arčiau pažįstamiems ir iš tolo pirmą sykį jo kalvėje pasirodžiusiems. Dirbo, kad būtų stipriai, gerai, kad būtų ir gražu, darbą baigdamas, mėgo ir pagražinti.

Atseit, apie Petrą kalbėjo žmonės, kaip apie gerą kalvį: ir veselninkai, nes jo dirbtas varpelis turėjo žemaičio ausiai malonesnį, skardesnį balsą net už fabrikinius (dar Valdaja), ir slajelių apkalimas krito į akis, ir vežimėlio, ir paprastų ratų: kažkaip jo geležys buvo kaip augte priaugusios prie medžio, —

jis ir medį padroždavo, kur, jo manymu, buvo negerai kas padaryta.

Netrūko pas jį ir griežikų: šventų dienų pavakarėmis prisirinkdavo, kad pamokytų griežti ar patikrintų įsigytąją dūdą. Tuoj susidaro susigriežimas, ir kurie mažiau temokėjo, tie kai pūtė dūdas, tai ir Kungiškiai — Sendvariškiai už Minijos girdėdavo. O jau į muziką, kaip musys ant medaus. Ir merginų kitos, pro šalį eidamos, už tvoros pastovėdavo, kitos atslinkdavo patvoriais pažiopsoti - pasiklausyti, — kur tu iškentėsi Jankauskio kapelijos nepasiklausęs, juo labiau negirdėjęs, iš gaidų griežė.

O jau balai esant, velnias visuomet atsiras. Kitasis, padėjęs dūdą, ir bus begaudąs merginą pašokdinti. Pirma jėga ištempdamas į vidurį kiemo, paskui priešinosi tik dėl žmonių akių, pagaliau patiko — ėmė traukti kitus į šokį. Jau, žiūrėk, du trys dvejetai, o dar vaikų prisirinkdavo, — jau tikri šokiai.

Žyds jouds, žyds kap šou, žyde, žyde kum - kum - kum. Arba: kiaulė žila, kiaulė žila, paršileliai degli. Vėl: kirvis kaplis, kirvis kaplis, o kirkotis šakalys. Dar: žyde, žyde, kum - kum - kum, į vandenį plum - plum - plum. Dar vėl: čyrlinka gaide kinka, visos kinkos po berlinką. Arba štai: sėd senis jauje, tur taboką sauje. Seni, seni, še taboko, senis nenorėjo. Seni, seni, še mergelę, senis šokinėjo.

Štai vėl: senis pypkę tik turėjo, bet jis šokti nemokėjo: trynė r . . . į kuptūrą, kad išmoktų šokti.

Tai, atrodo, galima „nibrės“ užuomazga. Dar kartais eidavo griežikai pasveikinti mėgiamų kaimynų per jų vardines, ar varduvių išvakarėse, ar kokį pokylį, ar kokias įkurtuves.

Pasmilo jaunuomenė, ėmė rinktis, prašyti pagriežti. Dėl to paprastom dienom netrūko

žmonių su kalvės reikalais, o šventomis pavakarėmis ir vien pasilinksminti panorėjusių.

Kai jau šventą pavakarę niekur neišeisi pasižmonėti, tai kuomet gi kituomet? Ir žmonių bijosi, nei apsiėjimo išmoksi.

Žemaičiai neišlaiko, amatą varydami, — juos traukia laukai, pievos, miškas, jam patinka arti, akėti, šienauti, į mišką važiuoti.

Va, Petro kaimyno Martinkaus vaikai buvo neblogi siuvėjai. Vienas išėjo į Ameriką, o antrasis, Kazys, taip ir metė siuvėjavęs, išsinuomojo Gudaliuose keliolika desintinų žemės ir ėmė gyventi, kaip žmogus. Geras buvo siuvėjas, per žmones ėjo siūdamas, mokėjo ir kailinius siūti ir moterims paraukdavo šlebes, palaidines, sijonus.

Taigi ir Petras neiškentė kalvėje. Visuomet išsprukdavo iš kalvės, metęs kad ir skubų darbą, šokdavo į vežimą ir važiuodavo čia pat nuo kalno į pievas prie Minijos ir plėšdavo, ar vežimą kraudamas, ar duodamas. Jokio darbo nebijojo, nors nuo mažų dienų lyg ir nebuvo surištas su lauko darbais.

Išsinuomojo čia pat netoli Šukštos nuomon leidžiamą gyvenimą. Pasistatė kalvę, bet maža bekalė. Trūkstamai darbininkų, pats visur veržėsi.

Tai, va, čia, savo nuomojamoje žemėje, ir leido jaunuomenei rinktis į vadinamąsias „nibres".

Šoko klumpakojį, blezdingėlę, suktinį, maušelį. Netrūko polkos. Mėgdavo kadrilį, tik reikėjo daugiau dvejetų. Eidavo ir seni kadrilio šokti, net basi atėję. Pritrūksta dvejeto, ir ima kokį kad ir senyvą kaimyną. Nibrėse tebuvo griežiama iki ėmus Saulei leistis. Artimesnieji dar lig su šviesa parskubėdavo namo.

Ar tik nebus geriau viešos gegužinės - nibrės už slankiojimą pakrūmiais. Čia visų akyse

pasistumdo, pašoka, pajuokauja, elgesio pramoksta, muzikos pasiklauso. Negalima juk „statinėje auginti — špuntu girdyti". Susiuostys, iš kietos rankos ištrūkęs, ir savo padarys. Kodėl nepabendrauti! Jei kuris kokių progų ieško, visuomet gali susirasti, visai nibrėse nesilankydamas

Apylinkėje, kur buvo ruošiamos nibrės, kur susieidavo jaunimas viešai krūvoje pasilinksminti, nieko tokio neatsitikdavo, tik vaikinai ir mergšos buvo paslankesni, judresni, mandagesni. Džiaugėsi tėvai ir biednesniųjų ir turtingesniųjų. Nors buvo ir tokių, kurie savo vaikams drausdavo eiti į nibres. Svarbiausia priežastis buvo ta, kad ūkininko duktė nesusibičiuliautų su samdiniu, arba ūkininko sūnus su samdine. Negarbė „familijai". Keista, juk pas stambesnius ūkininkus visuomet buvo samdinės mergaitės, ir čia tas pats galėjo atsitikti. Juk ūkininkų dukterys, sūnūs eidavo į talkas mėšlo vežti pas kaimynus. Talkoms kviesdavo tiek, kiek reikėjo, kad visi mėšlai būtų išvežti ir iškapstyti per vieną dieną. Dėl to skubėjo talkininkai - talkininkės, kad anksčiau baigtų darbą, gal kad pasirodytų smarkiai moką dirbti, bet svarbiausia priežastis buvo ta, kad liktų pakankamai laiko, kiek apsiprausus, pašokti, pažaisti, padainuoti. Tokios talkos pabaigtuvės niekuo nesiskyrė nuo nibrės. Tik apdaras nibrėje išeiginis, talkos pabaigtuvėse darbinis. Gal dar: nibrėje keli griežikai, o čia vien armonikos užtekdavo.

Arba vėl mynės, linų mynės. Kolei tebebuvo linai minami mintuvais, linus džiovindavo dienomis, o naktimis mindavo, nuo tamsos iki šviesos. Atseit, darbas vyko naktimis. Atgulio metu visi pirtyje suguldavo, žmogus prie žmogaus, moteris prie moters, o gal ir mišriai atsiguldavo, juk tai visiškoje tamsoje, ir deg-

tuko nebrėši, nei rūkysi, — visur išdžiūvėjusių linų pliekos. Čia palaidžiau, kaip per nibrę. Čia niekas nemato, kas kame dedasi. Kas nori, čia pasitvarko, kaip tinkamas.

Nereik žmonėms sakyti ar nurodinėti, kad ir barant, kame galima ką negera padaryti.

Buvo atsitikimų, kad eidavo tyčiomis žiūrėti į nibrę, kas ten dedasi. Kad ėmė lankyti, patiko. Nieko blogo ar įtartino neradęs - nepastebėjęs, ėmė ir pats lankyti, jau pajautęs reikalą po žmones pabūti, pažiūrėti, kaip kiti elgiasi, ir pačiam pramokti pamėginti viešai su žmonėmis apsieiti.

Sako, kad visi tokie dori, ištikimi, pareigingi būtų, kaip kalvis Petras, tai nebūtų vargo su kaimynais; bepigu su Petru, visuomet rodą iki galo išbrauksi.

Buvau Jankausko nibrėje, kaip fotografas. Kitą sykį buvau, kai nunešiau nuotraukas.

E, sako žmonės, kam kartais, savęs nebematydami, apie kitus perdaug pasako. Juk mes irgi turime akis ir šį bei tą suprantame — kits kitą pažįstame.

Meluoti niekuomet nemeluok, bet ir teisybę sakyk pagalvojęs. Tai turi visiems tikti, ir mokantiems gyventi ir patiems gyventojams. Kartais juk kokiu mastu tu man matuosi, tokiu aš tau atmatuosiu. Bet — nešauk vilko iš miško. Dažnai tyla geriau už bylą. Geri tie dantys, kurie laiku liežuvį prikanda.

Nepriklausomos Lietuvos laikais panašių į nibrę jaunuomenės subuvimų buvo itin daug. Žemaitijoje tokius subuvimus vadino šokiu: eikim į šokį.

Krito man į akis, gal būt, gana būdingas šokis prie Žlibinų, net pačiuose Žlibinuose. Žlibinai nėra miestelis. Čia yra bažnytėlė, klebonijos sodyba su 20 ha žemės, pieninė, špitolė, buvusi smuklė su iepke, neveikianti kalvė,

penkios šešios trobelės, užankąs tvenkinys tarp Plungės — Žarėnų vieškelio ir tarp bažnyčios.

Šventą dieną, važiuojant nuo Plungės, tik pravažiavus Sausdravą ir pasikėlus į nedidelį kalnelį, matai dešinėje prie kelio lygią aikštelę, toje aikštelėje jau bešoką daug dvejetų ir daug žioplių aplink tuo metu, kai bažnyčioje vargiai buvo baigta „karunka" giedoti.

Tuoj po sumos ir pamokslo (dažniausiai ir pamokslas būna sumos metu, kad žmonės neišsivaikščiotų, kai pamokslas būtų sakomas po sumos) atlaiko mišparus, ir tuoj karunka.

Šventom pavakarėm galėjai, vienoje vietoje stovėdamas, dažnai girdėti keliose vietose muzikos garsus iš „šokio". Vienur armonika, kitur akordeonas, kitur dar ir klernata ar fleita, beveik visur būgnas šokių žingsniams atmušti. Kitur ir pasamdyti keli griežikai griežia, — čia jau „šokis" su kapelija.

Negerai pastaruoju metu buvo tai, kad „šokyje" visuomet girtų matai. Nešukuoti ilgi su įsmeigtom šukom plaukai už akių užsvirę - užtįsę išsiskerečiojusių vaikėzų, kurie šūkauja, kabinasi prie blaiviųjų, kliudo šokti, arba suvirtę po kelis ne savo balsu šaukoja - kriokia, nepadorius šūkius leidžia. Ir muštynių pasitaiko.

Girtas, kaip pusgalvis, o su pusgalviu —du turgu.

Labai blogas įspūdis. Viršų ima mušeikos, neklaužados, peštukai, apsiseilioję, gerokai ištvirkę, vadinamieji palkuzai. Jiems nieko neleistina nėra, šlitinėja šokančiųjų gretose, baubia, stumdosi, lįsdami muštis. Ir gauna. O paskui keršija. Jau kitame šokyje renka savo šalininkus, sudaro „kumštis", pasiruošia lazdų, tvorgalių. Ir gerai gavę nekiūtina namo — „gavęs į sprandą — eik namo", — vis lenda,

jau pradaužtom kaktom, kruvini. Reginys pasibaisėtinas.

Daug kartų „šokis" dorai nepasibaigia. Blaivieji išsivaikšto, griežikai išsiskirsto. Kai jau nebėra kam savo „pakalenijos" rodyti, žiūrėk — ir aš koks! — ir triukšmadariai baigia ką atsinešę gerti ir, jei niekas iš šalies nepriklša bakseliorijos, arba kai nebėra pinigų, lermuodami, jau savo tarpe pešdamies, dūlina namo, takų nesilaikydami, šunis lodydami, išsivolioję, purvini, visa gerkle šaukdami. Kai gerokai savo tarpe apsidaužo, kurį laiką šokyje ramiau, kolei nesusitaiko, arba kolei susidaro iš kitų - naujų keletas nešvankių peštukų.

Tad reik jaunimui dorų pasilinksminimų. Tokių turi parūpinti ar ūkininkai, ar mokytojai, šaulių būriai, ar kokių kitų organizacijų vienetai. Reik atskirti pakrikusius. Reik imti juos atpratinėti nuo triukšmavimo neblaiviame stovyje. Blaivas visuomet bus sukalbamesnis, jei kokių negerumų kartais ir pasitaikytų.

Reik, kad padainuotų, atseit, turi būti dainininkų būrelis. Būrelis su saviškiais ruošia „šokį" su kviestaisiais. Netaip lengva bebus vienam kitam peštukui į tokį būrį įsiskverbti. Dauguma gali greit tokius nuraminti jų pačių priemonėmis.

Panašiai galvoja žemaičiai. Tegu ir ramūs, bet įsikaršėjavę pasidaro nebesuvaldomi, jei patys nebeturi sveikos galvos susivaldyti.

Be nibrių jaunuomenė neturi nė kokių kitų subuvimų - pasilinksminimų. Sportas nelabai sodos jaunuomenei tepatinka — jie ir taip yra prisimankštinę per visą savaitę nuo ryto iki vakaro prie visokių darbų.

Nusistovėję piemenys ima tai kiaulę į bravarą varyti, tai tekinį mušti ar kerapėžą daužyti. Jokių priemonių sportui - gimnastikai

sodoje neturi. Ir sporto sąvoka aplamai tais laikais ir mokyklose nebuvo girdėta.

Ir maži vaikai, paleisti į kiemą, patys turi prasimanyti sau žaidimų. Kasa grioviuose ar kokiuose šlaituose krosnis, lipdo ką iš molio bei purvo, tveria tvoreles, parsineša iš miško konkorėžių — eglių konkorėžius pavadina karvelėmis, pušų avimis ar kiaulėmis, juos dėlioja įvairiuose užtvaruose, gano, varinėja, rikiuoja, skirsto.

Tveria tvoreles, akmenukus dėlioja, dirba gėlių darželius, mėgina tvartukus, namus statyti iš virbelių ir skiedrelių.

Gaudo žiogus, juos varinėja. Žiūri, kurio žiogas toliau nušoks. Prašo didžiųjų - žaliųjų žiogų deguto: žioge, žioge, duok deguto, jei neduosi, sprandą suksiu. Taip prašo, laikydami žiogą už suspaustų sparnų ir snapelį baksnodami į nagą. Ir tikrai žiogas išleidžia ant nago tamsaus skysčio lašelį.

Prisigaudo prisirenka petrelių ir ima iš jų tyčiotis, sakydami: petreli, petreli, kame tavo bliūdai - šaukštai, kame tavo bliūdai - šaukštai. Pasiklausęs petrelis išskečia sparnelius ir palekia. Vadinas, tas petrelis klusnus, supranta žemaitiškai.

Gražus žaidimas — paleisti petrelį nepažeidus. Paimti jį į pirštus itin sunku: jis pusapvalis ir, norint pakelti jį, įsikabinęs laikosi; jį galima įlapinti, užvaryti ant rankos. Taip vaikus nutelkia su juo pasikalbėti, ir tuo tarpu petrelis sveikas palekia sau.

Paprastai jokių vabzdžių vaikai nedrasko, bet bevarinėdami, bestumdydami ar prispaudžia, ar negyvai nuvargina. Tuomet žaidžia laidotuves — kasa žemėje duobelę, dirba karstelį, užkasa duobelėje, kryželį pastato.

Daugiau nieko neturi, be paaugusių padaryto lėlėms vežimėlio, mažų ratelių, ar ir pa-

tiems vaikams kokia dėžutė ant račiukų atstoja ratelius.

Labai bara vaikus, kai jie ima pagautus vabalėlius draskyti, — traukioja kojeles, sparnelius ir ima žiūrėti, ką vabzdys darys be kojos, be kojų, be sparnelio, be sparnelių. Griežčiausiai tai sodoje vaikams draudžiama.

Tegu bimbalo niekas nemėgsta ir tegu juos naikina, bet vaikams neleidžia jų varginti — siųsti laišką: į uodegą įkiša smilgą ir paleidžia, atseit, bimbalas neša laišką.

Gražiai vaikai žaidžia su kačiukais, šuniukais (šuniukų rečiau tepasitaiko, kaip kačiukų).

Vaikai dar žaidžia su paršelių kojų kauliukais, krauliodami juos į krūveles, eilėmis, stačius, šonais, kaitaliodami.

Tačiau daugiausia žemėje rausiasi, knisasi. O jeigu kame minkštas smėlis, atrodo, jog jiems daugiau nieko žaidimams ir nebereik.

Mergaitės lėles iš skarmaliukų vysto, žinoma, lėlėms galvučių neturėdamos. Vysto, guldo, migdo, suodina, neklausančias apmuša, kaip mama pačią žaidžiančiąją. Sau ima motinos pareigas.

Mergaitės mėgsta gėlių prisirinkti gretimais pagrioviais, ruošia daržėlius, žydinčių žolelių prikaišiotus.

Prie vandens, jei kame netoli yra tvenkinys ar upelis, vaikų, ypač mažesnių, neprileidžia. Didesniuosius, kas juos nusaugos! Kai po lytaus atsiranda pelkelių, tuomet vaikai prisibraido, pritaško, prisivartalioja, po kelis kartus kiaurai sušlapdami. Vasaros lytaus vanduo įšyla, ant įkaitusios žemės patekęs. Kai pasidaro pelkelės žolynėliuose, vaikai prisitaško prisibraido nesusipurvindami, net kojytes nusiplauna, arba nuo seno apskretusios purvais atmirksta - nusivalo. O svarbiausia — išsi-

maudo. Šiaip kas juos suspės maudyti: apmurzina veidą, rankas, kiek kojas dažniausia su šlapiu koštuviu apdrėkindami ir į pragijinį žiurstą nusišluosto. Šitoks prausimasis iki amžiaus galo nemalonus atmintyje pasilieka.

Paaugliams žaidimų maža, jei jau nesakyti, kad visai nėra: kiaulę į bravarą varyti, tekinį mušti, su stypinėmis vaikščioti.

Laisvo šventadienio laiko sunaudoti nebuvo kaip. Dėl to vaikėzai blaškėsi, daužėsi, ieškojo varnų ar kitų paukščių lizdų. Ėmė iš lizdų varnučius, iš inkilų ar išdubų špokiukus, jau paūgėjusius, apliedavo moliu ir kepdavo pirkšnyse. Plunksnų pešti čia nereik — apvyniok nuošukom, aplipdyk moliu ir kepk.

Nelikdavo strazdo arba laukinio karvelio lizdo neapžiūrėto. Imdavo šarkučius, šilovarnio tuos įutėjusius vaikus. Parsinešdavo ežius, nulupdavo ir šutindavo, kiek lašinių pasiprašę.

Ežėną įdėdavo mergėms į lovą, pakišdami po paklodėmis (su ežėna aprišdavo nenukratomų nuo karvių žindimo veršių snapus).

Toli miškuose žinodavo ir juodųjų gandrų lizdus, parsinešdavo kurapkų, tetervinų kiaušinių, arba medinųjų pylių kiaušinių. Bet pylėms leisdavo išperėti vaikus. Ir jau vaikams paūgėjus išgaudydavo juos, kolei jie dar nepalekia.

Mat, tetervinukų jau ir mažų nebepagausi. Kurapkiukai ir nepagaunami ir perdaug maži.

Juk tai ne žaidimai.

Tačiau kur dėti sveikatą, ką jie laisvu laiku turi daryti! Vėjo malūnėliai, kad ir su mosteguojančiu kareiviu, jau jų nebeviliojo. Iš lankų šaudyti kažkaip neprigijo. Saidokų su buožėmis retai kame pamatysi — daugiausia mėtosi kame ant trobos, per juostą permestas.

Laisvas laikas, nemiegosi gi visą šventa-

dienį, negi laistysies vandeniu — kudlas apraus, kai imsi laistytis su sau nelygiais.

Tad vasaros metu slankiok po apylinkes ir naikink visa, ką tik patinki gyvą, ką pagauni.

Žinoma, vėgėles po akmenimis ar pakerėse visas išgaudo. Kame užėję apsekusias lydekas, ar išdžiūstančio upelio duburkiuose, markalėse, ar paupių palikimuose, nepaliko nepagavę. Kolei vėžių buvo, ramybės jiems neduos.

Ir ką gi jiems daryti?

Rudenį blogiau, žiemą visai blogai. Trumpos dienos, purvas, šalta, gilu sniego, — vien nuo kalnų važinėtis su vaikais riečiama aukštyn nosis neleidžia. Ar ant tvenkinio ledo įtaisytame tekinyje malsies, kolei raiščiai nutrūks ir pats palėksi su rogelėmis iki pakraščio tvoros ar kerų.

Be jokio tikslo ir naudos juk nesivalkiosi.

Dažniausiai kortas lošia: tėviškė, melninkas, primestinė, uodega, vežimas, o didesnieji kiksą.

Žiemą nuobodu ir liūdna. Visokių vėjų galvon prisirenka. Pavasarį, vos sniegui ėmus tirpti — laukams ėmus keršuoti, jau kiškiukų gali užeiti. Neužilgo paukščiai ima lizdus sukti; reik žinoti, kame kuris dės, kame perės, kad vasarop nereiktų ieškoti. Dabar lengva pastebėti, kur neša varnos, prisilaužiusios gyvų šakų, kame burkuoja laukiniai balandžiai, iš kur vis pakyla strazdas ir ima įkyriai čiškauti — traškėti, kame plaukioja pylės.

Nibrėms prasidėjus, vaikėzai — blogiausias sutvėrimas. Mano, kad čia tai viską galima daryti.

Be to, dar reik pasirodyti, koks aš, ką galiu: moku ir keiktis, bartis ir muštis, ir jau rūkau ir geriu.

Mergaitės paauglės ramesnės. Jos po lau-

kus, po pievas, miškus nelaksto, arba retai kuri. Jos po namus, prie mamos, prie naminių paukščių, prie jaunųjų gyvulių, prie gėlių, prie daržų. Joms nerinys rūpi, ir susiverpti pačiai maloniau. Ir į stakles pradauja lipti, kai audeklas paruoštas, kai nesudėtingas, kai čia pat vyresniosios seka, nurodinėja, pataiso. Apie namus, kieme, po namus, po kambarius, kai jų ir nedaug, darbo visuomet tiek ir tiek.

Nėrimas virbalais, su kableliu, dviem virbalais. Išsiuvinėjimas, — ir raidę išsiuva - įsiuva, ir kokią gėlytę išsiuvinėja, juostą išaudžia. Čia kiek raštų, kiek spalvų, — įvairumas tas patraukia, — įnirsdamos grobiasi nerinio - mezginio, kai tik kas nemato, arba laisvą valandėlę gavus.

Vyresniosios visuomet šiek tiek moka ir nerti, ir išsiuvinėti, ir ką pasiūti. Išnerti eglelę pirštinėje, įnerti dvigubą kulnį kojinėje, prinerti „baronėlius" prie išeiginių pirštuotų pirštinių, nunerti iš baltų storų blučkų arba gerėlesnių vilnų „šaliką" savajam, dar su spalvotu pakraštėliu, su ilgais kutais. Numegzti prielovį, ar rankšluostinyčiai kudreles, ar sau rankovėms ar papadelkiui pinikelius - kudreles, — vis tai įdomu, nenuobodu: kiek raštų, kiek spalvų, kiek visokių siūlų! Mergaitės bežaisdamos pramoksta itin naudingų gebėjimų, taip reikalingų paskui gyvenime. Ir vis nejučiomis, be nuovargio, pačios nemanydamos, kad tai ir skonį sukels, ir akį palavins, ir pirštams miklumo įduos. Nerk, ardyk, tobulink —medžiagos nesugadinsi.

MĖSĖDIS

Visas laiko tarpas — Kalėdos - Naujieji metai - Trys karaliai - Grabnyčios - Užgavėnės — yra kitoniškas, kaip paprastu metu, ir paaugusiems ir vaikams. Šiuo metu vaikai daugiau bendrauja su paaugusiais.

Mat, kaip ir nieko nedirbama; išeina visi samdiniai, arba jų lieka tiek, kad gali tik gyvulius paliuobti, maistą pasigaminti, apsižygiuoti. Kartais tuo metu ateina paviešėti, lygiai kaip ir samdiniai kad išeina pas tėvus paviešėti, daugiavaikių giminių paūgėję vaikai padėti apie namus - gyvulius tvarkytis. Jie yra tik tokiems darbams naudojami, be kurių negalima nė šventą dieną apsieiti. Tarsi tai nėra darbas, arba nėra laikoma darbu. Moterys tuo metu paprastai dar neaudžia, šį bei tą nerinėja, loposi, siuvinėja; pati šeimininkė, įsibėgėjusi iš prieškalėdinių dienų, skuba baigti užsibrėžtą kiekį vilnų ar linų suverpti, ar pabaigti sušukuotas vilnas, kad nesusigulėtų, pabaigti linus, paruoštus siūlams ar kokioms rankovėlėms ar rankšluosčiams. Vyrai į miškus nevažiuoja. Pasidaro mišinio karvėms, prisipeša šieno arkliams, avims. Kiek kapoja eglašakes priekiemyje ar laidaryje arkliams pakreikti. Bet tai tik tam, kad be darbo žmogus nebūtumei, kad turėtumei užsiėmimo. Vakarais — dulkiniai šniūrai linams rišti jau prieš Kalėdas į kamuolius suvynioti, pančių privyta. Šeimininkas su pasilikusiu vaikiu ar besisvečiuojančiu giminaičiu veja pavades, siuva apynasrius, — tai lyg jau koks specialus darbas, — iš gero kanapių pluošto, dailiai susuktų šakelių; pats vytinys pavijojamas. Apynasriams ar brizgilams audžia siauras juosteles iš apyvarų. Svečias, privijęs apyvarų, mokosi pynas austi.

Ar kokį kirkotį tašo. Žodžiu, ir moterys ir vyrai tobulina savo ūkio reikmenis, atsargas gamina, tai siūlų, tai apyvarų, apynasrių, pirštinių ir t.t.

Tai ir nelaikoma tokiu rimtu darbu, kaip, pvz., vijimas dulkinių šniūrų, važiavimas į mišką, malkų kapojimas, verpimas nuošukų, pašukų, žlugčio skalbimas.

Greta tokio darbo ir išmislų prasimano žaidimų, spėliojimų apie savo likimą, apie uždereśiančią ar neuždereśiančią pasėlę (atseit, gal šiemet pinigais susilygti, o pasėlės visai nesėti, nes neuždereš), apie tai, ar ištekės kuri mergaitė, ar atsiras vaikinas, kuris rankos paprašys, žiedą pažadės.

Ima glėbį šakalių ir parsinešusios prie krosnies kūrenti skaito, imdamos vis po du. Jei lieka vienas — neištekės. Jei po du išėjo — ištekės. Pinigų per Naujus metus neleisk — taupysi per visus metus. Naujųjų metų dieną dirbk visokius darbus, — per visus metus darbo netrūksi ir bus tas darbas įvairus, nenuobodus. Kelk anksti, kad per visus metus nebūtų sunku anksti kelti. Ūkininkas prariekia naują kepalą duonos ir riekes padalija valgantiems, — netrūks jam duonos visą metą visiems sočiai maitinti. Kai gražus Naujųjų metų oras dieną, Saulė spindi, — per visus metus svarbiausiems darbams bus gražus oras. Merginos eina į avidę ir gaudo avis: kai pagauna aviną — ištekės. Kai merginos pamato važiuotą gražų žmogų su geru arkliu — turtingai ištekės. Pirmas pamatytas pėsčias vyras spėja neturtingą jaunikį. Žvaigždėtas į Naujuosius metus nakties dangus nusako gerą derlių, gerą jaunų gyvulių prieauglį. Senieji metai buvo sunkūs, naujieji bus lengvesni, taip laukiama. Benorima, kad senieji metai baigtųsi blogu oru, kad jie tų blogybių neperduotų ir naujie-

siems. Sninga — neša turtą; kartais sako: bloga, bus liūdni metai, nes liūdnas oras. Varo pro duris driskių ir kviečiasi gražų, linksmą, puošnų jaunuolį. Daug juokaujama, stengiasi būti linksmi, kad paniurę nebūtų visą metą.

Tai taikoma daugiausia Naujųjų metų dienai, tačiau to prisilaikoma apie Naujuosius metus, apie Tris karalius, gal tarp Naujųjų metų ir Trijų karalių. Tuo metu atrodo, lyg ir visi žmonės būtų kitoniški, kaip kitu metų metu. Švelnesni, malonesni, lipšnesni su gyvuliais — ir tą patį šunį paglosto ir katinui per nugarą pabraukia ar už ausų pakaso. Neuja gyvulio, dailiai su juo elgiasi, nemuša, nebaido. Jei ir pasiima virbą, tai tik ore pamosuoja.

Naujųjų metų sutikti žemaičiai nesiruošia. Negirtuokliauja, kaip tai daro miestiečiai. Nelaukia nė tos dvyliktosios valandos. „Naujais metais" vadina Naujųjų metų dieną. Kaip ir bet kuri diena, ši diena prasideda, kai atsikeli, bet ne dvyliktą valandą nakties.

Prieš Tris karalius, teisingiau Trijų karalių išvakarėse, į visas duris reikėjo įrašyti K M B (Kasparas, Merkelis, Baltazaras) su kryžiukais viršuje. Kreidos gabaliuką gavęs, apibėgiodavai visas visų pastatų duris. Įrašydavai iš abiejų pusių, nors terašoma iš vidaus pusės. Dar kokį gaidį ar teterviną išpiešdavai antroje pusėje. Bet tai jau daugiausia anglim, nes kreidos neturėjome; vasarą, būdavo, vaikštai kame paupiais žvyrynėliuose balto kalkakmenio gabaliuko ieškodamas. Anglių gi netrūko. Dar sakydavo, jog lazdos medžio - lazdyno esanti geresnė anglis.

Prieš Tris karalius kaimuose vaikščiodavo trimis karaliais apsirėdę, žvaigžde nešini. Mūsų kaimas — ne kaimas: per tris kilometrus 17 kiemų. Kaip susieisi, kaip susitarsi ir kur nueisi per sniegus be kelio, dar vakare, — pra-

eis ir noras vaikščioti, kolei prie artimiausio kaimyno nubrisi. Jei didieji - paaugusieji kartais ir eidavo, tai kur tu mažasis su jais paspėsi, kur tu per tą sniegą paluiniosi, po kojų besipainiodamas.

Įeidami trys karaliai nesisveikindavo, bet giedodavo, pamėgdžiodami kalėdininkų giesmės gaidą: „Tubo - tubo kailiniai, juodo milo marškiniai, kur nueisi — nieko negausi, jei pats nenusidžiausi".

Šis laikas dar ir dėl to malonus vaikams, kad čia daug jomarkų: Kalėdų antroji diena, Naujieji metai, Trys karaliai, pirmieji kirvelninkai. Tėvai važiuoja į tuos jomarkus ar kirvelninkus, parveža barankų, o kartais ir saldainį, arba medauninką — kokį arklį ar žmogutį, paukščiuką iš medauninko, su liukra papuoštą. Važiuoja, mat, reik dairytis tuoj po Kalėdų su samdiniais: kolei daug laisvų, galima apsiteirauti geresnių, arba tuo metu dar tebėra didesnis pasirinkimas. Samdinys gali ir vėliau pareiti į darbą, kad tik jis „zadotką" — rankpinigius paimtų. Teiraujasi pas ūkininkus, pas kuriuos tarnavo, arba pasiklausinėja tų saviškių samdinių, kurie pasiliko antriesiems ar tretiesiems metams. Tinkamus samdinius surinkti nėra lengva — važiuoja į namus, kur gyvena, apsiteiravę sužino gyvenamąją vietą gero vaikio ar mergės.

Tėvas nemėgo važinėtis pas samdinių tėvus. Turguje ar sekmadieniais pasiteiraudavo - pasiklausinėdavo. Mama ir nenorėdama gaudavo važiuoti. Tėvas samdė vaikius, mama — merges. Pas mus išbūdavo po dvejus trejus metus tie patys, o paskui, patys dėl ko nors nebegalėdami toliau būti (išteka, veda), prirodydavo savo pažįstamų.

Man augant, nebuvo atsitikimo, kad kas

pas mus, metų neišbuvęs, išeitų. Buvo geresnių ir blogesnių, bet kad išeitų, tokią abalgą sukeltų, kad paskui, sako, žmogus nežinotumei, kur akis kišti, taip nebūdavo. Nebuvo ir barnių ar nesusipratimų. Tėvas visur prie lauko darbų ėjo sykiu dirbti. Buvo nedaug kalbąs, ramiai pasakydavo, kas reikalinga. Neleisdavo gyvulių blaškyti, mušti — kai reikia, tik botagą tegalėjo vartoti.

Mėsėdis pasibaigia visuomet antradienį vakare — Užgavėnių vakarą. Tai yra didelis įvykis. Jis baigiasi visokiomis prašmatnybėmis, kurias ruošia jau gerokai suaugę. Vaikai tik karšti žiūrovai. Tiesa, be jų būtų kur kas ramiau, bet už tai tuščiau, nebūtų tikrai linksmo juoko, sako, iki ašarų nuo per didelio kvatojimo. Sakykim, dalyvauja visi, net visai senyvi žmonės neiškenčia galvos pro pradaras duris neiškišę, bet dažnai gerokai į kiemą paėjėti, kad pamatytų - įsitikintų, ar bemoka šių dienų jaunuomenė taip visą dieną pradūkti, kaip seniau, sunkiausiais baudžiavos laikais, kad pasigaudavo visokių išmislų sugalvoti ir nors vienam pusdieniui užmiršti varganas anų laikų dienas.

Tad jau šeštadienio popietyje pradeda ruoštis Užgavėnių dienos netikėtumams. Sekmadienį jau ir poteriai nebeina nei galvon nei širdin. Vien galvoja, vien slaptai buriasi - šnibždasi, kaip geriau už kitus baigti mėsėdį. Galutinius sprendimus palieka pirmadieniui, kai laisviau, kai dauguma namiškių išvažiuoja į paskutinį kirvelninką — į mugę.

Visais laikais pirmaudavo Morės vežimas. Tai reikalauja didelio pasiruošimo. Reik pagaminti pačią Morę; tai vis dėlto turi būti į moterį panašus padaras — drabužiai, veidas. Morei įduoda į vieną ranką skaudų botagą, į kitą — iš kojų verčiantį savo smūgiu spragilą. To-

kią iškamšą pritvirtina prie nuo ratų numautojo tekinio. Tekinį pamauna ant mieto, įkalto į ilgokos storokos karties arti jos storojo galo. Prie plonesniojo galo pritaiso vieno arklio kinkymus. Pakinko arklį. Kai arklys velka kartį, tai tekinis visuomet vienu savo šonu siekia sniegą — sukasi, tai sukasi ir Morė, matarodama botagu ir spragilu, čia į vieną, čia į kitą pusę. Juo greičiau važiuojama, juo Morė smarkesnė. Žinia, apstota apsaugos vyrų, apsirėdžiusių keistų keisčiausiai — čia ir meška, čia dramblys, gervės, gandrai; pagaliau, kas be nakabio, kuris vieniems žiūrovams botago su veržekle gale nesigaili, o prie kitų meiliai artinasi paglostyti norėdamas, o suodinas visas, tarsi tik ką šluota buvęs kaminui valyti. Tačiau įdomiausia turi būti patį Morė; čia ir yra visas sunkumas padaryti visa tai nuostabiai spalvingą, įdomią, nematytą, keistą.

Taip Morę veža per kaimą. Svarbu išsaugoti ir parsinešti namo bent šiokį tokį panašumą į visomis išgalėmis pagamintą nepamirštamo įspūdžio keistuolę Morę. Daugiausia, žinoma, Morės savybes mėgina vaikai, kolei neparagauja atmintino jos botago čaižio ar spragilo bumbtelėjimo. Vaikams rūpi, ar Morė gyva, ar negyva, kaip ji padaryta, kad tokia stora atrodo. Ar ji Kanapinskio, ar Lašinskio giminės? Kur ji važiuoja, ar tik ji neišveš mėsėdžio?

Kitas viešas žaidimas. Susidaro du būriu. Vieni lydi Lašinskį, kiti pargabena Kanapinskį. Vaidinama tarp jų kova. Kovotojai — įvairūs padarai: gyvuliai, žvėrys, paukščiai, keisti raiteliai. Tarp jų tik tas skirtumas, kad lašinskiškiai stori, riebūs, o kanapinskiškiai — išdžiūvėję, liesi — vieni kaulai. Čia vėl pasirodo kaimo prašmatnumas, visoks išmislas. Visa tai tenka padaryti patiems iš savos medžiagos

(sako, ten ant tvartų po stogu pakišta beržo šaka, tinkama gervės kaklui - snapui), savom priemonėm, panaudojant tik tai, kas turima ir ko nesigailima, jei kovoje būtų gerokai apgadinta.

Tai lemtingos mėsėdžio su gavėne imtynės. Alkani imasi su sočiais, nutukusiais. Alkanųjų turi būti viršus.

Kovos dalyviai būna tikrai labai nuostabūs, sumanūs - juokingi pasikalbėjimai, lakios dainos, keisti ginklai, pati kova, sako, reik juoktis, šonus susiėmus. Dėl to rimtai ruošiasi ir ne tik pastarosiomis dienomis, bet pašnibždėsiai eina nuo pat Kalėdų. Baigia ruošą pirmadienį. Nuslepia net nuo namiškių, kad staiga pasirodžiusios eisenos būtų juo įspūdingesnės.

Kovos gale paprastai nelaukiama pasirodo Morė. Morė stebi kovos eigą, vis sukaliodamasi aplink pirma dideliu ratu, paskui ratą mažindama, kolei persimetusi prie kanapinskiškių nulemia liesųjų pergalę.

Antradienį, vos auštant, pasirodo visu savo iškilmingos - triukšmingos eisenos grožiu dar žiemiškoje gamtoje, dar neapgadintos nei nelauktų karingos kelionės priepuolių, nei kelionėje sutiktų džiūgaujančių dar į kelionę neimamų vaikų.

Taigi stiprieji namiškiai, pąsikvietę padėjėjų iš patikimų kaimynų, traukia per kaimus, stebindami žmones. Šunys tokių nevidonų nebeloja — slepiasi tarp išbėgusių pasižiūrėti saviškių.

Likusieji palydi. Likę, kaip musę kandę, šokasi patys sau susidaryti pramogų. Įsiriša daržinėje lingynę, permetę per sienojį šienui vežant karčiai priveržti lyną, įriša dumplekę ir kiek tik leidžia daržinės „padangė“ mėtosi, beveik aplink sienojį aplėkdami, jei tik geruoju

pasiseka vaikus laikinai išprašyti iš tokio smarkaus išsilingavimo.

Sukasi ant tvenkinio ledo įrengto rato. Vežasi net šienvežes roges nuo kalnų pasivažinėti, kolei susilaukia grįžtančių pramuštgalvių, Morės ir Lašinskio su Kanapinskiu palydovų.

Visiems susirinkus, vyksta karštos kalbos apie nepaprastus Užgavėnių dienos aštrius įspūdžius. Sėdasi aplink riebiais garuojančiais valgiais apkrautą skobnį. Per vargingą dieną išstipę, gardžiai metasi valgyti vieni namiškiai, jei tą vakarą nėra lygtuvių.

Ir be lygtuvių nenuobodu, tegu ir nieztint kame gautųjų nuo priešų smūgių; linksma, tarsi rytojaus Pelenų diena pradėtų geresnio gyvenimo dar linksmesnes dienas.

Tiesa, einama pavasario linkui, o pavasarį — pavasario šventė.

Taigi linksma iš šalies žiūrint.

Ir taip iš metų į metus.

TIKROJI MOKYKLA

Mėsėdžio laikotarpiu atvažiuodavo pas mus mamos sesers duktė ar dukterys (Kontautaitės iš Kepurėnų). Jos buvo keturios dukterys ir sūnus. Atseit, darbininkų namie daugiau, negu reik. Tad mielai pabūdavo pas mus. Linksmos, darbščios, malonios mergaitės. Verpia, audžia, neria. Nors tuo metu tik teverpdavo. Audžia dienom pailgėjus į pavasarį. Nerti — senių darbas. Jaunoms retai tą darbą teduodavo. Pagrindinis jos arba jų darbas — padėti pasišerti, pasigirdyti.

Gerus balsus turėjo. Daug dainavo sykiu su mama. Giesmes giedodavo iš kantičkų, pradėdamos: Iš rojaus linksma miesta buvo Ieva išmesta, Sveika panele cūdais pagarbinta,

Linksminkes dangau, linksmink dūšę mano, Buvo žmogus bagotas, auksotas, sidabrotas, Kiek tik yr žmonių iš visokių stonų... Prisiklausydavau, buvau iš atminties išmokęs tikrai nemažiau pusės kantičkų.

Ir dainas dainuodavo: Išauš pavasaris, jo linksma diena, tek iš beržų sula, kaip krikštols vïena, Žvirblelį, Strazdelį, Žekelį, Lonkos vingyj karčemėlė, Pempelė, Augo ant kalno juodos avietėlės, o pakalnėj žemuogėlės, Tek upelis vingurdamas, neš vainiką linguodamas, Sėjau rozės, sėjau mėtas, sėjau lelijėles. Sėjau rožes, sėjau rūtas, sėjau tabak biškilėlį, Pasėjau linelius, Kas tie dyvai do stebuklai yra, kad vasarą ežeras užšąla, Lakštingalėlis, Karvelėli mėlynasis, Kokou girioj gegužėlė — be ne mano motinėlė, Ānksti rytą kėliau, ėjau, ėjau vandenėlio, Visi bajorai į vaiską jojo ir mano brolelį drauge viliojo, Kad po Rymo stovėjau, šalčius - bėdas kentėjau...

Pasakų kokių pripasakodavo: Apie Elenėlę - našlaitėlę, Apie striuką žmoną, Apie vilką, Apie mažą vaikelį, kaip pirštelį; visokių nuostabių pasakojimų apie gyvulius - paukščius, apie lapę, katinėlį ir gaidelį, apie piemenėlį, apie senelį, kur miške plėšikai apiplėšė ir įdavė akmenį nešti, apie žydo bites, apie Čiužo bites, apie raganas, apie kaukus - aitvarus, apie baidykles - šmėklas (šitų daug visokių įvairumų), apie gyvulius, kaip jie kalbasi, apie ponoraišą žmoną, kaip piemenėlis ėjo į peklą ponožmonos dūšios parnešti, kaip piemenėlis ežerą raukė...

Vienos pasakos gamtą vaizdavo, bet tokių nedaug. Daugiausia apie baidykles. Pasakos apie skriaudžiamąsias našlaites ar piemenėlius turi daug gamtos vaizdų, bet vis tiek ir čia šiurpas ima, besiklausant, kaip neteisingai našlaitės buvo skriaudžiamos. Skriaudėjai —

pamotės, patėviai (daugiausia pamotės). Skriaudų vykdytojai — tokie padarai, kuriuos geriausiai būtų pavadinti baidyklėmis. Našlaitė siunčiama į vietas, kur baido, kur pasmaugia žmones, kur visaip praeivius vargina. Gale našlaitei išeidavo į gera. Teisybė iškyla; skriauda — skriaudėja ar jos duktė — nubaustos - nužudytos, o našlaitė išpuošta - apdovanota.

Per mažas tuomet buvau. Ypač tų sudėtingų, gilios vaizduotės pasakų tik turinį beatsimenu. Gražiai pasakodavo, patraukliai, išsižiojęs, sako, klausydavaus.

Pats tuo metu tėvo buvau pamokytas drožinėti. Priverstas buvau paukšteliams narvą padaryti, nes į mano šeškui patvoryje skląstus įlindo žylė geltonkrūtinė. Patiko ji man, ypač vakare, kad tūpdavo gulti: taip išleidžia puokus, kad tik uodegos galiukas besimato, o galvutės nei snapelio nė vardo, kaip kamuoliukas, apvali.

Ta proga viena tų mano pusseserių sako man, kad eisime vakarą žvirblių pagaudyti. Turėjau nužiūrėjęs papastogiais, kame žvirbliai lekia gulti; graibydavau, bet kur tau vaikas pagausi — išlekia iš po pat rankų.

Ne, sako, papastogiais maža tėra žvirblių, eisime į daržinę.

Šalta naktis — girgžda po kojomis sniegas; — greitai bėgame. Tempia mane už rankos, kad neatsilikčiau, kad žvirblių šaukdamas nepabaidyčiau. Prie daržinės tik žingsniais ir tai tik ant pirštų galų. Pasikišo po žiurstu žibintą. Pamažėli darome girgždančias daržinės duris. Įėję norime uždaryti, bet, pasirodo, iš vidaus neužsklendžiamos. Igne, lįsk po durų apačia, užkabink iš lauko ir vėl įlįsi. Bijau vienas užduryje pasilikti. Gerai, kad šuniukas atbėgo, nugirdęs ne laiku einančius į

daržinę, ir dar visas būrys, ar keturi, ar penki. Apsikabinau šuniuką iš baimės, kad kokia baidyklė manęs nepagautų, ir kiek drąsiau pasidarė. Užkabinau duris. Kol graibsčiaus kablio, šuniukas pro durų apačią įspruko į daržinę; nėriau apsukriau už šuniuką, taip jau man ir atrodė, kad baidyklė prie klumpių graibėsi, kame kojų radus. Daržinėje tamsu — žibintas po žiurstu.

Joni, lipk ant galo, prilipk prie čiukuro ir baidyk žvirblius; geriausia, ant juostos palipk, tuomet degausi stogo viršų, ten triukšmauk, judink šiaudus. Drebu tamsoje. Jonis šnabžda šienu lipdamas; nenusmuk, judošiuke, su šienu — nenusisuk sprando. Nebijok jau, ar man naujiena galais laipioti (šieno galais daržinėje).

Palipo, ėmė triukšmauti. Tuo metu žibintą padėjo asloje ant žemės. Visi pasitraukėme į šalį prie šieno. Stoviu įsikabinęs į tą savo pusseserę ir drebu, kas bus.

Tikrai, penketas šešetas žvirblių sulėkė prie žibinto ir blaškosi į žibinto stiklą prie šviesėlės, tarsi, tikėdamies matą skylę. Pagavome. Parnešėme. Įleidome į narvą — pažadinome žylę. Čirškia abu —ir žylė ir žvirblis. Abu prisimetė priešinguose narvelio galuose, taip ir paliko, apklojant narvą raiščiu, kad šviesa paukšteliams netrukdytų miegoti.

Dabar čia buvo karštų. gyvų kalbų. Galima, esą, šimtais žvirblių taip prigaudyti, paskui nupešus ir išskrodus kepti; dar geriau su visomis plunksnomis įvynioti žvirblį į nuošukas, apdėti šlapiu moliu ir tą molio gniutulį įkasti į pirkšnis, anglis ugniavietėje pastumėjus į šalį. Kai jau iškepa, apdaužai molį, o vyniodamas molio prisėdusias nuošukas kartu nuo iškepusio žvirblio ir plunksnas nuimi, —

nebereik nei pešti, nei svilinti. Ir taip kepti žvirbliai turi tikrai gerą skonį.

Nesugyveno žylė su žvirbliu, teko žvirblį, palaukus šiltesnio oro — atodrėkio, išleisti lauk.

Galvojome taip pat ir varnas tamsią naktį miške gaudyti ar tetervinus. Atrodė man, jog visus paukščius galima sulakdinti prie žibinto tamsumoje.

Bene Trijų karalių vakarą ar prieš Tris karalius „liedinome pranašystas" iš vaško. Švino kame tu gausi, tik šiek tiek teturėjome. Tėvas maža tedavė „šrioutų" — brangino, nenorėjo atiduoti tų laimingųjų, kuriais tikrai galima nušauti grobį. Maniau, kad mokėtumei pažinti tą šratą, kuris yra tas laimingasis, tad galėtumei kiškių prišaudyti, tetervinų.

Gyvulių girdyti eidama, pusseserė visuomet mane paimdavo su savim. „Pasiimk rageles".

Pripila prie tvenkinio ekečio girdyklos geldą vandens. Kolei paleistieji gyvuliai atsigeria, mane tekinyje pasuka: žiemos metu, prakirtę tvenkinio lede skylę, įkala į tvenkinio dugną ilgą mietą, kad jis iki juostos būtų virš ledo. Ant to mieto pamauna tekinį. Prie to tekinio pritaiso ilgą kartį, prie tos karties pririša rogeles. Į tekinio stipinus įsprengtas trumpas mietas. Už to mieto suka tekinį. Sukantysis eina žingsniais, o tu rogelėse leki, kaip be galvos.

Suvarova tuos gyvulius, priraišiojava prie sietų, leidžiava kitus prie girdyklos, ir vėl tekinis. Nieks kits su tavim taip nepažaisdavo.

Sykį sako: „Ignele, tu parnešk nuo stogo varveklį, aš tau žvakę padarysiu".

Parnešiau. Ji apvertė kėdelę, tarp kėdelės kojų pastatė ledinę - varveklį nuo stogo ir prie kojų su siūlais priraišiojo, kad nepavirstų. Ir

tikrai uždegė — ledinė ėmė smilkdama degti. Tirpsta ledas ir dega, visai kaip žvakė. Tai buvo „dyvai“ nematyti, nesuprantami. Ir paaugusieji stebėjosi. Tereikėjo tik pavartoti tėvo degtuką, kuriuo jis užsidegė pypkę. Pas mus troboje nebuvo rūkoma. Tėvas atsitūpęs prie plytos durelių turėjo įsikurti pypkę ir atiduoti tą degtuką. Paprastai tėvas čia iškrapštydavo iš ugnies anglelę į saują ir, atvožęs pypkės dangtelį, ranką judindamas, iš saujos anglelę įritindavo ant taboko pypkėje. Man labiau tikdavo, kai tėvas paimdavo degantį virbelį, mosuodamas užgesindavo liepsną ir rūkstantį apanglėjusį virbelio galiuką prikišdavo prie taboko pypkėje.

„Ignele, ar nori, baidyklę parodysiu?“ Kur tu nenorėsi! Paima degtuką, uždega, užpučia liepsną, apanglėjusį medelį įkiša į burną, sukanda dantimis, atsišiepia ir traukia - pučia orą; anglelė smarkiau raudonuoja — matai dantis ir tt. Baisu atrodo, kai daroma tamsoje.

Tai darydavo (ir baidyklę ir varveklį degė) „kiaulašeriu“. Tai yra tuo metu, kai apšėrę gyvulius, jau bebrėkštant, paleisdavo kiaules; dieną jų nepaleisi — kažkur nubėgs, palaikydavo palaidas iki sutemų ir čia pašerdavo. Tuo metu patys būdavo troboje. Susirenka visi. Lempos nedega — reik pasikalbėti, pajuokauti, o gal ir žibalo gaila. Kai jau vit visi namie, tuomet uždega lempą. Tuo tarpu, kolei kiaulės palaidos, troboje tamsu, ir galėjo šituos pokštus rodyti.

Visi tų Kontautalių laukėme. Tėvai, kad padėtų darbuotis. Sesuo mano buvo keliais metais už jas jaunesnė, daug ko nuo jų pasimokydavo: ir nerti su keturiais virbalais, su dviem, su temburka - vąšeliu. Pamokė dvigijas pirštines nerti, dvigubą kulnį įnerti, išnerti ant pirštuotų pirštinių „baronėlius“ iš blučkų, šaliką

nerti, austi juostas su tam tikrom staklelėm. Mane pamokė prie botago iš spalvotų siūlų bumbuliukus padirbti, sudaryti iš skalelių visokius kryžius, tvoreles, karkleles.

Naujas žmogus iš tolimo kaimo daug ko mokėjo, ko nebuvo daroma mūsų sodyboje.

Dar seserį pamokė iš supiaustytų ilginių šiaudų dirbti „saulutes", — kabodavo prie pakabinamosios lempos, prie Nukryžiuotojo, prie alkieriaus durų šulo, lange nuo lango viršaus. Pridarydavo įvairių įvairiausių. Gražūs tie šiaudeliai, kaip auksiniai, geltoni. Tas saulutes vadindavo pakaruokliais musėms tupėti. Ir tikrai vasarą ant jų labai mėgo musės tupėti. Kas įdomiausia, kai musės palekia, tai tas visas įtaisymas sujuda. Būdavo, žiūri ir stebi, kada musės nutups, kada palėks. Nedaug vaikui tereikėjo.

Išmokė ant užšalusio lango raktą spausti. Laikai burnoje raktą, kad apšiltų, ir prikiši prie lango ledo; ledas po raktu aptirpsta. Parodė ant lango stiklo gražias „gėles", aukštus kalnus, dangaus skliautus, miškus. Tik tu, judošiuke, neišspausk stiklo, sakydavo mama.

Kai pasitaikydavo atodrėkis, eidavome su sniegais laidytis. Žinoma, ji pasiduodavo, o čia manai, kad nugalėjai. Riti sniegą, darai žydus iš sniego, įspaudi akių, nosies, zeptų vietoje anglis, įduodi į vieną ranką palaikę šluotą, į kitą spragilą. Juoko, džiaugsmo, ypač kad su tavim žaidžia paaugęs. Atbėgdavo ir Kostovis su Vagiu (šuniukų vardai), ir tie mesdavosi urzdami padėti. Pasiduodavo jiedu į sniegą įkasamu; paskui vos beišlįsdavo, kaip skruzdis smėliu apiberta.

Į rogeles įsivadinus pavėžindavo. Čia pat nedidelis kalnelis, nuo kalnelio važinėdavomės; į skreitą pasvadintas važiuoji, nebijodamas išvirsti, o čia ir tyčiomis apsiversdavo su

tavim į pusnį. Sniego gilu. Pusnys patvoriais į žmogaus augumą. Sykį pusnyje padarėme namus: galėjo pasilenkus įlįsti, atsisėsti. Buvo išvesta skylutė — kaminas, susikūrėm ugnį pusnyje. Išbėgdami žiūrime — rūksta dūmai iš sniego.

Šertis nuėjus, po daržinę padūkdavai, besivartaliodamas po supeštus šienus, papurentus, išdulkintus, kad gyvuliams nebūtų kame suklekęs, sušutęs, supelėjęs, suplėkęs šienas.

Kai kame nuo stogų saulėkaityje (retos dienos su Saule) susidaro varvekliai, prilaužai jų, prikaišioji patakiais sniegą. O kiek malonu buvo kasti takus. Pasitaikydavo daug sniego, kai iškasi ligi sutryptojo tako, tai griovis į tavo augumą. Bijai tokiame take žąsiną pamatyti ar susitikti. Turi prie angos pasidėjęs ilgus virbus žąsinui atbaidyti. Bijai, kad žąsinas klimpdamas eina sniegu: jis jau tavo galvos aukštume vaikšto, drovu, kad akių neiškąstų, kad kepurės nuo galvos nepagautų, — bėgi, it galvos nustojęs.

O kartais nubrendi į mišką, jei namie nėra privežta arklių kraikui eglašakių, duoną ar kruvainius kepant, krosniai šluostyti eglašakių parnešti. Tai didžiausia iškyla: kiek ko pamatai — ir kiškių pėdų, ir vovers pėdas randi. Pamatai visai arti ganyklalėje prie paprūdžio vaikščiojusius tetervinus, braidžiusius apie uogingus kudlotus, šakotus iki pat žemės kadugius, — apipustyta iki žmogaus juostos, kadugių uogos prie pat žemės, prie sniego: tetervinas pėsčias vaikščiojąs nuo kadugio prie kadugio, ragaudamas, kurio uogos gardesnės.

Parvilkdavome, rogelėse parveždavome keliolikai šluotų medžiagos. Džiugu žiūrėti į konkorėžius, aukštoje eglėje kabančius: žiūri, kaip driežas į gegužę. Prisirinkęs ir parsinešęs į trobą „ganai kiaules", tuos konkorėžius dėlio-

damas stumdydamas. O iš eglės konkorėžių, kai jie, išdžiūvę per naktį, pasišiaušdavo, darei dideles kiaules, vertei jas plautis, trinant vieną pasišiaušusį konkorėžį į kitą, gauni lyg ir „muzikos“ balsą — visokių gaidų, o ta geroji pusseserė mokėjo ištisų dainų gaidas išvaryti su tais konkorėžiais. Kokios buvo gražios kadugių šakelės su mėlynom uogom, o kitos su dar nenunokusiom žaliom.

Žąsis lesindavo prie klėtės durų žąslesiais, — antralakai grūdai, varpų galai, visokios žolių sėklos. Žąsys, išrankiojusios kas joms patikdavo, palikdavo daug visokių žolių sėklų. Sulėkdavo žvirblių, startų, žylių, o, giliai pasnigus, šarkų, net varnų. Džiaugeis, pro lango šulą žiūrėdamas, nupūtęs užšalusio lango ledą, į tų paukštelių barnes, pešimąsi, klauseis čypsėjimo. Ypač tiko tos gražiosios geltonos startos, tokios ramios, skaisčios tarp pilkų žvirblių, taip geltonos jų galvutės, kakleliai. Žylės, beveik vienos geltonkrūtinės — tos didesniosios, juodgalvių retai tepasitaikydavo. Gudrios žylės: pagrobia ne vieną sėklą, bet kelias, lekia į čia pat augančią ievą, dalį grobio pakiša po medžio žieve, o vieną grūdelį iškalena - sulesa ir vėl lekia kito grobio. Kai jau paukščiai švariai žąsų lesalų likučius sudorojo, kuris tupi medyje, laukdamas kito žąsų lesinimo, kuris lekia į daržinę kapstytis po šieno pakrates, arba prie jaujo, po palagu raustis po šiaudus, beieškant čia užsilikusio varpose grūdelio ar kokių stambokų žolių sėklos trupinėlių. Žylės tuomet ieškinėja į medžio žievės plyšelius sukištų - paslėptų sėklelių. Atradusios kalena, ant plonos šakelės tupėdamos ir tarp kojyčių nagelių suspaudusios sėkleles.

Šventė būdavo, tiesiog džiaugsmo be galo, kad į putino krūmą atlėkdavo medžio viršūnėje užsilikusių uogų lesti švilpokas, tas raudon-

krūtinis gražus gražus paukščiukas (žiemą krūtinė raudona raudona, galvutė juoda juoda, o kur jau balta, tai kaip sniegas, ir pilkoji spalva už plėnių spalvą žiemą gražesnė). Kartais svirbelių būrys pasirodydavo aukštųjų medžių viršūnėse. Su kuodais, gražūs paukščiukai. Apsidairę staiga visi sulėkdavo į prie trobos kertės langų augantį didelį šermukšnį, čiulbėdami, greitai paknebinėdavo uogų likučius ir, švelniai švilpaudami, kildami aukštyn, išlėkdavo toliau. Tėvas sykį nušovė, kad vaikui parodytų, kaip atrodo tie paukšteliai. Paskui laidojome su ašaromis, su giesmėmis troboje: iš plačios grindų lentos buvo iškritusi didelė šaka, — čia pasiekdavome žemę, — tai toje duobutėje tą gražų paukštelį palaidojome.

Matydavome kieme genį, dažnai slukutis ir vilkutis pasirodydavo. Kiaurą žiemą papamačiais bėgiojo tas mažiausias paukštelis, rudrainis, traškutis, — pasipūtęs, piktas atrodydavo.

Spęsdavome spąstus šeškams gaudyti. Sykį su triukšmu parlekiau namo. Tarp virbų po staldų pastoge iš tvenkinio pusės buvau paspendęs skląstus.Prie skalelės buvo pririšta ant rąstų kertės išsilaikiusi rupūžė (žmonės rupūžės nemėgsta, pamatę perduria padrožtu iešmu ir nekiša į žemę, kad supūtų, bet su visu iešmu „ant kerčios“, — žemė dreba, kai rupūžę į ją kiši, Saulė verkia matydama rupūžę, dėl to rupūžės tevaikšto Saulei nusileidus); šeškai labai mėgsta varles. Tad skląstai užkritę, ir kažkas viduje yra. Parnešame skląstus. Kratome į maišą, o maiše buvusi skylė, — plumpt ant aslos mūsų pačių katinas, juodas su balta nosimi ir baltom kojelėm — Mauškis.

Maža mūsų sodyboje tebūdavo šeškų, tik perėjunai pasitaikydavo — per žiemą vienas kitas praeidavo. Jei nepasitaikė tuo metu arti skląstai, jis taip ir nueidavo tolyn nepakliuvęs.

Savybėje

TĖVAI. VAIKAI

Visai niekas nesirūpino sodos priaugančiuoju jaunimu, vien tik ūkio darbai, kuriems 15-18 metų vyrukai galėjo tikti. Tiko jiems akėti, šieną grėbti. Tačiau su moterimis dirbti jiems buvo negarbė. Dėl to jie per anksti imdavo dalgį, o tai jų amžiui buvo per sunku sykiu su paaugusiais pradalges išvaryti. Jie tiktų mėslams kapstyti, bet vėl su moterimis, o kabinti mėšlus per sunku, vedekliu būti vėl negarbė.

Prie rugių, prie vasarojų vėl tas pats: piauti per menki, rinkti, statyti, pėdus nešioti — moterų darbas, senių darbas. Vežti šieną ar javus — nei krovėjas, nei davėjas.

Panašiai rudenį prie kuliamos mašinos. Ir taip prie visų darbų, kur dirba vyrai ir moterys. Vaikėzai vis imdavo sunkesniuosius paaugusių vyrų darbus; tai jiems nelabai tėjo į sveikatą: persitempia — kumpsta, linksta, klyšta.

Žiemos metu, kada šeriami gyvuliai, yra darbo šertis, mišinį gaminti, kraikui eglašakes kapoti, kurui virbus kapoti, apie namus, namų reikalams lauke, ne troboje, kur moterų netrūksta.

Tokiose aplinkybėse, ypač vasaros metu, paišdykauja paaugliai. Gal kiek kitoniškai buvo mūsų sodoje (3 km 17 kiemų): nesusieis po keletą, ne kits kitą stumdydami, ragindami, ką prašmatnaus padaryti. Kur auga du trys ar kur artimiausių kaimynų yra panašaus amžiaus vaikėzų, ir po du, tris, keturis susieidavo. Šiaip, kolei nueisi pas tolimą kaimyną, visi no-

rai ar sumanymai praeis. Atseit, čia išdykavimų mažiau, ramiau dėl tų triukšmą mėgstančių dar net be padaigų vyrukų.

Ir taip prisigalvodavo visako. Pvz., trečias kiemas nuo mūsų buvo Pociaus. Malonūs seniai. Tiesa, labai keikiantys. Augino du sūnu ir dvi dukteris. Ir vaikai keikė. Lietuviškai keikė, visokius gyvulius, įvairių žmogaus ir gyvulių kūno dalių nuo liežuvio nenuleisdami. Ėjo tie sūnai, kaip laukiniai. Žinoma, langų kaimynams nedaužė, tvorų neardė, vartų tyčiomis atkeltų, kad gyvuliai kur nereik sueitų, nepalikdavo, gyvulių į „iškadas" nesuvarydavo, tilto sijų nepakirsdavo, į šulinius padvėsusių kačių ar skandinamų katyčių - šunyčių nemesdavo. Bet šunis ir per tvorą - vartus ir atvirame lauke gerokai palodydavo.

Apylinkė buvo jų pilna. Ne vietose ištrypti takai, ir per nepiautas pievas ir per pasėtus laukus, pralaužytos lipynės per tvoras.

Nepasilaikė kadugiai votkočiams, nei išbėginiai lazdynai meškerkočiams ar kibirų, statinių, krepšių lankams.

Apie riešutus nė nekalbėk. Apie laukinių obelių obuolių skonį jie jau per rugius takus ištrypdavo, vis bemėgindami, ar dar nenunoko. O obuoliai buvo tie tokie rūgštūs, jog kiškius galėjai gaudyti. Mūsų viename lauke buvo gana gerų rūgštinių obuolių obelė, obuoliai dideli, bet juos tik susiraukęs galėjai valgyti nuo šakos. Tik palaikytus bent iki pusės žiemos šiene giliai įkastus ir sušalusius ir nesušalusius jau pavalgomus padarydavai; sušalusieji atšilę skysti — čiulpk skystimą; nesušalusieji miltingi. Pats obelės medis labai senas. Kelmas kažin ar dviejų žmonių apkabinamas. Visas kamienas išdubęs — vaikas galėjai išduboje drąsiai atsistoti, pasisukalioti. Viršūnės nė vardo. Kelios atžalos, storos šakarnės, laikėsi ir

kasmet obuoliavo. Užtatai čia visuomet perėjo tas mūsų pasakiškasis šilovarnis ir daug špokų.

Nemaža dirvos obelė buvo užėmus, reikėjo aplink ją aparti, smelkė javus. Tėvas nenorėjo jos kirsti — lai stovi, sako, kol stovėti gali, kam ją kirsi; ji matė mano tėvų tėvus, lai žiūri ir į mano vaikus. Tėvas labai gailėjosi bet kokių medžių, kartais visai ne vietoje augančių sunykusių (prie tvartų galo buvo sena blendis, kliudė pravažiuoti, braukė šakomis pravažiuojantį šieno ar javų vežimą, vėjo lankstomos šakos grandė stogą; turėjo pati išvirsti, ir tada dar palaukė, bene atžalos žels; kieme buvo vos gyvas storas topolis, išdubęs, išpuvęs, kur - ne - kur žalią šakelę su keliais lapais beturėjo. Stovėjo, kolei pats išvirto, nors mama kartkartėmis sakydavo, jog galima nelaimės susilaukti. Išvirto nepalietęs nei klėties nei tvartų; išvirto į tuščią kiemo aikštę, ir kirsdamas, nebūtumei pataikęs taip paversti).

Tai Pociukams paaugus gavome tų obuolių paragauti.

Apeidavo juodu viską. Juoddaubyje buvo mūsų prižiūrimas šv. Jonelis, didokas, ant žemės koplytėlėje. Jiedu išėmė tą Jonelį, užnėrė ant kaklo šniūrą, nuvilko į pakalnę prie upelio; ten patiltėje visą vasarą išsilaikydavo vanduo. Juodu murkdo Jonelį į vandenį ir sako: brisk, brisk, velniuke.

Pravažiuojąs kaimynas subarė vaikus (jau pusbernius), atėmė Jonelį, nunešė ant kalno ir įstatė į koplytėlę. Prie progos pasakė mano tėvui. Po to durelių skylę (pačių durelių niekuomet nebuvo) užkalė, nupirkęs kibiro lankams geležinių juostelių, kryžmiškai jas didokais langais supynęs.

Žemaičiai ieškojo kelio neleisti paaugliams labai išdykti. Kelias turėjo būti ir ūkiui

naudingas ir paaugliams išganingas. Reikėjo jaunuolius pratinti — rišti prie ūkio ir tuo patim duoti malonaus užsiėmimo jų laisvalaikio metu. Tuo keliu eidami, žemaičiai vos ėmusiems kiek prie ūkio darbų prisidėti sėdavo pasėlius, pavesdavo vaikams prižiūrėti veislei paliktą veršiuką ar kurią, sakysim, baltom kojom avį laikyti to ar kito vaiko avim; dukterim duodavo ežę darže, panorėję ir berniukai gaudavo ežę. Ir reikėjo matyti, kaip vaikai noriai imdavo globoti „savo" veršelį, „savo" kumeliuką, „savo" avelę. Ir kiek vargo būdavo, kai reikėdavo kurio vaiko gyvulį parduoti! Juk vaikas savo veršeliui, savo kumeliukui, savo avelei iš kur tik bepareidamas ar pro šalį eidamas visuomet parnešdavo - paduodavo savajam gyvuliui parovęs žolės ar kokį gyvulio mėgstamą lapelį. Gražu žiūrėti, kai matai kumeliuką, veršelį, avelę iš tolo pažinusį „savąjį" vaiką, ir nuotaikingai savu balsu „dainuodamas" toks bėgdavo pasitikti. Ir avelė iš būrio bliaudama skubina tripsnoti, duonos plutelę norėdama gauti ar kokios žolės saujelę. Vaikas, laiko turėdamas, eina prie gyvulių, savuosius glosto, kaso, žaidžia. Džiaugiasi vaikas, linksmas ir gyvuliukas. Ir paaugęs gyvulys „savąjį" vaiką visuomet atpažindavo ir buvo jam klusnus, ko labai dažnai neparodydavo kitiems. Pamėgdavo vaikai gyvulius. Gyvulys sudarydavo jiems savotišką rūpestį, bet tuo patim ir džiaugsmą ir pasididžiavimą prieš kitus.

Panašiai ir su pasėlėmis. Jei tai bulvės, tai bus prikaišiotos ežės pupų, žirnių, kartais koks kanapis auginamas. Kaip išravėtos vaikų ežės, kaip apkauptos, malonu matyti! Vaikas eina, lanko, vis žiūri, kad jo ežė geriau atrodytų už tėvo - motinos ar samdinių ežes.

Ne kitaip ir mergaites savo daržų ežėse. Visuomet palaistyta, visako prisėta - pridaig-

styta ir nuravėta — kruvina žemė ir tiek, atrodo, tarsi lapeliai, stiebeliai nuglostyti, regis, aguonų žiedai vešlesni, spalvingesni, ropės gumbas kaip nutekintas. Ir morkai čia kitaip atrodo, ir burokėlių lapai garbanoti - spindi. Agurkai — ir jų daugiau ir didesni. Ir vištą dukters jaukesnė - vešlesnė ir daugiau kiaušinių padeda. Ir pasirinktosios iš vištyčių vištelės anksčiau dėti pradeda. Ir savasis katinas rimtesnis, ir šuns plaukai labiau spindi.

Taip buvo einama tikruoju keliu. Be prievartos, be rietenų, vaikai patys įsitraukdavo į darbus ir malonumą jausdavo bendrauti su „savais" gyvuliais, kasinėtis po savas ežes, ieškoti kame pagrioviais šieno pririnkti žiemai „savajam" gyvuliui pakišti.

Teko matyti ar nugirsti tokių šeimų, kur vaikai buvo panašiai auklėjami, rimčiau atrodė ir, į nibres nuėję, nebuvo mušeikos ar girtuokliai ar kokie patvirkėliai. Žinoma, kai tėvai rimti, ir vaikai dažnai būna rimti, saugo namus, gerbia savo vardą, su bet kuo nesideda. O vėliau, išėję kur užkuriom ar savo tėviškę ėmę valdyti, mokėjo ir tvarkytis, ir laiką naudingai praleisti, ir visokias ūkio smulkmenas, savo darbu susipažinę, turėti galvoje — ūkis ėjo gerai, gerai sekėsi, kaip tėvams kad sekėsi. Tokie nesakydavo: taip mano tėvai gyveno, taip gyvensiu ir aš be tų naujenybių, tėvai turėjo grynos duonos, užteks ir man. Tokie ieškojo ūkyje naujų kelių, nes matė, kad gyvulį reik šerti, bet reik jį mylėti, paglostyti — jis tuomet geriau auga. Kaip prie ežės šavos, juo dažniau nueisi, juo viskas geriau augs. Dėl to „gaspadoriaus" akis turi būti visur, ir pas gyvulius ganyklose ir pas javus laukuose.

Taip pat ir mergaitės įsitikindavo iš vištos - žąsies, iš daržo ežės akis eina ir vištai, ir žą-

siai, ir daržo ežei į naudą. Be to, įsigyja gebėjimų, pastabumą išvysto.

Pastaraisiais laikais tokį darbą dirbo „jaunieji ūkininkai“ su savo daržais, smulkių šakų ūkiu, smulkių gyvulių, paukščių ūkiu, su savo parodomis, varžybomis. Atitraukdavo daugelį nuo girtavimo, triukšmavimo. Ir „šokyje“ jaunieji ūkininkai buvo kur kas kitoniškesni.

Iš mažų dienų skiepyk, auklėk. Ką mažas, jaunas išmoksi, tą paaugęs teberasi. Ką jaunas sudėsi, tą paaugęs turėsi. Gerai matyti, bet pačiam padaryti dar geriau.

Žemaitė - žemaitis matė pavojų savo ūkiui — kraštui, matė negarbę savo šeimai, giminei dėl paauglių patvirkusio elgesio. Gal būt, plačiau nežiurėjo, tik tėviškę turėjo prieš akis. Tačiau tėvynę juk sudaro tėviškės, — kokios tėviškės, tokia ir tėvynė, toks visas kraštas.

Dar ant motinos kelių tebesėdėdamas ar net lopšyje - lingėje tebesivartaliodamas kūdikis mylimos motinos, tegu ir pavargusios prie sodybos darbų, nusibėgiojusios prie žygių apie namus - apie židinį, buvo pratinamas klausytis meilių žodžių, jautrių - ilgesingų dainelių. Kūdikis matė vien susirūpinusį motinos veidą, pailsusius - nuvargusius motinos judesius. Nei linksmos dainelės, nei linksmaus niūniavimo, nei skardaus juoko kūdikis iš motinos negirdėjo. Motina skendėjo kasdieniniuose varguose, sunkaus darbo vingiuose. Tačiau jai labiau rūpėjo kūdikio likimas; jos elgesys prie kūdikio, su kūdikiu buvo gilaus pasąmonės jausmo kutenamas; sakykim, prie kūniškojo nuovargio ją kankino ir sielos būklė.

Didėlesnis vaikas, jau mėgindamas nuslinkti nuo motinos skreito, mėgindamas pats užsikabinti - užsiristi ant motinos kelių, girdėjo motinos pasakas vėl su liūdnomis mintimis apie našlaitės likimą, apie smako kankinamą-

ją karalaitę, apie ramybės žmogui neduodančias baidykles.

Atseit, iš kūdikystės dienų vaikas buvo nutelkiamas motinos rūpesčių - susirūpinimo nuotaikos. Tai jautrino jo imančią pirmuosius pojūčius sielą. Tai teikė jam gyvenimo naštos sunkumo pajautimą, bylojo apie gyvenimo nedorybių spąstus, žmonių klastą, neteisybes; tai klojo jam nelengvą - nelinksmą ateitį. Beveik be prošvaisčių tas kelias: nei linksmos dainos, nei skaisčios vilties pasakos, nei stebimosios aplinkos sklandumo, lakumo. Gal tik kačiukas, linksmumo pagautas, šokinėja - žaidžia, palakti vandeniu praskiesto pieno gavęs. Bet ir tas tyliai linksminasi, be triukšmo — be balso.

Pavasarį ar vasarą kiemo viduryje ant žolės pamestas kūdikis galėjo nugirsti paukščiukus, čiulbančius šokinėjančius, bet ir jų dainose liūdesys aiškiai spykso. Apstojusios jį vištos, rimtai susirūpinusios, stebi naują padarinį jų erdvėje; kitos pamažėli vaikšto ir vis žolėje kažko ieško — stebi žemėje. O jei kuri su viščiukais, tai jau vienas perekšlės rūpestis tesimato, vienas skačiojimasis dėl palaidai besišvaistančių geltonsnapių.

Ir vėjo pučiamo medžio lapai, tegu ir juda, bet nelinksmi, ošia kažkaip sunkiai, šnypščia, lyg neįstengia masinančios linksmos gaidos išspausti. Ir pats medis kartais dusliai sutrata, atsidusėja, lyg būtų ko sunkaus neįstengęs atlaikyti ar vėjo palenktas atsitiesti.

Ir Saulę debesys užkloja, atvėsta oras, vėjas šiurpesnis pasidaro, — niūru vaikui, kai šviesa užsiraukia.

Taip tai ir motinos ir aplinkos iš mažens nutelkiamas kūdikis. Jis įauga į tokią aplinką. Aplinka ši įsiskverbia į jį, perima jį kiaurai.

Jis būtinai toks turi tapti: su kuo sutapsi, toks ir pats patapsi.

Dėl to kaip keistai atrodo Žemaičių padangėje apšepęs - papūręs, paniūrus, kad ir nedaug gėręs, vaikėzas. Juo labiau, kai jis dar mėgina triukšmauti, užkabinėja kitus, stumdosi, muštis priekabės ieško.

Kaip svetima žemaičių dangui tokie vaizdai jo padangėje! Kaip skauda širdis motinai - tėvui, kaip liūdi nepagedę paaugusieji, sveikais neapsvaigintais smegenimis sekdami, blaivom akim matydami.

Neapsakomai skaudu visai pašaliniam žmogui, prašalaičiui svetimam, kuriam tik platusis pasaulis berūpi, kuris savo tėvynės jausmo būtų mėginęs nusikratyti, ir tokiam keistai atrodo, ką jau bekalbėsi apie žemaitės širdį! Ji tiesiog plyšta iš skausmo ir ne vien dėl bereikalingai išvargto sunkaus kelio tų jaunuolių kūdikystės laikais, bet dėl likimo tėviškės, tėvynės, gimtojo krašto.

Kaip jie teršia šventas motinos mintis dėl kūdikio ateities, kaip jai skauda; ji jaučiasi kalta, nesugebėjusi savajam kūdikiui savosios atviros širdies parodyti. Ji rodė savo širdį, kaip įmanė, kaip sugebėjo, bet kaip jos kūdikis to negalėjo pastebėti, įimti, kaip visa aplinka jos kūdikiui neįstengė įkvėpti bent truputėlio sveiko proto, kad to proto vedamas, o ne svaigalo, jis galėtų padoriai elgtis, kad iš kitų neišsiskirtų savo blogybėmis, kad jomis nesigirtų, neįstų kitiems įkyriai į akis.

Motina padarė viską. Ji nebeatsako už paauglį. Jis jau išslydo iš jos rankų. Jai liko tik skausmas, nevilties skausmas.

Viskas jau visuomenei priklauso. Jis jau išėjo į viešąjį gyvenimą. Visuomenė turi dabar su tokiais tvarkytis, rūpimajai tvarkai rasti tinkamus kelius.

Tai yra pagrindinis visuomenės reikalas. Sava ateitis. Savasis likimas. Ir, žinoma, gimtojo krašto, tėvynės likimas.

RŪPESČIAI

Tik patys sodiečiai tesirūpino savo vaikais, savo tautos prieaugliu. Nei pavyzdžių, nei knygų auklėjimo klausimais. Nei pažinčių su nusimanančiais žmonėmis.

Šviesiausias kunigas ir pradžios mokyklos mokytojas.

Nedaug teišmanė pradžios mokyklos mokytojas. Su žmonėmis pažinčių mažai tevedė, arčiau nedraugavo. Bet mokytojas rusas. Mokytojas pakraščiuose, valstybės pakraščiuose, kuriuos visomis priemonėmis buvo norima surusinti. Juo labiau pasileidusi jaunuomenė, juo rusams geriau. Juo daugiau išgeria, juo daugiau iždui įplaukų. Juk monopolija svaigalams.

Tiesa, buvo kuriamos „Blaivybės globos žmonių arbatinės".

Nebuvo pratę žemaičiai gerti arbatos. Žolynę gerdavo tik kaip vaistus; tam tikrų žolių lapai džiovinti, uogos ar šaknys. Daugiausia arbata žiedų. Žieves, sėklas, šaknis apipildavo „vorelka". Nelyginant trejos devynerios, čia daug daug sėklų, šaknelių, žievelių, nuo daugelio ligų iš sykio.

Arbatinė neturėjo pasisekimo. Nors būdavo gana švarus kambarys, nebrangi arbata, žiemą pasišildai. Gal ilgainiui žmonės ir būtų įpratę. Nepatiko, mat, caro portretas pakabintas, ikona kampe, kažkokie rusiški raštai ant sienų rėmuose.

Neturėjo pasisekimo ir prie bažnyčių špitolėse steigiamosios arbatinės. Čia davatkėlės aptarnaudavo kunigo priežiūroje.

Daugiausia lankė žydų arbatines, kur vi-

sako gausi. Ir tuo metu gausi „baltosios“, kai jau monopolis uždarytas.

Tačiau ir taip geriau kame iepkėje ar stadaloje, ar už nainų kerčios, ar pasilenkdami - pasilenkę prie vežimų sustoję, ar ant dišlių susėdę išlenkdavo „karštesnės“. Netaip jau lengva žemaitį prie naujovių patraukti -pripratinti, kolei jis pats neįsitikina jų gerumu.

Tad iš mokytojo šiuo atveju jokios naudos, jokio ryšio tarp žmonių ir mokytojo, net tarp mokytojo ir besimokančių vaikų. Tik nunešdavo mokytojui paršelį, žąsį, keletą viščiukų. Apie auklėjimą mokytojas kuo mažiausiai nusimanydavo.

Gal ir geriau, kitaip būtų gerokai aprusinęs. Lieka bažnyčia—kunigai. Mėgo pamokslų klausytis, vis ką nors nauja išgirsti norėdamas. Pamaldos vis tos pačios.

Didelis dalykas bažnyčios sakykla gerose rankose ar geroms galvoms, suprantančioms krašto reikalus, norinčioms žmones tikrai į gerą kelią nukreipti. Tik toms galvoms reik pačioms žinių turėti, mylėti žmones, jaunimą krikščioniška meile, bet ne meile vyro moteriai ar atbulai.

Tokios tos tikrosios meilės sakyklų šeimininkuose, gal sakyti, daugumoje nebuvo. Kur - ne - kur, kaip parvarai, sušvisdavo tikroji krikščioniškoji dvasia. Ir tai neilgam. Prie pašnekesių, plepesių, pajuokavimų — taip.

Matė negeroves, gal nesuprato, bet nesugebėjo, nesirūpino, neieškojo iš negerovių išeities.

Pabarimų už patvirkimus - pasileidimus, už girtavimą buvo girdėti. Tėvai kalti, kam vaikų nežiūri. Ir vaikai ir šiokie ir tokie. Tarsi vaikai būtų gyvulaičiai: aptverk tvora, supančiok, pririšk, botagu ar palsiotu sušerk, ir tau vaikas geras paaugs.

Jokių rimtų pamokymų, patarimų, pavyzdžių, jokios išeities iš „pražūtingo kelio“ nebuvo pasakoma, parodoma.

Nebuvo ne tik duodama, bet lyg ir neieškoma pakaitalo kad ir toms nibrėms, kurios taip negražiai krisdavo į akis. Vien atlaidų judėjimas ar šventų dienų pamaldos jaunuomenei subuvimų neatstodavo.

Tačiau reik juk jaunimui atliekamą laiką ir pasilinksminti; jaunas nelinksmas, senas neplepus—perpamaldus, tokius tai tik pakarti, sako priežodis.

Kad būtų bent kas jaunuomenei rimta patiekiama. Ne tėvai kalti, kad jaunuomenė patvirkus, nesuvaldoma. Bet nepasako, ką daryti;—girdi, jei nepasitaisysit... Čia pripasakojama visokiausių užtarnautų baisenybių, verksmų - skausmų ir šiame ir aname pasaulyje.

Žodžių visuomet maža, reik darbų. Ir sakydavo vyrai: duok man pusbutelkį išgerti, aš dar geriau pasakysiu, bet ką reik daryti, norint pasitaisyti, nepasakoma.

Sakyti bet kas gali, bet tu padaryk, tai būsi mandrus, — kitas priežodis sako, o priežodis juk tai žmonių išreikšta išmintis, pasakyta, per ilgus amžius tobulinta — tikrinta.

VILTIS

Nereik manyti, kad visa Žemaičių žemės jaunuomenė perdėm yra patvirkusi - pasileidusi, kad perdėm visi paaugliai yra ir burnelę iki sveiko proto netekimo ištraukią, ir peštukai - mušeikos, neklaužados, visai tėvų žodžių - norų neprisilaiką, nepataisomai pagedę.

Tokių nėra daug. Bet jie krinta į akis. Nibrėje visų pirma pamatysi tuos patvirkusiuosius. Jie skyrium ir laikosi. Jie kitaip stovi, ki-

taip eina, kitaip kalba, kitaip rankom mostiguoja.

Tad akis pirma, paskui galva ima veikti, ir, jei esi ne vienas, kalbi - protauji apie tuos išsišokėlius.

Dauguma ir nepalyginama dauguma yra švelnūs, taikūs, neakiplėšos, ramiai kalbą, nekaltai linksmi. Patys iš savęs, iš savo sveikatos linksmi. Jie neapsvaigę - neapsisvaiginę. Jų protas aiškus, greitas, kaip ir senesniosios žemaičių kartos. Tik jie linksmesni, greičiau juokas juos pagauna, kaip senesniuosius. Gal jie dar kiek paviršutiniški, ne tokiems juk rimtai gilintis, žiūrint į kitus, stebint aplinką.

Bet aiškiai matai, tik ėmęs su jais kalbėtis, kad jie, tai ne anie. Jie smerkia išsišokėlius, jie imasi priemonių jiems sudrausti, juos sulaikyti, pagaliau paslėpti nuo pašalinės akies.

Kaip tas mūsų prancūzų kalbos mokytojas Liepojoje Kelson kad sakydavo: vienas pagadintas aviniokas visą kaimenę gadina.

Panašiai ir čia. Ir ta apibrantėjusi avis pirmoji visiems metasi į akis, — ne, lenda, skaudžiai lenda į akis. Tas apskretęs moraliai aviniokas tiek prijuda, tiek prilermuoja, kiek dešimtis sveikų nepadaro.

Todėl reik susigaudyti. Ir dar. Daugiau kalbama apie tuos iškrypėlius, sakysim, ligonis. Jų elgesys erzina ir, kaip koks įsmegęs gylys, veikia visą žmogų, jaudina - pykdo. Daugiau pojūčių, ypač kad tie pojūčiai erzinantieji, daugiau kalbų sukelia, daugiau susirūpinimo sužadina. Gerai darą, padoriai besielgią aršiaip kitų tarpe ar nibrėje, kolei jis savo vietoje, kolei jis iš kitų neišsiskiria, apie jį nieko nepasakysi, jis toks, kokie turi būti visi, arba kokie yra visi. Jis nusistovėjusių papročių, kokie jie bebūtų, neperžengia, jis su visais su-

tampa, atseit, jis vaizduoja vidutinį apylinkės jaunuolį ar jaunuolę.

Reiktų tokius stebėti, kad savo nuomonę susidarytumei apie žemaičių jaunuomenę. Iš tokių pokalbių, poelgių tedaryti išvadas apie visą jaunuomenę. Bet dažnai kitaip išeina, kitaip padaroma.

Nepasakyčiau, kad žemaičių jaunuomenė caro laikais būtų buvusi blogesnė už kitų mūsų krašto padangių jaunuomenę.

Mano griežtu įsitikinimu, žemaičių jaunuomenė mažiau tebuvo pagedusi. Tik temačiusiems vien žemaičių jaunuomenę taip atrodė.

Besimokydami turėjo geros progos susidurti su latvių, lenkų, rusų, žydų, estų jaunuomonėmis ir mokslus išėję gavome visokios jaunuomenės prisižiūrėti. Tikrai, žemaičių jaunimas už kitų tautų jaunimą daug daug geresnis. Ypač kad tai imi dabar samprotauti, prisimindamas išgyventus patyrimus, gautus visokių gyvenimo įvykių metu. Ir ramūs laikai, karas, revoliucija, ir visokie sukilimai, vėl karas, įvairios okupacijos, tremtis, gyvenimas išsiblaškius po pasaulį, pakliuvus į visiškai kitoniškas aplinkybes, stebint elgesį, drąsą, darbštumą, tvarkingumą, atsparą sunkenybėms, pasilaužimą visai kitam darbui, negu dirbo ar ruošėsi dirbti.

Čia tinka jau mano kažkame minėtas toks apibūdinimas vieno Palangos gimnazijos mokytojo — Voskresenskio. Jis buvo mano mokytojas, paskui ir aš mokytojavau sykiu su juom Palangoje, Estijoje, Kaukazo Stauropolyje; jis vis tebemokė paišybos, dailyraščio ir vis tebebuvo trečiosios klasės auklėtojas.

Jis Palangoje sakydavo: ak, tie išgamos, žemaičių mužikpalaikiai.

Pirmojo pasaulinio karo metu, iškrausčius

Palangos gimnaziją į Verro Estijoje, jau ėmė sakyti: čuchna prakeikta, štai žemaitukai buvo nieko sau vaikai.

Vokiečiams užėmus Ringą ir Palangos gimnaziją iškrausčius iš Estijos į Stauropolį (dabar Vorošilovsk): nelaimingi kazokpalaikiai, kas tai per žmonės! Štai estonų berniukai buvo nieko sau. O žemaičiai — tiesiog vienas malonumas; nors jie iš valstiečių, bet kokie išauklėti...

Čia ne vien laikas, kiek kitus pažinus, pirmieji pasidarė visai geri. Kitaip negalima vertinti, kaip gretinant su kitų tautų jaunuomene arba su tos pačios tautos tik kitu metu buvusia jaunuomene. Atseit, reik taikyti laiką, jei ta pati tauta.

Mano mamai neatrodė taip jau baisūs tie iškrypėliai. Žinoma, negerai, kas to nežino. Niekas jų negiria. Reiškinys šalintinas. Sakant, kur einame, kur krypstame, kas bus su mumis ateityje, kaip pasileido jaunuomenė, žinoma, ne be pavyzdžių iš suaugusiųjų, — obuolys nuo obels toli nerieda, ar gal būti avis vilko vaikas, ar avies vaikas vilkas.

Po 60 metų praeities atošvaistoje kažkaip aiškiau atrodo tie jaunuomenės skirtingumai. Jie nebesipina su tais širdies skausmo pinučiais, kurie anuomet buvo tokie ryškūs, tokie skausmingi.

Tuomet matei, regis, greitėjančią tautos pražūtį jau vien dėl jaunuomenės nepakankamo rimtumo, apdairumo, atsakingumo už savo veiksmus. Matei visai artimą prapultį. Matei jau nebeveikiančias pastangas sulaikyti tą jaunimą nuo slidaus šlaito pražūtingos atkalnės. Galvojai, kokie bus jų vaikai... Neviltis slėgė, šiurpu darėsi.

Kiek apsiramindavai, su savo mama išsišnekėjęs. Vakali, sakydavo, kad mes augom,

tas pats buvo, kas dabar, ne kitaip. Juk buvo sunkus laikai, baudžiava, lažą reikėjo į dvarą eiti. Nekaip su maistu buvo. Žmonės nuvarginti — po darbo eik namo daugiau mylios (7 viorstai). Rytmetį kelk ir vėl eik tą patį kelią. O dabar tik apie namus. Juk ir mergaičių su mažais nemažiau buvo. Ir karčiamų prie kiekvieno sodos galo: čia pono karčiama, čia klebono. Gėrė paaugę. Gėrė paaugliai. Motina, kad papenėtas kūdikis geriau miegotų, ir pati prieš penėdama išgerdavo ir vaikui dar duodavo. Sakydavo, juk iš rugių padaryta, nelyginant duona. Žiūrėk, kokių vyrų - moterų buvo, kaip mūrai, žemė linko, kad ėjo. Dabar koks čia gėrimas... Tie mušeikos, jų visuomet buvo. Juk karčiamose į kalades dėjo, kai jau kitaip nebesuvaldydavo. Ponai siųsdavo į savo kitus dvarus toliau. Va, Tiškevičė siųsdavo į Telšius, o iš Telšių nenuoramos atsidurdavo Luokės keliais Kauno Raudondvaryje. Ir mažesnieji ponai mokėjo susitarti — kaitaliodavosi baudžiauninkais, mainė net į šunis - kales. Ir mainams kliūdavo. Pastatydavo juos prie pačių sunkiausių darbų ir dar vis skubindavo dirbti, apdyždami - apraižydami. Negelbėjo, vakali, buvo ir buvo nesuvaldomų - nesusivaldančių. Nebijok, vakali, dabar nėra blogiau. Man atrodo, kad net geriau...

O man atrodė, kad tuomet prapultis čia pat. Daugiau dviejų kartų neišlaikysime, susmuksime. Mūsų priešai suvaldys mus plikomis rankomis, o mes nė cypt. Kaip mano mamai anuomet atrodė, lygiai taip pat man pačiam dabar atrodo.

Neina jau taip blogyn pasaulis. Visokių žmonių buvo. Visokių, sako, reik. Visi juk Dievo sutverti. Velnias tik į save patraukia Dievo tvarinius.

Tik kiek daugiau reikėtų palaikyti ryšius su iš sodos išėjusiais, su sodoje likusiais.

Juk arba patys apsukresnieji prasimuša prie mokslo, arba tėvai, bent pradžioje, nori savo vaikus į žmones išvesti. Tėvai leidžia mokytis geresnįjį, darbštesnįjį, tvarkingesnįjį. Tad soda nustoja savo geresniųjų dukrų - sūnų. Ir kai jie nuo sodos nutolsta, sodai didelė skriauda. Ši atranka eina sodos nenaudai.

Seniau, kai į mokslus mažai kas iš sodos galėjo išeiti, ir geresnieji - sumanesnieji likdavo sodoje. Sodos darbas nebuvo vengiamas, kaip dabar, kad kas tik gali, visi bėga į miestą, neva geresnės duonos ieškodami, lengvesnio darbo masinami, švaresnio gyvenimo viliojami.

Ir mokslus išėję, kuris besiveržė į laisvus amatus, prekybą? Daugiausia valdininkauti. Gal perdaug išsisemdavo besimokydami, gal sodos pažiūra besiramstydami — negarbingas amatas prekiautojo ar kokio amatininko, tik ūkininkas yra tas tikrasis žmogus, o kiti visi išnaudotojai.

Tėvas leido vaiką į mokslą, sakydamas į kunigus leidžiąs, norįs vaiką ponu padaryti, kad nereikėtų jam sunkaus darbo dirbti, kad darbas rankų neteptų. Mokinys (vadindavo studentukais) — jau ponaitis. Tik tėvai bevadindavo vardu, o kiti, kad ir namiškiai, vadindavo jau ponaičiu.

Nors žemaičio pasąmonėje buvo, kad ponas yra tiktai tas, kas turi vergų, kurie už jį dirba. Ne nuo turto, ne nuo apdaro priklauso ponystė, nei nuo dirbamojo darbo, —pono rankos baltos, jis darbo, suprask fiziško, nedirbo, jis turi vergų, su kuriais gali daryti, ką tik beišmanydamas. Žmonės galėjo apsimesti ponais, bet būti ponu — žmogaus nepasiekiamas aukštis. Įdomi ši pono sąvoka, nereiktų jos kratytis ir aplamai to žodžio savo tarpe nevartoti. Senesniajai kartai tas žodis sužadina sun-

kius žmonių praeities gyvenimo atsiminimus ir ne taip jau tolimos praeities. Laikas dar neaptemdė —neapšvarino tos sąvokos, laikas dar neužgydė žemaičių opų, gautų ponų laikais.

„PRIE STALO, KAIP BAŽNYČIOJE, O BAŽNYČIOJE, KAIP DANGUJE"

Tad valgant reik užsilaikyti labai rimtai. Jokių negražių kalbų, jokių juokavimų ar, aplamai, prie stalo valgant nejuokaujama, nesijuokiama. Valgoma gana greit.

Paprastai, iš darbo parėję, nusivelka švarką, nusiplauna rankas ir eina prie stalo. Rytmetį parėję iš gulimosios vietos, atseit, atsikėlę, ne tuoj prausiasi, bet tik parėję prie pusryčių: čia plauna rankas ir apsiprausia. Vasarą padeda praustis prie trobos durų lauke, o rudenį, žiemą, pavasarį troboje. Vanduo įpiltas į vieną indą — kiekvienas sauja pasisemia vandens ir trina rankas, vandenį varvindamas ant žemės. Kai darbas nešvarus, tuomet pirma visi nusiplauna rankas, o paskui kitame vandenyje veidus. Rankšluostį bet kuris turi savo, savo vietoje pasikabinęs ir, prieš šluostydamasis, pažiūri, ar tikrai paimtasis rankšluostis jo.

Prieš kitus valgius, jei nenudulkėję ar ne perdaug teišprakaitavę, teplauna vien rankas.

Prie stalo bet kuris turi savo vietą. Eidami prie stalo, persižegnoja, kitas tik imdamas šaukštą. Bendros maldelės nėra tekę girdėti. Ir šnibždomis pavieniui nieko nekalbama, tik žegnojimasis. Pavalgius, padėjus šaukštą ant stalo po paskutinio kąsnio, vėl persižegnoja, eina prie pakabinto švarko, velkasi ir eina prie darbo. Jei prie to paties darbo, tik kartais gaspadorius pasako, kad ten pat eisime. Kitąsyk vaikis paklausia, ar ten pat eiti. Gaspadorius

žmonai pasako: motin, ir moteris mums duosi, ten visiems užteks darbo.

Valgoma rytmečiais košė su mirkalu ir su rūgusiu pienu. Seniau visi kabindavo košę iš vieno bliūdo ir visi mirkė toje pačioje košėje padarytoje vienoje duobutėje. Mirkalui pasibaigus, prie košės šaukšto prisrėbdavo rūgusio pieno, viename visiems pusbliūdyje įpilto. Čia pat ant stalo ir puodas to pieno su samtuku, jei įpiltojo neužtektų.

Juo kuris valgis rečiau gaminamas, juo prie stalo ramiau. Visi itin rimtai laikosi. Išdidi šeimininkė ir valgį padėjusi ruošti mergaitė. Jei mergaitės dvi, tai čia yra ta, kuri tą savaitę žygiuojasi.

Saugomasi švariai valgyti. Nė duonos trupinių kad neliktų. Negalima palikti neišsrėbtos sriubos, kurią įsipylei; bulves reik lupti plonai, nekaišant; jei kame bulvė įgedus, dailiai peilio viršūnėle išknebinėti įgedusią vietą. Nepalikti duonos pasiimtosios riekės gabalo arba išgriaužtos plutos. Jei duona supelėjus (ypač rugiams žydint), dailiai išruopti peilio viršūnėle ir padėti čia pat ant stalo.

Pasavaičiui raiko duoną, jei bent du vaikiu yra. Šeimininkas žiūri, kaip kuris riekia, ar aštrus peilis, ar dailiai atriekia. Jei nori žinoti, koks bus pasamdytasis darbininkas, duok jam atriekti duonos, atnešęs visą kepalą, — turi riekė spindėti, jei peilis pakankamai aštrus ir jei greitai riekia. Mergaitę samdydamas žiūrėk, kaip skuta bulves, ir iš to spėk apie samdinės apsukrumą. Žmogus visuomet pats sau ištikimas.

Valgant reik rimtai laikytis, nes viskas, ką gauni valgyti, yra ne žmogaus rankų padarinys, bet Dievo dovana. Be Dievo žinios nei tau grūdas išdygs, nei lauke paaugs, nei lauke paaugęs pareis ant skobnio nesugedęs. Nei gyvu-

lys paaugs, nei karvė pieno duos. Su kryžium pradėk valgyti, su kryžium palydėk pavalgęs stalą ir tas Dievo dovanas, kurios dar liko kitam kartui. Žegnokis, kad Dievas tave pasotintų. Žegnokis pavalgęs, kad Dievas tavo valgį paverstų į tavo sveikatą. Čia ne tiek dėl Dievo garbės, bet dėl jo dosnumo, dėl skalsos, dėl sveikatos, kad piktoji dvasia, tau privalgius, negalėtų tavo sveikatos sutrikdyti.

Nukritus duonos trupiniui, pakėlęs pabučiuok. Nukritus druskos trupinėliui, ieškok, kolei suprakaituosi. Nelaistyk viralo, pekloje gausi griaužte išgriaužti aplaistytąsias vietas. Kiekvienoje valgio dalelėje yra paties Dievo dalelė, jo rūpesčiu mums patiekta dorai sunaudoti. Taip daryk, kad Dievo neužrūstintumei, kad neužsitrauktumei ant savęs kokių nelaimių - nesveikatos. Viską, ką Dievas duoda, reik priimti su pagarba Jam, su padėka. Jis žino, kam ko reik. Jei kartais ko tau trūksta, ne be Dievo valios. Ir už tai dėkok, nes nežinai, o gal Dievas tave mylėdamas tau kryželius - sunkumus tavo kelyje stato, kad tave ištirtų, ar tu tikrai esi užsitarnavęs gausios duonos, netrūkstamos pavilgos. Dėkok, kad užtektinai turi. Dėkok, kad tau nepakanka duonos iki soties.

Bažnyčioje — tai juk tarsi sapnas. Žiba auksas altoriuje. Puošnus kunigo apdaras: krapydamas šventintu vandeniu, visas auksinis, prie altoriaus skaistus, ramesnis apdaras, bet iškilmingas, sakykloje švarus - baltas, paprastesnis. Visas auksinis, kai neša žmonėms dieviškąją palaimą, kai, ilgai šventintą vandenį taškydamas, nubaido nuo žmonių pikta, susikaupusias negeroves, piktosios dvasios žabangus, nedorąją jos sėklą. Prie dieviško stalo kunigas artimas, savas, jis neša mūsų kryžių Dievo malonei atgauti, jis prašo už mus nerūs-

tauti, nebausti už žmogaus silpnumus; jis prašo - maldauja, jis valgo Dievo kūną, jis geria Dievo kraują; jis susilieja su Dievu, kad geriau išprašytų mums dieviškų malonių. Ir su žmonėmis iš sakyklos kalbasi, apturėjęs, ko prašęs, skelbdamas Dievo žodį, pamokydamas mus, kaip reik gyventi, kad Dievui įtiktumei, kad Dievo ranka tave apsaugotų nuo žemiškų papiktinimų, kad apšviestų tau tikrąjį į Dievą kelią, kad Dievas priglaustų po sparnu savo, dar čia žemėje begyvenant.

Žmogus bažnyčioje nebeskirsto: Dievo, kunigo, altoriaus, bažnyčios. Jam visa tai susilieja į vieną. Kaipgi su Dievu susineštumei, jei nebūtų kunigo, kas tavo maldas priimtų ir Dievui pertiektų! Kaipgi kunigas be bažnyčios parsikviestų Dievą ateiti į mus, pamatyti mus! Tegu ir visur Dievas, bet čia, bažnyčioje, mes su Dievu po vienu stogu. Čia jis yra mums visiems vienaip geras. Čia mūsų grynos širdys, kunigo apvalytos, kunigo prieš Dievą užtartos, bendrauja su pačiu Dievu. Čia mes priimame Dievą į save. Kiek mums ramybės, kiek švento džiaugsmo! Ir vis per bažnyčią. Čia svaitulys, čia ne žemiškam protui viską perprasti.

Visi pasipuošę, ramūs, rodos, niekas niekam jokios neapykantos neturi. Žemaičio Traicė: Dievas, bažnyčia, kunigas. Dėl to kunigas ne žmogus. Jis aukštesnė būtybė. Prie jo nekimba žemiški žmogaus silpnumai. Jis, jei ką ir padaro ar pasako, tai to nematoma, nenugirstama. Vaje, sako, ir kunigėlis su moterimis labai lipšnus! Kaip tas viskas gražiai sutvarkyta, kad kunigas parodo žmonėms, kaip su kuo reik elgtis, kaip duoti, kas kam priklauso. Jis su vyrais išgeria, paplepa, pasiginčija, kaip vyras su vyrais. O su moterimis jis taip daro, kad tarsi būtų ne vyras, nors daro visai vyriškai, kaip tikras vyras. Jis viską moka, jis nieko

nepamiršta: kas vyrui reikalinga, jis daro, kaip vyras, kas moteriai, jis ir jos silpnumų neužmiršęs.

Gilūs anuomet Žemaičiuose buvo ta jungtis, tas derinys. Dėl to neįsileisdavo į kalbas, saugojosi matyti, kas nepriklauso, žodžio nepasakydavo, kas bet kurį anų trijulės kaip nepagarbiai liestų. Tai buvo žemaičiui kažkas svajinga, išdidu, nepasiekiama. Taip yra. Taip reik. Kitokio kelio nėra. Mes geriausiame kelyje. Ką pašnekame, ką padarome namie, ten, bažnyčioje, per kunigą atiduodame Dievui. Apsivalome nuo žmogiškų silpnumų - paklydimų, ir vėl švarūs, sugrįžę pradedame iš naujo savo kelią tolyn.

Svaigulys šis tikrai grynas, sakyčiau, dieviškas, yra geroji palaima, stabdanti nuo blogio, saugojanti nuo suklupimų kasdieniame žmogaus gyvenime. Sveikas svaigulys. Jis jo nesupranta, jam to ir nereik. Jis negalvoja. Tai ne jo reikalas - rūpestis. Šventa diena su savo tyla per dvyliktą, kai žemaitis namie, jis poteriauja, jis kažkaip svajingai tuo metu lanko savo gyvulius. Jam kažkokia aplinka kita, ir oras, ir Saulė, ir vėjas, ar žiemos speigas - pūga, ar lytus - audra sū griausmais, ar tik tolimas žaibavimas be garso. Paslaptinga ir tikrai kilni dvylikta.

Sumos vidurys bažnyčioje, smilkalai, varpelis, didysis varpas, vargonų strazdiško garso varpeliai tin-tan-ten, tin-tan-ten su ūžesiu žemų virpančių vargonų dūdų garsų. Reginys prie altoriaus su Dievo kūno atvaizdu kunigo rankose, nešančiose žmonėms, vos trumpam pakeliantiems akis į mirksinčių žvakių apšviestą paslaptingą, bet galingą altorių. Priblokia iš žaliųjų girių, žydinčių pievų, banguojančių laukų atėjusius gyvenimo nepagadintus žmones.

Didžiausias skirtumas tarp namų ir bažnyčios, jokio panašumo. Namie pilka, tamsu, neklusnūs gyvuliai, išalkę, suvargę. Prisikapanoję ir patys žmonės per ilgas darbo dienas. Ir laukų - pievų žaluma iš arti pilksva, ir miškas tamsus, tiek iš tolo žiūrint, tiek į patį mišką įėjus. Be prošvaistės. Viena Saulelė kiek padžiugina, bet debesų, debesėlių, rūkų, kiek medžių šešėlių. Ji nepraveria nieko kiaurai, ji tik paviršių tenušviečia, jos darbo viduje nesimato - nejaučiama.

Bažnyčioje — juk viduje, viskas kaip ant delnos, ir vaškinių žvakių šviesa, kvapas, mirgesys, traškesys. Kiek auksinių spindulių, kiek garsų, kiek puošnumo. Ir pilkųjų švarkų žmoneliai tarsi kiek atgyja. Kokie veidai, kiek vilties! Jokių rūpesčių. O ašarų graudžių kiek, kai iš sakyklos nuodėmes skaito, atpildą nusako.

Danguje. Vien žvakės, žvakių žvakės. Ir visos vaškinės. Svaigina jų kvapas. Žvakėmis apstatytas visas platus, tolimas kelias. Kelio gale auksiniuose spinduliuose, tiesiog liepsnose, švyti neapsakoma gražybė — pats Dievas. Ramus, visus vienu žvilgsniu matąs. Prieš visus stovi, rankas išskėtęs, ir iš rankų spinduliai - žiežirbos puikiausios. Kažkame visose pusėse angelų balsai. Moteriško pavidalo sparnuoti vyrai, — gražūs, skaistūs, šviesų apgaubti. O balsai, balsų balsai, švelnučiai - malonūs, dieviški žodžiai, gilios pagarbos, nuoširdžios maldos, atgailos tikros, džiaugsmo švelnaus listini. Čia visas dangus, kur tau, visi dangaus užkampiai gražesni už mūsų parapijos Petro Rubeževičiaus altorių, jau daug aukso turinčio, sidabro, daug veidrodžių veidrodėlių. Nepalyginsi nė iš tolo. Didžiausia laimė, kad Dievą regi.

Žemaičiai sako, jog dangus negali būti nei

apsakytas, nei aprašytas. Ten viskas nežemiška. Ten dieviška aplinka, dieviškos šviesos - švitėjimai. Dieviškos giesmės, dieviški balsai. Ir pats Dievas — amžina čia šviesa, begalinis gėris. Čia teisybė tik; čia vien nuoširdumas; cia visi lygūs. Čia nematai kits kito. Tik jauti, jog aplink tave yra žmonių. Kad tu žmonėse. Bet žmonės tarsi vietos neužima. Kits kitam nekliudo. Visiems pakanka dieviškos palaimos, Dievo gražybės. Niekas negali atsiveizėti. Juo daugiau žiuri, juo daugiau nori žiūrėti. Traukia tave kažkokia dvasiška šiluma, kažkoks meilumas. Tau malonu, tu alpsti iš džiaugsmo - laimės, tu drąsus, tu be baimės.

Tad, štai, kaip turi laikytis, valgydamas prie paprasto, nepadengto, nedažyto stalo. Valgydamas mediniu šaukštu, imdamas valgį stačiai rankomis. Lašančią mėsos sultį nuo pirštų nulaižydamas ir, ant stalo nulašėjus, pirštu nubraukdamas - nučiulpdamas.

Dievo dovanos čia prie to paprastojo stalo, negrįstoje troboje, ant plikos plūktinės aslos žemės pastatyto. Čia daugiau kūnui penas, čia viskas į tave eina, čia jėgų semiesi sielos kevalui palaikyti.

Bažnyčioje gauni dvasios peno. Čia pasipuošęs. Čia pakili dvasia tavo. Čia pamiršti kūną. Čia tik šnabždi poterius, meldiesi, čia papuoštas kūnas dvasios apšviestas. Čia dieviškasis stalas, paklotas baltai. Čia žvakės smilksta ir dieną Saulės šviesoje. Ta vaškinių žvakių kvapi šviesa neša tau vilties, kad ir kūnas ir siela tavieji bus apšviesti. Saulės maža. Saulė visus vienaip apšviečia - sušildo. Žvakių altoriuje šviesa tik savus apšviečia, savus sušildo. Bet kuris gali čia saviškiu būti. Apsivalyk širdį savo, negerumų apsunkintą. Atpalaiduok protą savo, negerų minčių apsėstą. Išmazgok ašaromis akis tavo, kad blogo nenorė-

tų matyti, kad tik gera visur tematytų. Prasivalyk ausis savo, kad jos būtų palenktos Dievo žodžiui. Prikąsk liežuvį savo, kad negero žodžio neištartų. Ir ateis į tave vaškinių žvakių kvapsnis - šviesa. Ir atbaidys nuo tavęs vaškinių žvakių spraksėjimas piktas pagundas, taip gausiai peršamas piktosios dvasios. Nuo tavęs visa tai priklauso. Tu pats esi laisvas. Tu pats sau šeimininkas.

Suvaldyk kūną — tarps siela. Prilaikyk piktus polinkius—skaistės siela. Daryk tik, kas gera, ir ims švitėti tavo siela. Tu artėsi prie dangiškojo stalo, kur vien gėris, kur vien giesmės, kur vien džiaugsmas, kur nebėra pagundų, kur piktoji dvasia nežino į čia kelio. Jos ranka nušalinta. Jai nebepriklauso siela.

Va, kelias į tą šviesųjį, laimingąjį, amžinąjį dangų. Čia ne žmogaus rankų paruoštas stalas, kaip tavo namuose, kaip bažnyčioje. Ne žmogaus protui pakelti, kaip tas stalas padarytas, iš ko padarytas. Čia dvasiška — siela, čia šventa. Čia pats Dievas savo geriesiems žmonėms padirbo stalą — įruošė. Čia Dievas visus kviečia, visiems į čia atviras kelias, status - tiesus, be vingių. Tik geriems žmonėms čia vieta.

Maždaug taip mano jaunų dienų žemaičiai galvojo.

ŠVENTIEJI

Dieve, Tu mane sutvėrei. Aš tave padirbau, pardaviau ir pragėriau, — yra pasakęs dievdirbis.

Tas posakis tinka tik krikščioniškiesiems laikams.

Ir senų senovėje žemaičiai nebuvo stabmeldžiai. Jie stabų neturėjo. Jie neturėjo pasi-

dirbę dievų ir negarbino tų padarinių. Niekur neaptikta. Neseka ir iš pačios žemaičių tikybos esmės senovėje. Ir jų nebuvo.

Žemaičiai garbino galingąsias gamtos jėgas — Saulę, Perkūną ir kt. Žemaičiai nesakė, kad juos sutvėrė Saulė ar Perkūnas ar koks kitas „dievas". Jie garbino gamtos jėgas už jų gerumą, dosnumą, o kartais už statumą, drausmę. Jie buvo dėkingi gamtai, nes viską sėmėsi iš gamtos. Jie gerai suprato, giliai buvo įsisąmoninę gamtos jėgų galingumu ir savo priklausomybe nuo tų jėgų. Žemaičiai nesijautė visai laisvai aplinkoje. Gamta jiems davė, su gamta nepakariausi. Galima, tik geruoju su ja sugyvenant, naudotis jos gėrybėmis, susilaukti jos palankumo. Ne pripuolamai kame teužklupdavo gamtos gėrybes, o visą laiką įsitempę turėjo dairytis, prašyti gamtos, kad ji duotų jiems, kas reikalinga. Lygiai taip pat kad turimojo neatimtų, nors pati buvo kadaise padėjusi tai įsigyti. Ir lytai ir audros, sausros ir nuolatiniai krituliai, žaibas ir ugnelė, tegu nuolat ir kilniai garbinami, bet vis tiek kartais nunešdavo ilgai rinktą, tausotą, kad ir menkutę. bet vis tiek nuosavą užuovėją.

Kad vagis aplanko, nors trobesiai lieka, o kad ugnelė aplanko, tai ir trobesius nusineša.

Atseit, sakau, žemaitis, džiaugdamasis gamta, mylėdamas ją visa širdimi, nesijautė joje laisvas. Kiaurai suprato negalįs net pamanyti apie tai, kad išdrįstų kelti ranką prieš gamtą. Tuo tarpu žemaitis buvo pavojingas kariautojas užpuolusiems priešams, besikėsinantiems į jo turtą, į jo žemę, į jo laisvę. Čia jis drąsiai kariavo, sėkmingai kariavo. Matyt, gamtą jis laikė kažkuo aukštesniu — nepakariausi su ja, per menkas grąžoti jai, — gerbk, garbink, geruoju prašyk, tik atvirai, tik nuoširdžiai, be apgaulės, be užpakalinių minčių;

pagautas suvedžiojant, nebeišsisuksi. Saulė viską mato. Perkūnas, kai reikia, ir žiemą sugriauja - sužaibuoja. Ir pavasariui atėjus nebus pamiršęs to, kas tau gera ar bloga priklauso, ko tu esi užsitarnavęs.

Atvirai išsikalbėjus, senieji žemaičiai sakydavo, giliai galvodami, prisimindami savo tėvų - senolių, apylinkės išmintingųjų - galvotojų žmonių pasakojimus, karts nuo karto išsitraukdami iš burnos pypkės švamalį, nusispiaudami, vis į žemę akis įbedę žiūrėdami, tik retkarčiais jas pakeldami trumpam akies mirksniui aukštyn, gal tuo tarpu ir į tave jas mesdami paskubomis, retais žodžiais, sūdriomis mintimis, kad tavęs nepapiktintų, kad tavo tikybinių jausmų neužgautų: katalikų Dievas gimė, kaip žmogus, iš moters, gyveno, augo, kaip visi žmonės kad gyvena, auga. Tuo tik nuo žemaičio skyrėsi, kad buvo klajūnas. Nedidelis tas žydų kraštas - žydų žemė, o jis, taip sakant, iš kaimo į kaimą bastėsi. Matyt, nebuvo pas žydus tvarkos, kad jam itin lengvai sekėsi išsisukti nuo kerštaujančių senių, kurių įsitikinimus jis griovė. Jis buvo tikras žmogus, tik labai protingas, išmintingas, patraukliai, bet ne taip lengvai kalbėdamas. Dėl to šiandien mums labai lengva jį pasidirbti iš bet kurios medžiagos, nusipiešti bet kuriais dažais. Dabar bereik tik pamėgdžioti tuos, kurie anksčiau mūsų buvo padirbę, nupiešę. Anava, Riškus kariuomenėje tarnavo ten kažkame Sibire prie kiniečių sienos ir, pareidamas iš kariuomenės, parsinešė ten gavęs kiniečių darbo Dievo motinos su Jėzusėliu ant rankų paveikslių ką (šventus paveikslus - paveikslėlius žemaičiai vadina abrozdais - abrozdėliais, o paprasto paveikslo niekuomet nepavadins abrozdu), kuriame ir Dievo Motina ir Jėzusėlis atvaizduoti kinietiškai — su siauromis akutėmis, bet

tokia maloni Motina ir toks meilus sūnelis, nors visiškai svetimos mums išvaizdos.

Žiūrėk, ir pas mus, kuris dievdirbis pats apšiurnus - dailus žmogus, to ir šventieji ir šventosios gražūs - malonūs.

Jei nori nusipirkti statomajai koplytėlei šventuosius, gali į pačius dirbinius nežiūrėti, pažvelk į patį „bagamazninką", jei tik jis savo darbo pardavinėja.

Taip tai sužmogina Dievo išvaizdą, padaro artimą savo gimtajai padangei. Ir perka žmonės, nesakydami: šv. Zidoriaus statulėlę, bet: „šventą Zidorių".

Et, sako, ta Jankauskio Dievo Motina visai žydiškos išvaizdos. Kaip ten ją nepuošia, o vis kaip nemūsiška, taip nemūsiška.

Ir ta to pustelninko prie Kartenos Lurdo statula, kunigo Macejausko iš Prancūzijos partraukta, už kurią tas vargšas ar ne trejus metus pas tą kunigą be algos tarnavo, juk ji nemūsiška, nepritinka prie to šaltinėlio, prie to alksnynėlio; svetima ir gana.

Atseit, kiekvienas kraštas „pagal save šventuosius dirba". Tai lyg ir ne Dievas sutvėrė žmogų „pagal savo pavidalą į save panašų", bet žmogus pasidirba Dievą — pavaizdavo Dievą pagal savo pavidalą į save panašų.

Žmonės, bent žemaičiai, perka šventųjų statulėles, šventųjų paveikslus „žmogiškus", „mūsiškus", „jaukius" — tokius, kaip gerieji mūsų žmonės. Žemaičiams „kas raudonas, tas gražus, kas saldus, tas skanus". Dėl to ir šventieji dažomi raudonais skruostais. Sako: graži mergelė, tik karolių betrūksta. Šventąsias puošia karoliais — gintariniais, perliniais. Jei kame vėjo nupustomi ar išariami buvę senkapiai (ar žvyrui imti iškasama duobėse) ir randama stiklinių karolių, daugiausia mėlynų -

neiygių, — tuoj juos panaudoja Dievo Motinai papuošti.

Tokie labiausiai patinka žmonėms, tokius ir dirba, kad greičiau parduotų, kad daugiau gautų.

Žmonės pageidauja „gražių šventųjų". Ne tai rūpi, kad jie būtų į save panašūs — į kilmės krašto žmones, bet kad čia žemaičiams tiktų, kad jie būtų žemaitiški. Ir arklas ir sėtuvė Zidoriaus, arklio pamautai ar jaučio jungas kad būtų žemaitiški, kad būtų mūsiškas Zidorius.

Tai mėgiamiausiems, geriesiems šventiesiems, mūsų krašto reikalus prižiūrintiesiems, iš tų „keturiolikos šventųjų ūkiui naudingųjų". O piktadėjai — žydai, Kristaus kankintojai, šventuosius kankinę kotai - kotavotojai,— pavaizduojami baisios - biaurios išvaizdos žmogystomis. Tarsi negražios išvaizdos žmogus būtų ir blogas žmogus, ir antraip — tarsi gražūs žmonės būtų geri žmonės ar negalėtų būti blogi.

Tegu žemaičių koplytėlėse tėra viso labo penki velniai, bet juos stengtasi padaryti kuo biauriausiais, kad žmonės jų baisėtųsi, kad šiurpas nukrėstų, vien akį metus į velnio pusę. Labai patrauklios išvaizdos angelai, moteriškų lyčių, apyriebiai, grakštūs, švelnūs — malonu į juos žiūrėti. Jie gėrio teikėjai, jie saugo nuo blogio. Iš vien pamatymo jiems tuoj patikėsi, tuoj pulsi prie jų, apsaugos reikalingas.

Tiesa, apdaro nelabai tekeičia. Pvz., Mergelė Šventoji žydų tautinių spalvų rūbeliais puošiama. Tik vienoje vietoje Žemaičių pakelių koplytėlėse teteko aptikti „kanapėtą" Mergelės Šventosios rūbelį — tarp Plungės ir Rietavo netoli Jomontinės, kiek atokiau nuo kelio koplytėlė ant akmenų. Šventųjų apdaro žemaičiai nesupranta, lyg jie visi buvo vienuo-

liai; gana lengvai iš medžio pagaminami — tarsi paklodės permestos per pečius.

Maždaug taip kartojant žemaičių senųjų dievobaimingų - parapijų pareigūnų, prie bažnyčios prisirišusių, dalyvaujančių giedoriais budynėse, šermenyse, mirties sukaktuvėse, giedančių apie bažnyčią su procesija einant ir t.t., tenka manyti, jog žemaičiai sužmogino ir patį Jėzų ir Jo Motiną ir šventuosius.

Tiesa, šiandien JAV visose devocionalijų krautuvėse išstatyti tik kūdikiai - vaikeliai, aprėdyti, apkarūnavoti, vadinami Kristum Karalium. Jėzaus nebematyti — vis tik Kristus - Karalius. Atseit, Dievas „nužemintas" — nukeltas ant žemės ir jam teikiamas žemiško valdovo vardas, o karaliai Žemėje nyksta, kiek čia jų bėra. Užtatai su kūnu į dangų nukelta Dievo Motina. Amerikoje prie visų katalikų bažnyčių tik Mergelės Šventosios statulos. Jai be pertraukos kalbami ražančiai. Seniau, rodos, tik spalio mėnesį tebuvo kalbamas ražančius, ir gegužinės pamaldos gegužės mėnesį. Tad prie žemiškojo vardo karaliaus ir prieinama „žemiškais keliais" per Dievo Motinos pagalbą — per Ją kelias į Dievą, per Ją su savo reikalais tenka kreiptis.

Tai šiuo atveju žemaičiai pažangūs.

Dėl to tikrai sunku pasakyti, bet atrodo, jog žemaičiai vis dėlto ne Dievui, ne šventiesiems meldėsi, ne tai dieviškajai idėjai, bet toms statulėlėms, tiems abrozdėliams, kurie Dievą ar šventuosius pavaizdavo. Statulėles, abrozdėlius bučiuoja, manydami bučiuoją patį Dievą, pačius šventuosius, — aukščiausias meilės išreiškimas.

Sužmoginta, sudaiktinta; kiekvienas gali įsigyti „savo dievą". Meldžiasi savo „dievui". Kam man garbinti svetimus dievus, juk aš tu-

riu ir savo (pasidirbdinęs, nusipirkęs, išsiuvinėjus).

Senovės dievų žemaičiai nesugebėjo pavaizduoti. Padirbti, sakykim, iš medžio ugnies, Saulės, Perkūno, dėl to gerbė tarsi dvasinį padarinį, esantį aukščiau už žmones, žmogui nepasiekiamą. Dabar gi pasidaroma, nusiperkama. Prieinami pasidarė, taip sakant, pasigaminami, įsigyjami. Ir Dievas ir šventieji buvo žmonės. Taigi žemiškos būtybės. Daiktiniai padariniai. Kaip ir bet kuris žmogus. Juk ir šiandien gyvenančių žmonių tarpe gyvena ir būsimieji šventieji — po mirties juos tepripažins šventaisiais. Dabar jie kaip ir kiti žmonės.

Reikia būti aukšto intelekto žmogumi, kad pigiai sugebėtumei atskirti, ką, sakysim, kunigas sako, ką daro, kas yra bažnyčia, Dievas. Panašiai itin sunku atskirti, ar žmogus meldžiasi pačiam Dievui ar šventajam, ar tik jų statuloms, statulėlėms, nes elgiasi kaip su labai brangiu, giliai vertinamu daiktu — bučiuoja, glaudžia prie širdies, glosto ir verkia ko prašydami. Pakaktų vien žiūrėti, kad prieš akis būtų koks centras, į kurį reiktų suspiesti visą savo maldos karštį, ko maldaujant, už ką dėkojant.

Juk yra koplytėlių (pvz., už Paminėjų ant Rietavo važiuojant, Uščos miške prie pušies koplytėlė, aplink kurią žiemą - vasarą „kruvinas takas" neužželiantis, sniego nepalaikąs), aplink kurias einama keliais, karštai meldžiamasi, kažko prašoma. Juk einama apie tą pušį, bet ne apie daugelį kitų, prie kurių prikaltos panašios koplytėlės. Atrodo, būtent, šis daiktas, ši koplytėlė tėra šventa, padėjusi ar padedanti nusidėjusiam ar nusidėjusiai sąžinę palengvinti. Čia aiškus garbinimas tos statulėlės, bet jau nebe Dievo Motinos, kurią ta statulėlė vaizduoja. Daikto, tegu ir pašventinto,

dievinimas, garbinimas. Atpuola Dievo Motinos šventumas, ten kažkame danguje su kūnu besilaikančios ir, žinoma, esančios bet kurioje vietoje Žemėje. Tačiau tik ši, tik čia tėra taip savotiškai gerbiama - garbinama, ši statulėlė, ši koplytėlė šioje vietoje. Tad padirbtas daiktas dievinamas, ne pašventintu - pašvęstu, bet šventu - šventenybe laikomas.

Nepamoko dvasios vadovai, kad žemaičių dvasia eitų tikruoju keliu, nenurodo - neįsąmonina sodiečio tikra linkme kreipti savo maldas. Žemaičiams šiuo atveju gerų norų netrūksta (prieš geras 50 metų), tik niekas nepaakina, o patiems susiprotėti vargiai ar įmanoma ir nėra tokiems galvojimams atliekamo laiko. Dėl to jie viską sužmogina sužemina, nes visas jų gyvenimas — rankų darbas, vien su daiktais, dėl daiktų, vis tiek, ar tie daiktai gyvi, ar negyvi būtų. Dvasinė žmogaus pusė — tikrasis žmogus — nedaugeliui teišlenda į šviesą, ir tai dažnai iškraipyta prasme, ne mokslo nurodomąja arba tikybos - bažnyčios įsakomąja prasme. Reik rimtų kelrodžių, nenorint paklaidinti. Juk pakanka tik iš kelio pasisukti, ir jau — paklydęs, klaidžiok, kolei vėl į vėžes atsistosi.

Veržli žemaičio dvasia. Svajinga žemaičio siela. Laki žemaičio svajonė, vis toli nuo gamtos nenutolstant, — čia jis visas žinias semiasi, čia jis visais pojūčiais siurbia į save dvasinį peną. Pačiam reik daug iki ko susiprotėti - susisvajoti, dėl to neretai iškeisti vaizdai, netikros išvados išeina.

Kaltinėnų šventoriuje, kairiajame jo kampe, koplytėlės „antrame aukšte" yra Rūpintojėlis, rastas įaugęs sename ąžuole. Prisisapnavo, sako, žmogui, tas nukirto ąžuolą ir rado. Papuoštas jis, užuolaidėlėm langeliai užtiesti, net jo pro papuošalus ir nematyti. Žmonės

laiko jį stebuklingu. Meldžiasi. Visokių gėrybių prašo. Ir kaip tik to Rūpintojėlio, ne Dievo, kurį tas Rūpintojėlis vaizduoja. O tą patį daiktą garbina. Rūpintojėlių yra ir apie Kaltinėnus daug, bet kiti „negeri". Juk čia daiktą garbina, ne Dievą, kaip sau norite.

Panašiai Žemaičių Kalvarijos bažnyčios didžiajame altoriuje Dievo Motinos stebuklingasis paveikslas, arba šv. Antanas Kretingoje. Puošia sidabriniais - auksiniais papuošalais (širdis, ranka, koja...); pakabina tuos papuošalus prie to paveikslo arba statulos, tai šitam paveikslui atnašauja, šitai statulai, atseit, daiktui. Čia žemaičiai ir nebesusigaudo, kaip čia išeina. Sako, čia kažkas negerai. Juk aš, sako, veizu į tą šv. Antano paveikslą ir visai pamirštu, kad turiu prašyti patį šventąjį, bet ne jo paveikslą.

MALDA

Jonai, sako mano mama savo sesers sūnui, pas mus augusiam nuo pat mažų dienų, kokius tu poterius dabar kalbi? Neatsimenu, kam mane sutrukdei, kažką buvau užsimįslijęs, atsakė Jonis. Tai kam lūpas judini? Mat, toks jau mano papratimas...

Atseit, iš papratimo lūpas judina. Išsibėgėjęs lūpas tebejudina, o poterių seniai nei galvoje, nei ant liežuvio nebėra. Štai tau ir dievobaimingas vaikinas, ir namie ir bažnyčioje lūpas judina, nelyginant, kaip kad arménai trauklioja pro pirštus kelis ant siūlo suvertus karolius (labai dažnai gintarinius)—tai esanti didelė Dievui garbė, daug nuopelnų gaunąs karolių traukliotojas.

Panašiai ir maldaknyges skaitydami: maldos turinį retas kuris tesupranta; taip pažodžiui, kaip kad mokė iš maldaknygės skaityti,

ir tebeskaito ir tik iš savos — kito paėmęs nebepaskaito.

Bent jau nerūpestinga malda. Kaip ražančių kalbant, tas penkias tajemnyčias — dešimt Sveika Marija ir vienas Tėve mūsų.

Ir ne vien žemaičiai taip meldžiasi. Pasiklausai dabar per radio to ražančiaus — liūdna darosi iš tokios maldos. Radio šaukia iš atidarytos žydo krautuvės.

Tiesa, gerai, kad žemaičiai jaudinasi, eidami išpažinties, prie Dievo stalo eidami. Žemaitė - žemaitis tikrai atgailauja, bent tam akimirksniui. Amerikoje pirmą naktį pernakvojus ligoninėje, kunigas rytmetį kiša komuniją, — jis neklausia, kada buvai išpažinties, kad tik katalikas, ir še; nemačiau atliekančių išpažintį, bet tik komuniją priimančius (ligoninėje).

Žemaičiuose žmogus gali neiti išpažinties, bet eidamas turi rimtai pasiruošti, — daro tai iš tikros širdies. Išskyrus tą vadinamąją velykinę, kai kalėdojant gavai kortelę, tą kortelę per išpažintį turi atiduoti kunigui, gauti kitą. Paskui tas po atliktosios velykinės gautąsias kortelės surenka marčelga. Ir pamėgink tokios kortelės neturėti arba sakyti pametęs. Nesuprantama, kas čia svarbiausia, ar kalėdojant duodamos kortelės, kad atiduotumei dešimtinę, ar jos duodamos, kad priverstų velykinę atlikti. Čia sunku suvirškinti. Ar tik pirmasis samprotavimas nėra čia svarbesnis, bent taip samprotauja sodos prašmatnieji žmonės.

Žemaičiai brangina duotąjį žodį. Davęs žodį, pats rūpestingai laikosi ir iš kitų to paties reikalauja. Pasižadėjimas, kaip priesaika, nuo jo nenusikratysi. Dar labiau vertina žemaitis, kai jis pats sau pasižada, ką padaryti ar ko nepadaryti. Sako, nevisuomet su kitais, kuriems ką pažadėjai, tesimatai ar susitinki — gali ap-

simesti primiršęs ar atsiminti tik pamatęs. Bet nuo savęs niekuomet nepabėgsi.

Panašiai žemaičiai aiškinasi ir velykinės neatlikę, neturį reikalaujamosios kortelės. Gi, sako, priverčia pasižadėti. Ir prižadi pasitaisyti, kratytis nuo tų kasdienių nusižengimų ar žodžiais ar darbais. Juk kaip grįžtumei namo, išrišimo negavęs. Tačiau pareini į gyvenamąją aplinką. Vėl ji įčiulpia tave į savo kasdienybes, ir vėl palieki toks pat. Kam Dievą apgaudinėti! Ir be to turi visokių nusižengimų - prasikaltimų.

Kai motina moko vaiką poterių, o tai juk 5-6 metų, niekuomet neverčia vaiko prie pasižadėjimų, prie to, kad pasisakytumei rytoj būti geresnis, kaip šiandien, ar kaip kitaip.

Paprastai vaikas turi su motina vakare, gulti eidamas, atkalbėti ištisinius poterius, prisakymus ir visa tai baigti: „ačiū tau, Dievaliau, už pralaikymą šios dienelės, padėk man, Dievaliau, šiai naktelei, amen", ir persižegnoja. Tai vakarinių maldų baigsena. Taip baigiama diena.

Panašiai rytmetį, tuo tik atsikėlęs, po ištisinių ir prisakymų: „ačiū tau, Dievaliau, už pralaikyma šios naktelės, padėk man, Dievaliau, šiai dienelei, amen", ir persižegnoja.

Tad nesąko pasitaisysiąs, būsįs geresnis, bet vien dėkoja Dievuliui ir prašo pagalbos be jokių iš savo pusės pasižadėjimų, be jokių ištartais žodžiais savęs suvaržymų. Nereik kasdien rūstinti Dievulį neištesimais pažadais.

Čia gilus motinų - žemaičių tikybos supratimas. Čia atviras, nuoširdus Dievulio gerbimas. aukštinimas. Nelaiko Dievo kažkuo tokiu, kuriam gali kasdien pasižadėti ir to pažado neatitesėti, atseit, gali apgaudinėti. Jam dėkok. Jį prašvk. Žodžio be reikalo nemesk, gali neištesėti. Žodžiais nesišvaistyk.

Šiaip ar taip, ar suprasdami maldos esmę ar ne, bet žemaičiai pamaldūs. Pamokius juos sąmoningai melstis, jie toli nueitų savo maldomis. Jie klusnūs, pareigingi, jei supranta reikalą. Tad tą maldos reikalą kad sakykla išaiškintų suprantamais sodiečiui žodžiais, ramiai, nuoširdžiai, taip sakant, geruoju. Šis kelias apvaldo žemaitį. Tačiau, jei piktuoju, keikdamas grasindamas peklos kančiomis panorėtumei žemaitį palenkti sąmoningai melstis, jis gali visai mesti meldęsis; jis ims kabinėtis prie paties pamokslininko, reikalaudamas gyvų pavyzdžių, darbų, pavyzdingo elgesio. Juk, sako žemaitis, kunigas tam ir yra, kad iš sakyklos bartų žmones, tarsi visi jau pražuvę ir būtų. Tai, sako, kunigo duona. Vadinas, žemaitis nemano, kad kunigas yra doros mokytojas, kad kunigas būtų pasišventęs žmones gerais daryti, vesti juos į gerąjį kelią, bet barti, keiktis, — tas pats per išpažintį, tas pats iš sakyklos. O kitų jo maldų ar giesmių, gal jos ir geros, bet, sako žemaitis, aš jų nesuprantu, tad gali, ką sau benorėdamas, sakyti. Jau vargonininkas geresnis Dievo tarnas — pagieda, padūduoja ramiai, švelniai. Zakristijonas, matyt, savo nuomonės neturi — niekuomet nė žodžio, nei vompt, nei cypt.

Juk, sako, kame Dievo namuose, ką tik nuo Dievo stalo atsitraukęs, Dievą priėmęs, keiktis, bartis, plūsti, grasinti. Per išpažintį jau ką bepadarysi, nereik nė norėti, kad už nuodėmes tave glostytų. Lai bara, čia nieks negirdi. Viens ant vieno. Kitų į papiktinimą neveda, bet per sakyklos pamokslus, tarsi gerų pamokymų nebūtų. Ir šunį glostydamas geriau prijaukinsi. Ir gyvulys supranta, kad tu jį myli, paglostai, saujelę pakiši. O pažiūrėk, kaip piktai šaiposi prieš tą, kuris jį spardo, stumdo, muša be jokio reikalo. Oi, kaip gerai gyvu-

lys supranta. Vis tiek, ar tai arklys, ar karvė, ar žąsis, ar kiaulė.

Juo labiau supranta žmogus, koks jis bebūtų neišmanėlis. Kiekvienas savo kailį saugo.

Savo akis viena geriau, kaip svetimos abidvi. Kas jau toks geras, kuris gavęs su mietu apvaliu, atkiša duonos kepalą.

Ir šventalėlio nagai į save pakumpę. Nei tu mane pagimdei, nei tu mane bark.

Su šaukštu sriubdo, o su kotu akis bado. Ir katinas, prieš gaurus glostomas, šiaušiasi.

Geruoju toliau nueisi. Ir prikalbinės, kaip Tiškus, kalę kardamas.

BADMETIS

1850 metais Žemaičių kraštą ištiko badas. Vieneri metai buvo labai lytingi, kitieji per sausi. Vienais metais viskas supuvo, kitais viskas išdegė - išdžiūvo, niekas neužderėjo. Krito gyvuliai. Nebebuvo vandens šuliniuose. Išdžiūvo tvenkiniai.

Iš niekur jokios pagalbos. Žmonės vertėsi, kaip kas išmanė. Skuto karklų, jaunesnių gluosnių ir jų šakų žievę, rinko beržo, alksnių, lazdynų žirginius, džiovino, malė, kepė, sakykim, duoną ir valgė. Ir medžiai buvo suvargę— nesulitinga gluosnio žievė, labai maža žirginių, ir tie patys maži, viena mediena, be įprastų sulčių.

Prie tokio neprivalgymo - pasniko netrūko ligų - viduriavimų, netrūko ir maldos. Žmonės prašė Dievą, kad jis pasiimtų jų vaikus, kad niekuo nedėti vaikai nemerdėtų badu, kad tėvų širdys negalinčios išlaikyti skausmo ypač dėl nekaltiems vaikams nepakeliamos Dievo bausmės už jų, už tėvų kaltes. Prašė Dievą pasiimti senus tėvus, nes jie jau nebenusidedą, nes jie jau nebeišpirksią savo ir savo tėvų kal-

čių, tegu Dievas visą savo bausmės sunkumą suverčiąs ant jų, ant jaunesniųjų, galinčių pasitaisyti, dar sugebančių išpirkti savo nusikaltimus.

Sunki buvusi Dievo bausmė, nepakeliama. Daug ką nuvedusi į kapus. Susidarė, pasipildė anų didžiųjų bado metų „maro metų" kapaliai (1391, 1408, 1440, 1482, 1551, 1710, 1842).

Atsirado naujų kryžių kapuose, pakeliais, patakiais ir aniems ir dabar mirusiems pagerbti. Tik kur-ne-kur kai kurie ūkininkai paslapčiom nuo ponų (baudžiavos laikai) tarnų akių turėjo kiek grūdų ar pelių suneštų į pogrindžius šiek tiek miltuotų sėlenų, ar kame užmirštų nė pelių nebeįgriaužiamų pupų ar kirminų išėstų žirnių. Tai buvo skanėstai, ir tokie ūkininkai geriau išsilaikė, gal ir nepatinę nuo bado, išliko gyvi.

Kažin kame tolybėse buvo rusų valdžia, kolei ji nugirdo - sužinojo apie badmetį, galėjo visi žmonės išnykti.

Baudžiauninkų savininkams - ponams netaip jau terūpėjo jų žmonės; gaila, žinoma, dvikojo gyvulio, kuris pats sau užsidirbdavo duoną, kuris mokėjo su keturkojais gyvuliais sykiu dirbti ir juos valdyti.

Rusų valdžia buvo pripratusi prie badaujančių savo plačiame krašte — nuolat čia vienur, čia kitur, ypač tolimuose pakraščiuose, buvo nederlingų metų, buvo duonos trūkumų, didėjo nuo neprivalgymo mirtingumas. Tačiau juk žmonės nieko nekainavo. Patys gimdė, patys augino, patys prieauglį išlaikė, patys senelius slaugė.

Bet vis tiek rusų valdžia ėmėsi priemonių, kad ateityje kiek apsaugotų šiek tiek vertinamus žmones nuo bado, nuo darbo jėgos menkėjimo - mažėjimo. Gal kad apsaugotų labiau vertinamuosius savus žmones nuo galimo už-

sikrėtimo ligomis, nuo nesuvaldomų epidemijų.

Blogos susisiekimo priemonės, dar blogesni keliai, iš tolimesnių vietovių, kur netaip tetrūko maisto, neatveši. O ir pirkti badaujantieji neturėjo už ką, nei mainais ką duoti.

Steikite, sako, patys grūdų sandėlius - magazinus. Bet kuri bendruomenė (obščestvo) turi pati pasistatydinti didelį svirną, supilti nustatytus nuo desintinos grūdų kiekius, kasmet tuos grūdus keisti, kad grūdai nesugestų - nesuplėktų, nesupelėtų. Žiūrėti, kad gerus grūdus suvežtų, ne žalkulus, lytaus negavusius. Vėdinti, maišyti aruoduose - miegose grūdus.

Tų grūdų žmonės galėjo gauti pavasariais sėklai, atpildami su tam tikru priedu rudenį.

Nederliams užėjus, vis tiek vienas kitas pūras grūdų būtų didelė paspirtis, nors kuriam laikui išlaikytų, kolei iš kur kas ateis su pagalba, ar skolydami ar pirkdami nuo pirklių.

Toks pačios duonos saugojimas paviliojo žmones, ir jie nesipriešino dėtis darbu, pinigais, grūdais, įrengiant magazinus.

Juk tiek ir tiek buvo žmonių, vos išgyvenusių neseniai siautusį krašte nuožmųjį badą.

Ponai tik žmones engė — apsauga nuo nelaimių jiems buvo svetima. Ponai nežinojo, kas dedasi pas žmones. Neturėjo jokio ryšio su baudžiauninkais. Juk tai tik darbi jėga, bet ne žmonės, ponų galvosenos prasme, tiesa, su žmogystos išvaizda.

Tad, badams užėjus, iš tokių ponų - ponių nebuvo ko laukti pagalbos.

Visu rimtumu žemaičiai ėmė žiūrėti į savo likimą. Jie pamatė, jog iš niekur jokios pagalbos netenka laukti, nelaimei ištikus. Tik pats savim, tik patys savimi turi rūpintis. Prošvaistės nebuvo matyti. Baudžiava laikėsi tvirtai. Darbo jėgą čiulpė iš baudžiauninkų, kiek

įmanydami. Jokio pagerėjimo nesimatė. Rusų valdžia gal mažėliau tebūtų spaudusi, kaip ponai. Jau perdaug suspausti žmonės vengė ir su valdžia susidurti. Sako: visi velniai vienodi muzikantai. Varnas varnui į akį nekirs. Nei minčių nei galvos baudžiauninkai kilstelėti nebeįstengė, perdaug jau jie buvo nuvaryti.

Žmonės ėmė dairytis teirautis, ar nėra kame kitokių darbo sąlygų. Nugirdo ir apie Ameriką. Sako, ten pats nuo savęs priklausai, esi laisvas. Tai laisvė, tegu ir nesuprantama, bet vis tik vilīojo, traukė į save, tarsi kokie burtai. Atsirado bėgančių iš pono globos. Bet kitur nubėgus, vėl ponas ir dar kažin ar geresnis. Tad imta blaškytis, aiškesnio tikslo neturint. Vien kažkokiais nujautimais lyg ir sapnais imta domėtis. Argi visur taip pat, argi teisybės, taip išdidžiai kunigų skelbiamos, niekur nebūtų? Vien tik po mirties ir lygybė, ir geras sotus gyvenimas, ir jokio pavojaus matyti sutinusius iš bado vaikus ar senus tėvus. Vien laimė ten kažkame buvo peršama.

Tai jau nebe pirmas sukrėtimas Lietuvoje, kuris vertė žmones kraustytis net iš savo krašto. Ar tik ne pats pirmasis kraustymasis buvo 1688 metais, kai vyko kovos tarp Jono Radvilos iš vienos pusės ir Mykolo Radvilos ir Povilo Sapiegos — iš kitos. Kalvinistams pralaimėjus kovą, S. Daukantas rašo „Būde", Kurliandijos kunigaikštis Jokūbas pabėgusius iš Lietuvos didžturčių vergijos lietuvių būrius 1688 metais apgyvendino nuo Ispanijos nupirktoje karaliaus Guadelupe saloje. Sako, buvo pabėgusių lietuvių į Prancūziją, Šveicariją, Graikiją, Angliją ir t.t.

„The School of Thinkers" 1922 metų spalio mėn. laidoje rašo: dėl naminio karo tarp protestonų ir katalikų lietuviai galėjo atvykti į Ameriką su garsiaisiais Piligrim Fathers.

Anot to laikraščio, šitie pirmieji atkeliavę į Ameriką lietuviai drauge su olandais ėmė kurti miestą Manhattano saloje. Lietuviai neva norėję pavadinti tą miestą „aušra“, bet olandai nesutikę ir statomąjį miestą pramanę „Naujuoju Amsterdamu“ (anglai vėliau perkrikštijo į New Yorką). Tų lietuvių pavardės: Buttvill, Ardvill, Getvill, Survill, Greg, Landis, Kondrat, Loomis ir t.t.

Kita banga 1777 m. Amerikos revoliucijos metu. Kosčiuška. Čia vis diduomenė kraustėsi.

Valsčionys ėmė kraustytis vėliau. 1850 m. — badmetis ir žinios apie aukso atradimą Kalifornijoje.

1867-1868 m.—po baudžiavos, po sukilimo.

Po 1874 m. po priverstinio kareiviavimo.

1886 m. — javų kainų kritimas.

Po karo su japonais — 1906 m.

Dėl politinių ir tikybinių pasekmių nedaug darbo žmonių tebėgo iš Lietuvos. Daugiausia juos veikė ekonominės priežastys.

Ir Lietuvoje ir Žemaičiuose lenkai neprileido žmonių prie žemės. Ir nuo baudžiavos daugelį atleido be žemės, geriausiu atveju palikdami nuomininkais. Lenkai labai nenorėjo iš savo rankų išleisti žemę. Taip pat galvojo ir žemaičiai, — girdi, Žemės paviršius nedidėja, o žmonių prisiveisia vis daugiau ir daugiau. Tik didelio vargo spaudžiamas ir visiškai neturėdamas kitoniškos išeities teparduok tėviškę. Lai būna, kad ir apleista. Lai skaitosi tava, gali kartais prireikti, — vis turėsi pareituves. Vis savas sklypelis žemės.

Žydai stūmė žmones nuo prekybos. Viskas, kas tik buvo parduodama, ėjo per žydų rankas. Žydai pro savo rankas praleisdavo ir visas perkamąsias prekes. Ir į amatus jie veržėsi. Tik vienas žemės ūkis tepaliko žmonėms. Sunku

buvo verstis, nė iš kur negalėjo gauti pirkti žemės, kad galėtų su šeima išsimaitinti.

Eiti tarnauti ir pramokusiems ir nemokytiems neleido rusai. Ir pašto vežikas buvo ruskis. Ir mokyklos sargas ruskis. Žemės negauni, tarnybos kiek prašmatnesnės žemaičiui nėra, tik ark, akėk, odos ir kaulų kuinui į uodegą žiūrėk. Netiko tai žemaičiams. Jie nesusivaldė siaurose darbo ribose. Jie žvalgėsi aplink. Jie gaudė visokias žinias. Tiesa, daug galėjo ir dingti — vergijon parduodavo. Juk tarpininkai išvykti buvo ne lietuviai. O ir lietuvių, sakydavo, buvo visokių. Tamsu aplink. Nė prošvaistės nesimatė. Tačiau vargas spyrė. „Čia juoda duona, ir tos neduoda". Neveltui, žinoma. Neprileidžia pritilpti prie darbo, kuris duotų iki sotįes tos duonelės. Liautųsi bado šmėkla, neramumai, kariuomenė svetimiems tarnauti, turkų karai kažkokioje pasvietėje, ir vis vien tik ark, akėk, akių nepakeldamas nuo suslūgusios žemės, be kokios vilties, be patarimų. Nelengva buvo sodos prasčiokėliui.

Ir į bažnyčią nuėjęs pirma nesuprantama lenkiška evangelija dvasią pamaitink, tik paskui išgirsti Dievo žodį lietuviškai, suprantamai. Ponas, savo evangeliją lenkiškai išklausęs, išeina iš bažnyčios, važiuoja namo. O žmogus dar ir po savos evangelijos turi likti bažnyčioje, kad išklausytų pamokslininko pabarimų, vien, sako, „kumščiojimais", kad ir žodžiais, tave vien peikia. Neranda, sako, nieko, dėl ko galėtų paguosti, nuraminti. Vien tamsus esi, kaip naktis, tingus, kaip meška, užsispyręs, kaip ožys, purve kapstais, kaip degloji; ar tu turi bent kiek proto, kad Dievo žodį suprastumei, ar tu turi širdį, kad Dievui už malones atsidėkotumei, ar tu turi, kad ir nudilusį, dvilekį Dievo garbei atiduoti, iš tavęs, ko pa-

klausi, nieko negausi. Nereik tokiems dūšios išganymo, nereik tokiems amžinojo laimingo gyvenimo Dievo karalystėje. Tokių vieta pragaro gelmėse, „čyščiaus“ ugnyje...

RAMSTIS

Dėl to tolo žemaitis nuo žmonių. Nematė, nes slėpė nuo jo ir Dievo palaimą ir paguodą Dievo prieglobstyje. Kur dėtis? Jis ieško jaukios, ramios, tylios užuovėjos. Jis linksta į pačią gamtą, į jos nuotaikų slėpiningumą.

Retas kuris žemaitis žmonių tarpe jaukiai jaučiasi, nors vis daugiau, vis dažniau, vis ilgiau nori su žmonėmis bendrauti.

Turėdamas reikalą, žemaitis, žinoma, eina į žmones, tariasi, kalbasi, iš kitų pagalbos prašo ir pats kitiems padeda. Daugiau mėgsta kitiems padėti, negu sau ko prašyti. Jau tik nebeturėdamas kitos išeities, viską aptaręs - apsvarstęs, visokius kelius išmėginęs, pasisako savo negalavimus, savo reikalus ir laukia, jog kaimynas pats susipras pasakyti, ar gali, ar negali jam padėti.

Gilus savarankumas taip nutelkia žemaitį. Tiesa, jis turi pakankamai savigarbos jausmo, kad prisipažintų, ko neturįs ar ko negalįs padaryti. Dėl ko kiti turi, dėl ko kiti sugeba pasidaryti, ar aš iš kitokio molio, ar man tėvų ko nebuvo pakankamai duota? Aš, kaip ir kiti. Tik čia kiek nepasisekė, kažko nepastebėjo, kažkas sukliudė, ar žmonės ar dargana, ar antkrytis nelauktas, — mėgina save žemaitis raminti. Bet jis atsigausiąs - susitvarkysiąs, turėsiąs, ko jam dabar stinga, kad tik kaip šią sunkią valandą pasisektų išgyventi, iškentėti.

Kenčia žemaitis. Nepaprastai daug iškentėtų, jei tik jam tektų vienam koks sunkumas

- trūkumas pakelti. Nebeišlaiko kentėjęs, kai mato kenčiančią žmoną, vaikus, susirūpinusius tėvus ar gimines ar šiaip artimus gerai pažįstamus žmones. Vis dėlto žemaitis turi jautrią širdį — jis yra jausmų kupinas. Jis nėra medinis — jis nemoka akių užmerkti ar nusisukti į šalį svetimoje nelaimėje. Jis kenčia, ugdo širdies skausmą, pasiekęs kantrybės ribą, metasi į pagalbą, veržiasi padėti.

Čia vėl jis kietas savam nusistatyme. Lūkuriavo, kolei išugdė atitinkamą jausmą, o jau tą jausmą įgavęs (jausmo ribą pasiekęs) eina drąsiai - ryžtingai, nebodamas sunkumų - klūčių.

Žemaitis visuomet patikimas. Tik jį reik nutelkti — pagauti jo nuotaiką reikalui, drąsiai su juo eik — neatsitrauks, kolei reikalas toks, kokį jis įsivaizdavo, kaip jį kad buvai nutelkęs.

Pastebėjęs klastą ar pasijautęs apviltas - suvedžiotas, staiga pasitraukia, ir kažin ar begalima jį vėl į save palenkti. Ilgam atsimena, sako, blogos atminties: ilgam atsimena, kad jam bloga buvo norėta padaryti, kad jį norėta išnaudoti, nedorai-negarbingai su juo pasielgti. To, sako, ir mirdamas negali užmiršti. Mirsiu — neužmiršiu. Mirsiu nedovanosiu.

Geruoju, dorai besielgdamas, gali tolimą su žemaičiu kelią nukeliauti ir grįžti laimingai. Bet neatvirai ar kiek neteisingu keliu žemaičio nepavesi, — atsispirs.

Dėl to žemaičiai itin sunkiai sugyvena su žmonėmis, atrodo, šalti, nedraugingi, lyg ir atsiskyrėliai, paniūromis su nepasitikėjimu žiūrį. Taip, kolei tavęs neperkando — gerai nepažįsta, tolei kiaurai nepatiki.

Pažino, patikėjo, suprato tavo gerus norus, atvirą širdį pamatė, eik, kur nori, vesk, kur nori, pasiduos, bus vadus, bus klusnus, geras - iš-

tikimas draugas, nuspės iš anksto tavo reikalus, nuoširdžiai padės, net save kartais nuskriausdamas. Pastovus - patvarus bus tuomet tavo draugas, galėsi su juo, sako, arti ir akėti. O pirma, kolei kits kito neperprato, su vilku nearsi, su meška neakėsi. Pagal priežodžius.

Žmogus — tas gamtos šašas — sunkiai įkandamas, mažiau patikimas, netiek pastovus, būna klastingas, moka apsimesti, ir pagaliau ir šventalėlio nagai į save pakumpę.

Netiek jau daug tikrai patikimų - ištikimų, atvirų - draugingų, pasišaunančių padėti, atviros širdies, ne ilgų rankų, norinčių gauti, bet ir nesigailinčių duoti žmonių.

Tokia jau Žemaičių Žemės praeitis, taip nutelkė žemaitį. Daugiau jam teko matyti svetimų (vokiečių, lenkų) žiaurių išnaudotojų, vienaip sakančių, kitaip darančių, akyse švelnučių, klusnių, už akių kerštingų - užsispyrėlių.

Ar išgyventos įkaitos vokiečiams su kryžiais apsiausto išorėje, o po apsiaustu nuožmiu kardu - kalaviju aštriu, su žodžiais į Dievą, bet su pragariškais darbais. Dievo dovanos bendros visiems — visi imkim, visi naudokim. Kas tavo — tas mano. Bet kas mano, tai ne tavo. Kas mūsų — nekišk savo pagoniško piršto.

Ar žodingas, priplajus lenkas, vien šokąs padėti ir tuo pačiu metu besitaikąs pagrobti. Kalboje kalnus pažadąs nuversti dėl bendrojo gero, o tik savas rankas kišąs į lietuvišką kišenę (nes žodis kišenė - kieszen lenkiškai — ne lenkiškas, bet lietuviškas, nuo žodžio kišti; lenkai sinonimo su kieszen neturi), besimaigstąs apie lietuvio aruodus, begriebiąs geresnį gyvulį, padargą, našesnę žemę, lendąs pirmas prie Dievo stalo, jo kalbą suprantąs ir Dievas, jo maldos siekiančios dangų. Ir kunigų seminarija ir vyskupai, klebonai, parapijinės mo-

kyklos su „metelingėmis“, vis tai lenkinimo lizdai, žemaičių gerų papročių, įsitikinimų skaldymo. Dvarininkai juk yra ponai, bet ne žmonės, su žmogiškomis širdimis, žmoniškais palinkimais. Kunigai — ponų tarnai, lengviau ponams dangų pažada, priartina jiems dangaus vartus, užmerkia akis į nedorus, nepadorius ponų darbus, į kruvinas jų rankas, leidžiant urėdams tvoti baudžiauninkus iki mirties, atsivarant savo geiduliams moteris, lėbaujant, kaip beįmanant, kaip beišmanant. Bet bažnyčia už ponus, už išnaudotojus, už nešvarios sąžinės, graibščių rankų, smailių gyvuliškų pamėgimų gaivalus, — girdi, jie Dievo pastatyti savo vietose. Jie Dievo valią vykdą. Jie davę miško bažnyčiai statyti, jie davę žmonių bažnyčios statybai. Jie nepamirštą Kalėdų dešimtinės. Gražiai tyčiojasi iš žmogiškų jausmų, įpročių sakydami, kad ponai teikią žmogui garbę, jie tepą savo rankas vergo - prasčioko liejamuoju prakaitu - krauju, kad savo kilniojo kraujo nesigailį ir pabrinkusių nuo darbo rankų - nuskeldėjusių kojų paprastoms moterims. O joms, esą, čia garbė, o ne pažeidimas šeimyniško gyvenimo ar nekaltos mergelės vainikėlio.

Štai tau ir dieviškoji teisybė: kieno laki, tam ir lok.

Tačiau juk prekiauja dieviškais ar bažnyčios pagrindiniais sakramentais, ištisai neprisilaiko dešimties Dievo įsakymų, savo žodžių („Dievo žodžių, bažnyčios nustatytų“ kunigo lūpomis, teikiant sakramentus, be kurių „neįeisite į dangaus karalystę“).

Ne laiks nuo laiko prasprūsta tokie įvykiai, bet visą laiką veikią jautrią, gilią, skaisčią žemaičio širdį, negalėjo nepaveikti jo ir nepadaryti tokio, koks jis ir šiandien tebėra.

Jis, negalėdamas kitaip nuo blogybių apsi-

ginti, pasineria į save ir tūnoja, saugodamas savo kilnius privalumus, kolei numatys patogią progą pasirodyti, kas esąs, ką turįs, kaip manąs, kaip galįs elgtis, veikti, savas teises ginti, kitus į dorą kelią lenkti - sukti.

Dar. Dažnokai daugeliui tekdavo išgyventi savo paties šeimoje nesantaikų, turėti nesusipratimų. Kampuotas gyvenimas baudžiauninko, dirbant svetimiems, neaplenkdavo ir šeimos užkampių, skausmingų, veriančių širdį, kirbinančių giliai susimetusių jausmų likučius. Vyrų ir moterų klausimai ir prispaustų - spaudžiamų, varginamų - išvargintų žmonių tarpe nėra užgesę. Jie susiranda savų prošvaisčių, savotiškų žybtelėjimų. Nesakykim, sąmoningų paklydimų - klaidžiojimų, kažko ieškojimų - blaškymosi. Atsitiktini supuolimai, pripuolami atsitikimai. Blykstelėjimai kažkokių priblokštų, rodos, vos betūnojančių žmogaus užmirštose gelmėse to prislopinto kūno kibirkštėlių gal dar ryškesni būna, negu išilsėjusiame visakò pertekusiame kūne.

Be tokių reiškinių, dar asmens ar artimųjų narių šeimos ligos, sirguliavimai. Tėvų ar gerbiamų giminių negalavimai veikia nuotaikas, elgesį. O ypač, kai matoma, jog čia nenugalėsi kliūčių, tuos ar kitus sunkumus keliančių, neatstumsi - nepašalinsi visų tų puolimų ir iš viršaus ir iš sau lygių, nieko čia nepadėsi, žmogus turi nertis į save, darytis tarsi nebejaučiąs - nebematąs išorinio pasaulio su visais jo blogumais, — „prakeikta aplinka, ko ji nuo manęs nori".

Nesisekimas ūkyje — juk dauguma žemaičių žemių bloga — su pasėliais, gyvuliais — buvo likus vienintelė paguoda, bent duonos - druskos skalsų kąsnelį turėti. Jei jau ir tai džiaugsmo nebekelia, net verčia rūpintis, ar užteks vaikų burnelėms užkišti ar tėvų gyvy-

bei palaikyti, — reik nepaprastos valios, reik buti atitrauktu mintytoju, kad nenustotumei pusiausvyros, kad išsilaikytumei ramios sielos ribose, kad neprasikištumei pro kitus.

O juk ir kiti panašūs į tave. Taip pat grimsta gyvenimo neišbrendamame purve, taip pat murkdo juos ta prakeikta svetimųjų priespauda. Tai kame tavo užuovėja, kame nusiraminimą atrasi, kame viltį ir iš ko atgausi? Ir tikrai sveikam kūnui, sveikai sielai tenka milžiniškus vidujo pasaulio įkarščius nugalėti. Dėl to nerkis į save. Savyje ir tik savyje ieškok apsaugos. Pats save išlaikyk, kad į išorę neišsiveržtų aitrūs pasireiškimai. Viduje apsitvarkęs, imk rodytis ir išore ir išorėje.

Panašiai turėjo elgtis žemaitis. Taip jį nustatė gyvenimo aplinka. Ir tik toks jis tegalėjo išsilaikyti iki pastarųjų dienų.

Žemaitis turi paslėpęs savyje nepasitikėjimą, neviltį, skausmą. Jis tai nerodo, kolei nepažįsta sutiktojo žmogaus, kolei sutiktasis žmogus nepasirodė jam patikimas - ištikimas. Patikėtam žmogui žemaitis pasisako, pasipasakoja savo nusivylimus, atveria širdį. Juo labiau jis patiki, juo atviresnis pasidaro.

Žemaitis greičiau pasitiki žemaičiu, atseit, panašiose aplinkybėse augęs, užsigrūdinęs, — lengviau galįs suprasti, atjausti, toks pat, kaip jis. Toks tokį pažino ir ant alaus pavadino. Kuo pats kvep, tuo ir kitus tep.

Dėl to mokėjimas jo tarmės jau duoda progos žemaičiui manyti, jog nepažįstamasis yra jam artimas, iš netolimos aplinkos, tuo pačiu vargu vargęs, panašių sielvartų turįs — greičiau jis supras tikrąją mano išgyvenimų prasmę. Čia reik pridėti: „gal būt“ supras.

Ieškos kitų žymių, kurios būtų artimos, kurios būtų žmogų, jei ne ta pačia, tai bent panašia linkme nustačiusios.

Dar tiria, dar klausosi ir pagaliau pasitiki ar nepasitiki. Stengias būti atviras, ar vėl nugrimsta pats į save, tuomet sunkiau bus iškelti žemaitį „į paviršių".

Įkritęs į ežerėlį — grimsk ir į dugnelį.

Kai įvargęs žemaitis neranda - nesutinka žmonių, kurie padėtų jam apsiraminti, maža to, kad jis pasineria savyje ir sunkumus viršKina savyje: jis ieško, kas jį nuramintų, kas palengvintų jo naštos įkyrumą. Žemaitis vienas pats kreipiasi jau nebe į žmones, — jų jis nerado, arba nepasitaikė jam reikiamų žmonių surasti, — bet į pačią gamtą.

Žemaitis eina kalbėtis su gyvuliais. Jis paglosto, praeidamas pro pririštą šunį; nudžiugęs šunelis, šokinėdamas, tarsi, jam atsako, cypčiodamas, uodegą vizgindamas. Jis glosto arklį tvarte, jis susiieško savo gyvulius ganykloje, miške; jis duoda jiems parovęs žolės, nulaužęs gyvulių valgomų lapų šakelę. Jis džiaugiasi gyvulių rimtumu, susikaupimu, jų atidumu, pamačius savąjį namiškį. Jis jiems pasisako, kas jam įskaudėjo, kas prislėgė jo širdį, kad nebeturi jis ramybės, nebegali atgauti turėtosios nuotaikos. Jam pasidaro lengviau, nes jo naštos dalis jau nukrauta gyvuliams, kurie sykiu su juo ir laukuose, miške, ir namie savo įprastoje buveinėje.

Žemaitis tuomet džiaugiasi pasibaidžiusiu paukšteliu ir palėkusiu pasislėpti. Džiaugiasi kitu paukšteliu, vis kartojančiu savo nesudėtingą giedojimą, ieškančiu maisto sau ar savo mažiukams. Jis klausosi gegutės to įdomaus, kažkaip paslaptingo kukavimo. Nesudėtingi, bet daug saką gegužės garsai sminga į jo širdį, skausmą mažindami, ramybę atstatydami. Ir griežlė per visą naktį „griežDama dantimis" atveria jam gamtos paslapčių gelmes; ir vieversys, vis aukštyn kildamas, tarsi niekuomet

jis nenusileistų ant žemės. Vakarą miške medžių viršūnėje strazdas - giesmininkas savo skambiu balseliu traukia į užuomaršą, verčia kratytis rūsčių minčių, palikdamas vien skambumą. Paslaptingas pyplio ar parplio vis vienodas parpimas pagauna ausį ir neša tavo mintis, tarsi šaltinėlio iš aukšto krintąs gaivusis vandenėlis.

Kas atpasakos visus gamtos gyvių garsus, visas jų giesmes! Atidžiai pasiklausęs - prisiklausęs gamtos balsų, įsileidęs juos į savo širdį, žemaitis pajaučia palengvėjimą. Jis nebejunta tos tustumos aplink, to beširdiškumo,— nieks jo nepaguodė, nieks jo nepamatė, nesuprato, nieks nežvelgė į jo apsunkintą širdį. Čia gi iš visų pusių ėmė skverbtis į jį visokio gyvio gražūs - iškilmingi balsai. Čia garsų garsai, gal ne tiek įeidami pridavė jam jėgos atsispirti, kiek, lėkdami toliau, nešė iš jo įkyriai susimetusius negerumus; jie pralėkdami nubloškia po dulkelę, mažytėlaitę dulkelę, tų sukietėjusių - sukrekusių, tiek ilgai augusių - stiprėjusių, jau jau benugalinčių tą jautriąją širdį aimanų - aduksių, sielvartų - neteisybių, skriaudų - išnaudojimų, vargų, priespaudos.

Gamtos garsų pasaulyje neradęs, ko ieškojęs, žemaitis, dar neaprimęs, dar jaučiąs vidujinį nuovargį, nepasitenkinęs vien gyvais savo vidujinės priespaudos liudininkais, lakiojančiais, bėgiojančiais, dainuojančiais - giedančiais, ima skėsti akis, ima žiūrėti augalus, žoleles, javus, krūmus, miškelius - miškalius, miškus iš tolo. Jis, kur dėdamas koją, kad neužmintų kokio, nors ir paties mažiausio vabalėlio, kad neprimintų, nors ir nepažįstamos, žolelės. Mato, nėra kur eiti, nepaeisi nenuskriaudęs, neskriausdamas už save mažesnių - menkesnių. Juk ir jie gyvena ir nori gyventi. Štai numintų kojelių vabalėlis kojelių likučiais

stengiasi pasitraukti tau iš kelio, kad daugiau nebenuskriaustumei, — jis saugo gyvybę, jis nori gyventi. Primintas žolelės lapelis stiepiasi, kyla, lygina įlankstymus.

Šitie reiškiniai paneria žemaitį gamtos įvairume, smulkiuose tos gamtos atstovuose. Jie visi, it vienas, nori gyventi. Jie junta, jie negali pabėgti, pasiduoda likimui, būkštaujasi, kas įvyks. Įvykus graibstosi savo likučius, kad dar kaip įstengtų išsilaikyti, kad dar nors kiek pagyventų. Trykšta vabalėlio sultys, iššoksta žaizdelėje palaužto lapelio syvai, — kažin, ašaros ar kraujas. Bet kažkas brangaus, ką tevartoja mirtinoms žaizdoms patepti. O juk nekaltas nei sutraiškytas vabalėlis, nei sumindyta žolelė - gėlelė. O kenčia, garsiai - girdimai nevaitoja, patylom neša savo kryželį...

Šitokie svetimi skausmai drąsina žemaitį. Jis jau nebe vienišas. Yra ir dar blogiau. Aš tebeturiu rankas, kojas; aš matau, girdžiu, aš galiu paeiti, pabėgti — lengviau pats sau galiu pagelbėti. Žemaitis ima atsipeikėti.

Kartais pakanka žemaičiui, prislėgtam neteisybių (ypač neteisybes jis sunkiai pakelia), nueiti prie savo mylimo medžio, prie berželio - svyruonėlio, prie senutės liepos, prie visuomet šniokščiančios augalotos pušies, prie šimtamečio ąžuolo, apkabinti, išsipasakoti,—tarsi akmuo nuo širdies nukrinta, nebejauti sunkumų, palengvėja, atgauni drąsą vėl imtis darbo, pamiršus - nugalėjus - apvaldžius savo vidujį pasaulį.

Mėgsta žemaičiai ypač senus didelius medžius. Jie, sako, matė mano tėvų ir jų tėvų, viso krašto nuo Kerežos metų praėjusį gyvenimą su jo vargais. Čia rimties ieškojo tėvai. Čia ir aš rasiu. Senas medis greit mane supras. Jam ne naujiena; jis daug matė girdėjo, daug išgyveno, daug pergyveno. Jis vis stovi ramus, šal-

tas. Tik savo šlamesiu tau pritaria. Savo laja tave apsaugo, paslepia. Priglaudžia daug gyvių, daug čia pričiulba paukšteliai, daug ką papasakoja net iš tolimos padangės. Senas medis gerai pažįsta savo aplinką. Jo akyse ji keitėsi, augo, išaugo, susmuko ir vėl augo. Senas medis numato, kas bus; jis daug kartų matė. Jis neapsiriks spėdamas; jis nugirdo, prisiklausė, jis pažįsta aplinkybes. Jam tikėk. Jis nemeluos. Jis drąsus, stačiai į akis teisybę pasakys.

Glaudžiasi prie medžio. Glamonėja medžio šaltą nelygų ruoplį. Stovi parimęs. Klausosi. Sako, nugirdau. Sako, man mano beržas pasakė, mano ąžuolas, pušis.

Vasarą lengviau ramintojų surasti ir pasiklausyti ir pamatyti. Daug gyvių. Gyvas ir medis. Gyvi laukai. Gyvybė trykšte trykšta.

Žiemą vėjas laukuose pusto. Bado akis sniegas. Apmiręs laukas; jo net nebematai, jo nebėra — vien sniegas, balta. Visas gyvis, visos žolelės pasislėpusios - paslėptos. Vėjas dabar šeimininkas. Vėjas pusto, laksto, laužo medžius, tikrindamas, ar jie dar gyvi. Šaltis viską į savo kietas reples suėmė.

Žemaitis klausosi vėjo laukuose. Žemaitis eina miško gilumon, klausosi medžių viršūnių šniokštimo — vėjas tik viršūnes teįveikia. Jis pamato miške kalenantį genį, konkorėžį raškenančią voverį, cypčiojančią žylę, besivartaliojančią plonosiose medžio šakelėse. Žemaičiui čia jauku. Čia yra ramaus gyvenimo. Čia visi prie savo darbo, visi ieško maisto trupinėlių. Čia daug merdėjančios tuštumos. Čia pabėga nuo tavęs taip sudriai tave apgulę rūpesčiai, prispaudę, neleidžią nė galvos pakelti. Čia ir rūpesčiams šalta, visur balta, snaudžia medžių pašakės — retai jas teaplanko pralėkdamas prabėgdamas koks gyvis, retai tecypteli,

retai kas ragą į medį pakaso, retas kas kasa sniegą, kad samanų pasiektų. Čia ramuma. Bet čia nyku. Eik namo į gyvenimo sūkurį, prie savo artimųjų, prie gyvulių savųjų, prie gimtosios sodybos kvapiojo dūmo. Eik, rūpinkis, varyk — tokia yra tikroji gyvenimo prasmė.

AŠAROS AKIS PRAPLAUNA

Žemaitijoje ašarų netrūksta, juo labiau seniau jų netrūko.

Pirmas vos gimusio kūdikio garsas turi būti verksmas. Juo stipresnis, juo geriau — turi šaukdamas ano pasaulio visus plaučių negerumus išvaryti - išmesti. Kai lieka „vandens" pasaulio likučių plaučiuose, augdamas ir paaugęs visą laiką įaučia sunkumų plaučiuose. Todėl kai kuris, šiame pasaulyje akis pirmą sykį pravėręs, visa gerkle nešaukia, reikia jį paraginti, kad imtų šaukti, pliaukšteli jam per ateityje sėdimą vietą, kad jis suriktų nuo smūgio (ne dėl smugio); jei to nepaklauso, suduoda smarkiau, kolei kūdikis neima rimtai skelbtis. Bobutė - pribuvėja čia sako: „Lai pratinasi nuo pirmo akimirksnio prie ašarų, netrūksta jų mums per visą amžeĮį". Taip tai kūdikis ateina į šią ašarų pakalnę.

Verk gimdamas, verk mirdamas.

Čia kalbama apie vaiko - kūdikio verksmą. Labai dažnai kūdikiai - vaikai verkia be ašarų. Ašaros pasirodo, kai kas ima užuojautos reikšti, kai kas ima raminti gailėdamasis, glamonėjamas, švelniai kalbinamas. Tuomet kūdikis dar labiau sušunka, ir pasipila grauožios gausios ašaros.

Gal ir teisingas pasakymas: vaks kriok. Tą pasakymą reik griežtai skirti nuo: vaks verk.

Ašaros ašaroms nelygu.

Šaukia širdžiai nedalyvaujant; kai jau paliesta širdis, ima verkti.

Atseit, „kriok“, kad jį pastebėtumėt, gal ir ne dėl to, kad jam kas skauda, kad jam kas sunku. O verkia čia ir vėl ne iš skausmo, susigriaužimo, susirūpinimo, bet iš džiaugsmo, kad pagaliau jį pastebėjo.

Žemaičiai sako, jog čia ne skausmo, bet džiaugsmo ašaros.

Kai kas skauda, kai slegia dideli rūpesčiai, nenugalimi sunkumai, žemaitis neverkia. Jis sukaupia visas savo jėgas, visą drąsą, narsumą, norą nugalėti, nepasiduoti, vis tiek, ar aplinkybėms, ar valdovui, ar kaimynams - draugams, ar užpuolusiam jį plėšriam plėšikui. Čia žemaitis neverkšlena, vilties nustojęs, čia jis drąsus, čia jis visas savyje — visos jo jėgos jame — ir protas ir raumenys, aštrus tuomet jo galvojimas, susigaudymas aplinkybėse, apdairumas. Tuomet jis visom keturiom yra įkaitęs sunkumams nugalėti. Jis jau eina ant vieno. Kur čia jam verkšlenti! Jo širdis valdo jo jėgas, ir proto ir raumenų, turi gausiai jas maitinti, pati visai ramia apsimesdama. Žemaitis tuomet atrodo lėtas, ramus, nesikarščiuoja. Jau jis įpykęs, kiek reikia. Kolei karščiuojasi, nebijok žemaičio, gali dar susikalbėti. Bet, kai jau nebesikarščiuoja, būk atsargus. Tuomet žemaitis pasidaro sunkiai įveikiamas.

Svarbu čia tai, kad nelaimėje, varge, sunkiose aplinkybėse, rimtam, kad ir labai pavojingam reikalui ištikus, tikrojo žemaičio nematysi besiašarojančio. Juo sunkiau žemaičiui, juo jis šaltesnis. Tik tokiais atvejais žemaitis tėra lėtas, susikaupęs, šaltas, tarsi bejausmis. Šiaip jis greitokas ir karštokas. Ne lepšis - ištižėlis, bet akylas, stebįs, norįs susigaudyti, atsidūręs su nepažįstamais, nežinąs jų reikalo-noro, nepažįstąs, kas jie per žmonės, iš kur koks

jam pavojus gresia, ir tuoj sugalvoja, kaip apsisaugoti, kaip elgtis, kad kas jo nelauktai neištiktų.

Retas kuris žemaitis teverkia, mirus jo artimiesiems — žmonai, vaikams, tėvams ar geriems kaimynams, nors jis juos būtų labai mylėjęs ir labai gailėtųsi jų netekęs.

Tiesa, jis čia šveinus, klusnus, kalba prislėgtu balsu. Visuom kuom, kaip beįmanydamas, be atsikalbinėjimų padeda, ne tik prašomas, bet ir pats kokį tik sunkumą pastebėjęs nelaukdamas imasi rūpintis padėti, kad į susirūpinimą įkritusiems nereiktų dar labiau gildinti širdį.

Moterys šluostosi nosį, akis, bet žlembte nelabai težlembia. Tik paverkusios nelaimėje, tepasineria savyje. Moteryš pakaitomis — paverkia, meta verkusios, vėl kur į šalį pasitraukusios pašniūkštauja, vėl eina į žmones, tarsi niekur nieko. Moterų ašaros arčiau, negu vyrų, jos greičiau pasirodo.

Moterys gimdydamos, sunkių skausmų suimtos paprastai neverkia, neaimanuoja, kenčia dantis sukandusios. Jos nepalinksmėja, skausmams pasibaigus, pagimdžiusios. Dabar jos apsiverkia, ypač jei gimė norimosios lyties kūdikis. Iš džiaugsmo tuomet moteris gausiai ašaroja, iki ašarų džiaugiasi.

Aukščiausias džiaugsmo laipsnis yra: „pilnu balsu verkia iš džiaugsmo", „iš džiaugsmo verkia, kaip mažas vaikas", „ir tų ašarų iš džiaugsmo", „neverk, juk čia nieko bloga neatsitiko". Kad man bloga, aš neverkiu. Mano ašaros nekarčios. Kam verkti, kad nėra ko džiaugtis. Linksmos akys spindi ašaromis, pasakyk dar žodį, tuoj čiurkšliais pasipils. Verkia, kap gelželį radęs. Neverk, kad tau liūdna. Budynė — ne veselė, nėra ko verkti.

Apsiverkė motina, kad laiminga duktė su

tokiu vyru prie altoriaus nuėjo. Net apsiverkė, dukters gražius vaikus pamačiusi. Nebijok, neverkia, kad žentas išgijo, nebūtų verkusi, kad būtų miręs. Ne mirtis ašaras išspaudžia, o laimė.

Net nepadoru — nesulaikau ašarų, kad taip laimingai jums pasisekė išsprukti iš tų velnių nagų.

Ar tu manai, kad už nuodėmes bažnyčioje per sumą verkia? Džiaugiasi, tų nuodėmių nusikračius.

Vagis neverkia, kad jį pagavo, o žmogus verkia, kad pagavo. Vagis iš baimės neverkia, kad jo neužmuštų pagavę, bet žmogus verkia, vagį pagavęs (iš džiaugsmo) — susigrąžinęs sau pavogtąjį arklį.

Nuskendo Pociaus durpyne Mineikos žalausė: „Ką padarysi, tegu būna Dievui ant garbės". Nuliūdo, bet be ašarų gailisi.

Į Vicento seną tiltelį Stoupelio arklys įkišo ir nulūžo koją. Verkia moterys, apstojusios bemėginantį atsistoti arklį. Vieno kito ir vyro akys ne sausos. Gaila besikamuojančio arklio.

Mišeikis, grįždamas iš Plungės, Jerubaičiuose Kripo ganyklalėje atsisėdo pasilsėti ir nebeatsikėlė. Kitą dieną rado jį sustingusį. Gaila, geras buvo žmogus, niekam skriaudos nedarė. Rimtais, šaltais, tarsi sustingusiais veidais, patylom žiūri į negyvėlį, galvodami apie žmogaus menkystę, apie tarsi už šiaudelio - už gyvybės besilaikančią.

Parėjo iš vaisko Jonušo Pranis. Šventą pavakarę susirinko kaimynai, klauso iš Kaukazo grįžusio vaikino pasakojimų apie visokius pavojus — susišaudymus su čečensais, bejodinėjant po kalnus. „Kaip tau pasisekė gyvam išlikti". Ir byra besiklausančiųjų ašaros, kad laimingai grįžo.

Iš japonų karo nebeparėjo Griguolos Vicė. Tėvai gavo žinią, kad sūnus žuvo kare, — parsiuntė tėvams „Jurgio kryžių“. Atėjo kaimynai. Vyrai kalbasi su vyrais, moterys su moterimis. Gaila gero sūnaus, darbštaus, linksmo vyro. Visi nuliūsta, susimąsto, pamažėli nustoja kalbėję, susiskirsto į mažesnius būrelius. Patylom atsisveikina su netekusiais sūnaus kaimynais ir po keletą vienu keliu einančių skirstosi namų link. Neverkia nei moterys, nei vyrai. Tik visi labai nuliūdę, reiškia užuojautą tėvams, bet ašarų neparodo, arba retai kuri tepažlembia.

Panašių pavyzdžių galima būtų gana daug surašyti. Bendra išvada iš tokių pavyzdžių yra ta, jog daugiau ašarų išliejama iš džiaugsmo, negu dėl vargo, dėl nelaimių, dėl sunkių išgyvenimų. Žinoma, tokia išvada krinta į akis. Negalima būtų pasakyti. kad išimtinai visi taip elgiasi. Yra išimčių. Taip, bet tai tik išimtys. Dauguma, daugeliu atvejų elgiasi taip, kaip čia išvadoje pasakyta.

Toks elgesys krinta į akis ne dėl to, jog tai lyg ir nelogiška, lyg taip žmonės neturėtų elgtis, turėtų būti antraip. Tokių vaizdų daugiau pamatai, nekaip kad nuliūdęs verktų, iš džiaugsmo juoktųsi.

Pabuvojus ilgesnį laiką su svetimais svetimose padangėse, su įvairių tautų žmonėmis pabendravus, daug kas ima gimtajame krašte į akis kristi. Ir svetur būdamas pamatai, kad ten elgiamasi netaip, kaip žemaičiai kad elgiasi. Grįžęs patikrini ir tikrai įsitikini, kad yra didelių skirtumų. Vienur žmonės paviršutiniškesni, gal, atrodo, trumpam laikui iš pirmos pažinties nuoširdesni, bet, arčiau prisižiūrėjus, geriau pažinus, pamatai ką kita.

Žemaitis nuoširdus savo viduje. Jis ilgai nepamiršta tavo nelaimės ir tau savo širdyje

daug užuojautos turi, bet nesugeba tai iškelti į paviršių, nesivaduoja saldžiais tuščiais žodžiais, o, progai pasitaikius, darbais savo nuotaiką parodo. Ne išviršinių jausmų žmonės, ne žodžiais pratę savo jausmus išlieti.

Nemalonu su svetimais atsidūrus jų nelaimėse ir nesugebant savo užuojautos reikiamai pareikšti. Dėl to žemaičių arčiau nepažįstą padaro savotiškų klaidingų apie juos išvadų. Tik vėliau, patyrę žemaičių elgseną, prisipažįsta, kad pirmieji įspūdžiai buvę tikrai klaidingi.

Nepriklausomybės 1918 metų kovų metu lietuvis komendantas ir lietuvis policijos vadas Kretingoje paskelbė šaukimą naujokų į kariuomenę. Žemaičiai slapstosi, nestoja. Patarė tiems lietuviams savanorių rinkimą kraštui nuo priešų ginti. Prisirinko daugiau, kaip kad buvo iš anksto numatyta.

Vyskupas Staugaitis Telšiuose nustatė vyskupo reikalams duokles. Ūkininkai neduoda, sakydami, kad baudžiava esanti seniai panaikinta. Staugaitis suvalkietis, žemaičius dignitorius iš kapitulos pašalino. Žemaičiai kunigai patarė paskelbti, kad kas kiek gali savu noru tegu sušelpia besikuriančią vyskupystę. Pririnko daugiau, negu buvo apskaičiavę.

Neteisingų išvadų apie žemaičius buvo prisidarę ir komendantas su policijos vadu ir vyskupas su savo „lietuviška" kapitula tiek ir tiek. Paskui ir patiems nepatogu buvo, kad savo mastu norėjo imtis svetimus matuoti.

Pirma reik pažinti žmones, paskui tik mėginti prie jų prieiti. Sako, trydaliniai — purkš purkš. O paskui nesgondoujasi, savo klaidas prisimindami ar klaidingas, skubias jų išvadas jiems priminus.

Savo kupros nieks nemato, o į svetimą visi žiūri.

Džiaugsmo ašaros, ne skausmo ašaros. Dažniau. Daugiau. Labiau krinta į akis ši išvada.

AŠAROS ŠEIMOJE

Ašaros savotiškos šeimyniniuose santykiuose. Meilė vaikams, vaikų ligos — vaikas pats turi išgyti. Vaikui turi užtekti vien motinos širdies. Nei vaistų senovėje ar ponų laikais bei rusams valdant, nei reikiamo supratimo, dėl ko vaikas nesveikuoja. Išgyvenęs vaikiškas ligas, nebijąs permirkusių kojų rudens ar žiemos metu, vien nuotrynių stiebus rūkydamas ar žąsies plunksnas degindamas ir tuos degėsius valgydamas, vaikas nuo visų ligų nenusikratys. Ar kojų mirkymas bulvių virusiame vandenyje (tai moterims padeda), ar liepos žiedų su ramunėlėmis žolynė, ar jaunų pušaičių naujos metūgės. Ar gluosnio žievė. Ar šviežio kiaulės mėšlo pavirinto, kad ir iškošta, sriuba. Vaikas pats turi išnešti savo kailį, ypač iš tų smaugų laiko rudenį (linų merkiamasis - kreikiamasis laikas).

Motina neturi laiko prie vaiko pabūti, prižiūrėti. Pažiūri, nubraukia į skarelės kertelę žandus peršinančias ašaras, arba į priejuostės - žiurstо galą nušluosto nosies skambaliuką ar ir pačią panosę ir bėga žygiuotis — ir kiaulės, ir karvės, ir vištos, ir virbų parsinešti, ir eketę praplatinti, ir vandens parnešti, o kame dar pelai kiaulėms, kame bulvės tamsiame rūsyje ar kokie žlukčio likučiai. Pabėgioja, pasitvarko ir vėl prie vaiko, sveikiesiems įsakius triukšmo nekelti. Prakaituoja vaikas, nevalgo, visas raudonas, kliedi.

Tėvas miške, tik pavalgyti pasirodo anksti rytmetį ir vėlai vakare. Dar dienos metu miši-

nio prisidaro, šakų kraikui prikapoja, jei jau kada į mišką nebeišeina.

Kai ilgesniam išeinama, motina uždega grabnyčinę, kad vaikas be žvakės nenumirtų. Laukia mirties, nes kitos išeities nemato. Sergantysis vaikas turi „keliu einančiam" vietą užleisti. Dvejetą mėnesių ant stalo prie uždegtos vaškinės žvakės paguldytas gulėjo mano brolis Petris, mažas būdamas. Patys išeidavo į pievas, tik per pietus ir vakare pasirodydavo namie.

Nepaverksi visą laiką. Ir sveikatos pritrūksta prižiūrėti. Nebeverkia ir mirus. Džiaugiasi, kad be vargo tiesiog prie Dievo nukeliavo. Ir mus, sako, ten užtars. O čia ateina kitas. Duos Dievas burnelę, duos ir duonelės.

Neištikimybės seimoje atveju kenčiama, baramasi, mušamasi, bet neverkiama. Tik susiėjus su savaisiais — tėvais, broliais, seserimis — pasikalbama, paverkiama. Nuplaunamas čia ašaromis širdies skausmas ir džiaugiamasi tomis pačiomis ašaromis, kad yra dar žmonių, kurie supranta, atjaučia, paguodžia. Žinoma, tai dedasi moterų tarpe. Teisingiau reiktų pasakyti: skriaudžiamoji, susiėjusi motiną, tetą, vyresniąją seserį ar gerą kaiminką, pasikalba ir pakniūkščioja. Bet greit meta verkusi ir apsimeta, tarsi nieko panašaus nebūtų buvę. Tik akių aplimai paraudę, ir pačios akys patinusios.

Vyrai tokiais atsitikimais, panašiai suėję, geria burną, kitą, drąsiai pakalba, pagrūmoja, pasikeikia, vėl geria jau kelintą burną ir važiuoja namo, vieni snausdami pamažu, arkliai patys, kaip norėdami, eina, kiti dainuodami, beveik stati, plaka arklius, išvargusius, per dieną nešertus, negirdytus, vasarą perkaitusius, žiemą sušalusius neapguniuotus, ir lekia, aplenkdami ramiuosius, geresnių arklių savi-

ninkus. Vieni tarsi nenoromis grįžta namo, nieko patrauklaus nenumatydami rasti, kiti skubina — duosiu, sako, pamokysiu tą šiokią tokią. Parvažiavę namo, ramieji, apsimesdami tarsi jų ir nebūtų, o smarkieji, išsisėmę, pavargę, nė arklių nesutvarkę, krinta poilsio.

Šitie šeimyniniai atsitikimai sunkiau stebimi — ne kiekvienos dienos įvykis, patyrimo didesnio prisigaudyti netaip lengva. Vyrų gali begirsnojančių ar alinėje ar kame iepkėje nepastebimas prisižiūrėti. Arba grįžtančių kelyje. Žinoma, nereik pamiršti, kad jausmai nėra paprasti, bet priblokšti, ar daugiausia pakelti, įerzinti.

Moterys savo sveiku protu tokius pasikalbėjimus atlieka. Su jomis norint arčiau susipažinti, reik didelį pasitikėjimą turėti. Vyrai gėrė ir pono ir klebono karčiamose. Gyvenimo čia man pačiam neteko stebėti, savųjų įspūdžių neturiu. Ir mažam esant, monopolijos laikais, čia (karčiamų vietose) buvo arbatinės — žmonių blaivybės globos — arba žydas pieninkas dar laikėsi įsikabinęs, kol kame kito darbo susirasdavo. Šis gyvenimas būtų labai įdomus. Pažįstu jį tik iš pasakojimų.

Kai su V. Ruokiu vaikščiojova, tirdamu Palangos kraštą (1922), dar tebebuvo prie Palangos-Liepojos vieškelio, nuo Palangos tuoj už Šventosios (čia pat Šventosios ir Darbos santaka) „Budingės parapijos bažnytinė smuklė" parašas rusų kalba.

Dėl nesantaikos šeimyniniame gyvenime moterys prisiverkia, kiek tik pakeldamos. Ir pusėtinai santaikai esant prakiūra akys ir dėl vyro, ir dėl vaikų, dėl paties ūkio tvarkos. Bet ašaros čia daugiau dėl to, kad neturi kas paguostų, kas nuoširdų žodelį pasakytų. Čia irgi ne iš skausmo verkia, bet iš gailesčio, kad trūksta gerų, širdį glostančių artimų pažįsta-

mų, su kuriais besikalbant galėtų tarsi dalį savo sunkumų ir ant jų pečių nukrauti, pasidalyti nemalonumais.

Smarkiai susibarama dažnai dėl visai nelauktų priežasčių. Pvz., mano mama sykį su tėvu taip susibarė, kad mama išėjo pas savo seserį, pasisakydama daugiau nebegrįšianti. Tai buvo po dvejetos dešimtų metų vedybinio gyvenimo. Priežastis: vasara buvo labai lytinga, žolės pievose priaugo labai daug, šieno pripiovė kaip niekuomet, tačiau sunku buvo nepapuvusį šieną parvežti į daržinę. Tėvas parvežtojo šlapio šieno vežimą pasakė paversti į laidarį. Mama buvo labai taupi, išmintingai taupi. Jai to šieno pagailo. Ji visuomet melžiamosioms karvėms neklaususi paimdavo po kuškelį šieno, vis girdydavo drungnu vandeniu, įmetusi druskos žiupsnelį, kiek įbarsčiusi atrubių - sėlenų. Karvės, ją pamačiusios, zyzė — maigstėsi, prie sieto būdamos, o vasarą atbėgdavo ganykloje iš tolo, kai tik pamatydavo ją beinant, ir eidavo paskui po kita kitos paskui mamą; vienos paliktos už vartų ar lipynės, nerimavo, mykė, baubė, kol tik mama joms iš akių išeidavo.

Tai, va, tas apipuvusio šieno vežimas įnešė itin gilų nesusipratimą gana taikioje šeimoje.

Iš pykčio isterijos iki ašarų man nėra tekę stebėti. Susipykę susibarę (galima bartis ir be didelio pykčio), kits kitą išrupūžiuoja, išgyvatina, velniais ima maišytis, verčia visus pabučiuoti į tam tikrą vietą (nors sako: tiek į ranką, tiek į r., vis ta pati skūra), sumini visokias paprastai neminimas žmogaus kūno dalis, savybes, išvadina visokiais gyvuliais, kuiliu, patrisusia karve, papliupusia kiaule, jaučiu begėdžiu, kumele ir kt., visokiomis gyvulio kūno dalimis; puola kits kitą mušti, bet tik, prieš kits kitą sustoję, pagražoja kits kitam, kitą

versdamas pradėti, užduoti, tuomet sumalsiąs į pipirus, sutriuškinsias į čeženas. Mušasi labai labai retai. Nesu matęs besimušančių vyrų.

Vieną metą pas mus tarnavo dvi seserys Petrylalės, Liudvė ir Kotrė. Jos tarkavo bulves kleckams, prie vaikų plaunamos geldelės galų sustojusios, ir kažko ėmė bartis.

Smarkiais žodžiais karščiavosi, ėmė drabstytis tų sutarkuotų bulvių tyre ir pagaliau susikibo į plaukus. Abidvi seserys turėjo ilgus gražius plaukus. Tuoj nudrėskė skepetas kita kitai nuo galvos, kiek pasileido bizai, ir kopt kita kitai už tų bizų. Ėmė draikytis plaukai. Be triukšmo tampė kita kitą, kolei, iš kažkur parėjusi, mama įėjo į trobą. Ramiai sugėdino ir sustabdė, sakydama: nedrabstykitau man kleckų — juk patidvi suskutotau, patidvi sutarkavojotau, ar nesiliausitau drabsčiusios po aslą, ar nemesitau pešiotis, kaip žydo mergos. Blogiausias moteriai žodis—žydo merga pavadinti. Jaunesniajai, matyt, buvo daugiau kliuvę, ji pajuto lyg ir užuojautą, susigriaudino ir ėmė mamą atsiprašinėti, kad kalta ta biaurybė Liudvė, ji neva pirmoji ėmusi tyčiotis, užvarinėti.

Esu girdėjęs, kaip vienas vaikis sakė kitam: užkabinsiu už sprando tokiam „mondrauninkui" dalgį (abu ant pečių nešėsi su klėbiniais dalgkočiais) ir nunešiu, kaip žalčiui, kramę.

Tegu moterys ir dažniau už vyrus paverkia ir tegu moters verksmams yra daug įvairių priežasčių, vis dėlto, perbėgus atmintyje matytąsias ašaras, reik pasakyti, jog džiaugsmo ašarų dažniau yra pasitaikę matyti, nekaip skausmo ašarų.

Nemanau, kad moterys labiau drovėtųsi pasirodyti su skausmo ašaromis, negu su džiaugsmo ašaromis, arba tas ar kitas ašaras

labiau sugebėtų paslėpti, neparodyti. Tarp širdies ir ašarų moterims gal trumpesnis kelias. Arba tarp tulžies ir ašarų.

Kažkaip netenka girdėti „skausmas iki ašarų“. Skausmas yra daugiau, negu ašaros. Skausmas yra giliau už ašaras. Kai prasideda skausmas, ašaros turi būti užmirštos. Ašaros lyg ir išorinis dalykas būtų, lengvesnis, mažiau tepasakąs. Skausmas vidaus gelmes veikiąs veiksnys, pačią sielą liečiąs, visą žmogų sukrečiąs pojūtis. Skausmas apima visą žmogų ištisai — ir dušią ir kūną. Ir čia gal galėtų pasakyti: mažą skausmą nuplauna - pašalina ašaros, palengvina ašaros. Bet didelei nelaimei užėjus, dideliam susirūpinimui ėmus slėgti, ašaros išdžiūsta. Ašaros yra čia per mažas jausmų atsipalaidavimas. Ašaros neišperka skausmo, nebesuminkština jo, kai jis pakankamai sunkus; didelis skausmas pasidaro ašaroms nebepakeliamas.

Taip susirūpino, kad ir ašaros nustojo birusios.

Karčių ašarų žemaičiuose negirdėti. Sūrios ašaros — taip. Tos sūriosios ašaros gal ir yra skausmo ašaros.

Čia juk kalbama apie tai, kurių ašarų daugiau. Pasitaiko ir iš skausmo paverkti, kolei ašaros gali skausmą palengvinti. Bet tai nėra taisyklė.

Skausmą lydi raudojimas, ne verksmas. Raudojimas yra, kai kas pats su savim kalbasi, save ramindamas, ieškodamas kelio skausmo ar skausmų priežasčiai - priežastims pašalinti. Ir mirusiųjų raudoja. Gal nereiktų sakyti „graudūs verksmai“, bet „graudūs raudojimai“, skausmų raudojimai. Raudojama labai

rimtai nusitelkus*), labai skausmingai laikomasi, listini skausmo žodžiai, skausmingai drebąs - virpąs balsas, užsikertąs balsas, — ašaros paplūdo gerklėje, bet jos nepasirodo, gal kartais ir iš akių iškrinta viena kita. Tačiau tai juk dar nėra verksmas, kai iš akių išrieda gerklėje pakilusios, išdžiūvusioje gerklėje, balsą trūkčiojančios ašaros.

Pirma apsiašarojo, paskui ėmė verkti. Pirma apsiašarojo, sūnaus netekus, bet paskui neverkė.

Sakyčiau, reik skirti apsiašarojimą ir verkimą ar verksmą. Apsiašarojimas iš skausmo, dėl skausmo. Verksme mažiau bėra skausmo.

Už tatai dažnai girdi — laimingas iki ašarų, džiaugiasi iki gausių ašarų; taip patiko, kad iš džiaugsmo apsiverkė, ėmė verkti.

Taip nepatogu man buvo: kūmas padovanojo man rublį, ir pradėjo mano ašaros birti. Kažin ką galėjo pamanyti apie mane. Kad aš rublio nemačius, ar kad už rublį mane ir į peklą galėtumei nuvesti. Tiesa, buvo didelis reikalas. Jei ne tas rublis, gal būčiau neišsisukusi iš nemalonumų.

Kartais ir mažas kęsas didelį vežimą apverčia.

Kai mirė, nedaug teverkė, bet paskui visą savo amželį raudojo savo vyro nabašninko. Kur buvusi, kur nebuvusi, apie ką nekalbėjusi,

---

*) Raudų siena, ašarų siena Jeruzalėje. Sako, verksmų siena. Ir laidojant žydai samdo ne „raudotuvę", bet „verkšlentoją", kuri eina pirm numirėlį lydinčiųjų ir balsiai visa gerkle vaidina verkiančią. Čia tai verkimas, bet dirbtinis verkimas, o prie Jeruzalės sienos, raudojimų - raudų sienos raudojama tikrai iš širdies. Čia pats nusikaltėlis prašo - maldauja, prašo už save ar už kitus, bet „neverkia" pasamdytas.

vis tą savo Kazelį prisimindavo, vis gailėdavosi.

Nei tu verk, nei raudok, vis tiek jo jau nebeprikelsi.

Nesirūpink, mamunėle, neverk to savo kūdikio. Jauna tebesi, dar keletos susilauksi. Sako, kad nereik tėvams savo vaikų raudoti. Vaikai dėl to turi didelių sunkumų, net negali dėl tėvų raudojimų į jiems skirtąsias dangaus vietas pakliuti.

Taip, tokios kitos pačios neberasi, nors moterų yra daug, bet neraudok — kam apsunkini savo mylėtos žmonos ir po mirties gyvenimą! Tokia Dievo valia, ką padarysi.

Žinoma, gaila tėvo. Tiek ilgai jis išgyveno, tiek turėjo visokių vargų, visokių rūpesčių, kad laikas ir jam buvo atėjęs pasilsėti. Kam taip raudoti, juk visiems ateis savo laikas pasirinkti iš šio pasaulio. Neraudok.

Verkė verkė tos savo dukters ir akis išverkė, o vis tiek niekas nebepadėjo, ir kunigą ir daktarą vežė, o kokių tik bobžolių nesudavė, taip ir rūko iš kamino tų žolynių kvapas. Bet vis tiek širdies prie tos savo dukters neturėjo. Juk ar matei kada raudojančią? Jos jau tokios tos akys — šlapioje vietoje.

Kad taip tu man raudotumei, kumelei nugaišus! Kad tu nesulauktumei, kad ir vieną teturėčiau, tiek nesielvartaučiau, o dabar trys arkliai, kaip mūrai, liko!

Dėl nugaišusios karvės rago tiek neverkčiau, tiek neraudočiau.

Jau tokia tų Stoupelių prigimtis—reik nereik, vis pasiskundžia, paraudoja. Jo tėvo nabašninkas lioub ir apsiverkti bešnekėdamas. Paaugęs, kur tau, senas žmogus, su švamaline pypke dantyse, ir čia ašaros iš akių. Ne, tokia jau visų Stoupelių liga, kad akys ašarų nebeišlaiko.

Piaustyk cebulę, žiūrėk, žiūrėk, kaip pradės ašaros birti. O jau krėnas kaišant, tai liepsną tarp rankų ir nosies laikyk. Na, ar tai gailesčio ašaros, ar tai skaumo ašaros?

Kam laistai taip sunkiai išspaudžiamas ašaras? Ašaros nieko nesako apie žmogaus širdies skausmus, žiūrėk, kartais ir gyvuliams ašaros iš akių varva. Neverk, Jonai, tai nieko nepadės — sveikatą pats sau gadini ir tiek, būk vyras, lai moterys pažlembia sau, jų akys kiauresnės, kaip vyrų.

Raudoja, kaip žemę pardavęs.

Tik apsiverkė, žmonos netekęs, kad būtų bent kiek paraudojęs. Kietos širdies tas Tolenis. Žmoną, jei panorės, gaus ir trečią. Juk moteriai vis tiek, kad ir alksnis, bet tik su k. Tolenis apšiurnus žmogus.

Truputį pasiašarojo, tėvą į karstą dedant, o paskui vis tuo pačiu šaltu negyvu veidu paniūromis į visus pažvelgdavo.

Bliaun, kaip veršis, karvės žįsti neleidžiamas. Juk širdyje nė kokio skausmo neturi. Tuo akių vandeniu nori pasirodyti beliūdįs.

Pasisemk vandens, kad neturi kuo akių plauti. Ir baubs, kaip karvė į naujus vartus žiūrėdama.

Ar jau prūde vandens nebėr, kad ašaromis akis plauni?

Ar iš visur taip jau vandenį ir paleidai (susibarus, kits kitą užvarinėja)?

Ir m., kaip žalmargė į vandenį, su tomis ašaromis. Ar verk, ar m., o manęs neperkalbėsi.

Žlembė žlembė, kad kūkčios, kaip kalė, kaulo neprarydama.

Tenka nugirsti daug pasityčiojimų iš ašarų, bet nesu girdėjęs pajuokiant raudas, raudojimus. Raudojimas surištas su skausmu, su nelaimėmis, čia kyšo pačios širdies balsas.

Raudojimas užkrečia ir kitus. Visi pasidaro rimtesni, ramiai kalba, prislėgtu balsu, girdisi ir balse ir žodžiuose liūdesio - pasigailėjimo stygelių garsų. Atseit, iš rimto dalyko nesijuokiama. Kai jau žmogus raudoja, matyt, yra ko raudoti, be reikalo taip nesigriauš. Iš didelio susigrīaužimo teraudojama.

Ašaros čia pat po ranka. Jos gali greit dėl menko mažmožio pasirodyti. Ašaros tai silpnųjų ginklas. Ašaros tai noras sugriaudinti, rimtį kelti, užuojautos susilaukti, paguodos. Tai tikrinimas priešo jėgos. Tikrinimas nusistatymo, pažiūros.

Ir ašarų mano nepabojo. Tai jau medinis žmogus ar beširdė moteris. Kad būčiau neverkus, kažin ką jis su manim būtų padaręs. Bet, kad paleidau kakarinę, tuoj atsipeikėjo ir pasitraukė. Ašaros — moterų ginklas.

Užpuolė mane draskyti, maniau, kad suplėšys, tas biaurybė. Bet ašarų mano neišlaikė ir paleido.

Laukus išverkiau, jo belaukdama.

Pirma stūmiau šalin, kur tau paleis! Paskui pradėjau kūkčioti — truputį pasiklausė ir nurimo puolęs.

Pirma maniau, kad tik mažą vaiką tegalima ašaromis apgauti. Kai vaikas neklauso, motina apsimeta verkianti; vaikas pasižiūrėjęs puola motiną guosti ir paklauso, kas buvo jam sakoma. Juo vaikas mažesnis, juo greičiau galima jį tuo keliu sujaudinti. Raudojimo mažas vaikas labiau paklauso, kaip rykštės.

Jis manė mane savo ašaromis paimti. Niekaip negalėjau pajausti, kad jo ašaros būtų buvusios tikros. Savo ašaromis dar labiau jis mane nuo savęs atstūmė.

Yra mokančių verkti, kai reik ir kai nereik. Taip tuojau ir pradės nosį šluostyti.

Nedžiaukis radęs, neverk pametęs.

Verk vienas pats, kitų nematomas. Nerodyk savo ašarų. Kitiems nematant, ašaros visuomet brangesnės. Eik, išsiverk ir būk vėl, kaip žmogus. Nepradės tos savo pasakos be ašarų.

Su ašaromis gyvulio nepašersi, tik kvailą gali apgauti. Jis paklausė jos ašarų ir gerai padarė. Raudok raudojęs ir imkis darbo. Su ašaromis ir veršių nepagirdysi. Ar šunims lakinti verki? Ir katinas, pelę prarijęs, laižydamasis verkšlendamas kniaukia. Ar jam gaila pelės? Ne. Jis gailisi, kad antrą sykį tos pačios pelės nebegali praryti (yra ir tokių ašarų).

Beverkdama vyro, išdžiūvo, kaip šakalys. Taip ir nebeatsitaisė. Ji visuomet jautrios širdies buvo. Ne tik savo nelaimėse, bet ir su kitais, dėl kitų skausmų nuoširdžiai, daug nekalbėdama paverkdavo.

Nemėgdavo su moterimis tarškėti, tabalouti, geriau nusisukusi į šalį, viena pati nubraukdavo ašarą.

Nepradės kalbėti, kaip tuoj ims žlembti— nė rodos neišbrauks, nei tu suprasi, kas atsitiko ar ko jai trūksta. Tokia jau žlimbakė visuomet buvo.

Vaiku būnant, reikėjo išsiverkti, dabar, kaip Stonienės ožka, vis kriok ir kriok. Ar nė gėdos jau nebeturi prie svetimų žmonių? Anądien, dar ir žydui girdint, ėmė žlembti.

Kad tu man su ašaromis akyse nebepasirodytumei!

Kaip pratrydusi, nebenušluostoma pasidarė, vis verkia.

Bliauna, kaip veršis aplouke. Kriok, kaip ožka, į tvorą įspringus. Su tomis ašaromis, kaip katė su pūsle.

Verk verk, bene bus atmaina oro. Ir krioks, kaip katė prieš lytų. Ir kniauk kaip katė prieš lytų.

Jis mano ašarų nepasigailėjo, bet iki raudojimo neteko prieiti. Paskui, po kurio laiko, kai jau ašarų pritrūko, rauda širdį, kaip replėmis, sugniaužė.

Maži vaikai daugiausia verkia, raudoti jie nemoka. Juo toliau auga, juo mažiau ašarų, bet vis daugiau raudojimo. Senatvėje gal vien tik raudojimas belieka. Kai akis ir matai drėgnas, bet tai nėra tikrosios ašaros. Tikrosios ašaros senatvėje yra skausmingesnės už raudojimą. Atseit, čia antraip apsiverčia skausmas savo išoriniu pasireiškimu.

Nesunku stebėti senatvėje džiaugsmo ašaras. Jos visai panašios į jaunesniojo amžiaus džiaugsmo ašaras.

Gal pakanka, nusakant tik žemaičių būdą*). Pats įvairių ašarų, visokiausių raudų tyrimas būtų jau kitas klausimas. Tą klausimą nagrinėjant, gal pirma reiktų apskritai apibūdinimus, rūšis, skirtumus nustatyti ir tik po to pereiti prie žemaičių jau su aiškiai apibrėžtomis sąvokomis. Man rūpėjo čia pakalbėti apie skausmo ašaras, džiaugsmo ašaras ir pasisakyti, jog skausmo ašarų mažiau, džiaugsmo ašarų daugiau. Nereik iš čia suprasti, jog žemaičiai nejautrūs, kietos širdies. Visai ne. Antraip. Žemaičių jautrumas pasireiškia jau nebe ašaromis, o raudojimais.

Raudojimai kur kas daugiau širdį liečia, kaip ašaros. Juo sunkiau širdis suspausta, juo ryškesni raudojimai. Ašaros tik ne aštriems skausmams, tik paviršutiniams žmogaus vi-

*) Sako: „žmogus tamsaus būdo“. Tai nereiškia: blogas žmogus, tamsaus palinkimo žmogus. Tai yra tamsių akių, juosvų ūsų, tamsių plaukų žmogus, ne geltonplaukis, ne pilkakis ar žydrakis. Šiaip nelabai tėra mėgiami juodaplaukiai ar rudaplaukiai, rudakiai. Nemėgsta žvairakių.

daus išgyvenimams, širdies gelmių neliečiantiems.

Man labiau patiktų, jei kas su mano išvadomis nesutiktų ir imtų klausimą kitaip spręsti, prie kitų išvadų prieidamas. Tuomet mano minčių tikslas būtų arčiau, rimčiau pasiektas, negu tuo atveju kai kas, sutikęs su mano iš gyvenimo stebėtųjų reiškinių pasidarytaisiais samprotavimais, ramiai sau, negalvodamas, laikytų tai tikra teisybe.

Teisingiau, čia ir yra ne išvados apie ašaras, bet tik samprotavimai žmonių elgesiui pažinti, spėti apie žmogaus vidaus ir jo išorės išvaizdos elgesio ryšį.

Nė akių nesumirkčiojo, neteisybę sakydamas. Kad būtų bent krypt ar vypt, ani nepasirodė, kas esąs. Susivaldo ir nepasirodo, o širdis tvaksi, kaip dugnolės galas. A jau su juo nesusidėk: matai — kreivų akių.

Toks bešir dis, sausagyslis, sustingęs, kaip medis. Kai supyksta, tuojau palūpis taukš, taukš, taukš. Ašaras nuryja, bet po nosim skambaliuko nesuvaldo. Kol supyko — barėsi. Kai jau supyko, nieko nebesako. Tuomet saugokis — vien akimis baltalykš, baltalykš.

Ir verks, kaip mažas vaikas, ar vyrai taip daro? Būk vyras.

Ką čia su mumis, su moterimis, mūsų širdis minkštesnė.

Supykęs kitaip ir žingsnį žengia.

Kad atsistos supykęs, rodos, ir arklį užkabinęs nepastumtumei.

Kai labai supykai, išgerk vandens.

Vandens atsigėręs, ašarų neišspausi.

Mano ašaros ne iš džiaugsmo, o iš skausmo.

Mano ašaros ne iš vandens, o iš džiaugsmo.

Mažo ūgio piktesni — čia pat ir širdis, čia pat tulžis.

Širdis — ne šakalys, į rankas nepaimsi ir kitam į kuprą nesukalsi.

PRAEITIS

Toks jau sunkus buvo žemaičių gyvenimas nuo pat žilosios senovės iki paskutiniųjų laikų, jog, jei jie būtų dėl visokių nelaimių - vargų verkę, jiems tikrai būtų pritrūkę ašarų. Jie būtų pasidarę žlibakiai - išvarvėtakiai.

Manau, jog dar prieš Kristaus laikus, kame bebūtų gyvenę žemaičiai, vargo netrūko, priešų visuomet atsirasdavo ir neieškant, patys tarsi iš Žemės išlįsdavo. Ir išnaudotojų nereikėjo nė tais laikais samdyti.

Jau atsirėmus į jūrą, spaudimų - prievartos plūste plūdo. Aptikus seniau apgyventus kraštus, dar ir iš vakarų atsirado kitų vandenų kraštus pasiekusių ir nebegalinčių toliau besitraukti, sulaikančių judėjimą tolyn ginklu.

Kai prasidėjo naujos doros — krikščioniškas žmonių naikinimas dėl tikybos, iš tikro noras pasiplėšikauti, prisidengus kryžiumi ir ant nugaros ir ant krūtinės, tuomet žemaičiai gyvybinius išgyvenimus turėjo. Nenorėjo pasiduoti pigiai naikinami, nešykštėjo už savo galvas visiems kryžiuočiams katalikiško dangaus amžinųjų gėrybių. Imtynių buvo baisiausių.

Vyrams ko bijotis — turi ragotinį rankoje ar akmenį praskiloje, ir eik ant vieno. Kai tokioje kelionėje turėsi progos paverkšlenti. Tik žiūrėk, iš kur tau kas krikščionišką dangų siūlo. Dangų be rūpesčių, be vargų, vien laimės amžinos. Žiūrėk, ar tu jam kaktą praskelsi akmeniu, ar jis tau širdį pervers kalaviju. Bet moterys, vaikai... Jei tik apie juos, suminkštinęs širdį, barstydamas ašaras, galvosi, greit savosios galvos neteksi. Kurie taip elgėsi, tie žuvo. Mokantieji laikinai jausmus paslėpti, ga-

lį suvaldyti širdies polėkius, rankos kietumą - drąsą varžančius jausmus nugalį savyje, susigaudančių iš anksto nenumatytose aplinkybėse — staiga užpuolus nuo kojų iki galvos viršaus ginkluotiems, širdyje nešantiems neva krikščionišką meilę, o iš tikro žiūrintiems, kame paslėptos moterys, kame suvarytas gyvasis, kame laikomas negyvasis turtas - atsargos, — čia verkšlendamas, galvos neišsaugosi, senų, vaikų, moterų neapginsi, paliksi be visako. Atseit, priešui užpuolus ar išėjus į žygį, būk it kibirkštis — ir miegodamas girdėk ir užsimerkęs regėk. Tik tokie išliko, tik tokie tegalėjo apsisaugoti nuo katalikiško dangaus, nuo krikščioniškos kryžiuočių - kalavijuočių meilės, palaimintos iš aukšto.

Kaip gražiai riteriai, pasipuošę kryžiais, žvangindami ginklais, išeidavo iš pilies didžiųjų vartų tiesiog į bažnyčios duris vedančiu keliu (Dillingen šiuo atveju geriausias pavyzdys). Kaip gražiai juos sutikdavo su bažnytine iškilme dvasiškiai, kaip išdidžiai laimino stiprino kovai su pagonimis, kovai už krikščioniškos meilės suteikimą vargstantiems dėl Dievo nežinios tautoms! Žiūrėkite visi, kokie mes!

Grįždami riteriai nebepuolė į bažnyčią melstis, dėkoti dvasiškių Dievui, kad leido jiems Dievo vardu naikinti žmones, deginti sodybas, kur tau, skleisti tikrąjį tikėjimą, duoti progos tikrojo Dievo malonių pasiekti. Ne, jie grįždavo pro užpakalinius pilies vartus, naktį, paslapčiom, kad kas nepamatytų, varini vergais, moterimis, gyvuliais, veždami mantą. Tie vartai eidavo pro bravorą (pažiūrėkite į vokiečių pilis). Įmdavo rūkti bravoro kaminai—verda alus iš parsivežtųjų grūdų, šildomas pagrobtasis midus, sparginama mėsos — puota, lėbavimas, kolei užteks prisiplėštųjų gėrybių, kolei susidėvės vergės - vergai.

Po to vėl iškilmingas žygis. Vėl paslaptingas atsiradimas pilyje. Vėl ir vėl.

Taip buvo platinama meilė artimui, taip buvo mokoma Dievą garbinti — užsipelnyti amžinąjį gyvenimą dangaus karalystėje.

Žemaičiai savo metu buvo pirmasis taikinys. Tai ar čia ašaros galėjo padėti? Ar drąsa, ištvermė, apsukrumas - sumanumas buvo reikalingi išsisaugoti patiems ir išsaugoti saviškiams nuo dangaus karalystės, nuo vergijos?

Ar čia nebuvo vietos, atmušus priešą, apsigynus nuo nuožmių krikščionybės platintojų, apsiašaroti iš džiaugsmo, saviškius gyvus atradus, išsaugotus, apgintus, išsisaugojusius?

O grįžus ir neberadus savųjų, nei žmonių, nei turto, ar verkti reikėjo? Ne. Reikėjo paslėpto pykčio, kerštо, pakeltos drąsos narsumo kitą sykį tikrai gyvo priešo nebeišleisti iš savo apgyventųjų vietovių. Laikinis nepasisekimas teikdavo drąsos, bet nesuminkštydavo žemaičių širdžių. Nenuleisdavo žemaičiai rankų. Kas kartas jie vis drąsesni, ištvermingesni pasidarydavo. Arba tik tokie tegalėjo išlikti.

Ne jausmų nesuvaldą anais laikais galėjo išgyventi, bet šalto proto vedami, galvodami, drąsūs sumanūs sugebėdavo apginti moteris nuo išniekinimo, vaikus, senelius.

Tik džiaugsmo ašaros lydėjo laimėjusius, išgelbėtus, išsigelbėjusius.

Būtų né vieno nelikę, jei būtų ėmę verkti, priešą pamatę, ar nugirdę apie artėjantį pavojų.

Net juokinga taip ir pamanyti, jei ne daugiau.

Kitoniški buvo negerumai ir krikščionimis virtus. Keisti pasaulėžiūrą, mesti tuos pamėgtuosius papročius, susietus su gerąja gamta, su jos miškais, birštvomis, senais medžiais, su jos vandenimis - ežerais, upėmis, šaltiniais, su

jos kalnais - kalneliais, daubomis, skardžiais, su jos pievalėmis - pievelėmis, su jos laukais.

Tikybos apeigos vyko pačioje gamtoje, kur gražūs vandenys, medžiai, kalnai, kur patraukliausi vaizdai, kur saugiau, nuokampiau, kur priesas tave netaip greit tesuras, neužpuls tave nepastebėtas.

Kaip savi atrodė vaidilos, vaidilutės. O ta ugnis amžinoji, o tie dūmai, kylą aukštyn. Tas traškesys aukure, tas spraksėjimas, tas liepsnos liežuvių šniokštimas, tos giesmės - dainos, raudos - maldos, tie pasižadėjimai - pažadai, tas savotiškas paslaptingumas. Ir visur tiek daug daug senovės, tiek gyvų prisiminimų, senelių papasakotų, tiek neapsakomai daug garbingų žygių, tiek išgyventų skausmų, tiek narsumo parodyta, tiek iššudytų, vergais išvarytų, tiek turto išnaikinta. Ir vis tai švelniojoje mylimoje gamtoje, gražiausiose - puikiausiose jos vietose. Tie prisiminimai kaitino širdį, kėlė narsą, žadino drąsą, traukė į žygį paieškoti išgabentų savųjų, saldžiai paverkti juos atradus - parsigabenus, arba atmokėti už skriaudas, už kankinamus - nukankintus saviškius, ir jaunus ir senus.

O dabar pavergė tavo sielą, nebeturi kame kam pasiguosti - pasiskųsti, pailsinti prislėgtą širdį, — svetimi veda maldą, svetimas aukas, nesuprantamas, nieko nesakančias atnašauja, svetima kalba, bejausmė, ne motinos įkvėptieji žodžiai, ne senelių atpasakotos turiningos sakmės, ne mergelių dainuotosios dainos, ne vyrų, drąsių - narsių, kalbos, padrąsinančios jaunuosius, keliančios jų sielą už saviškius pažygiuoti — priešo paieškoti. Svetimas vaidila, nebėr vaidilučių, nebėr gyvosios ugnelės, šimtamečių ąžuolų, alkų jaukiųjų, kalnų pavaizdžiųjų. Šalta malda. Tegu pasmilko, žvakėm apsistato, vandeniu pašlaksto, spindučiais pa-

sidabina, pagieda - padūduoja. Bet tau kita. Senosios apeigos širdį klabeno, jausmus kuteno. Tai buvo sava. Tai buvo mūsų pačių. Tai buvo mūsų tėvų sukurta - sudaryta. Tai įgimta - prigimta, įprasta - pamėgta. Čia viskas savo kalba kalbėjo. Čia nebuvo žingsnio be minties, gilios - turiningos, aiškiai prasmingos. Čia savi aplink. Čia nieko nebuvo atneštinio. Čia iš visur spyksojo savo rankos, tegu senelių rankos, bet čia gimusių - augusių. Čia dėl saviškių dirbusių. Čia savų sielų atspindžiai. Čia savų minčių įsikūnijimai - įsigyvendinimai. Kur tu, žmogus, pamėgsi - priprasi prie svetimo - šalto, prie tuščio - nesavo, prie siauro - negilaus ir nesuprantamo!

Nieks nepamokė, rimtai nepasakė - neįtikino, tik vertė - spaudė, reikalavo - baudė, nė atsikvėpti neduodami. Prievarta mylimas nebūsi. Nemėgiamos dėl to buvo naujovės, traukėsi - šalinosi nuo jų žmonės. Jautė naujus priešus užėjus, apsimetusius geradėjus, susimetusius mūsajame krašte, įsimetusius net į mūsų pačių siauresnį tarpą. Visur tave seka, kad negrįžtumei prie senovės papročių - apeigų. Išdraskė aukurus. Iškirto šventuosius ar šventovių medžius, bylojusius apie senovę, apie senovės žemaičius, apie tikruosius žmones, savo rankom kūrusius, savo širdim palaikiusius, kas sava, kas garbinga, kas su motinos pienu įčiulpta, kas saugota puoselėta per amžių amžius, žygių žygiuose, imtynėse už gimtojo krašto laisvę, nelygiose kovose su atsiųstaisiais galiūnų pasamdytais plėšikais. Atlaikyta. Nepasiduota. Tai buvo iš išorės atėjęs priešas, ne savas, svetimas. Dabar viduje tarp mūsų įsimetė atėjūnės mintys, primetamos, jėga varomos į širdį. Kur tu tai pakelsi, kitaip negalvojęs, išgyventos saviškių garbės neprisiminęs,

nepamėginęs nusikratyti, grįžti į laimingesniuosius laikus.

Ir siela tavo vergauti verčiama. Ir kūnas pririštas prie ponų, prie baudžiavos. Ponai eina į svetimus kraštus, ima ir tave — varosi tave su savim. Pulti verčia, ne gintis. Čia kitokios reik nuotaikos. Čia reik pavirsti anais savo priešais. Galvoseną pakeisti. Ne savus saugoti savam krašte, bet kitus, jų krašte, taviškai versti galvoti.

Nebeturi turėtosios laisvės. Nebesi lydimas vienos minties už saviškius, už savąjį kraštą, už savus įsitikinimus, — gerbk senelį, ir pats pasensi, — už senolių sukurtąsias mintis, už jų darbus atsiekimus turėjai net galvos nesigailėti.

Dabar vėl nevisai tesuprantamas dalykas. Reik laužtis. Ir tai prievarta. Prievarta tikėk, prievarta kariauk, prievarta vergauk, vis ne saviškiams - artimiesiems. Tegu ir taviškai kalba, bet sau verčia dirbti. Esi savųjų vergas. Nematai išeities. Negali rasti išganymo-išsigelbėjimo kelio. Tamsu - liūdna aplink. Nebėra džiaugsmo ašarų. Vien susikaupimas-laukimas progos vėl atsistoti ant savo kojų, pamynus atneštinius daiktus, primetamąsias mintis.

Ir krikščionybės skleidimo metu, įkaitų vokiečiams metu ir tikybinių kovų metu ponai kėlė vaidus dėl pirmavimo, o žmonių kudlos lakstė, šonkauliai tratėjo. Žmonių rankomis viskas buvo daroma. Visur žmones stumdė. Į apdarą, maistą niekas nežiūrėjo, — patys pasirūpinkite. Į ragą sudžiūvusio sūrio pasigraužęs, eik - jok kiauras dienas - naktis, galvą slėpdamas, kad kas nenuneštų, palikęs moteris, vaikus, — jos irgi pačios turėjo apsirūpinti. Nebuvo laiko verkti, nebuvo laiko ir sirgti. Kas mirė, neišlaikęs alkio ir šalčio, jam geriau pa-

sibaigė „ašarų pakalnė“, pasibaigė vargas. — mirusiam nieko nebereik.

Saviškius sueiti buvo didžiausia laimė; neišlaikydavo, iš džiaugsmo ašarų nešluostę. Ir į lažą išėjęs nežinojo, ar grįš vakare, — gal kur išsiųs, pasiųs. Džiaugėsi, kai rytą išėjęs vakare grįždavo. Ką jau pesakysi apie sugrįžusius po savaitės - dviejų. Kitų vyrai, sūnūs ir visai nebegrįždavo.

Ne dėl ponų sauvaliavimų verkdavo. Taip buvo, taip reikėjo. Kitos išeities niekas žmonių nenumatė. Negi verksi dėl to, kas būtina, kas neišvengiama. Čia nieko neišverksi. Prieš vėją nepapūsi.

Per šitą ilgoką tik vargais - pavojais nuklotą laiko tarpą visos skausmo ašaros buvo išverktos, jei jos dar kada iš kur nors galėjo susikaupti. Verk neverk, o vyro nebeatverksi, kai išvedė, tai ir pamok ranka. Ar kam gaila tavo paskutinio vaiko, ar tėvo, dar šiek tiek įgalinčio? Gali laukus praveizėti - praverkti, miškus ašarose paskandinti, upes patvindinti, vis tiek jų nematysi, nieks tavęs nesupras, dar paspirs koja, kam veliesi po kojų, kam lendi į akis. Žinoma, ne pačiam ponui pasivelsi po kojų, — kas prie jo prileis, kas gali prieiti, tik kamisoriui, net vagoriui. Ir tas jau apsimeta tavęs nebesuprantąs.

Taigi nuolatiniame varge ašaros nebebyra. Vis įsitempęs, vis vos begali išsilaikyti. Tik pakitėjimui kokiam įvykus prapliumpa akys. Atseit, jei kada nors mažytėlaitė - vargo prošvaistės kibirkštėlė švystelėdavo, jei akiesmirksninė laimė žybtelėdavo, tuomet ašarų jau nebesulaikydavai. Sutvinkusios - susikaupusios čiurkšliais liejosi, — nejaugi ir aš žmogus, nejaugi galima kartais skausmus - vargus pamiršti, nejaugi yra protarpėlių laimei spystelėti, laimei pasirodyti!

Tai būva retai, tik trumpam laikui, kaip kibirkštis, iš ugnies pakilus, neilgai tepasilaiko, tuoj plėnėm virsta, tuoj vėjas be pėdsako išblaško. Dar trumpiau tęsėsi kartais bliktelėjusi trumpos laimės valandėlė.

Rusams užėjus, nelengviau pasidarė, tik kiek kitaip spaudė, kiek kitaip nežmoniškai čiulpė tai, kas dar per tiek amžių žmogiška buvo išsaugota.

Dėl to visuotinio patvarumo turėjo žemaitis turėti, kad išsisaugotų, kad išlaikytų pats save. Turėjai būti iš visų pusių apvalus, iš visų pusių vienodai sunkiai prieinamas, vienaip sunkiai įkandamas, sužalojamas, įveikiamas. Tik tokie išliko. Silpnesnieji dingo. Dingo jie, jei verkė iš skausmo, dėl skausmo, — negyvai nusiverkė. Kas gebėjo tik iš džiaugsmo verkti, tik tas galėjo išlikti ir pats ir vaikams perduoti tą savybę.

Buvo liūdna, buvo baisu, be prošvaistės buvo. Žmonės nebeverkė. Ne tie gyveno, kurie verkė. Verkšlenantieji išsigimė. Tolimesnėse kartose jų nebebuvo. Uždžiūvo skausmo ašarų latakai. Pasikeitė ašarų versmės. Skausmas grūdino, bet ne verkti vertė. Skausmas klimpo žmoguje, kunkuliavo jausmai viduje, bet ašaromis jie nebesireiškė. Jie kėlė atspirtį, drąsą, ryžtingumą, kietumą.

Juo didesnė nelaimė, juo gilesnis skausmas, juo žemaitis šaltesnis, — tuomet jo ašarų nebeišspausi. Žemaitis tokių ašarų nebeturi. Jei kada tokių ašarų ir buvo, tai jos jau seniai išverktos. Nespausk nejaudink, — nebeišspausi. Ne tokios žemaičio akys, ne tam, kad ašaras lietų, į sunkumus patekus. Juo jam sunkiau, jis savęs nebesigaili, jis susimeta į viena, kad išlaikytų, nors kažkas su juo būtų daroma, net gyvybė trieškiama lauk. Žemaitis čia kietas, kaip akmuo, — laikys, kol sutriuškintas į šipu-

lius subyrės. Ir gyvybė jam tuomet nebebrangi.

Istoriją paskaityti nesunku. Reik pamėginti istorijos įvykius dėti prie savęs, mėginti susidaryti aiškius, bent apytikrius išgyvenimus. Reik gyvą istoriją įsivaizduoti, vis grįžtant prie žmogaus jausmų, prie žmogaus galvosenos, proto. Skaitant knygoje, kiek užmuštų, kiek nelaisvėn - vergovėn paimta, kiek moterų išniekinta, kiek iššudyta vaikų. Ką gi, ir medžioklėje kiškių ar lapių, kurapkų ar ančių prišaudyta, — niekas čia neverkia. Bet žmonės naikinami; kiek kainuoja žmogų paauginti, vien medžiagines išlaidas nesunku apskaičiuoti. O jausmai. Motinos puola į ugnį ir dingsta, šoka į vandenį gelbėdamos ir skęsta. Reik matyti motiną, reik būti motina. Reik būti tėvu. Reik turėti tėviškus jausmus.

Pažiūrėk, kaip puola menkas paukštelis į nelygų sau priešą, savo vaikelius gelbėdamas, kaip iš paskutiniųjų puola gyvulys, gyvulėlis, vis nebebodamas savo gyvybės. Anava, JAV Tufts universitete yra dramblio iškamša: dramblienė pamatė, kad ant geležinkelio bėgių stovintį jos vaiką „puola" traukinys. Metėsi dramblienė ant traukinio, vaiką gelbėdama, ir žuvo.

Dėl to, norint susidaryti tinkamą įspūdį, padaryti teisingas išvadas, reik prisižiūrėti į žemaičius, reik pamatyti juos įvairiuose gyvenimo įvykiuose, pasekti jų elgesį. Ir ne vieną sykį, daug kartų, keičiant vietą, žmones. Nematomai tai daryti, nepastebimai, pačiam dalyvaujant ir neparodant, kad tu seki, stebi, kaip ir ką daro. Tai nelengvas darbas. Reik sykiu su jais gyventi. Reik pasidaryti tikra prasme savo žmogumi, kad nebūtų kas nuslepiama, neparodoma. Tik daugkartinis stebėjimas ir laiko, ir vietos, ir amžiaus požiūriu dar pirma pasiskaitęs kiek, prisiklausęs - pasiteiravęs

tų, kurie su tavim atviri, kurie nieko nepaliks nepasakę, kurie yra akyli, pažįstą padangę ir žmones, — tuomet galėsi kiek ir pats imti samprotauti.

Geriau, kad gerokai pasidairytumei, paskui išvyktumei į svetimus kraštus — ilgokai visokių tautų (latvių, estų, lenkų, rusų, žydų, kazokų, armėnų ir tt.) turėtumei progos sekti; po geroko laiko tarpo grįžęs vėl imtumei stebėti, — ir pasikeitimų pamatytumei ir palyginti turėtumei su kuo.

Dėl pasikeitimų, galėtumei dairytis dėl priežasčių; priežastis rastumei, ne per keliolika ar kad ir keletą metų apžvelgti nebūtų labai sunku.

Kitimas nevyksta be priežasties. Dabartinių kitimų priežastis apčiuopęs, galėtumei ir dėl praeities išvadų daryti drąsiau.

Taip begalvojant, praleidus pro akis žemaičių istoriją, Žemaitijos padangės nuolatines patamses, tikrai artėsime prie nusistatymo, kad žemaitis beturi džiaugsmo ašarų, bet ne skausmo ašarų. Žemaitis, jei ir verkia, tai dėl kito nelaimės. ne dėl savo vargų. Jam kito gaila, čia gailesčio ašaros. Verkia, kai negali vargstančiam padėti. Bet ir ieško stiprybės savyje, drąsina nelaimingąjį, žadina viltį, girdi, nevisuomet taip bus. Neverk, ašaros nepadės. Vargo ašaros akių neplauna. Paverksi, kai ateis džiaugsmo, laimės valandėlė. Dabar kibk ir dirbk, kad greičiau užsimirštumei, darbas atstums ašaras.

Man dėl žemaičių ašarų išvada pakankamai aiški. Nesutinką lai galvoja, lai randa įrodymų, gyvų, aiškių, suprantamų, neieškant pagal cnrią scholastinių įrodinėjimų.

GALAS

Ne baimė prieš Dievo rūstybę ar prieš velnio (jam primetamuosius kankinimus) ugnį verčia žemaitį būti teisingu, nekipstyti rankų svetimais daiktais, nesmailauti, kas jam nepriklauso. Ne iš baimės žemaitis nenusmauks eidamas patakėje augančio medelio lapo, neskins žydinčios žolelės, stengsis neprimінti žolėje knibždančio vabzdžio ar per taką bėgančios - skubančios su nešmene skruzdėlės. Iš meilės gamtai jis tai daro.

Nenorėdamas pajausti nemalonumo pats nuo kitų, ir kitiems stengiasi nebūti priklus - įkyrus, kliudantis jiems pagal savo norą elgtis. Žemaitis nukelia jausmus nuo žmogaus gyvuliams, augalams, net pačiai žemei, — juk veltui mindžiojama ir žemelė verkia. Ir žemei, ne žemei — tam dangaus kūnui, bet žemei dirvoje, pievoje, kelyje, take.

Žemaičiui visa gamta listina jausmingų padarų, vis tiek, ar tie padarai gyvi, ar negyvi. Jis visiems duoda - teikia ir vidujinį pasaulį, kuris turi juslių organus. Atseit, ne tik medis, žolė (nėra ką ir besakyti apie kad ir patį mažiausią ir paprasčiausią vabzdelį - kirmėlaitę), bet ir akmuo, molio grumstas, kurmio iš savo urvo išraustos žemės krūva. Viskas jam savotiškai gyva, gyvena, padeda kits kitam. Juk per sausras žemė nebeįstengia maitinti augalų, — reik lytaus, vandens: vanduo teikia gyvastį žemei, o drėgna žemė augalui padeda augti arba teikia augalui gyvastį. Ir akmuo dūlėja, vandens - vėjo veikiamas, tad ir akmuo teikia savo subirusiomis dalelėmis augalui maisto. Juk, sako žemaitis, akmenys turėjo kada nors paaugti - susidaryti; čia jie panaudojo kitas gy-

vastį turinčias medžiagas. Tik visur reik vandens, oro. Saulė valdo vandenį - orą, dėl to visų pirma pagarba Saulei. Ji gaivina, ji marina. Ji pradžia, ji galas.

Įdomu tuose žemaičių samprotavimuose tai, kad visur jie mato vyksmus, kylančius ne iš baimės, bet iš meilės: mielai vanduo skverbiasi į žemę, mielai iš drėgnos žemės kyla į augalus ir tt.

Gal žemaitis nebūtų taip priešinęsis ir krikščionybei, jei jis nebūtų vis girdėjęs: Dievo rūstybė, užrūstinai Dievą, užsitarnavai pabaudos... Tarsi Dievas koks kotas būtų, kankintojas; degsi pragaro ugnyje, girdys tave trokštantį karšta verdančia smala pekloje... Ir šiandien tuo pačiu keliu tebeinama, net rusai užplūdę Lietuvą už mūsų nusidėjimus - nuodėmes, už palaidą gyvenimą...

Geriau sektųsi, jei būtų įtikinėjama pradedant meile, bet ne baime. Sveikas žemaičių galvojimas yra pagrindas jo elgesio, jo nusistatymo, jo viso gyvenimo.

Ilgai jau svetimųjų aplinkuma veikia žemaitį prieš šį nusistatymą. Tikrasis žemaitis šiuo atveju sunkiai įveikiamas, nepasiduoda kėslui, verčiančiam keisti per amžius nusistovėjusį įsitikinimą - pažiūrą.

Žemaitis, matydamas, jog gamtoje niekas nelaiko apžergęs tai, ką turi, bet noriai duoda kitiems, laikosi to nusistatymo, jog maloniau yra duoti, negu prašyti. Taip sutvarkyta jo mylimoji gamta, toks pat ištikimas tos gamtos sūnus nori būti ir jis pats. Ir tai jam sekasi; tiesa, lengviausias kelias išdrabstyti viską, ką turi, ir nieko negauti iš kitų. Žinoma, čia reik išminties. Bet pasakytosios minties žemaitis prisilaiko. Duosiu, kad ir kiti man duotų. Lengviau bus prašyti, kai žinos, jog, kolei turėjau, mačiau kitų trūkumus ir rėmiau. Duok, ir bus

tau atiduota. Duosiu, kad paskui nereiktų pačiam prašyti. Duosiu, jis mažiau už mane turi, arba nieko neturi. Reik pamatyti žmogų, į vargą patekusį. Kuo kalti vaikai, kad tėvai nesugeba jiems duonos uždirbti! Akelės vaikelių spindi, kai pamato riekiant duoną,—kas gal iškentėti nedavęs! Sako, reik ne tik imti, bet ir duoti.

Iš čia toliau: žemaičiai ne tik reikalauti yra linkę, bet ir nusileisti, nors čia jie nesiskubina; reik, sako, pagalvoti, kaip čia išeina. Vieną sykį nusileisk, paskui ir lips ant tavęs, kaip ožkos ant palinkusio gluosnio. Įsitikinęs, jog reikalavimas teisingas, nesunkiai, bet vis dėlto pagalvojęs, nusileidžia, įspėdamas, kad kitą sykį taip nebepadarysiąs. Nusileisdamas reikalauja atpildo, kad tas, kam nusileidžiama, žinotų, jog jam padaryta gera, lai jis, girdi, kitiems gera padaraąs. Nesusilaukęs atpildo, pats ant savęs burniuoja, kam nusileidęs, — kad aš kitą kartą kada nors taip bepadaryčiau, niekuomet, kaip mane gyvą matai. Aš, mat, pastumdėlis, kad tu nesulauktumei. Ne, mano tėvas, a.a., taip tikrai būtų nepadaręs. Ir aš įkaliavosiu savo vaikams, kad taip nedarytų. Būk savo vietoje, nelipk kitam ant kojos, bet, kai kas tau užlipo, spirk į šalį, kad kitą sykį atmintų, ką padaręs.

Aplamai imant, žemaitis nusileisti nemėgsta. Tai sudaro jam sunkiai pakeliamų nemalonumų. Drąsesnis jis, kai nenusileidžia. Et, sako, toks, kad vis pavėjui linksta. Koks iš jo vyras, skystakošis, paleistsparnis, nuknabęs, kaip varna po lytaus, kaip vištų apspiaudytas.

Nelengva žemaičiui derintis prie kitų, geriau, kai prie jo kas derinasi. Jis nenori būti tas, kas jis neturi būti. Žinoma, čia reik pasiaukot: paaukot savo asmenį, valią, mintis—derinti visa tai su kitų nusitelkimais. Tai papras-

tai nėra lengvas dalykas. Juo sunkiau tai duodasi žemaičiui. Akylesnieji, greitai perpratę reikalą, pasiduoda, nesivaržydami dėl savo nusistatymų. Tai jau galvojąs žmogus, pamokytas, pakantus, supratlyvas. Paprastam žmogeliui čia sunkus reikalas. Tačiau yra sumanių vyrų, kurie ir patys pasiduoda ir kitus patraukia pasiduoti. Na, kai jau Antanas taip sako, tai ir aš sutiksiu. Kad jau Antanas taip padarė, tai ir man nebus gėdos.

Už teisybę ir nakvynės negausi.

Vienok yra įgimtos artimo meilės pas žemaičius. Nelaimėje, varge, viską metę, šokasi žemaičiai kits kitam padėti. Geri kaimynai, gerą kaimyną itin svarbu turėti. Dėl to meilė, o gal reikalas, turi nustelbti kerštą, nekantą. Teisingumas nubloškia melą, apgaulę. Einama prie lygių teisių. Aš jam niekuomet nieko bloga nepadarau, nei mano gyvulys įeina į jo pievą - lauką, nei botagkočio nesu iš jo ganyklalės kadugynų išsipiovęs, o jis mano beržynėlyje, brač, du dišliuku nusikirtęs, — kaip akį saugoju tuos kelius berželius... Bet ką padarysi susėdų „rėčio", reik dovanoti. Bet vis dovanok ir dovanok, ir galo nebus.

Sykį, jau didokas berniukas būdamas, sutikau savo Pasausdravyje su kirviu besidairantį po mūsų jaunuolynus kaimyną Jeronimą. Aš atėmiau iš jo kirvį. Pareinu kirviu nešinas. Mama klausia, kame aš tą svetimą kirvį radau. Pasisakiau atėmęs nuo Jeronimo; jis, matyt, norėjo ar kokį berželį ienai nusikirsti ar ąžuoliuką grėbliadančiams. „Vaje, sako mama, vakali, tai negražiai, nuo seno žmogaus atimti kirvį! Kame čia Barbė? Barbike, nunešk tą kirvį Jeronimui, tuojau bėk, nieko nelaukdama. Juk tokia mums gėda".

Savotiškas kaimyninių santykių supratimas. Jau, sako, gana, kad jis tave pamatė ir

kad tu jį pamatei. Kam dar imti kirvį? Jautrumas ypač didelis: gana, kad jis žino, kad tu jį matei savam Pasausdravyje. Nereik taip, vakali, daryti, nereik. Štai nepaprastas jautrumas, kad nesusidrumstų kaimyniniai santykiai. Su kaimynais visuomet susidursi, visuomet atsiras reikalų. Dėl to reik daug ko nematyti ar apsimesti nematančiu. Žinoma, taip reik tvarkytis, kad niekuomet nieko tau netrūktų, kad galėtum pakęsti trūkumą, į kaimynus nesikreipęs. Duok pats jiems, kad jie jau tik prisimena ko neturį. Nemanyk, kad taip lengva yra eiti ir kalbėti - šnekėti aplinkui, kol tavo atsilankymo priežastį supras. Vargas varo. Juk jei žmogus ateina duonos puskepalio prašyti tik rugiams nužydėjus, aiškiai supranti, kad „žmona užmiršusi įmaišyti duoną" yra gryna neteisybė. Apsimesk nesupratlyvu ir skolink tą puskepalį, nors ir žinodamas, kad jis užmirš tau jį atiduoti taip, kaip jo žmona užmiršo įmaišyti duonos įmaišymą. Jei kaimynas prašo vieno grėbliadančio čia pat pievoje per tvorą, duok jam saują grėbliadančių, kitaip jis gali nukirsti tavo patį geriausią ąžuoliuką neva grėblio dantims pasigaminti, — jis iš tavo ąžuoliuko pasidarys ir vogą ir kirkočių keletą. Jei ant tavo stogo džiūva gražūs grėbliakočiai, jau nudailinti - apdrožti, o kaimynas, netoli to stogo stovėdamas, skundžiasi, pavasarį eglaitėms atkepus, sirgęs ir neturįs ant ko grėbliagalvių pamauti, imk pirmą pasitaikiusį ilgesnį virbą ir krapštyk nuo stogo kur tiesesnį, kur be ydos, išdžiūvusį - pageltusį, kaip gintaras, grėbliakotį. Kai kalba apie pančius arkliams pančioti, duok dulkinių šniūrų geroką kamuolį, kad paskui nepaliktų neužrištų vartų arba kad nenuraišiotų vartų užryšių, nepadės tuomet tavo ir spragilas prie vartų, kad reik juos užkelti.

Lenk iš tolo, jei kame prie tavo žemės ri-

bos yra kaimyno takišis užkaltas - venteris (varža) įspęstas lydekoms ar kitoms žuvims neršto metu pagauti. Nesijaudink, jei tavo lauke nukrėtė rugstinę obelį ar tavo lazdynus nuriešutavo. Džiaukis, kad obelies šakų nenulaužė ar pačių lazdynų belankstydamas neištriuškino, kad paskui nebebūtų iš kur lazdų išsipiauti kibirams, kodaliams apmesti. Apsimesk nematančiu, kad kaimynas tavo pievų paupalyje piausto žilvičius, nors ir tavo paties krežuliai - kociai - krežulaičiai seniai laukia, kad išpuvusius dugnus užpintumei. Pamatęs naktį bešvyturiuojant su žiburiais po tavo vandenis, nueik tik iš tolo pažiūrėti, kad paskui, kai reikės, žinotumei, kas po tavo nepiautas pievas, po rasas šliaužioja, kas tavo žuvis išgraibstė - išbadė. Nieko nesakyk, pamatęs tavo pamiškiuose kaimyną, bekapojantį senus pušinius kelmus, vienas žiburiams naktį su persteke žvejoti, kitas prakurams, dar kitas degutui išsivaryti ratams tepti. Ir tau pačiam pareitų tie kelmai sunaudoti, bet dėl smulkmenų nesikivirčyk, paskui ir į pastogę ateis medžiagos pasiieškoti, ar į visuomet neuždaromą daržinę šieno - dobilų rėkstį parsinešti, ar į jaujo peludes pelų maišo prisisemti, o jau sėmeninių pelų peludės (dažniausiai prie daržinės pastogės) durų nerakintų nelaikyk, — nuokampiai peludės, tolokai nuo tvartų, kur šunys gyvulius sergsti, nė šuo nevamtels, o tavo sėmeniniai pelai kiaulėms kaip su šluota bus iššluoti.

Taigi, tiesą pasakius, ne baimė baido, žemaitis ne taip jau lengvai pabaidomas, bet pakanta, noras nesudaryti nė per adatos dūrį ar per nago juodymę sąlygų, kad geri kaimyniniai santykiai pairtų. Tai ypač svarbu, nes žemaičių sodų sodybos retos (tolokai nuo sodybos iki sodybos). Kaimuose apsipranta: tai višta įlekia į svetimą daržą, tai šuo perbėga per

pačias mylimiausias šeimininkės daržo ežes, tai gyvulys smaigstosi per apipuvusią tvorą, tai, keliu eidamas, graibstosi žemai nutįsusių šakų lapų pasiskinti. Kasdien vis tas pats: šiandien tavo gaidys prie mano vištų įlėkė, rytoj, gal būt, manasis tavąsias vištas apveizės. Tai yra gyvenimo smulkmenos, bet juk gyvenimą sudaro smulkmenos. Dėl stambių nesusipratimų išsiaiškinsi, o smulkmenos bus širdį iki kaulo perėdusios (tarsi širdis turėtų kaulą!).

ŽODYNĖLIS

Alalga — skleidimas blogų gandų.
Apyvara — naginių virvelė autams apvynioti.
Akių aplimai — akių vokų pakraščiai.
Apluokas — netoli namų aptvaras gyvuliams paganyti.
Apšiurnus — tvarkingas, malonus, jaukus.
Atsvada — pakilusio pavasarį lenkėse, duobėse patvinusių upių vandens vieta.

Bajoras — viešpataujančio luomo narys.
Birštva — gražus mišrus miškelis, kur auga beržai, eglės, apušės, kartais pušys, ąžuolai, lazdynai.
Blendis — blindė (salix Caprea).
Blučkos — pirktiniai medvilniniai siūlai.
Brastva — brasta — negili upės vieta, kur galima perbristi, pervažiuoti.
Briedgauris — šiurkšti pievų - ganyklų žolė (nardus strikta).
Brizgilas — pamautas, apynasris su žąslais.
Brūzti — rūpintis, darbuotis be poilsio.
Busokas — geležinis kablys su iešmu ar ant ilgos karties pamautas.
Butšunis — šuo namams saugoti.

Čiobreliai — maironėliai (thymus).
Čiukuras — stogo viršus, šelmuo, kraigas, namo galo skylė.
Čepronėliai — čiobreliai.
Čežena — skeveldra, eižena.

Drongos — vežimo išilginiai rėmai, į kuriuos įkaltos lentelės ar virbalai.
Dugnolė — vežimo dugninė.

Dumplekė — dumpeklė — plačios lentos mėšlavežiams ratams.
Durpynojas — nedidelis durpynas, kur-ne-kur kasamos durpės, priaugęs krūmų.

Fenologija —periodinius gamtos vyksnius tiriąs mokslas.

Gaktos — priešakinė užriestoji rogių ar pavažų dalis.
Gegnė — sparas — krėklas — viena dviejų galais sudurtų storų karčių, ant kurių laikosi namo stogas.
Grumzdulas — rubuilis — nedidelė žuvytė, vis prie dugno smėlėtose vietose besilaikanti.
Gurgždis — skietinių šeimos augalų gentis (chaerophyllum).

Iepkė — kiemelis mieste, kur galima su vežimu įvažiuoti.
Įrajis — tai, ką žuvis įryja (jaukas, masalas).
Išvarvėtakis — toks, kurio akys raudonos ir vis ašaroja.

Jaukas — masalas — priemonė žvėrims, paukščiams, žuvims vilioti.

Kanduolas — riešuto branduolys.
Kazilkelis — gegniakelis — viršutinis namo rentinio rąstas, į kurio įrantas atspirtos gegnės.
Kerapėžas — jaunos pušies apipiaustyta viršūnė, pastatoma ant žemės (žaidimas — kerapėžą mušti).
Kerstukas — kirstukas — panašus į pelę žvėrelis (sorex araneus).
Kęsas — kemsas.
Kibtuvas — prie liepto per upę pritaisytos kartelės, kad lieptu einant būtų į ką įsikibti.
Kinis — guolis, migis, kiaulės kinis.
Kiocis — krežulys — krežis — krepšis.
Koča — dengtas ponų vežimas.
Kodalis — lauknešis.
Kramė — gyvatės, rupūžės kramė (nesako: galva).
Krytis — graibštas — samtis žuvims gaudyti.

Kruvainiai — su kraujais maišyti ruginiai miltai ir iškepti kaip duona.
Kruvauninkai — kraujažolė (Achillea millefolium).
Kūlynai — akmenynai.
Kūlys — išilginių šiaudų ryšulys stogui kloti (dengti).
Kumiliai — mietai, iešmai tinklui laikyti.
Kupeta — krūva, draugė, būrys.
Kupstis — nedidelė šieno krūva.
Kvėkšti — rėkti, klykti nesavu balsu.

Lapynė — sriuba iš runkelių lapų.
Lėgerstvauti — rinkti lėgerstvas (gumbinis anksti pavasarį išdygstąs augalas).
Lingynė — kartis lopšiui pakabinti.
Listinas — lygiai su pakraščiais pripiltas.

Maironėliai — čiobreliai.
Marka — marka linams merkti (marka, markalė, markelė).
Mataroti — vyti virves su mataru (įrankis).
Medžio ruoplys — seno gumbuoto medžio mediena.
Metūgės — tai, kiek medis priauga per vienerius metus.
Miegos — aruodai.
Migroti — kraustytis iš vienos vietos į kitą.
Mirkalas — taukų ir pieno su miltais padažas.
Mulksoti — stovėti be prasmės, žiopsoti.

Nuščiurti — staigiai apstoti triukšmą kėlus.
Nagatka — medetka (celendula).
Nakabis —biesas, velnias, pikta dvasia (švelniai sakant).
Nešmenė — kas nešama, nešulys, našta.
Nibrė — jaunuomenės subuvimas pašokti, pasilinksminti.
Notrynės — dilgėlės.

Pakerė — vieta palei kerą ar po keru; vėžių pilna pakerėj.
Pakniūkščioti — paverkšlenti.
Pamautas — apynasris, brizgilas.
Palašas — vieta, kur nuo stogo varva lytaus lašai.
Palsiotas — vytis, grėbliakotis, su kuriuo užšeriama nusikaltusiam.
Pasekti arkliai — pakaustyti arkliai.
Pasmailauti — pasmaguriauti, *smailyžauti.*
Pastirti — sustingti, pasidaryti nelanksčiu.
Pavijoti — virvei paviją įvyti.
Pavilga — valgio pradaras (mėsa, pienas, sviestas...).
Perstekė — žeberklas — įrankis žuviai nudurti ir nudūrus ištraukti.
Pešeklis — medinis kobinis susigulėjusiam daržinės gale šienui pešti.
Plėša — lazdyno atskala stambiems pintiniams rakandams pinti.
Pyna — pintinė juosta.
Plinkšalai — *sušalusi žemė be sniego.*
Plunkti — sunkiai dirbti, sunkiai - vargingai eiti.
Plunktis — višta plunkasi smėlyje.
Pluvelė — žuvytė, vis besilaikanti prie vandens paviršiaus.

Pragijys — iš storai suverptų siūlų marškonis audeklas.
Prikalka — skrynių lentynėlė smulkmenoms susikrauti.
Purslotis — *purslomis tikšti, kalba apsipurslojęs.*

Raguva — įdubimas, vandens išneštas *griovys, staigi, gili* tarpkalnė.
Ratpėdžiai — stipinai; stipinus kala į stebulę.
Rauda, raudelė — mekšras — žuvis raudonom akim.
Ruja — kalės ar vilkės lakstymosi laiku pasekėjų būrys, gauja.
Sėtuvė — pintinė, kraitė javams sėti.
Skreitas — sterblė.
Sklandžiai — *lengvai slysti, darniai, glaudžiai.*

Skląstis — prietaisas durims užsklęsti, stuma, šovynė.
Slėgerauti — rinkti slėgeras (legėstas), gumbinis anksti pavasarį išdygstąs augalas.
Slukutis — paukštelis vis aukštyn medžiais slankiojąs.
Šluotelė — žvaigždžių sietynas.
Sniego sąlauža — vieta, kur bepustomas sniegas tarsi įlaužtas atrodo.
Staibis — kojos dalis tarp kulkštinos ir blauzdos.
Staldai — stambiųjų gyvulių tvartai.
Stimbarys — stimburys — uodegos pašaknys ar visa uodega be plaukų.
Stipinai — mediniai ar geležiniai ratpėdžiai.
Stypynės — kojokai — aukštos medinės kojos.
Strubis — žemas, neaukštas (žmogus).
Sriubdyti — duoti sriubą srėbti.

Šėnys — rogių pavažų pakalta geležis, pašėnytos rogės.
Šmėkšoti — neaiškiai rodytis; varpinė šmėkšo rūkuose.
Šulas — šoninė lango ar durų dalis.

Taislius — kastinius kelius (vieškelius) taiso ūkininkai. Taisomojo kelio ilgis — taislius.
Takišas — užtvaras, kad žuvys upėje nepraeitų.
Terankis — duoklas.

Uoksva — medžio išduba.
Užbarzdė — atskelta pasmailinto galo atplaiša (meškerės kabliuko ar perstekės, žeberklo).

Vaksyti — barti.
Varveklis — ledo žvakė nuo stogo.
Vedeklis — vežimų varinėtojas per mėšlaveži.
Vetrungė — vėjarodis, prietaisas vėjo krypčiai rodyti.
Vienrykštės — vingiorykštės (Filipendula).
Vikšris — vikšrinių šeimos augalas (Juncus).
Vilkutis — paukštelis, vis žemyn medžiais slankiojąs.

Viorstas — varstas, versta —ilgio matas, lygus 1.067 km.
Vižlas — medžioklinis paukštinis šuo.
Votkotis — botagkotis.

Zeptai — lūpos, prusnos.

Žalkulai — javai, kuriuos iškūlė nedžiovinę pirtyje.
Žygiuojasi — šeria, suvarinėja gyvulius...
Žyras — išeit į žyrą — apsirūpinti, pasipelnyti.

TURINYS

	Psl.
APLINKA	
Keliai	5
Žiemos keliai	9
Takai	15
Tiltai, lieptai	18
Dideli medžiai	30
Malūnai	40
Gaisras	46
Oro spėjimas	50
Gyduolės	63
PRAMOGOS	
Medžioklė	75
Žvejyba	88
Uogavimas	102
Riešutavimas	106
Krembliavimas	109

Dainos 111

Nibrė 114

Mėsėdis 128

Tikroji mokykla 135

SAVYBĖJE

Tėvai. Vaikai 145

Rūpesčiai 153

Viltis 155

Prie stalo, kaip bažnyčioje,

o bažnyčioje, kaip danguje 161

Šventieji 168

Malda 176

Badmetis 180

Ramstis 186

Ašaros akis praplauna 196

Ašaros šeimoje 202

Praeitis 215

Galas 225

Žodynėlis 232

TO PATIES AUTORIAUS:

1. **Meteorologija.** Vadovėlis Žemės Ūkio Technikumui. 1923.
2. **Palangos kraštas** (sykiu su V. Ruokiu). 1925.
3. **Ūkininko dangus.** 1925.
4. **Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika** (apvažiuota 2424 km. Surašyta 3234 šventųjų vienetai). 1931, 1933, 1934, 1936, 1937, 1938.
5. **50 fizikos praktikos darbų.** 1935.
6. **20 kelionių po Kauno apskritį** (su Dr. K. Avižoniu ir prof. St. Kolupaila). 1937.
7. **Fizikos kursas** (vertimas iš rusų kalbos). 1941.
8. **Pirmojo pasaulinio karo metu fizikos vadovėlis Voroneže** (išspausdinta tik 150 psl.).
9. **Elektros kursas** (savo vardu išspausdino Dr. A. Juška, autorių išvežus į Červenę). 1941.
10. **Medžio drožiniai gimtajam kraštui atminti.** 1954.

VERTIMAI:

11. R. Lommel. **Darbo ir gamybos fizika.** 1929.
12. V. Michelson. **Trumpas mokslinių orui spėti žinių rinkinys.** 1928.
13. V. Šenichen. **Gyvybės fizika.** 1924.
14. N.A. Borodin. **Gamtos mokslai ir jų taikinimas gyvenimui.** 1925.
15. **Fizikos terminų žodynas** (trimis kalbomis).

RANKRAŠČIAI:

16. **Savitarpinė Pagalba** (125 psl.).
17. **Stefano Batoro universitetas — Vilniaus universitetas Vilniuje** (50 psl.).
18. **Kalinio primestinės laisvės kelios dienos — Červenė** (135 psl.).
19. **Šis tas apie Žemaičių padangės kryžius ir koplytėles.** Čia nesuminėta daugybė ilgesnių ar trumpesnių straipsnių įvairiuose žurnaluose, laikraščiuose, enciklopedijose.

NIDOS KNYGŲ KLUBO IŠLEISTA 1961 M.:
Žemaičio šnekos. I dalis.